

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

OĞUZNAMELERDE VE KUZEY AVRUPA MİTİK
ANLATILARINDA İT-BARAK HALKI

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
EMRE ERZİNCAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali Osman KARATAY

İZMİR - 2017

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Tarihi Anabilim Dalı

OĞUZNAMELERDE VE KUZEY AVRUPA MİTİK
ANLATILARINDA İT-BARAK HALKI

DOKTORA TEZİ

Emre ERZİNCAN

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Ali Osman KARATAY

Prof. Dr. Turan GÖKÇE

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Prof. Dr. Metin EKİCİ

Doç. Dr. Abdullah TEMİZKAN

İZMİR-2017

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunduğum "Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik Anlatılarında İt-Barak Halkı" adlı doktora tezinin, tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Emre ERZİNCAN

**T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI**

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Emre ERZİNCAN

Numarası : 92-11-0005538

Anabilim Dalı : Türk Tarihi

Tez Başlığı (Türkçe) : Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik Anlatılarında İt-Barak Halkı

Tez Başlığı (İngilizce) : The Dog-Head People in The Oğuz Epic and Northern European Mythical Narratives

Tez Savunma Tarihi : 29.11.2017

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. A. Osman KARATAY

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Metin EKİCİ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Turan GÖKÇE

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Abdullah TEMİZKAN

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	3
1. “ÖTEKİ” KİMLİĞİNİN MİTİK VE EPİK GÖRÜNTÜLERİ (Kötü Sıfatlarla Atıf, Korkunçlaştırma, Şeytanlaştırma).....	3
2. KAYNAKLAR VE MEVCUT ÇALIŞMALAR	9
3. AMAÇ.....	15
4. YÖNTEM.....	18
5. KURAMSAL ÇERÇEVE	20
BÖLÜM I: TÜRK KAYNAKLI ESERLERDE İT BARAK HALKI	23
1. YAZILI KAYNAKLAR	23
1.1. Oğuznameler	23
1.2. Dede Korkut Anlatıları.....	41
1.3. Piri Reis	48
1.4. Evliya Çelebi	55
1.5. Barak Türkmenlerinin Adı Üzerine.....	60
2. SÖZLÜ KAYNAKLAR.....	65
2.1. Diğer Türk Kaynaklardaki Veriler	65

BÖLÜM – II: TÜRK TOPLULKLARI DIŞINDA İT BARAKLAR	76
1.KUZEY AVRUPA MİTOLOJİSİNDE İT BARAKLAR	76
1.1. İskandinav Mitolojisi ve Köpek-Kafalılar.....	76
1.2. Diğer Germen Halklarında Köpek-Kafalılar	82
1.3 Fin-Ugor Halklarında Köpek-Kafalılar	88
1.4. Slav ve Balt Mitolojilerinde Köpek-Kafalılar	93
2. DOĞU MİTOLOJİSİNDE İT-BARAKLAR	99
2.1. Kafkas Mitolojilerinde Köpek-Kafalılar	99
2.2. Moğol ve Tunguz Halklarında Köpek-Kafalılar	106
2.3. Çin Kaynaklarında Köpek-Kafalılar	114
2.4. Hindistan Kaynaklarında Köpek-Kafalılar.....	122
3. AKDENİZ MİTOLOJİLERİNDE İT-BARAKLAR	133
3.1. Mısır Kaynaklarında Köpek-Kafalılar.....	133
3.2. Yunan ve Roma Dünyasında Köpek-Kafalılar.....	140
BÖLÜM III: İT BARAK HALKININ TARİHSEL VE KÜLTÜREL DEĞERİ	148
1. İT BARAK HALKININ TARİHSELLİĞİ	148
1.1 İt Barak Halkının Tarihiliği Üzerine	148
1.2. İşaret Edilen Coğrafya ve Mekânlar.....	153
1.3 İt-Barak Karakteri Üzerine (Yenilmezlik)	166
2. İT BARAK HALKININ KÜLTÜREL VERİLERİ	173

2.1 Zırhlanma	173
2.2 Berserk Deliliği	179
2.3 Edebiyatta Köpek-Kafalılar.....	185
2.4 Sinema ve Dizilerde Köpek-Kafalılar	191
SONUÇ	201
KAYNAKÇA	204
GÖRSEL ÖGELER	218
ÖZGEÇMİŞ	227
ÖZET	228
ABSTRACT	230

KISALTMALAR

Bkz : Bakınız

ev. : Çeviren

c. : Cilt

düz. : Düzenleyen

haz. : Hazırlayan

M.E.B : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

T.T.K : Türk Tarih Kurumu

T.D.K : Türk Dil Kurumu

* : Konu ya da terim için dipnot kısmında ayrıntılı açıklama.

ÖNSÖZ

Tarih biliminin en önemli amacı çeşitli bilim dalları ile birlikte çalışarak, geçmişte var olan ya da olduğuna inanılan olay ve kavramları bilim ilkeleri çerçevesinde aydınlığa kavuşturmak, araştırmalar sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda yeni önermeler getirmektir. Bizler de bu çalışmamızda şimdiye dek üzerine durulmamış, tarihin satır aralarında kalmış bir rivayet olan, İt-Barakları çalışmamızın merkezine alarak ve çeşitli boyutlarıyla inceleyerek, bu konudaki bilgimize yeni katkılar yapmak gayretinde olacağız. İt-Baraklar ya da dünya literatüründeki yaygın adıyla Köpek-Kafalılar, Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Afrika'ya kadar çeşitli halkların eski inanışlarında ve rivayetlerinde var olan bir ögedir. Üstelik bu inanışlar çeşitli tarihi kaynaklara ve birçok önemli tarihçi, gezgin ve düşünürün ortaya koyduğu eserlere de yansımıştır. İt-Baraklar hususu, Türk dünyasında Oğuznameler üzerine araştırma yapanların ortaya koydukları eserlerde yaptıkları küçük değinilerden öteye gitmemiştir. Dünya literatüründe ise günümüz tarihçileri ve araştırmacıları, eski çağ tarihçilerinin ve seyyahların onların varlıklarına dair naklettikleri bilgileri aktarmakla yetinmişlerdir. Geniş bir tarihi bahse sahip İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalılar üzerine müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum, çeşitli halkların kaynaklarına başvurularak ayrıntılı incelemesinin yapılması, bulgular doğrultusunda konun aydınlatılması ihtiyacını doğurmuştur. İt-Baraklar konusu, Kuzey halkları başta olmak üzere geniş bir coğrafyayı ele alacağı ve daha önce müstakil olarak çalışılmamış olması nedeniyle gerek Türk gerekse Dünya tarihine bir katkı sunacaktır.

İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalılar konusu kaynaklarda, büyük ölçüde antik dönemden başlayan bir periyotta orta çağın sonlarına kadar süren bir zaman dilimini içine alır. Ancak çalışmamızda, bunun gözlenmesi günümüze kadar olan yansımaları ve güncel görünümleri de ele alınacaktır. Böylece geçmişte türeyen bu olgunun zaman içerisindeki değişim sürecinin, günümüzdeki görünümüleriyle karşılaştırmalı olarak ele

alınmasıyla daha nesnel bulgular elde etme imkânımız olacaktır. Özellikle günümüz ile yapılacak karşılaştırmalarda, karşımıza İt-Barakların zaman içerisindeki değişimi sonucu ortaya çıkan ‘Kurt-Adam’ figürü de dâhil olacaktır. Ancak çalışmamızın ana konusundan sapmamak adına ‘Kurt-Adam’ inancı tezimiz içerisinde Köpek-Kafalılar konusunun sınırlarından öteye gitmeyecektir. Önceliğimiz, üzerinde pek durulmamış olduğunu düşündüğümüz bu konu üzerinde ayrıntılı bir çalışma yaparak, aydınlatmak ve var ise tarihiliğini tespit yolunda bazı önermelere ulaşmaktır. Bir tarih bilimi tezi olarak, kesin yargılardan, kati sonuçlardan kaçınıp, olabildiğince doğrulayıcı ve destekleyici çıkarımlar yapma gayretinde olduk. Aktarımlar dışında yaptığımız yorumlar ve vardığımız sonuçlar, gereğince mevcut bulgular doğrultusunda olmuş ve kesinlik arz eden ifadelerden uzak tutulmaya çalışılmıştır.

Özgün ve müstakil olarak çalışılmamış bir konu etrafında gelişen bu tezin oluşumunda, gerek konu seçimi ve kaynakça desteği, gerekse çalışmamızın tüm aşamalarında büyük emeklerinden dolayı, değerli hocam Prof. Dr. Osman KARATAY’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ek olarak tezimin tüm aşamalarında bana destek olan ve yol gösteren; saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Metin EKİCİ ve Prof.Dr. Turan GÖKÇE’ye teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim. Bu tezin yazım aşamasında, desteğini ve hoşgörüsünü hiçbir zaman esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Suna TİMUR’a ve Enstitü bünyesinde görev yapan tüm emeği geçen saygıdeğer hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Değerli hocalarım ve dostlarım dışında, tezimin her aşamasında bana sunduğu manevi desteğinden dolayı sevgili eşim Özge Öztürk ERZİNCAN’a ve değerli aileme minnet borçluyum.

GİRİŞ

1. “ÖTEKİ” KİMLİĞİNİN MİTİK VE EPİK GÖRÜNTÜLERİ (Kötü Sıfatlarla Atıf, Korkunçlaştırma, Şeytanlaştırma)

Tarih bilimi diğer bilimlerle dirsek temasındadır ve olmalıdır. Bir olayın tarihselliği ancak çoklu bilim araştırmalarıyla tam tekmil ortaya konabilir. Tezimize öteki kimliği başlığı altında başlamamızdan anlaşılacağı üzere, tarihsel çalışmayı çeşitli bilimlerin önermeleri ile sağlamlaştırmaya çalışacağız. Konu ötekileştirme olduğunda etimolojik, sosyolojik ve psikolojik tabanlara inmeden konunun arzını ve ereğini yerine getirmek zordur.

Ötekileştirme, korkunçlaştırma ve şeytanlaştırma, insanoğlu var olduğundan beri var olmuştur ve de var olacak temel insani bir refleks olarak karşımızda durur. Irk, dil, cinsiyet, din, inanış, kültür, düşünce ya da bakış açısı olarak farklılıklar “öteki kimliğinin” olumlu-olumsuz tabanını hazırlar. ‘Öteki’ kelimesinin kökenine baktığımızda; *öt*-‘geçmek’ fiilinden -e, -a son eki ile türetildiği görülüyor.¹ Ve ‘öbür’, ‘diğer’, ‘taraf’ ve ‘önceki’ anlamlarıyla ve de buna bağlı olarak antropolojik manada “bizden olmayan insanlar”, sıfat ya da zamir halleri ile “uzaklık, gerilik, arkadalık ve sınır” anlamlarıyla da Türk Dil Kurumu’nun *Tarama Sözlüğü*nde karşımıza çıkıyor.²

Batı dillerinde Latincenin *idem* (aynı) kökünden türetilmiş *identite* – *identity* kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir.³ Bununla birlikte bu özdeşlik ve

¹ Gülensoy, *Köken Bilgisi Sözlüğü (O-Z)*, s.675.

² T.D.K, *Tarama Sözlüğü*, s.298.

³ Kılıçbay, “Kimlikler Okyanusu”, s.155.

birliktelik kendi içerisinde özdeş olmayan, beraber olmayan anlamını tüm kasvetiyle taşır. Özdeşte ve birlikte ne olduğu kadar ne olunmadığı sorunsalı beraberinde gelir. İşte o zaman karşımıza çeşitli şekillerde benden, bizden ve sizden olmayanlar çıkar. Latince ilk çağın Batı'daki iki egemen dilinden biri olarak özellikle Germen kavimlerinin söz varlığına kaynak oluşturmuştur. Bu sebeple, ötekileştirmenin kelime olarak Batı'daki etimolojisine baktığımızda ilginç tesadüfler ile karşılaşırız. Latince *alud*, *aliud* “öteki, başka” kelimesi zamanla Saxonların diline *odd* “garip, öteki, uyumsuz” olarak geçmiş ve *-er* yapım eki ile *other* “diğer, başka” halini almış olduğunu düşünmekteyiz. Aynı şekilde Alman dilinde bu kelime *oder* olarak geçer ve ‘diğer’ , ‘başka’ anlamlarında kullanılır. Bu anlamsal ve yapısal sesteşliğin tesadüf olmadığını düşünüyoruz. Hem birlikteliği, hem de ötekileşmeyi anlatan Latince kelimelere baktığımızda Türkçe kelimelerle kökleri ve telaffuzları noktasında benzerlikler görürüz. İlk olarak *idem* kökü dilimizde *ide* (benlik, fikir), *iye* (iyelik, aitlik) ve *üye* (mensup, aidiyet) kelimeleriyle hem semantik, hem de fonetik açıdan benzerlik taşır. Öteki ve başka anlamına gelen *odd*, *other*, *oder* kelimeleri de *-öt*, *öte* kelimeleriyle aynı boyutlarda benzeşir. Buradan da anlayacağımız üzere, ötekileştirme ve birliktelik hususundaki kelimeler aynı dil ailesi gruplarından olmayan dillerde de evrensel bütünlüğünü korumaktadır denilebilir.

“Ötekileştirme, şeytanileştirme ve canavarlaştırma ilahi bir istemdir”.⁴ Peki, kim ya da kimler böyle bir istek içinde bulunabilir? White'ın sorusuyla, bu insanoğlunun yaşayışı içerisinde gerekli bir mekanizma mıdır?⁵ Bu denklemde konuyu ilahi istek açısından ele alırsak, tüm dinlerde Tanrı veya Tanrılar, herkesin yaratıcısı olarak dolayısı ile ötekileştirilenlerin de Tanrısı vasfıyla böyle bir sistematığın içinde olurlar. Fakat burada ince bir çizgi vardır; hemen hemen tüm dinlerde, özellikle semavi dinlerde yaratıcının isteği tüm insanlığın bir arada tüm kötülüklerden uzak bir şekilde yaşamasıdır. Bu durumda ötekileştirmek, şeytanlaştırmak insan eliyle Tanrı istemişçesine yapılmış bir eylem oluyor. Bu duruma bire bir örnek oluşturacak durum 15. ve 17. Yüzyıllarda Orta Çağ Avrupası'nda görülen cadılaştırma (kötü sıfatlarla atıf)

⁴ Isidore of Seville, *Etymologiae*, c.11, s.1-3.

⁵ White, *Myths of The Dog-Men*, s.1.

ve kadın işkenceleri olarak karşımıza çıkar. Burada ruhban sınıfı ve halk Tanrı'nın laneti olarak algıladıkları yalnız yaşayan kadınları mesnetsiz iftiralarla katletmişler ve çeşitli işkencelere maruz bırakmışlardır. Bu noktada 7. Yüzyılın ilk Hristiyan sosyoloğu olarak tanınan Sevilialı Isidore'nin anlatmaya çalıştığı ilahi istem, insanoğlunun kendi kendisinin ilahileştirdiği ve izafileştirdiği bir eylem oluyor.

Kimlik nosyonu, inkâr ve farklılığı içerir: bir şey ancak bir şeydir, başka bir şey değildir. Batı'nın hiyarşik dilinde, yabancı ötekini temsil etmektedir; öteki ise farklılıklar alanını, korkuların ve kaygıların mahzenini simgeler. Irk, cinsiyet ve sınıf temelinde ötekileştirme, varlığı ve politikaları ile toplumu bölen farklılıklardır. Kutuplaşmalar içinde, değerlerden bir tanesi hâkim, diğeri tabi (bağlı) olarak kimlikleri oluşturmaktadır. Güçlü bir kimlik, bir dizi farklılığı doğası itibarıyla kötü, akıldışı, anormal, hasta, ilkel, canavar, tehlikeli yani öteki olarak kurmaya çalışacaktır. Bu bağlamda farklılık ötekinin etkisi olarak algılanmaktadır. Kimlik, var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür.⁶

Ötekileştirme, korkunçlaştırma, şeytanlaştırma yazılı ve sözlü tarihin her aşamasında, her coğrafyada karşımıza çıkan doğal bir durum olarak gözüküyor. Güneyliler için Kuzeyli halklar, Batılı toplumlar için Doğu'da yaşayan halklar hep ötekiler olmuştur ya da tam tersi coğrafyalar için. “Bu genellikle olumsuz yönde tezahür etse de bazen ötekiler daha güçlü, ulaşılmaz, varlıklı ya da olağanüstülükleri ile betimlenir”.⁷ Bu durum Oğuzname'de anılan İt-Baraklar için de aynıdır. Yenilmez savaşçılar olarak tersim edilen İt-Baraklar (Latince, *cynocephaly*), vahşi doğalarıyla tüm halkların ötekileştirdiği, korkunçlaştırdıkları bir halk olarak karşımıza çıkarlar. Uzlaşması güç bu halk, öte yandan mitoloji ve destanlardaki benzer diğer kahramanlar gibi canavarlaştırılmamıştır. İt-Barak halkının diğer topluluklarla temasta olduğu, onlarla iletişim kurduğu ve belli antlaşmalara vardığı gerçeği bununla ilgili bir yaklaşım olsa gerektir ki, Oğuznamelerin çeşitli nüshalarında bu şekilde anlatılır. Bununla birlikte

⁶ Sönmez, “Öteki ve Ötekileştirme”, s.3-4.

⁷ White, *Myths of The Dog-Men*, s.6-7.

İt-Barak kadınlarının insan suretinde olduğu tasviri bu hususu daha da güçlendirir. Oğuzların yenilmezliğini sekteye uğratan İt-Baraklar, olağanüstülükleri ile karşımıza çıkar. Bir başka deyişle, öteki; karşımızda olağanüstü, ok geçmeyen zırhlı vücutları, hızlı ve vahşi savaşçılıkları ve güzel kadınlarıyla durur. Öteki kimliği, bu noktada ilk çağın en gözde sıfatlarından olan yenilmezlik ve üstün savaş yetisi sıfatıyla tasvir edilir. Burada kötü sıfatlar yerine daha çok ulaşılmazlık ve yücelik belirten sıfatlar da yakıştırılabilir.

“Çin yıllıklarında batıda olarak tanımlanan, Hintlilerin en eski eserlerinde kuzeybatıda olarak tanımladıkları ve Avrupalıların kuzeydoğuda tasvir ettikleri vahşi, savaşçı ama peri kadar güzel Amazon kadınları da ötekileştirmenin yine olağanüstü bir tezahürü olarak karşımıza çıkar. Bu yer tam olarak bize Orta Asya’nın kuzeyini gösterir”.⁸ Kuzey tüm vahşiliği ile karşımıza hep muğlak bir coğrafya olarak çıkar. Kuzeyin uzaklığı, iklimi, zorlu yaşam koşulları, ulaşılmazlığı ve bilinmezliği, orada yaşayanları ötekileştirir ve de ötekileştirilenler ya şeytanlaştırılır, ya canavarlaştırılır, ya da vahşileştirilir. Çinliler yanı başında duran kuzey Türklerini ve Altay halklarını, hep insan yiyen barbarlar ve yağmacı olarak tasvir ederken, kendilerinden askeri anlamda yardım almayı, yüksek rütbelerde evlilik teklif ederek yandaş arayışını ve bol bahşişlerle gönüllerini hoş tutmayı ihmal etmemişlerdir. Aynı şekilde Araplar ve Hindistanlılar ilk zamanlarda ıslah edemedikleri, baş edemedikleri Türkleri barbar, inançsız ve vahşi olarak ötekileştirirken, bir taraftan da kendileri ile ittifak kurmayı, savaşmayı, ata binmeyi ve demirin dövülmesini (zırhlama) onlardan öğrenmeyi ihmal etmemişlerdir. Avrupa toplumları bir taraftan Hun istilasını sonrası, ‘Barbar Hunlar’ yakıştırmalarını yaparken, bir taraftan ‘Tanrı’nın kılıcı Atilla’ demesini de bilmiştir. Tüm örneklerde ötekiler bir taraftan cani, insanlık dışı barbarlar iken, bir taraftan da kötü anlamda ötekileştirilen toplumların bu meziyetlerine duyulan hayranlığın gizlenemediğini görürüz.

Eski ve ilk çağda, Hinduizm’in temel toplum sınıflandırması olan kast sisteminde de aynı ötekileştirme karşımıza çıkar. Ruhlarının kötülüklere büründüğü

⁸ White, *Myths of The Dog-Men*, s.161.

düşünülen kişiler kastın dışına itilir ve en alt sınıfa bile mensup olamazlar. Bununla da yetinilmez; bu kişiler toplu yaşam yerlerinden uzaklaştırılıp, kırsalda ya da ormanda kötülüklerinden arınmaları için yaşamaya itilirler. Yani hem ötekileştirilir, hem şeytanlaştırılır, hem de korkunçlaştırılırlar. Ve bunlar genellikle kastın dışına itilmiş, günahkâr olarak tanımlanan kadınlardır. Peki, Güneydoğu ve Ortadoğu Asya'nın eski ve ilk çağlarda egemen olan bu inanç sistemi ki, hala bu inanış oldukça yaygındır, neden kendilerinden olanları ayırıştırır? Cevabı çok basit olmakla birlikte, beraberinde soru işaretleri barındırır. Elbette bu kişiler şeytan değiller ama toplumun töresine uymayan, aykırı yaşayan ve de yapmaması gereken işlere bulaşmış kişilerdir.

Bu uzaklaştırma ıslah ve kontrol açısından gereklidir; hayvanlarda bile bu tip davranışlar görülür ama şeytanlaştırmak, özellikle de “Candalas” ve “Svapacas”⁹ adını verdikleri bu günahkâr kişilerin toplumdan uzaklaştırılması, kadının tarihin en eski zamanlarından beri nefrete dönüşmüş misojeni* ile canavarlaştırılması dikkatimizi çekmelidir. Bu çerçevede, öncelikle annelerimiz, kardeşlerimiz, eşlerimiz yani biz olan kadınların menfi ya da münferit nedenlerle tarih boyunca edebiyatta, sanatta, yazılı veya sözlü eserlerde, çeşitli inanç sistemlerinde doğrudan ya da dolaylı şekilde ötekileştirildiği, şeytanlaştırıldığı görülmektedir.

Türklerin tarihine genel olarak bakıldığında, bu durum tersi yönünde örnekler ile karşımıza çıkar. Hunlardan Osmanlı'ya kadar kadın Türk dünyasında; devlet idaresinde söz sahibi, danışılan, fikir paylaşılan, edebiyatımızda zarif, güzel, çekici ve anaç, destanlarda ise güçlü, onurlu, savaşçı, yaman ve edepli terkipler ile karşımıza çıkar. Elbette ötekileştirme ve kadın hususundaki bu tasarruflarımız genel anlamıyla yerini bulacaktır; bu bağlamda konunun tam tersi istikamette örneklemeler de vardır. İstisnalar mevcuttur ve kaideyi bozmaz.

⁹ Bailey, *Materials for the Study of Ancient Indian Ideologies*, s. 53-54. (Candalas ve Svapakas olarak adlandırılan eski Hindistan inanışlarında geçen bu kavimlerin tam olarak cinsi tanımları yapılmamıştır. Ancak güzel oldukları ve bu nitelikleri kullanıp insanları günaha sürükledikleri anlatılmıştır. Bu isimleri çalışmamızın Hindistan başlığı altında daha geniş ele alacağız.)

* Misojeni: kadın düşmanlığı; köken olarak Yunanca misogenia'dan gelir; misein- 'nefret', gyne-'kadın' anlamındadır. Kelimenin karşıt anlamı olarak androjeni 'erkek düşmanlığı' kelimesi kullanılır.

Günümüzden 15 bin yıl öncesinde ehlileştirildiği tahmin edilen ve 12 bin yıl öncesinde çoban ve av köpeği olarak insana eşlik eden köpeklerin¹⁰ ötekileştirilerek, şeytanlaştırılarak ve de korkunçlaştırılarak karşımıza yazılı ve sözlü tarihte çıkması, hayvanlar aleminden en çok temas halinde olduğumuz bu kadim dostlarımızın zaman içerisinde ehlileşmeden önceki vahşi tabiatlarının bir yansıması olarak görülebilir. David Gordon White’a göre, “Tarihte hiçbir hayvan türü köpek kadar destanların ve mitolojinin konusu olmamıştır, köpeklerin bu hususta belirgin bir üstünlüğü vardır... 20.yüzyılda tarihin ve edebiyatın karşımıza sunduğu “Kurt Adam (were-wolf)”bile, aynı familyadan olsa bile Köpek-Kafalıların yanında sönük kalır.”¹¹ Bu noktada White, Köpek-Kafalıların mitolojik anlatılardaki bariz üstünlüğünü ortaya koyar ve bakıldığında her coğrafya da baskın ya da silik var olmuşlardır. Fakat özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ve 21. yüzyılda, Köpek-Kafalılar özellikle popüler anlamda tarihin satır aralarında kalmış ya da itilmiş, onun getirisi olarak açıklayacağımız “Kurt Adam” görünümünü daha bilinir kılınmıştır. Bu da vahşi kurtların böyle bir çağda insanların gözündeki sanrıya daha yakın görünmesinden kaynaklanır. Köpek eski çağlardaki vahşiliğinden artık arınmış, sevimli dostlar olarak evlerin içine kadar girmiştir. Ancak kurt vahşiliğini sürdürerek, beşeri olarak ötekileştirmeye ve canavarlaştırılmaya daha yakın bir canlı olma niteliğini korumuştur. Buradan hareketle, “köpek-adam” algıdaki vahşi cazibesini “kurt-adam” algısına kaptırmış görünse de, konunun aslının zaman içerisindeki oluşan algısıyla örtüşmediği tarihi kaynaklarda açıktır.

Özellikle İt-Barakların bu kadar mevzu bahis edilmesi bir rastlantı olamaz. Köpek 15 bin yıl önce ehlileştirilse de, aynı familyadan olan kurtlar, çakallar ve tilkiler yaban kalmayı başardılar. Hatta köpeklerin de bir kısmı günümüzde yaşamlarına vahşi olarak devam etmektedir, Avusturalya ‘dingoları’, Afrika köpekleri gibi. Peki, neden bu dost canlısı, sadık kadim dostumuz, korkunç sıfatlarla atıf yapılarak canavarlaştırıldı? Bunun cevabını maddeleştirilmiş şekilde açıklamak gerekirse:

¹⁰ Coppinger, *Dogs*, s.352.

¹¹ White, *Myths of The Dog-Men*, s.47-49.

- İnsanoğlunun köpekle ve onun atası kurt ile temasının erken tarihlere dayanması ve köpek familyasının insanların yaşadığı bölgelere bağımlı olması,
- Eski ve ilk çağda ehlileşmemiş haliyle vahşi köpek ve kurt sayısının günümüz nüfus dağılımına oranla fazla olması,
- Eski ve ilk çağda insanların çok tanrılı inanışları ve her kötülüğü tanrı veya tanrıların laneti olarak algılamaları,
- Vahşi köpeklerin ve kurtların besi hayvanlarına saldırması, köpeklerin ve kurtların gece yaşamları, havlama ve ulumalarının insanlarda korku yaratması,
- Kurt ve köpek hakkındaki abartılı hikâyeler ve değişik psikolojik etmenlere bağlı sanrılar olmalıdır.

Tezimizin ilerleyen kısımlarında paylaşacağımız görünümlerden yola çıkarak baktığımızda, değinilmesi gereken bir başka husus daha vardır. İt-Barakların yaşadığı yerler ve mistik görünümleri hep kırsalda, yüksek dağların, yalçın kayalıkların ardında ya da ormanın içinde bir mağarada tanımlanıyor. Yani İt-Baraklar ve insanlar arasında hep bir sınır var; onlar insanlar tarafından ister kötü, ister güçlü ve yenilmez olarak tasvir edilsinler, hep dağların ardındaki, yani ötedeki ve ötekileştirilmiş varlıklardır. Son tahlilde, insanoğlunun yaşam dinamiklerinden biri olan iyi-kötü, bizler-onlar ve olağan-olağanüstü sınıflamasının bir ürünüdür ötekileştirmek. Bu da bilhassa köklü tarihe sahip olan milletlerin hem sözlü, hem de yazılı kaynaklarına yansımıştır. Çalışmamızda, eski zamanlardan beri var olduğunu düşündüğümüz ötekileştirmenin bir yansıması olarak kabul edebileceğimiz ‘İt-Baraklar’ hususunu bu nedenle bu başlık altında incelemeyi uygun gördük.

2. KAYNAKLAR VE MEVCUT ÇALIŞMALAR

İt-Baraklar (Köpek-Kafalılar) yazılı ve sözlü tarihte, özellikle ilk ve orta çağda çokça değinilen bir motif olmasına karşın, günümüzde bu konunun müstakil şekilde merkeze alındığı çalışmalar oldukça azdır ve kapsamlı şekilde de ele alınmamıştır. İt-

Barak halkının varlığı, yaşayışları, davranışları genel manada hep uzaktan tasvir edilir, ya da başka bir deyişle rivayet edildiği aktarılır.

Köpek-Kafalılar, Oğuzname'deki geçen ifade ile İt-Baraklar, Türklerin en önemli eserlerinden olan Oğuzname'ye konu olması ile ön plana çıkmıştır. Bu husustaki mevcut çalışmalar genelde Oğuznamelerin merkeze alınması ve İt-Barakların bu bunun bir parçası olarak değerlendirilmesi şeklindedir. Konunun değinimi oldukça fazladır ama incelemeler genel anlamda yapılan birkaç yorumdan daha öteye gitmemiştir. Konunun merkezinde Oğuzname olunca kısa bir bahis ihtiyacı vardır. Oğuznamelerin çeşitli dillerde, farklı eklemelerle birçok sürümünün olduğu bilinir fakat en çok referans alınan Reşidüddin'in aktardığı Zeki Velidi Togan'ın açıklamalı yayınladığı nüshadır.¹²

Daha önce Farsça metnin günümüz Türkçesine Rıza Nur¹³ tarafından çevrilmesinin ardından, Togan bunu biraz daha yukarıya taşımıştır. Togan eserinde İt-Barak konusunu biraz daha açmasına rağmen, yine yaptığı çevirinin sınırları içinde ayrı bir bölümde yer vermiştir. Togan çoğu konuda yaptığı tahlilleri buraya da taşımış, aktarmakla yetinmeyerek değişik bir boyutta ele almıştır. Oğuznamelerin içinde geçen tüm görünümlerden yola çıkarak ve de çeşitli bilim dallarının katkı ve desteğini de kanıt olarak göstererek, Oğuz Destanı çeşitlemeleriyle hem menşei, hem görüntüleri hem de işaretleri ile destekli bir şekilde incelemiştir. Zaten kendisi tercümeden çok yaptığı tahlillerde ön plandadır. Onun İt-Baraklar hususundaki kanaatlerini tezimizin ilerleyen kısımlarında aktaracağız. Bunlara ek olarak Mehmet Kaplan ve Faruk Sümer'in de Oğuzname çalışmalarına değinmek gerek. Her iki tarihçemiz de yine hem çeviri anlamında, hem de konulara açıklık getirme amaçlı "anlam açılımları" yapmışlardır.

Oğuzname araştırmalarında en çok referans alınan diğer bir nüsha ise Orta Uygur Türkçesinde yazılmış olup, İslam öncesi nüsha olarak bilinen günümüz Türkçesine Reşid Rahmeti Arat¹⁴ tarafından çevrilen eserdir. Genel anlamda Oğuznameler ve devamı mahiyetindeki Dede Korkut Hikâyeleri, Türk dili ve

¹² Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*.

¹³ Nur, *Türk Tarihi'nden Seçmeler "Oğuzname"*.

¹⁴ Bang ve Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*.

edebiyatının ve de tarihinin en merkezinde olan anonim eserlerdir. Ancak, bu anlatılardaki çoğu kahraman, motif veya sözcük oldukça detaylı bir şekilde mercek altına alınırken, İt-Barak figürü bu dünyada yalnız bırakılmış, kerhen bahis mevzu olmuş bir şekilde karşımıza çıkar.

Türk tarihçileri arasında İt-Baraklar hususunu en çok Bahaeddin Ögel ön plana çıkarmıştır. Türk mitolojisini masaya yatırdığı kitaplarında, Türk dünyasının inanışlarını, kültürel motiflerini, mitik görünüm ve uygulamalarını ve de destanlarını oldukça ayrıntılı şekilde ele almış ve “Türk Mitolojisi” adlı kitabında İt-Baraklara ve Türklerde köpek ve kurt inanışlarına özel bölüm ayırmıştır.¹⁵ Ögel ayrıca efsaneleri, destanları, mitolojik kahramanları ve inanışları karşılaştırmalı şekilde ele almıştır. Ögel’in ayırdığı bölümdeki kaynakça, özellikle Türk dünyasına ait mitolojilerin çözümleri açısından oldukça kapsamlı bir neşriyat listesi sunmaktadır.

Türk tarih ve kültür araştırmacıları arasında Ahmet Caferoğlu da İt-Baraklar, köpek ve kurt olguları konusunda hem etimolojik hem kültürel açıklamalara yer vermiştir. Merkezinde İt-Baraklar olmasa da, diğer unsurları onomastik incelemesiyle ele almıştır.¹⁶ Caferoğlu’nun özellikle kelimelerin etimolojik çözümlemeleri hususunda yaptığı çalışmalar bu alandaki kaydadeğer önermeler arasındadır.

Yaşar Kalafat ise İt-Baraklar, Türklerde kurt ve köpek’ konularına Ögel’den sonra eserlerinde en çok yer veren araştırmacılar arasındadır. Ögel’in mitoloji ile ilgili tüm çalışmalarını 2 ciltlik dev eserinde toplamaya karşın, Kalafat birçok makale, bildiri ve kitaplarıyla daha değişik bir tanzimle karşımızdadır.¹⁷ Ama Kalafat da İt-Barak hususunda hassaten durmaz; ürün çıktılarına baktığımızda, kurt ve köpek olguları üzerinde yoğunlaşır; bu bağlamda konu doğası gereği İt-Baraklara gelir ve üzerinde konuşulur. Yazar daha çok halkbilimci sıfatı ile karşımızdadır; Türk halkının günümüze kadar süregelmiş inanışlarını, yaşayışlarını ve ritüellerini konunun merkezinde tutar. Kalafat ayrıca Barak Türkmenleri üzerine yaptığı çalışmalar ile konumuzun alt

¹⁵ Ögel, *Türk Mitolojisi (Cilt 1-2)*.

¹⁶ Caferoğlu, *Türk Onomastiğinde Köpek Kültü*.

¹⁷ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*.

başlıklarına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu değerli tarihçilerin ve halk bilimcilerin yanı sıra Jean Paul Roux, özellikle “Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar”¹⁸ kitabı ile İt-Baraklar hususunda doğrudan ve dolaylı olarak birçok önerme ortaya koymuş, özellikle Altay toplumlarında bitki ve hayvanları tüm rolleriyle ele almıştır. Roux, kurt ve köpek konusuna da eserinde önemli bir yer ayırmış, Türk toplumundaki ve Altay halklarındaki yerine detaylı bir şekilde değinmiştir. Orta Asya'nın yerel anlamda, hayvan ve bitki varlığının toplumların inanç sistemlerine etkisini tüm yönleriyle ele alan Roux, bu hususta başvurulmuş muteber eserlerden birini ortaya koymuştur.

İt-Baraklar hususunda önemli çalışmalardan bahsettik, Dünya literatüründe bu konudaki kaynak ve çalışmalara da değinmek gerekir. Elbette bu kısımda konunun öznesi olarak sadece İt-Barak olgusunu değil, Köpek-Kafalılar ve türevlerini bir bütün olarak ele almak gerekir. Aslında nasıl Türk dünyasında İt-Baraklar çok fazla üzerinde durulmamış, birkaç cümle ya da paragraf bahisten öteye geçememişse, Dünya literatüründe de durum farklı değildir. Dini ve kutsal kaynakları bir yana koyarsak, Herodotus'tan¹⁹ Ctesias'a²⁰, Plinius'tan Megasthenes'e Köpek-Kafalılar ve görünüşleri eski çağ eserlerinde kısa bahisler halinde mevcuttur. Bunlar genelde birbirini takip eden aktarımlar, birbirine çok benzer alıntılar ve tasvirler şeklinde karşımızda durur. Hatta bu tasvire ‘Amazon kadınlarını’ da ekleyen Büyük İskender²¹ Romansı'nda, köpek kafalı insanları büyük ölçüde Kafkas bölgelerinde Hazar denizi ve etrafındaki bölgelerde göstermiştir.

Daha sonraki zamanlarda, Antik eserlerin etkisi ile bu hususta değinimler devam etmiş, örneğin 13. yüzyılda Marco Polo²² ve Carpini²³ tarafından, Doğu gezilerinde

¹⁸ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*.

¹⁹ Herodotos, *Herodot Tarihi*.

²⁰ Ctesias, *Ctesias: On India Translation and Commentary*.

²¹ Stoneman, *The Greek Alexander Romance*.

²² Yule, *The Book of Sir Marco Polo, the Venetian Concerning the Kingdoms and Marvels of the East* (Cilt 1-2).

²³ Carpini, *The Story of the Mongols Whom We Call Tartars*.

duydukları ‘köpek kafalı’ toplumun tarifi yapılmıştır. Özellikle Polo daha detaylı olarak nasıl yaşadıkları, beslendikleri, savaştıkları ve anlaştıkları hususunda bilgiler vermiştir. Kendisinden çok daha önce ortaya çıktığını düşünmemiz gereken Oğuznamelerin tarifleri ile Polo’nun tariflerinin büyük ölçüde örtüşmesi ilginçtir. Güzel İt-Barak kadınları, bu halkın savaşçı özellikleri, iletişim kurmaları, dağların yüksek kesimlerinde yaşamaları, kalın tüylerini zırh olarak kullanmaları ve canavardan çok vahşi bir toplum olarak tanıtılmaları Oğuznamelerdeki İt-Barak tasviri ile oldukça benzeşmektedir.

Ortaçağda, özellikle Avrupa’da Hunların yarattığı Kavimler Göçü sonrasındaki karmaşa, evvelden barbar ve insan yiyen olarak tasvir edilen kuzeyden gelen Orta Asyalıların korkusuyla çok daha değişik tezahürler ortaya çıkardı. Bu acımasız, sert, savaşçı ve vahşi kuzeyliler, ilkçağın bitimi sıralarında kuzeyin vahşi namını iyice arttırdı. Öncesinde daha çok Doğu ve Batı halkları arasındaki yabancılık, kuzeylilerin ortaya çıkmasıyla işin içine bir kutup daha ekledi.*

Sonrasında “Borus” adını verdikleri köpek kafalı insan yiyenler literatüre girdi ve Batılı toplumun Hristiyan camiası kendince bu azıllı kavimle savaşmak yerine ehlileştirip, ikna edip onları Hristiyanlaştırma, anlayışına yöneldi. John Block Friedman’in²⁴ kapsamlı bir şekilde tasvir ettiği dönem, değişik çalışmalar ve düşünce çeşitliği açısından önemlidir.

Çağdaş dönemde, Wilhelm Radloff’un özellikle Türk dünyasında ‘köpek’ ve ‘kurt’ inanışları ile de ilgili oldukça önemli kayıtları bulunmaktadır.²⁵ Türk tarihçiler arasında, mitolojik bağlamda İt-Baraklar hususunda en önde gelen isim olan Ögel, önermelerini ve çalışmalarını Radloff’un çalışmalarına atıfta bulunarak yapmıştır. Radloff özellikle yazıtlar, destanlar ve etimolojik çözümlemeler üzerine yoğunlaşmış ve de Türk dil ve kültür tarihine önemli bir miras bırakmıştır. Özellikle Orta Asya inanışlarından yola çıkarak, kültler üzerine yaptığı tikel çalışmalar, Radloff’un köpek,

²⁴ Friedman, *Montrous Races in Medieval Art and Thought*, s.8-12.

²⁵ Radloff, *Proben Der Volksliteratur der Turkishen Stamme Südsiberians*.

* Özellikle İskitlerin ve Kimmerlerin ortaya çıkması, kuzey vurgusunu güçlendirmiştir.

kurt ve diğer hayvanların eski ve yeni Türk toplumlarındaki yerini tanzim ve tayin etmesi açısından oldukça önemlidir.

Mevcut çalışmalar başlığı altına şu ana kadar üzerinde durduğumuz isimler ve çalışmaları, genel anlamda İt-Baraklar, Köpek-Kafalılar ve de kurt ya da köpek familyasının tarihselliği üzerinde bazı çalışmalar yapmış ya da değinilerde bulunmuş kimselerdir. Fakat bölümün başında da belirttiğimiz üzere, bunlar konunun tam anlamıyla ele alındığı, çeşitli coğrafyalarda yapılmış karşılaştırmalı ve kapsamlı çalışmalar değildir. Bunu, İt-Baraklar hususunu ayırırsak, tam anlamıyla, hakkıyla ortaya koyan isimse David Gordon White olmuştur. Makale çalışmalarını kitaplaştırarak tüm dünyada köpek kafalı insanların mitik görünüşleri konulu kapsamlı bir çalışma yapmıştır.²⁶ Günümüzde hem internet tabanlı araştırmalarda, hem kütüphane çalışmalarında bu hususta kendisi en önemli referans konumundadır. Türkçe karşılığı ile “Köpek-Kafalı Mitleri” adlı kitabında, dünyanın değişik coğrafyalarından değişik önerme ve görünüşlerle, hem tarihi, hem arkeolojik, hem de sosyolojik olarak konuyu merkeze almıştır. White bu eserinde İt-Baraklar hususuna sadece bir paragraf ayırmasına rağmen, genel resmi çizmeye çalışmıştır. Özellikle yoğunlaştığı eski ve ilk çağda Asya topluluklarında araştırmalarının sonucu olan bulgularıyla aslında bizlere İt-Barakları tarif etmiş, resmi çekip yerini göstermiş, çeşitli milletlerin kaynaklarında yazılanların ortaya çıkardığı bu husustaki söylem birliğini sunmuştur. Eseri, 90’lı yıllarda pek ilgi görmese de, günümüzde “kurt adam” figürünün popüleritesinin artmasıyla hak ettiği ilgiyi kazanmıştır. White eserinde, bizim de tespitinde bulunduğumuz coğrafyayı işaret etse de, “İt-Barak” kelimesine bir kere temas etmesi, daha önce belirttiğimiz üzere antik çağ eserlerinde olduğu gibi sadece kısmi olarak bahsini geçirmesi ile sonraki İt-Barak çalışanlarına büyük bir yük bırakmıştır.

White’ın eserini değerlendiren otoriteler, bizim de rahatsızlık duyduğumuz Hindistan kısmını çok uzun tutması dışında, eserin genel değerlendirmesi için oldukça olumludur. Fakat White’ın da bölümün içinde sık vurguladığı üzere, Hintlilere göre: Köpek- Kafalılar Hindistan’ın kuzeydoğusundaki karanlık ve soğuk ormanlarda

²⁶ White, *Myths of The Dog-Men*, s.71-85.

yaşarmış. Bu husus da bizi yine Asya'nın kuzeyine götürür. Hint dünyasını kitabının büyük bölümüne yaymasının nedeni: aslında hem o bölgenin değişik inanç ve kültür sistemleriyle zengin bir bulgu sunması, hem de kendisini Hint tarihçisi olarak addetmesi olsa gerekir.

En büyük değerlerimizden olan Oğuzname'de geçen Köpek-Kafalılar Türk kültürünün bir ürünü iken, bu konuda çalışma yapanlar arasında Türk kökenliler azdır. En çok değinen Bahaeddin Ögel bile Radloff'un eserlerinden faydalanmış ve bu hususta yalnız bırakılmıştır. Günümüzde bir literatür çalışması yaptığımızda, Türk tarihçilerinin Ögel'den sonra bu konuyu merkeze alıp, geniş ve kapsamlı bir çalışma yapmadığını görürüz. 20. Yüzyılın ikinci yarısında yayınların çoğalması, bir bütün halinde Türk tarihinin tüm unsurlarıyla ele alınması bu fetret devrinin kasvetinin atlatıldığının bir göstergesi kabul edilebilir.

Tezimizin bu kısmını çok uzatmamak adına, genel anlamda bu hususta ön plana çıkan isimlere yer verdik. Bu kısımda adı geçmeyen birçok bilim insanının yayınlarından ve fikirlerinden de faydalandığımızı da beyan etmek isteriz.

3. AMAÇ

Türk tarihi, edebiyatı, folkloru, dili ve kültürü hakkında birçok öge taşıyan Oğuzname'nin değişik yazmaları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bir bütün olarak ortak bir mirasın yansıması şeklinde karşımıza çıkar. Dünyanın beşeri coğrafyasını şekillendiren en önemli topluluklardan olan Türklerin bu etkinliği ve mirası elbette temas halinde oldukları halkları ve kültürlerini de etkilemiştir. Bu konuyu da aynı çerçevede değerlendiriyoruz. İt-Barak bahsinin çıkış noktası, var ise tarihselliği ve tarihteki yeri detaylandırılarak, bu üzerinde çok düşünülmemiş konunun muğlaklığının giderilmesi ve daha somut şekilde açıklanması bilimsel bir vecibe olarak karşımızda durmaktadır.

Halkların mitolojilerinin tamamen kendine has olması mümkün değildir; muhakkak başkalarıyla ortak veya paylaşılan temalar yer alır veyahut aynı görünüm

benzer veya yakın şekliyle karşımıza çıkar. İt-Barak halkı bahsinde de büyük ölçüde bu durum hâsıl olmuştur. Bunların arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılması halkbilimin olduğu kadar, tarih biliminin de görev sahasındadır. Bu da tarih ilminin çok disiplinli olmasının beraberinde getirdiği bir düsturdur. Türklerin en önemli kültür değerlerinden olarak betimleyebileceğimiz Oğuzname'nin başka benzer mitoloji ürünleri ile karşılaştırmalı çalışmalarının hakkıyla yapılmadığı ortadadır. Çevirisi ve tahlilleri bir o kadar fazla iken, değişik coğrafyalardaki benzer görünüşleri, özellikle İt-Barak hususunda ortaya konmamıştır. Dünyada en fazla millete temas eden Türklerin destanlarında da bu bağlantıların farklı coğrafyalardaki yansımaları beklenmelidir ki, benzerlikler eksininde bunu görebiliyoruz.

Şu ana kadar genellikle Oğuznameler'in soyut olarak ele alınması, içeriğin hakkıyla izahı noktasında geç kalınmasına ve eksikliklere yol açmış gözüküyor. Bunun tersine çevrilmesi bizi farklı noktalara taşıyabilecektir. İt-Baraklar Oğuz Destanı içinde özel bir vurguya sahip bir imgedir. Bu özel vurgu içinde birçok önermeler barındırır. İt-Barak halkının diğer halkların mitoloji ve eserlerindeki benzer bahisleri Oğuzname'deki bahislerle benzeşse de, vurgu açısından daha zayıf tasvir edilmiştir. Bu durum bilhassa Oğuzname'deki bahislerin daha dikkatli bir gözle incelenmesi ve diğer metinlerle ona göre karşılaştırılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Buradan hareketle yapılması gereken karşılaştırmanın oldukça dikkatli yapılması, kapsamının geniş ama sanrılardan da arınmış olması beklenir.

Bu çalışmada amacımız tüm bu benzer destanî toplulukları ve onlara ilişkin motifleri karşılaştırmalı olarak ele almak, ortak bir zeminde gerçekliğini tartışmak ve mümkün olduğunca tarihi yönden açıklamaya çalışmaktır.

Biz bu çalışmada; Oğuzname'yi karşılaştırmalı olarak ele alarak, başta Kuzey halklarından derlediğimiz İt-Barak bahislerinden örnekler vererek ve toplu bir sonuca ulaşmaya çalışacağız. Elbette bunu yaparken tüm dünya mitolojileri ve eserlerinin bahislerini göz önünde tutarak ayrışmaları ve benzerlikleri de ortaya koyacağız. Bunun ötesinde, çalışmamıza güncel öğeleri ekleyerek, küreselleşen dünyamızda devam eden popüler kültürdeki post modern karşılıklarını ve yansımalarını da tezimizin son bölümünde konu üzerinde detaylı bir inceleme yapacağız. Bir başka deyişle, amacımız

tarih biliminde unutulmuş ya da göz ardı edilmiş İt-Barakların, günümüz görünümünün detaylı tahlilini yapmaktır, bu da bize yine geçmişle günümüzün bakış açılarının bir karşılaştırmasının yolunu açacaktır.

İt-Barak halkı bahsinde diğer bir önemli konu ise, Ortaçağ ve öncesinde maske ya da vücut zırhı kullanımının temas halinde oldukları toplulukların algılarına etkisidir. Günümüzde çağdaş tarihçilerin üzerinde durdukları “Berserk Deliliği Sendromu” tam olarak bu hususu işaret etmektedir. Berserk savaşçıları, kafalarına geçirdikleri hayvan postları ve vücutlarına zırmak ile yapıştırdıkları postlar ile tüm Germen bölgesine (özellikle Orta ve Kuzey Avrupa toplumları) korku salmışlardır. İt-Barak halkının köpek kafalı olarak nitelendirilmesi bu tezahür ile ilişkilendirilebilse de, yerleşik toplumların savaştıkları İt-Barak halkını maske ya da zırh giymiş olarak tasvir etmemesi az çok medeniyet ile tanışmış halkların algıda seçicilik yapabilmesi ihtimalini kuvvetlendirir. Ancak bu tam anlamıyla bir gerçeklik de ortaya koymamaktadır. İşte bu noktada gerçeklikle sanrıların ayrımının ele alınması ve bazı olguların gerçek olabileceği ya da çok somut duran olayların sanrılardan oluşabileceği gerçeğinin vurgusunun yapılması gerekir. Bu tezimizin içinde birçok örneklemlerle desteklenecektir.

Hemen hemen tüm dünyada tarih ve mitolojilerde tezahür ve bahsi bulunan İt-Barak halkının en uzun ve detaylı bahsinin Türk tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Oğuzname’de yer alması konunun bizim açımızdan ehemmiyetini ortaya koymaktadır. İt-Barak halkı bahsinin detaylı bir şekilde ele alınmasının Türk ve Dünya literatürüne katkısı oldukça önemlidir. Burada öncelikli amacımız, çağlar boyu birçok milletin yazılı ve sözlü kaynaklarına konu olmuş İt-Baraklar veya Köpek-Kafalılar hakkında bilgi toplayarak izlerini sürmek ve tarihçi nazarıyla önermeler getirmektir. Daha ileri amacımız, bu çerçevedeki savların daha temelli ve kapsamlı izahını yapmaktır.

En önemli sonuçlarımızdan biri de herhalde dünyada yaygınlık kazanmış bu İt-Barak topluluğunun en önemli betimleyicisi olan Oğuznamelerin, bir anlamda daha ön plana çıkarılması olacaktır.

4. YÖNTEM

Bir sonuca ulaşmak için bilim ve mantığa uygun biçimde yapılan araştırma şekline yöntem denilebilir. Tarih çok disiplinli yürütülmesi gereken bir bilim dalı olduğundan, önceliğimiz disiplinler arası bir çalışma yürütmektir. İki büyük bilim sahası olan tarih ve halkbilimin araştırma ve inceleme yöntemleri bütünlük arz edecek şekilde bir araya getirilecektir. Bunun yanında coğrafya bilimiyle, edebiyatla, arkeolojik çalışmalarla, psikoloji, etimoloji, sanat ve antropolojiyle de mutlaka yakinen dirsek temasında olacağız. Bu durum güçlü önermeler ve geniş kapsamlı fikirlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynayacaktır. Konumuzu sadece tarih ve halkbilimi sahasında, bu bilimlerin bakış açısıyla ele almak ise görüş açımızı daraltacak, yeni önermelere ulaşmaya engel olacaktır.

Konuyu ele alış yöntemimizde nesnel yaklaşım esastır. İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalılar ağırlıklı olarak Türk dünyasının bir ürünü olan Oğuzname’de geçse de, neredeyse tüm dünyaya yayılmış figürleri vasıtası ile geniş bir coğrafyayı ve bu coğrafyalarda yaşayan halkları ilgilendiren bir konudur. Oğuznamelerde İt Barak bahsi ortak bir öğedir ve ayrıntıyla anlatılır. Bu durum onlara verilen önemi gösterir. Muhayyel veya mücerret olarak bir şekilde tarihte var olmuş bu topluluk hakkında başka halkların kayıtlarında da bahislerin bulunması beklenir. Nitekim İt Barak öğesi, çok fazla değişmeyen suretlerle Kuzey halklarının mitolojilerindeki ortaklıklardan biridir. Kuzey halklarının inanışlarında İt-Barak ve benzeri görünümünün oldukça yaygın olması onları burada aramamızı gerektirmektedir; fakat sonrasında değineceğimiz üzere neredeyse tüm dünyanın anlatılarındaki ortak bir bahsi haline gelmeyi de başarmıştır.

Bu tez esasında genel anlamda halk bilimi çalışması olmamakla birlikte, halk bilimi öğelerini çokça barındırmaktadır. Dolayısı ile yöntem olarak halk bilimin yaygın olarak kullandığı ‘Tarihi-Coğrafi (Fin) Yöntemi’ çalışmamızın izleyeceği yöntem olacaktır. Tarihi-Coğrafi yöntem temeli itibari ile sözlü halk anlatımlarının, özellikle de masalların veya bir masalın nerede ve ne zaman yaratıldığını ve onun muhtemel ilk şeklinin ne olduğunu belirlemeyi amaçlar. Yönteme göre, her anlatı belirli bir zamanda, belirli yerde yaratılmıştır. Yönteme göre belirli bir yerde ve zamanda yaratılan halk

anlatması, tıpkı suya atılan bir taşın oluşturduğu dalga benzeri şeklinde, ticaret ve göç gibi etmenler altında yayılmaya başlar. Sözlü yayılma yanında, yazılı ve basılı metinlerde bu yayılımın genişlemesine yol açacaktır.²⁷

Bilginin ve bilimin evrenselliği ilkesi doğrultusunda, tüm kimliklerden sıyrılmış, tüm ideolojilerden arınmış, tamamen tarafsız bir bakış açısı ile konunun ele alınması oldukça önem arz eder. Konunun evrenselliği, bir o kadar da nesnelliğini gerektirir. İt-Barak bahislerinin karşılaştırılmasında tutarlılık ilkesi benimsenmiş, öte yandan her eser aynı ehemmiyetle ele alınmıştır. Tüm coğrafyalardaki yazılı ve sözlü eserlerdeki bahisler aynı disiplinle, tutarlılık ilkesi çerçevesinde ele alınmıştır.

Birinci el kaynakçada Oğuzname ve bütün Kuzey halklarının mitolojilerinin yanında, Çin'den eski Mısır'a, Hindistan'dan eski Yunan ve Roma'ya kadar başka halkların mitoloji ürünleri de taranmıştır. Zira şaşırtıcı şekilde bunlarda da benzer motiflere ve imgelere rastlanmaktadır. Geçmişten günümüze tespitlerimize yardımcı olacak tüm eserler ki, bunlara sanatsal ürünler ve popüler kültür öğeleri de dâhil olmak üzere, her biri bir sonuca ulaşmamızda bizlere katkı anlamında destek elamanı olarak değerlendirilecektir.

Tarihte Türklerin ve Kuzey halklarının görsel ve yazılı eserlerinde kendini gösteren İt Barak halkı, belirttiğimiz gibi neredeyse tüm dünya mitolojisi ve tarihinde de kendine yer bulmuştur. Lakin İt-Baraklar ve Köpek-Kafalılar hususunda kayda değer fazla bir çalışma yapılmamış olup, bu konular geniş bir şekilde ele alınmamıştır. Bu durum bazı kolaylıklar getiriyor gibi gözükse de, aslında fazla incelenmeyen, bir köşede makûs kaderine bırakılmış bu konu hakkındaki bulgular ışığında yapacağımız her önermeye ve atacağımız her adıma bilhassa ayrı bir önemle dikkat etmeyi gerektirir. Literatüre yeni bir şeyler katmak, beraberinde belirli sorumluluklar getirir ve tarih bu sorumlulukların en hassas derecede uygulanması gereken bir bilim dalıdır. Bu vesile ile tezimizin yazım aşamasında uygulayacağımız yöntemlerin de usule uygun bir biçimde izlenmesi ve bilimin evrensel kuralları dâhilinde yürütülmesi gerekmektedir.

²⁷ Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, s.105-106.

Bu çalışmanın kahramanları insanlardır. İnsanların sundukları ve aktardıkları veriler doğrultusunda konu ele alınacaktır. Bu noktada eserlere, değinimlere yansıdığı şekilde onların (İt-Barakların, Kurt-Adamların) başlarının veya başlıklarının kurt, köpek, tilki, çakal ya da vahşi köpekler olması çok fazla önemsenmeyecektir. Zira aynı hayvan familyasına ait olmalarına rağmen aralarında belli noktalarda farkı olmaktadır. Bu farklılık bizim çalışmamızı kısıtlamamız için bir sınırlama teşkil etmeyecektir.

Bununla birlikte çalışma yapılırken elbette fizyolojik, psikolojik etmenler, sanrılar, filolojik öğeler, inanç ve ritüel etkisi göz önünde bulundurulacaktır. Bu etmenleri göz önünde tutarken tüm insani ve evrensel değerler korunacaktır. Öte yandan, bu çalışma değişik halklarda kurt veya köpek inançları ile ilgili veri toplamayı ve incelemeyi birincil bir meşgale olarak hariç tutmaktadır. Öncelikli amacımız İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalılar üzerinde yoğunlaşmaktır.

Tezde başta Kuzey coğrafyası olmak üzere ilgili bölgeler, halklar ve eserler teker teker ele alınacak, bu şekilde bütünün parçaları bir araya toplanacak, sonrasında başlıca etmenlerin de rolü katılarak tümevarım tekniği ile sonuca ulaşılabilecektir. Bu çalışmalar nadir olarak metin merkezli ve genelinde tespit merkezli bir teknik ile sürdürülecektir.

5. KURAMSAL ÇERÇEVE

Belirli bir tertipte yazılan her eserde olduğu gibi tezimizin ve alt önermelerinin belli kuramları vardır. Bu kuramların belirlenmiş bir rotası olduğundan belli kaideler ile bu kuramlar sınırlandırılmıştır ve de sınırlandırılmalıdır. Ucu açık önermelerle, iddialarla veya düşünceler doğrultusunda çalışma yapmak yerine, bu serbestiyi belirli bir nizamda uygulamak çok daha etkili olacaktır.

Oluşturmaya çalıştığımız tezin temel kuramı İt-Barak bahsinin Oğuznamelerin ve Kuzey coğrafyasındaki anlatılarının ortak ve önemli figürü olduğu, bunun mitik görünümünün dünyanın en çok halk ile temas eden halkı olan Türkler vasıtası ile birçok bölgeye yayıldığıdır. Bu kuramın daha önce hiç merkeze alınıp incelenmemiş

olması bu noktada önemlidir. Açık ve net bir şekilde konumuzun merkezindeki İt-Baraklar, bazı insani faktörler de eklenerek, değişik coğrafyalardaki görünümüyle tahlil edilecektir.

İt-Baraklar veya Köpek-Kafalılar karşımıza değişik görünümelerde çıkmaktadır; bazen kurt adam, bazen çakal kafalı veya insan unsurunun olduğu köpekgillerden değişik şekillerde. Durum değişik tezahürlere karşı çalışmayı konunun tarihselliği gereği sınırlandırmamızı gerektirmez. Ancak, hususi olarak köpekleri ya da kurtları tez konusundan bağımsız bir şekilde araştırma konusu yapmayacağımızı da belirtmek gerek.

Burada, Oğuznamelerdeki İt-Barak bahisleri ele alınacak ve aynı ehemmiyetle diğer bahislerle mukayesesi yapılacak ve ulaşılan gerçek tüm nesnelliği ile ortaya konacaktır. Tarihte Türklerin ve Kuzey halklarının görsel ve yazılı eserlerinde kendini gösteren İt Barak halkı, belirttiğimiz gibi anlatı uzantılarıyla neredeyse tüm dünyada kendine yer bulmuştur. İt-Barakları ya da Köpek-Kafalıları Türk topluluklarına ve de tarihine mal etmek gibi bir ayrıca bir çabamız olmayacaktır. Zaten araştırmaların sonucu itibari ile yaptığımız tahliller ve ortaya çıkan önermeler ile bir sonuca bağlanacak olan bu husus, diğer çabalardan uzak bir şekilde değerlendirilecektir.

Sosyal bilimler camiasında hemen tüm bilimlerde olduğu üzere, ele alınan konular soyut, göreceli ve de beşeri olduğundan, bu alanda kesin yargılar ve kesin doğrular yoktur. Bu disiplinde araştırmalar genelde var olan çıktıları, bulguları ve görüşleri aktarmak ve de mümkün veçhile bunlara yeni önermeler katmak üzerine yoğunlaşır. Sosyal bilimler bu hususta mutlak ve rasyonel çıktılar ile çalışılan sahalardan farklıdır. Bu konuda kendimizi şanslı sayarız ki, tezimizin konusu hakkında daha önce birkaç bahisten ve analizden öte bir çalışma yoktur. Bu durum bilim dünyasına ve özellikle Türk dünyasına yeni bir ürün katma adına bizi çok heyecanlandırmakta, öte yandan bu hususta ortaya koyacağımız bulguların doğrulaması ve sağlaması yapılmadığı için büyük meraka sürüklemektedir.

Tarih çok alanlı çalışılması, çok değişik yönleriyle ele alınması, birçok faktörün ve etmenlerin göz önünde tutulması gereken, hassas temeller üzerine kurulu bir bilim

dalıdır. Üstelik çok zor bir tarafı vardır ki, tarihi olayları gerçekleştirdiği ya da gerçekleştiği varsayılan zaman dilimine göre yargılamak ve de çıkarımlar yapmak gerekir. Bu da tarihçilerin gelişmiş bir duygudaşlık (empati) yeteneğine sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bir başka deyişle, tarihçilerin ya da tarihi yazanların zamanda mücerret bir yolculuk yapması gerekliliğini ortaya koyar. Bu bağlamda, karşımıza çıkacak bilgi ve bulguların değerlendirmesini yaparken, elimizden geldiğince tarih ilminin gereği olarak zaman, mekân ve psikolojik etmenlerin hep bir elden tasnifinin ve tahlilinin yapılmasına gayret gösterilecektir.

Oğuznameler tezde çıkış noktası durumundadır; çoğul kullanılmasının nedeni değişik Oğuznamelerin ortaya çıkması ya da değişik yorumlanmasıdır. Burada yapılması gereken bu hususta söz sahibi araştırmacıların yorumları üzerinden bu işin yürütülmesidir. Elbette tezde çok değişik fikirlere, düşüncelere ve önermelere yer vereceğiz fakat usul gereği belirli bir çerçeve içerisinde bunu yapmak gerekir. Oğuznamelerin zaman içerisinde değişik sürümlerinin ortaya çıkması çalışmamızda herhangi bir sınırlama yapmayı gerektirmese de, belli bir inceleme sonucu tescil edilmişlerine yoğunlaşmak daha doğru bir yol olacaktır.

Bu çalışmada kapsamlı fakat fazlalıklardan arınmış bir içerik sunulacak, tüm coğrafyalar taranacak ama Kuzey halkları ve coğrafyası üzerinde yoğunlaşılacak, bilimin evrensel ilkeleri doğrultusunda hareket edilecek, çalışmaların çıktıları tarafsız bir şekilde duygusallıktan uzak, gerçekçi bir üslup ile ortaya konulacaktır. Katı yargılardan uzak, elde edilen ortak çıktının izahının ve açıklamasının yapılacağı bir çalışma olacaktır.

BÖLÜM I: TÜRK KAYNAKLI ESERLERDE İT BARAK HALKI

1. YAZILI KAYNAKLAR

1.1. Oğuznameler

Oldukça zengin bir destan kültürüne sahip olan Türklerin, çeşitli sahalarda ve zamanlarda meydana getirdikleri destanlar içerisinde, işaret ettiği zaman itibari ile en kadim ve muhteşim olan en geniş olan Oğuz destanıdır. İslamiyet öncesi ve sonrası birçok nüshaları bulunan* Oğuz Han'ın hayatını anlatan Oğuz destanları, bir noktada ortak bir kültür aracı haline gelmiş ve çeşitli Oğuznameler günümüze kadar ulaşmıştır. Türk tarihinin karanlık devirlerini bir nebze aydınlatan, eski Türk medeniyetinin değerlerini, sosyal hayatını, inanç sistemlerini, düşüncelerini, kültürünü, töresini, soyut ve somut çeşitli imgelerini aktaran Oğuznameler, eski Türk tarihinin en önemli belgelerinden biri konumundadır.

Türkler tarihin en eski, en hareketli kavimlerinden biridir. Atı ehlileştiren Türkler yüzyıllar boyunca Çin'e, Hint'e, İran'a, Bizans'a ve Avrupa'ya akın yapmışlar, buralarda kısa veya uzun süreli, büyük ya da küçük devletler kurmuşlardır. Türkler, denilebilir ki, tarihin en “destani” kavimlerindendir. Türk boylarının Milat'tan önce başlayan savaşları, Oğuz Kağan etrafında teşekkül eden, yüzyıllar boyunca sözlü edebiyatta yaşadıktan sonra yazıya geçen çeşitli destanların konusunu teşkil etmiştir.²⁸ Tarih boyunca bu kadar çok savaşan, iklim şartları ile mücadele eden, yayılma politikası ile konargöçer bir hayat yaşayan Türklerin, doğası gereği edindiği birikim doğrultusunda anlatacağı çok şey olmuş ve bunlar özellikle Oğuznameler yolu ile eksiği

* Bu ifadede genel anlamda Ebülğazi'ye atıf yapıyoruz. Elbette bugün elimizde bulunan nüshalar sınırlıdır ama Ebülğazi Bahadır Han, “*Şecere-i Terakime*”sinin giriş bölümünde Oğuz yazmalarının yüzlerce değişik nüshasının varlığından bahseder.

²⁸ Kaplan, *Oğuz Kağan Destanı*, s.12.

ya da fazlasıyla nesilden nesile aktarılmıştır. Türkler oldukça zengin bir sözlü gelenek ve destanı var etmeleriyle tanınmaktadır. Tek bir Oğuzname üzerinden bir tahlil yapmak bizi çok disiplinli bir sahada sağlıklı bilgi ya da önermelere ulaştırmayacaktır.

Kuşkusuz tarihi gerçekliliği bulunan rivayetlerin etrafında zamanla destani bir tabaka oluşmuş ve değişik dönemlerde yapılan katkılarla Oğuz destanı diye bildiğimiz metin ortaya çıkmıştır. Ortak tema Oğuz soyunun ortaya çıkışını, yapılan seferleri, uygulanan töreleri, devlet anlayışını, yaşayışlarını, inançlarını ve kahramanlık hikâyelerini anlatsa da, nüshalar birbirinden farklılık gösterir. Bu farklılıklar içerikte, işaret edilen coğrafyalarda, inanç sistemlerinde ve bazı töre uygulamalarında kendini gösterir. Oğuznamelere bakıldığında farklı tarih ve coğrafyalarda türemiş yazmalar ile karşılaşırız. Bunlar başlıca şu şekildedir: Uygur harfli Oğuz Kağan destanı (13. asırda yazıldığı tahmin ediliyor), Reşidüddin Oğuznamesi (1303'te yazılmıştır), Şecere-yi Terakime (1660'da yazılmıştır) ve Şecere-yi Türkî Oğuznamesi, Tarih-i Cihangüşa Oğuznamesi (Cengiz Han Oğuznamesi), Yazıcıoğlu Oğuznamesi (1436'da yazılmıştır), Manzum Oğuzname (Uzunköprü Oğuznamesi), Kazan Oğuznamesi ve Andalip Oğuznamesi. Son zamanlarda Tuva Türklerinin de Oğuzname yazmalarına sahip olduğu dile getirilmektedir.²⁹

Buradan da anlaşılabacağı üzere, Oğuznameler çeşitli dönemlerde çeşitli Türk topluluklarında türemiştir. Hepsi ortak unsurlar taşır, fakat değişimler görürüz. Ancak İt-Baraklar unsuru Uygur yazması hariç ortak bir temadır ve değişmeyen ifadeler ile anlatılır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalara bakıldığında; Oğuz Han'ın tarihi bir şahsiyet olup olmadığı, Oğuznamelerdeki olayların nerede ve ne zaman teşekkül ettiği hususu tam olarak açıklığa kavuşmamıştır.³⁰ Tam olarak bunu okuyabilmek de oldukça zordur. Faruk Sümer Türklerin en eski yurdu olarak kabul ettiği Doğu Sibirya bölgeleri ve buna yakın yerler kabul ettiğinden, destanda geçen yerlerin buralar olduğunu öne sürmektedir.³¹ Yine bu hususta Fuad Köprülü, Oğuz yazmalarının Hunların (Hiyung-nu)

²⁹ Aça, *Oğuznamecilik Geleneği ve Andalip Oğuznamesi*, s.7-8.

³⁰ Karatay, "Oğuzhan'ın Kimliği ve Tarihi Kişiliği Üzerine", s.21-36.

³¹ Sümer, "*Oğuzlara ait Destani Mahiyette Eserler*", s.361.

milattan önceki tarihlerden bakiyeler taşıdığını, Göktürklerden başlayarak Selçuklulara kadar olan tarihi olaylara paralel olarak destanın da gelişmeler içerdiğini savunarak, Oğuzname'nin Milat'tan önceki zamanlarda ortaya çıktığını düşünür.³²

13. asırda Orta Uygur Türkçesi ile yazıldığı iddia edilen Oğuzname elimizde bulunan en eski Oğuznamedir. Çevirisi Orta Uygur Türkçesinden günümüz Türkçesine Reşid Rahmeti Arat tarafından yapıp, 1936 yılında yayınlanan eser³³ diğer tüm Oğuznamelerin kaynağı konumundadır, tabii bu konuda kesin bir yargı yoktur. Paris Kütüphanesi'nde saklanan el yazmasından çevirisinin yapıldığı eserde başta, ortada ve son bölümlerinde eksikler vardır. Uygur yazması olarak adlandırılan eser ayrıca İslamiyet öncesi Türk dünyasını anlatması açısından da oldukça önemlidir. Uygur yazmasında, Oğuz'un İt-Baraklarla olan karşılaşması ve savaşına değinilmemiştir. Sonraki dönemlerde ortaya çıkan eserlerin tümünde Oğuz Han'ın İt-Barak ya da Kıl-Barak münasebeti anlatılmıştır. Bu temas diğer tüm Oğuznamelerde Oğuz Han'ın ilk seferlerinde anlatılır, dolayısı ile Uygur yazmasındaki başta bulunan eksik kısım bazı soru işaretleri doğurmaktadır. Bir asır sonrasında Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî tarafından kaleme alınacak olan nüshada bu eksikler tamamlanmış olabilir mi? Reşidüddin ilk yazmanın tamamına sahip miydi? Elbette bu sorular hiçbir zaman kati cevaplar bulamayacak, ama bir gerçek yargı var ki Zeki Velidi Togan'a göre Reşidüddin kendisinden daha önceki bir yazmaya sahipti ve Tarih-i Oğuzân ve Türkân'ı yazarken bu eserden faydalanmıştı.³⁴

Reşidüddin'in *Cami'üt-Tevarih* adlı eserinde Hz. Âdem'den Reşidüddin'in yaşadığı döneme kadar olan hadiseler kronolojik şekilde ortaya konulur; eserin ikinci cildinde yer alan "Tarih-i Oğuzân ve Türkân" bölümünde sunduğu Farsça nüsha sonraki tüm ortaya çıkan Oğuzname yazmalarıyla oldukça benzerdir. Çalışmamızda üzerinde durduğumuz İt-Barak bahsine en geniş şekliyle Reşidüddin Oğuznamesi'nde ulaşılır. Kabul görmüş olacak ki, Uygur yazmasında olmayan bu İt-Barak ya da diğer

³² Köprülü, *Türk Edebiyat Tarihi*, s.63-64.

³³ Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*.

³⁴ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s. 117.

değişiniyle Kıl-Barak bölümü, sonra yazıldığı kabul edilen diğer tüm Oğuznamelerde kendisine yer bulur ve hadiseyi değiştirmeyecek şekilde az bir farklılıkla anlatılır. Buradan hareketle, diğer Oğuznamelere de değinmek kaydı ile İt-Barakların Oğuzname'deki yerini Reşîdüddîn'in "Tarih-i Oğuzân ve Türkân" bölümünden nakledeceğiz. Bu bölümü "Oğuz Kağan Destanı" adlı eserinde en kapsamlı şekilde ele alan Zeki Velidi Togan'dan aktaracağız. Togan, Oğuz Han'ın İt-Barak Han'a yaptığı seferi bizlere şu şekilde aktarır.

"Kıl-barak dünyanın karanlık tarafında bir ülkedir. Bu kavmin erkekleri kara renkli, çirkin yüzlü ve köpek gibi, kadınları ise temiz yüzlüdürler. Oğuz onların yakınlarına gelince dokuz atlıyı onlara elçi olarak gönderdi. Dedi ki: pek çok şehir ve ülke bize il olup, itaat etmiş, vergi vermeyi kabul etmişlerdir. Eğer siz de illiği ve vergi vermeyi kabul edip söz verirsiniz ne ala; aksi halde savaş ve dövüşe hazır olunuz ki hemen geliyoruz. Onlar elçilere şu şekilde cevap verdiler: Siz dokuz kişi eğer bizden iki kişi ile savaşır ve galip gelebilirsanız vergi vermeyi kabul ederiz. Yenilirsanız buradan geri döneceksiniz. Elçiler bu şekilde karşılıklı dövüş teklifini reddettiler ve dediler ki: Mademki dövüşmek istiyorsunuz, bizden iki, sizden de iki kişi dövüşsün. İt-Barakların âdeti şöyle idi: dövüş olacağı zaman iki havuzdan birisini kara birisini de ak tutkalla doldururlardı. Dövüşten önce ak tutkal havuzuna çıplak olarak girerler, bu tutkal onların kıllarına yapışırdı. Bu havuzdan çıkınca beyaz kumda yuvarlanırlardı. Oradan kara tutkal havuzuna girerler ve kara kum üzerinde yuvarlanırlardı. Bu madde üç defa vücutlarında kuruduktan sonra, gövdelerine hiçbir silah tesir etmezdi. Kıl-Baraklardan dövüşe giren bu iki kişi böyle yapıp Oğuz'un iki elçisi ile vuruşmaya başladılar. Silahlarla gövdelerine yapılan vuruşlar hiç tesir etmedi. Sonunda bu iki elçi onların elinde öldüler. Yedi kişi de oradan dönerek durumu Oğuz'a anlattılar. Oğuz buna hiç aldırış etmeyerek Kıl-Baraklara karşı gidip savaştı. Düşmanlar galip geldiler ve Oğuz'un askerlerinden çoğu öldürüldü diğerleri de dağıldılar. Oğuz bu işte savaş ve mücadelenin fayda vermeyeceğini anladı. Döndü ve büyük bir ırmağa geldi. Askerin bir kısmı bunu gemi ve sallara binerek, bir kısmı da yüzerek geçtiler. Kıl-Baraklılar köpekler gibi çıplak ve yaya olduklarından onların bu ırmağı geçmeleri imkânsız idi. Oğuz –iki su arasına- indi ve perişan olup dağılan askerlerini toplamak için orada

yerleşti. Oğuz'un adamlarından biri tesadüfen Baraklılar arasında kalmış ve kadınlar arasında gizlenmişti. Bu kadınların kocaları pis vücutlu, çirkin yüzlü ve köpek gibi olduklarından kadınlar onu çok beğendiler ve hepsi yanına toplandılar. Onunla münasebeti arzu ettiler ve bir hediye olarak, onların büyüğü olan İt-Barak'ın kadını huzuruna götürdüler. Kadının bu erkekle konuşması ve münasebeti çok hoşuna gitti. Çünkü kendisi kocası ile temasta bulunamadığından çok kederleniyordu. İt Barak'ın karısı bu cinsi arzusu ve sevinci yüzünden Oğuz'un tarafına meyil gösterdi ve gizlice elçi göndererek: Eğer düşmanı yenip ülkesini almak istiyorsanız tutacağınız yol şudur diye haber gönderdi. Demirden dikenli çiviler yaptırınız ve askerlerinizden her biri bu demir dikenlerden bir miktarını terkiye bağlansınlar ve savaşta bunları düşman üzerine serpsinler. Fakat kendi atlarınızın ayaklarına bu dikenli demir parçalarından zarar gelmemesi için uygun nallar yaptırmalısınız. Sonra da düşmanların burunları ve vücutlarının kenarları çıplak ve tutkalsız olduğundan oralarına ok yağdırınız. Oğuz bu durumu öğrenince çok sevinip memnun oldu ve bu iki su arasını kendine üs edindi. Gemiler yaptırdı ve yakışıklı kimselerden İt-Barak'ın kadınlarına üst üste elçiler gönderdi. Kadınların çok yardım ettikleri bu elçiler Oğuz'a gerekli tüm alet ve malzemeyi yavaş yavaş temin edip hepsini Oğuz'a gönderdiler. Bazı kadınlar da bu erkekleri çok sevdiklerinden onlarla birlikte döndüler. Bu yolla bu ülke alındı. Oğuz bu yerde 17 yıl kalıp dinlendi. Askerlerini düzene koydu ve silahlarını yeniledi. Bu zaman içerisinde çocuklar ve bebekler delikanlılık ve ergenlik çağına yetiştiler. Oğuz'un da bir hatundan 4 oğlu olmuştu, onlar da büyüdüler. Bu arada Oğuz'un askerlerinden birisinin hamile kalmış, kocası da savaşta öldürülmüştü. Bu savaş yerinde kadının doğum yapması yaklaşmıştı. Yakınlarda içi oyulmuş bir ağaç vardı. Kadın o ağaca gidip çocuğun doğurdu. Çocuğu Oğuz'un yanına getirdiklerinde durumu ona anlattılar. Oğuz adını Qıpçaq koydu ki, 'Qıpçaq' 'qabuq' kelimesinden çıkmıştır. Türk dilinde içi çürümüş, oyulmuş ağaca derler. Diğerlerin fikrince bütün Kıpçak kavimleri bunun neslinden olmuşlardır. Oğuz Kıl-Barak'ı aldıktan sonra iki yıl daha o ülkede oturdu. Herkesi yasalarla disiplinli bir idare altına aldı. Bir gün bu sınırlara hayli yakın olan Karanlıklar Ülkesi'ne hareket etti.”³⁵

³⁵ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.118.

En kapsamlı halini aktardığımız bu kısım İt-Barakları bize anlatır. Kıl-Barak olarak manzum eserde geçse de Togan, Marco Polo ve Carpini'ye atıf yaparak isimlerin “Kıl-Barak” yerine “İt-Barak” olmasını daha uygun görmüş ve kullanmıştır. Oğuznamelerdeki İt-Barak bahsi burada en anlamlı noktaya ulaşır ve beraberinde birçok ucu açık önermeler bırakır. “Kıl-barak dünyanın karanlık tarafında bir ülkedir” cümlesi başlı başına bir belirsizlik taşır, ancak bu konunun tam açılımı yapılmamış ve de Togan tarafından da bu cümleye detaylı bir açıklama getirilmemiştir. Ancak Togan, “Oğuz bu durumu öğrenince çok sevinip memnun oldu ve bu iki su arasını kendine üs edindi. Gemiler yaptırdı ve yakışıklı kimselerden İt-Barak'ın kadınlarına üst üste elçiler gönderdi.” ifadesinden sonra bir dipnot düşmüş ve bu iki su arasını Rusya'nın kuzeyinde herhangi bir yer olarak belirtmiştir.³⁶

Aslında bazı ipuçları olay yerinin coğrafi konumu hakkında fikir verebilir. Reşîdüddîn Oğuznamesi'nde “Oğuz'un İt-Barak Seferi” sonrasında “Oğuz'un Karanlık Ülkesine Seferi” bölümü gelmektedir ve bu bölüm için gerek Togan'ın, gerekse diğer yazarların Oğuzname yorumlarına bakıldığında, Kafkasya'nın kuzeyinde bir yer olarak anlatılır. Buradan hareketle eserin içinde “Oğuz'un İt-Barak Seferi” bölümünden sonra “Oğuz'un Karanlık Ülkesine Seferi” bölümünde “Oğuz Kağan doğuya doğru yönelmiştir” yargısı var ise, Oğuz'un İt-Baraklar ile münasebeti Kafkasya'nın kuzey batısında bir yerde olmuştur. Oğuznamelerde “deniz” kelimesi de, “göl” kelimesi de geçer. Bu da bize coğrafi ayrımının yapıldığını göstermektedir ki, metindeki “Döndü ve büyük bir ırmağa geldi. Askerin bir kısmı bunu gemi ve sallara binerek, bir kısmı da yüzerek geçtiler. Kıl-Baraklılar köpekler gibi çıplak ve yaya olduklarından onların bu ırmağı geçmeleri imkânsız idi. Oğuz -iki su arasına- indi ve perişan olup dağılan askerlerini toplamak için orada yerleşti.” kısmında açık bir şekilde büyük bir ırmaktan bahsedilir ve gemilerin bunun üzerinde yüzdüğü söylenir.

Eski Türklerin algısında İdil Irmağı Ural Dağlarından doğar. Yüksek dağların ardında ya da yüksek rakımlı bölgelerinde mis kokulu topraklar vardır. Daha önce de kısa olarak değindiğimiz, mitolojik görünümle insanlar arasında hep bir eşik ya da

³⁶ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.182.

sınır olma durumu burada da karşımıza çıkmaktadır. Oğuzname’de bu sınır yalçın bir dağ ve ırmak tasviri ile betimlenmiştir. Bu noktada çok önemli iki unsur vardır. Birincisi “Karanlık Ülke” tasviridir. Köpek Kafalı, vücutlarına ok işlemeyen savaşçı toplum İt-Baraklar burada yaşar ve Oğuzlarla sınır Türklerin “ulu dağlar” olarak gizemini koruyan Kuzey Doğu Asya’nın devleri “Ural Dağları” olmalıdır. Yüksekliği ve çetin iklimi ve de coğrafyası ile Ural dağları günümüzde de belli ölçüde gizemini korur. Bu ulaşılmaz, aşılmaz dağlar bu noktada Oğuzlar ile İt-Baraklar arasında sınır teşkil edebilir. Urallar sadece Oğuzname’de değil, o bölgede yaşayan toplumların da aşılmaz, gizemli bir kültür olarak çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Bu bağlamda Ural Dağları bir “eşik” görevindedir; bu eşik, vahşi ile ehil karşıtlığının bir sembolü olabilir. İkinci önemli unsur “İt-il” nehridir. “İt-İl” Türkçe anlamı ile -Köpeklerin yaşadığı yer, Köpeklerin Anayurdu- anlamındadır, bu bölge bize yine Ural Dağları ve etrafını saran kısımları işaret eder. Bu isim Türkler tarafından konmuştur, günümüzde “İdil” olarak söylemektedir ve gerçek şu dur ki hayvan bilimciler, zoologlar köpeğin türediği ve ehlileşmeden önce var olduğu bölge olarak yine bu bölgeyi, yani Kuzey Doğu Asya’nın devleri Ural Dağlarını gösterirler.³⁷

Oğuzname’de İt-Baraklar ile karşılaşılan yerdeki nehrin adının bu isme sahip olması, köpek familyasının bu bölgede gösterilmesi, bize bu ismin bir tesadüf olmadığı hususunda bazı ibareler göstermektedir. Sonraki bölümde bahsini yapacağımız Evliya Çelebi’nin İt-Barak bahsinde ise bu bölgedekilere “İt-İl, Kaytak Bölgesi ve kavmi” şeklinde bir atıf vardır. Köpek Lisanı konuştuklarını Çelebi, Seyahatname’sinde aktarır. Moğolların “Köpek Lisanı Konuşanlar” adını verdikleri İt-İl Irmağı ve çevresi, bir iddiaya göre Hun Hükümdarı Atilla’nın adına yansımış, Atilla ismi İt-İlli (İdilli) anlamını taşımaktadır. Üstelik bu ismin “Kuzeyden gelen” veya “Kuzeyli” gibi anlamları da öne sürülür.³⁸ Oğuz Destanında İt-Baraklarla karşılaşılan bu karanlık ülke ile dağ ve nehir sınırı vardır. Ne ilginçtir ki, bundan sonra bahsedeceğimiz İt-Barakların yaşadığı bölgeleri işaret eden hem Türk hem de yabancı kaynaklarda bu bölge, Ural Dağları ve İt-İl (İdil) nehri sıkça karşımıza çıkacaktır. Bu bölge İt-Barakların en sık

³⁷ Lilja, *Dogs*, s.11.

³⁸ White, *Myths of The Dog-Men*, s.13-14.

görünümünün aktarıldığı ve de birçok kaynakta ortak işaret edilen bölge olarak karşımıza çıkar. Pek denetime tabi olmayan, çetin bir iklime sahip, yaşamın ve yaşamanın zor olduğu bir bölgedir. Günümüzde bile Ural Dağları ve İdil nehrinin kuzeyi, ilerleyen teknolojiye rağmen, yaşamın donduğu ve durduğu Sibirya ile bu bölgenin güney kısımlar arasında bir geçiş noktası gibidir.³⁹

Elbette destanların kurgusal dünyasında kati gerçekler aramak yanlış olur, fakat yüzlerce yıldır birçok milletin ve kültürün ortak mirası olmuş bazı eserlerin ne anlattığı, nasıl anlattığı ve işaret ettiği şeyler önemlidir. Bunlardan yola çıkarak fikir yürütmekte, konuyu değişik yönlerden okumakta ve analitik çerçeve içerisinde bazı önermeler getirmekte fayda olacağını düşünüyoruz.

Reşidüddin Oğuznamesi'nde aktarıldığı üzere Oğuz Han İt-Barak akınında 17 yıl kalmıştır. Fakat çeşitli Oğuzname nüshalarında bu bazen 7 sene olarak aktarılır.⁴⁰ Bu da Farsçanın sayı yazılış ve okunuşlarının benzerliğinden kaynaklıyor olmalı. Farsçada 7 “haft”, 17 “hefta” şeklinde okunur. Zaten Oğuz Han'ın seferleri pek uzun sürmez. Bu seferinde Oğuz Han'ın ilk kez geri çekildiğini ve kaçtığını görüyoruz. Uygur yazmasında olmayan bu bölüm belirttiğimiz gibi, daha sonraki tüm Oğuznamelere kaynak olacak şekilde Reşidüddin Oğuznamesi'nde yer alır. İşin sonunda Oğuz Han galip gelecek ve illerine İt-Barakları da katacaktır ama önce bir mağlubiyet söz konusudur. Bu, destanlarda pek karşılaşılmayan bir durumdur. Destansı yazınlarda karşılaştığımız genel teamül şu dur: olağanüstü güçlere sahip kahraman ya da kahramanlar olağanüstü ya da insanüstü güçleri ile başarılı olurlar; bazen bu başarı bir önsezi ile, bazen üstün zekâ ile elde edilebilir. Ancak Oğuz Han'ın İt-Barak seferinde bundan farklı bir durum vardır, burada zekâ unsuru aranacak ise tutkal ve toprak ile vücutlarını zırhlandıran İt-Baraklar daha ön plana çıkmaktadır. Üstelik Oğuz Han'ın görevlendirdiği elçilerine gözdağı vermek istemişler ve onların güçlerini küçümsercesine, iki İt-Barak erkeği ile 9 Oğuz askerinin karşılaşması gibi bir öneride bulunmuşlardır. Durumu anlatan elçilere kulak asmayan Oğuz Han ise, hikâyede gücüne

³⁹ White, *Myths of The Dog-Men*, s.8-9.

⁴⁰ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.181-182.

çok güvenmiş ve onları dinlemeyerek İt-Baraklara saldırmış ve de mağlup olmuştur. Oğuz Han'ın tam 12 tane seferi bulunmaktadır; bunda diğer Oğuznamelerde de mutabık kalınmıştır, tek yenildiği ve kaçtığı sefer ise bu olmuştur. Bu noktada Oğuz Han'ın sonunda yenmiş ve iline katmış dahi olsa başarısız bir seferi vardır. Bu başarısızlık bir taraftan destanlardaki kahramanların hep başarılı olma teamülünü bozsa da, bir taraftan da, onların da hata yapabileceği ya da yanlış kararlar verebileceği gerçeğini ifade eder. Ve bu hem Oğuz Kağan'ı hem de Oğuzname'yi daha inandırıcı, gerçekçi ve tarafsız kılar. Kahramanı daha beşeri sıfatlara indirger ve bu onun kişiliğini ve vasıflarını da küçültmez.

Oğuzname'de Oğuz Han elçilerinin anlattıklarına pek itibar etmemiş, İt-Barak ülkesine akın etmiş ve mağlup olmuştur. Sonrasında İt-Barakların kadınları ile teması bulunan askerleri olduğunu duyunca sevinmiş ve onlarla iş birliği yaparak İt-Barak erkeklerini kabzetmiştir. Oğuz Han'ın düşmanı olduğu ya da savaştığı halkların kadınları ile iş birliği yapması çok ilginçtir. Burada Oğuz kendi askerlerini ve düşman kadınlarını kullanmış oluyor. Hep cenk meydanlarında gördüğümüz Oğuz Han ilk kez burada diğer hikâyelerinde görünmeyen şekliyle karşımızda durmaktadır. Diğer yandan Oğuz Han'ın yaşadığı bu mağlubiyet bir nedene bağlanmıştır. Doğal bir beşeri refleks bu noktada karşımıza çıkar. Oğuzlar yenilmiştir ancak okları düşmana geçmediği için; sonradan elde edilen bir galibiyet olsa da başarısızlığın nedeni ortaya konmalıdır ki, Oğuzname'de bu yapılır.

Oğuzname'de, İt-Barak erkeklerinin nasıl savaştıkları hususunda bilgiler aktarılır ve bu çok önemlidir. İlk önce ak tutkal havuzuna ve sonra beyaz toprağa, sonra kara tutkal havuzuna ve kara toprağa sürünmek ve vücudunu zırhlamak bahsi oldukça ilginçtir. Toprağa bulanmak daha çok kamufle olmak için tarihte Amazon kadınlarının bir geleneği olarak anlatılır.⁴¹ Ama burada zırh için bunun kullanıldığı aktarılıyor. Bu da bir taraftan İt-Barakların yenilmezliğine açıklama getirirken, bir taraftan da bu halkın doğaüstü güçleri olmadığı belirtilip, üstünlükleri zırhlanmaya dayandırılarak daha beşeri sıfatlara indirgeniyor.

⁴¹ Pelliot, *Femeles (Island of Women)*, s.14-17.

Öte yandan Oğuz Han'ın ilk mağlubiyeti bir mantığa dayandırılıyor. Destanlarda kati gerçeklik aramayız ama ögeler ne kadar mantığa yakın olursa, o derece inanılrlık kazanır. Örneğin, tarihin babası Herodotus'u okurken birçok olağanüstü varlıklar ve durumlarla karşılaşırız; aslında bu hikâyelerin bazılarında gizli anlamlar, mecaz ve eğretilme saklıdır. Yüzyıllar sonra bu eserler hala değerini kaybetmiyor ve günümüzde bile Herodot'un eserinden çıkarımlar yapılabiliyor. Buna örneklendirecek olursak, Herodotus kitabında: "Bir de Paktyika yörelerinde ve Kaspatyros kenti yakınında yaşayan Hintliler vardır; öbür Hintlilerin daha kuzeyine düşerler, yaşama biçimleri bakımından Baktrialılara yakındırlar; Hintlilerin en savaşçı olanları bunlardır ve altın aramak için yolculuklara çıkanlar da gene bunlardır. Bir çöl demiştik, vardır ki, kum yüzünden kimse yaşayamaz. Bu çölde kumlar içinde dev karıncalar ürerler, köpekten küçük, ama tilkiden büyük olurlar. İran kralının hayvanları arasında bunlardan da vardır ki, orada yakalanmışlardır. Bu karıncaların inleri yeraltındadır ve yeraltındaki kumu yeryüzüne taşırlar, Yunanistan'daki karıncaların yaptıkları gibi, zaten bunlar da tıpkı onlara benzerler, yeryüzüne çıkarılan kum altınlı bir kumdur."⁴² Burada Herodotus dev karıncalardan bahsederken⁴³, buradan altın çıkarmaya uğraşan ve karıncalar gibi bölgeyi kazan insanlardan bahseder. Dolayısı ile mecazlı anlatımlar ile özellikle eski çağın yazarlarının aktardıklarının altında değişik gerçekler yatıyor olabilir. Bunlara destanlar da dâhil edilebilir.

Destandan aktardığımız bölümde öne çıkan diğer bir husus ise iletişimdir. İt-Barak halkı Oğuzname dışındaki diğer kayıtlarda genellikle ıslah edilemeyen, canavarlaşmış, insani özelliklerden uzak şekilde anlatılır, Oğuznamelerde ise konu sadece erkeklerinin görünüşleri ile birkaç olağandışı betimlemeden öteye gitmez. Diğer tüm tasvirlerde tamamen insani sıfatlar kullanılır ki, bunlardan bir tanesi de iletişimdir: "Oğuz onların yakınlarına gelince dokuz atlıyı onlara elçi olarak gönderdi... Onlar elçilere şu şekilde cevap verdiler". Görüleceği üzere İt-Barak halkı uzlaşmaz, iletişim

⁴² Herodotos, *Herodot Tarihi*, s.260.

⁴³ How, Wells, *A Commentary on Herodotus*, s.103. Burada bahsidilen şeyin o bölgede yaşayan karıncayıen hayvanın olduğu anlaşılmaktadır ve muhtemelen bu bilginin Herodotos'a gelişinde bir aktarım hatası bulunmakadır.

kurulmaz, barbar bir kavim değildir. Elçileri karşılar ve konuşurlar; mutabık kaldıkları eşit dövüşten sonra Oğuz Han'ın kalan yedi elçisini salarlar. Hikâyenin devamı da iletişime açık bir şekilde devam eder. Oğuznamelerde anlatılan İt-Baraklar ile başlıca kaynaklarda anlatılan Köpek-Kafalılar arasında bu hususta büyük farklılık vardır. İt-Baraklar hakkında canavarlaştırma yapılmaz ve gayet insani sıfatlar ile anlatırlar. Onlarla iletişim kurulmuş ve karşılıklı anlaşılmıştır.

Üzerinde durulması gereken diğer husus ise İt-Barak kadınlarının Oğuz Han'ın askerleri ile münasebetlerinin olmasıdır. Reşidüddin Oğuznamesi'nde bu kısmın olması başka bir topluluk ile ilginç bir tesadüfı beraberinde getirir. Eski Yunan ve Latin gezgin ve tarihçilerden, Çin yıllıklarına ve Hint kaynaklarına kadar değişik kaynaklarda Kafkasya'da, Kırım'da veya Orta Asya'nın kuzeyinde yaşayan 'Amazon Kadınlarından' bahsedilir. Bu topluluk kaynaklarda yalnız yaşayan vahşi kadınlar olarak anlatılır ve yakın bölgelerdeki erkeklerle birlikte olup nesillerini sürdükleri hikâye edilir. Rivayet odur ki, bu kadınlar kız çocuk doğururlarsa ileride bu topluluğa mensup olur, eğer erkek çocuk doğururlarsa erkekleri çirkin ve köpek suratlı olur. Toplumdan dışlanan erkekler Amazon kadınlarına yakın bir yerde yaşarlar ama onlarla herhangi bir münasebete girmezler. Ve bu erkekler çok vahşi ve güçlü olurlar ama suratları köpeğe benzer.⁴⁴

Reşidüddin Oğuznamesi'ne bakar isek, bu rivayetlerin bir benzeriyle karşılaşırız. İt-Barak kadını anlaşılan eşiyle münasebet yaşayamamaktan mustarıptır. Bu yüzden Oğuz erkekleriyle yakınlaşırlar, münasebete girerler hatta yardım ederler. Burada İt-Barak kadınlarının asıl amacının cinsel arzularının peşinden gitmekten ziyade, nesillerinin devamı olacak çocukların babalarını daha nizamlı gördükleri Oğuz erkeklerinden seçmek isteği olduğu düşünülebilir. Bu düşünceye de sadece cinsel münasebetle kalmayıp onlara yardım etmeleri ve İt-Barak erkeklerini nasıl yeneceklerini Oğuz erkelerine anlatmalarından varmak mümkündür. Eski ve ilk çağ anlatılarının ortak paydası olan 'Amazonlar' acaba Oğuzname'de karşımıza çıkmış olabilir mi? Ya da Oğuzname'nin çeşitli yazmalarını ortaya koyanlar bu hikâyeyi oluştururken bu Amazon rivayetlerinden haberleri var mıydı? Bu soruların cevaplarını

⁴⁴ Berthold, "Supplementary Notes on Walrus and Narwhal Ivory", s.348-376.

asla veremeyeceğiz fakat bu benzerlikler bir tesadüfün parçası olamaz diye düşünüyoruz.

Buraya kadar, İslamiyet öncesi ve sonrası iki yazma olan Reşidüddin Oğuznamesi ve Uygur harfli Oğuz Kağan destanından bahsettik. Diğer Oğuznamelere de biraz değinmek gerekirse, temel anlamda içerikte farklılıklar olsa da, ilgilendiğimiz bölüm için aynı tezahürler söz konusudur. Oğuznamelerin diğer yazmalarında da Oğuz Han İt-Baraklarla savaşa tutuşur ve yenilir, sonrasında gücünü toplayarak onları iline katar ve hak dinine sokar. Oğuz'un İt-Barak akını diğer yazmalarda, bazen içerik olarak daha kısa özetlenmiş, bazen işaret edilen coğrafya değişmiş ya da bazı hususlar hiç ele alınmamıştır.

Oğuznamelerin diğer yazmaları içinde Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-yi Türkî Oğuznamesi ön plana çıkmaktadır. Farklılıklar olsa da Ebulgazi'nin eseri de Oğuz soyunun şeceresini ortaya koymuştur. Ebulgazi Bahadır Han İt-Barak seferini şu şekilde aktarıyor: “Oğuz Han durmadan 72 yıl Oğuzlar ve Tatarlar ile vuruştı, 73. Senede artık hepsini imana getirerek, Hak dinine soktu. Bunların hepsi Oğuz Han'ın buyruğu altına girmişlerdi. Bundan sonra Çin (Hıtay), Cürcet, Taciklerin Tibet adını verdikleri Tangut ülkesi ile Kara Hıtay'ı aldı. Kara Hıtay memleketi çok geniş bir ülkedir. Halkının rengi ise tıpkı Hintlilerin gibi siyahtır. Bunların ülkesi Moğolistan'dan başlar Hindistan ile Çin arasından güneye uzanır. Sınırları ta Okyanus'a kadar dayanır. Bu büyük deniz kenarındaki dağlarda birçok kabileler yaşarlar. Bu kabilelerin adlarına İt-Barak derler. Oğuz Han bir defa İt-Barak hanı üzerine yürümüştü. Aralarında büyük bir vuruşma olmuş ve İt-Barak hanı galip gelmişti. Bu savaşta Oğuz Han'ın askerleri bozulmuş ve Oğuz Han da kaçmak zorunda kalmıştı. Savaş meydanının ötesinde iki büyük ırmak akıyordu. Oğuz Han bu iki ırmak arasına sığınarak, askerlerini oraya toplamak zorunda kaldı. O çağların hükümdarları uzak yerlere giderken karılarını da beraber götürürlerdi. Beyler ve askerler de böyle yapardı. Oğuz Han'ın beylerinden biri de, karısını yanına alarak akına çıkmıştı. Bey savaşta ölünce karısı da hemen kaçıp Oğuz Han'ın yanına geldi. Kadının doğum günü de geldiğinden doğum ağrıları başladı. Bu sırada hava çok soğukmuş ve sığınacak yerde yokmuş. Kadın başka bir çare göremeyince, hemen gövdesi çürümüş bir ağacın içine girmiş ve bu ağacın kovuğunda doğumunu yapmış.

Doğan çocuk da oğlanmış. Bunu hemen Oğuz Han’a haber vermişler. Oğuz Han bunu duyunca etrafındakilere hemen şöyle bir buyruk vermiş: Bu çocuğun babası bizim hizmetimizde vuruşurken öldü. Ona bakıp büyütecek kimsesi de yoktur. Bu nedenle bu çocuk benim oğlum olsun. Çocuğun adını da “Kıpçak” koymuş. Kıpçak Oğuz Han’ın yanında büyüdü. Artık bir delikanlı olmuştu. Bu sırada (Güney Rusya’daki) Ruslar, Ulaklar, Macarlar ve Başkurtlar henüz daha Oğuz Han’ın egemenliğine girmemişlerdi. Oğuz Han Kıpçak Bey’in emrine gereği kadar asker verdi ve onu “Ten” yani Don ve İtil ırmaklarının bulunduğu yöne gönderdi. Kıpçak Bey o bölgelerde 300 sene hüküm sürdü. Bu sebeple Kıpçak ilinin hepsi, bu beyin soyundan gelir. Oğuz Han’dan Çingiz Han’a kadar yani 400 sene, İtil ve Don bölgelerinde tek buyruk, Kıpçak Bey idi. Bu ülkelerde onlardan başka bir insan veya halk topluluğu yaşamıyordu. Bunlardan dolayı oralara “Deşt-i Kıpçak”, yani “Kıpçak” denir. Oğuz Han önceleri İt-Barak kavmi ile harbetmiş ve onlara karşı mağlup olmuştu. Aradan yedi yıl geçtikten sonra yine İt-Baraklara bir akın yaptı ve onları mağlup etti. Ayrıca hakanlarını da öldürdü, yurdunu ve nesi var nesi yoksa hepsini aldı. Halkını da imana getirip, Hak dinine soktu. Oğuz Han, Müslüman olmayanları kesti ve çocuklarını da alarak kendi yurduna götürdü.”⁴⁵ Görüldüğü üzere Ebulgazi Bahadır Han’ın aktardığı Oğuz Han’ın İt-Barak seferi ile Reşidüddin’in aktardığı sefer bazı farklılıklar gösterir.

Karşılaştırmalı olarak bakıldığında, ilk olarak İt-Barakların yaşadığı yerler Bahadır Han’ın yazmasında, Tangut ve Hıtay bölgesi olarak anlatılmıştır. Tangut bölgesi coğrafi olarak doğru anlatılmıştır fakat Hıtay anayurdunun Doğu Sibirya ve Mançurya bölgesi olduğundan bağlantılı olarak bahsedilen bu okyanus ‘Büyük Okyanus’ olmalıdır. Reşidüddin’in eserinde Oğuz Han Karanlık Ülkeleri seferi öncesi Avrasya’nın kuzeyinde İt-Barak akını yapmıştı. Ögel eserinde bu durumu Ebulgazi Bahadır Han için şöyle açıklıyor. “Yazar aldığı terbiye ve anane gereğince, Çingiz Han’ın çağındaki olaylardan birçok tesirler almıştır. Oğuz Han’ı tıpkı Çingiz Han çağında yaşamış veyahut da Çingiz Han’ın tam kendisi olarak görmüş ve o çağın coğrafyası ile kavimlerine göre bir dünya kurmuştur. Onu bu yola sürükleyen

⁴⁵ Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakkime: Türklerin Soy Kütüğü*, s.31-32. Eserin içinde çokça Farsça kelime geçtiğinden, bu kısımda günümüz Türkçesine çeviren B.Ögel’in kitabından da faydalanılmıştır.

nedenlerinden biri de Türkmenlere karşı olan kini ve düşmanlığı idi. Yazar İt-Barak ülkesi hakkında yanlış bilgi vermiştir.”⁴⁶ Ögel’e göre Ebulgazi Bahadır Han, Cengiz Han merkezinde olay örgüsünü anlatıyor ve kendisinin de mücadele ettiği Türkmenlere kin duyuyordu; bu da olayları anlatırken bazı taraflı ya da yanlış bilgiler vermesine neden oluyordu. Ögel’in buradaki kastı, eserler yazılırken bilhassa Ortaçağda; dinin, adetlerin, sosyal yaşamın, düşmanlıkların veya öğretilerin etkisi doğrultusunda yazılması hastalığının ta kendisidir. Fakat burada ilginç bir durum vardır. Büyük çoğunlukla İt-Barakları ya da Köpek-Kafalıları kuzey dünyasına yerleştiren Eski ve Ortaçağ tarihçilerinin ve gezginlerinin bir kısmı da bu kavmi Hindistan’a yakın bölgelerdeki dağlık alanlarda yaşayan kavimler olarak göstermiştir. Kaldı ki, Ebulgazi Bahadır Han’ın Türkmenlere olan düşmanlığının İt-Barakların yaşadığı coğrafya ile bir ilgisi yoktur. Ebulgazi İt-Barakları Türkmenleştirmemiştir. İt-Baraklar yine yenilmez bir ırk olarak betimlenmiştir, bu da o dönemin şartları altında önemli bir yorumlamadır.

Ebulgazi Bahadır Han’ın Oğuznamesi’nde, İt-Baraklar tasvir edilirken Hintliler gibi kara tenli (esmer tenli) oldukları söylenmektedir. Aynı bölümde Kara-Hıtaylılar kara anlatılıyor muhtemelen bu ‘kara’ sıfatına itafen oluşmuştur. İt-Barak kadınlarının güzel olduklarına dair herhangi bir değinim yoktur. Erkeklerinin de köpek suratlı olduklarına dair bir ibare bulunmaz. Vurgu daha çok İt-Barakların ülkesinin çok geniş olduğu üzerindedir. Oğuz Han’ın bu ülkeye yaptığı akın ve mağlubiyeti aynıdır, fakat sonradan kazanacağı galibiyette İt-Barak kadınlarının herhangi bir yardımı söz konusu değildir. Reşidüddin yazmasında bulunan İt-Barak kadınlarının yardımı ve münasebetinden hiç bahsedilmez. Aslında her iki eser de Türklerin İslamiyetle tanışması sonrası yazılmıştır. Fakat İslami etkinin yazmalara yansımaları açısından bakıldığında, Reşidüddin bu hususta daha nesnel ya da daha laik bir üslup kullanmıştır.

İslam dininde nikâhsız beraberliğin büyük günahlardan olması Reşidüddin’in yazmasında İt-Barak hikâyesinde bir sansür getirmesini gerektirmemiştir. Genel olarak bakıldığında, daha sert İslami çizgileri olan Ebulgazi’nin bir sansürlemeye gitmiş olması düşünebilir bir önermedir. Konuyla bağlantılı olarak İt-Barak bahsinde düşman

⁴⁶ Ögel, *Türk Mitolojisi I*, s. 206.

kadınlardan alınacak bir yardım ve cinsel münasebet, İslam dışı ve alçaltıcı bir unsur olarak görülmüş ve de Ebulgazi tarafından değinilmemiş olabilir.

Bu ihtimali daha da kuvvetlendirecek başka bir vakaya da değinmek gerek. Hem Reşidüddin'in, hem de Ebulgazi'nin kaleme aldığı İt-Barak akını hikâyesinin sonunda, Oğuz Han İt-Baraklara galip gelir ve onları iline katar. Fakat Ebulgazi bu seferin sonunda İslamiyet'i kabul etmeyen kâfirlerin Oğuz Han tarafından öldürüldüğünü ve kalanların Hak dinine, yani İslamiyet'e geçirildiklerine vurgu yapar. Aynı hikâyenin sonu için, Reşidüddin nüshasında, Oğuz Han'ın İt-Barakları iline katarak herkesi yasalar ile disiplini altına alması ibaresi kullanılmıştır. Togan tarafından "yasalar" kısmına bir not düşülmüş ve açıklamasında Oğuz illerindeki devlet töresine ve Oğuz yaşantısına alındığı hususu belirtilmiştir.⁴⁷ Görüleceği üzere Reşidüddin hikâyesinin sonunda "iline katmak" eylemini kendi töresine ve yasalarına katmak olarak yorumlarken, bu durum Ebulgazi'nin eserinde kâfirleri kılıçtan geçirerek, bir nevi zorlama yolu ile İslam dinini kabul ettirmek olarak anlatılır.

Buradan hareketle, Reşidüddin'in İt-Barak akınının sonundaki zaferi Türklerin en kadim ve önemli unsuru 'töre' ile bağdaştırması, Ebulgazi'nin ise kâfirlerin öldürülmesine ve Müslüman yapılmasına vurgu yapması, bize Reşidüddin'in inançlar hususunda daha nesnel olduğunu ve inanç vurgusunu daha az kullandığını gösteren bir sağlamadır. Her iki Oğuzname de İslamiyet sonrası yazılmasına karşın, gerek içerik ve konunun işlenişi, gerekse coğrafi bakımdan işaret edilen yerler hususunda bariz farklılıklar gösterir. Bu değişimin ve farklılıkların elle tutulur göstergeleri diğer Oğuzname yazmalarında da görülür. Oğuznamelerin içeriği oldukça değerli bir kültür varlığı sunsa da, kutsal kitap edasında değişmez olması beklenemez. Oğuznamelerde İt-Baraklar hususundaki farklılıklar ortak temalardan çok daha azdır. İt-Barak bahsi geçen tüm Oğuznamelerde, Oğuz Han İt-Barak seferinde ilk önce yenilir, iki nehir arasına kaçarak sığınır, askeriyle dinlenip güçlendikten sonra İt-Barakları iline katar. Bu benzerliklerin izahını önceki satırlarda yapmıştık. Oğuznamelerde bazı farklılıkların

⁴⁷ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.189.

olması değişik zamanlarda, değişik toplumlarda ve değişik kalemler tarafından ortaya konan bir kültür mirası için doğal kabul edilebilir.

Reşiddddin ve Ebulgazi Bahadır Han yazmalarında İt-Baraklar diğer yazmalara oranla daha geniş ele alınmıştır. Uygur yazması dışında diğer Oğuznamelerde de İt-Baraklar geçer fakat bahsi edilen bu iki eser kadar geniş bir şekilde mevzu bahis edilmez. Örneğin Andelip Oğuznamesi'nde Oğuz Han'ın İt-Barak Han'a karşı seferi şu şekilde geçer: "Türk evladı içre turdı bir Hakan, Kara Han oğlu ol kim adı Oguz Han. Bolub şahlıkda manend-i Süleyman, zaman ahvalı erdi adıldan tz, Abulhan tagından ol kıldı seyrân. Birinci seyrinde bardı Hıtayga, barışta karşı durdı İt Barak Han, önün tustı ki der Geçme bu cayga, uruş kastıga doğrudı Oguz Han. Hemana harbga tayzyılar oldı heyli, zemin cnbş kılıb taglarga lerzan, yetişmekten taahir oldı ili, gulgula başladılar zar-i giryan. Tamamı hemle kıldı heyele birlen, mukemmel sap çekti İt Barak Han, Hıtay lerzan geldi ili birlen, uruş meydanı boldı laleazar gan. Oşol tertibde yetmiş gün vuruştu ki andan son acizledi Oguz Han, tamamı erik ilen artga yrşti, tebil bazı kşt alındı her yan. Deniz aralığı boşluk yerinde, barıb asker hesabın aldı Oguz Han, yüz ersal eriknin hiç birin de, tapalmay oldı Han'nın gnli veyran. Oşol vakit ki yendi İt Barak Han, gelip asker mukemmel kıldı Sultan, yatıb on yedi yıl erik eyledi cem, tamamı yaş borna ki biri bir şem. Cemaat şevki gün geldik artıb, Adıl şanın rehası ilni tartıb, yığıldı yeni baydak sayesinde, toguldı şundeg heşmet rayesinde. İkinci mertebe bardı Hıtay'a, Barak Han milleti gelmey tutayga, bozulşıb öz zi ki boldı bakna, gaıyb yrgeni boldı takna tukna. Ahili birle gatı İt Barak Han, tutub geltirmege emr etti Sultan, bir aydan son tutuldı İt Barak Han, anın yettk cezasını verdi Oguz Han."⁴⁸

Görüleceği üzere eski Türkmence kaleme alınan Andelip Oğuznamesi, Oğuz'un İt-Barak Han seferini daha öz bir şekilde aktarır. Özellikle ayrıntılı bir şekilde Reşiddddin yazmasında karşılaştığımız İt-Barak tasviri, elçilerin görüşmesi, savaş hazırlıkları, İt-Barak kadınları ve İt-Barakların zırhlanmasından bahsedilmez. Andelip Oğuznamesi ile Togan'ın tercüme ve tahlilini yaptığı Reşiddddin Oğuznamesinin bir

⁴⁸ Syegov, "Eski Türkmence şiir Olarak Oğuzname Metni ve Yazarları", s.3-6.

karşılaştırmasını yapan Özçelik'in makalesinde bu duruma değinilir: "İt-Barak ile Oğuz savaşının anlatıldığı bölüm Reşidüddin'in Oğuznamesi'ni esas alan Togan'ın eserinde dördüncü kısımda geçer. Bu savaşın anlatıldığı bölümde İt-Barak kavmine mensup erkeklerin çok çirkin ve kıllı oldukları, kadınlarının ise çok güzel oldukları anlatılmaktadır. Oğuz Han'ın Kıl Barak kavminin başı olan İt-Barak ile savaşı sırasında o kadınların, Oğuz erkeklerini beğendikleri için Oğuz Han'a yardım ettikleri, Andelip Oğuznamesinde anlatılmamaktadır. Savaşta yenilen Oğuz Han'a bu kadınların savaş malzemesi temin ettikleri ve bunun neticesinde Oğuz Han'ın galip gelmesi söz konusu edilmemektedir."⁴⁹

Andelip Oğuznamesi'nde Oğuz Han'ın İt-Barak Han seferi, ayrıntılandırılmadan anlatılsa da, konu bağlamından kopmaz. Bu sefer genel hatları ile anlatılır. Kazan Oğuznamesinde ise, Andelip Oğuznamesi'ne oranla Oğuz Han'ın İt-Barak Han üzerine yaptığı sefer nispeten daha ayrıntılı anlatılmaktadır. Kazan Oğuznamesi'nde Oğuz Han'ın İt-Barak seferi şu şekilde aktarılır: "Hıtay'ın diğer yüzünde, deniz tarafında büyük dağlar içinde, çok iller vardı. Onun padişahına İt Barak Hân derlerdi. İlin kara ve ak olmak üzere iki havuzu (su kaynağı) vardı; Ne zaman düşman İt Barak'ın iline saldırırsa, padişah bu sularda yıkanır. Böylece ok ve kılıç ona işlemezdi. Oğuz Han'la İt Barak Han vuruştular. İt-Barak Hân galip geldi. Oğuz Han kaçtı. Savaşıkları yerin öteki tarafında, akıp giden iki büyük su vardı. Oğuz Han, o iki suyun arasında birkaç gün durup dinlendi, ordusunu topladı. Büyük padişahların âdetidir. Sefere çıktıklarında ailelerini alıp götürürler. Nöker halkının (Han'ın kölelerine, bazen de yardımcıları ve hizmetkârlarına nöker denir) bazıları da alıp götürdüler. Oğuz Han'ın bir adamı ailesini alıp götürmüştü, adam savaş esnasında öldü. Oğuz Han, onun hatununu kurtardı. Hatun iki suyun arasında Oğuz Han'ın arkasından hareket edip onlara yetişti. Hatun hamileydi, sancısı tuttu. Gün soğuktu, hatunun doğum yapması için ev yoktu, o yüzden hatun çürük bir ağacın içinde bir oğlan doğurdu. Haber Oğuz Han'a ulaştı. Bunun üzerine Oğuz Han da, "bu çocuğun babası bizim için savaştı, önümüzde öldü. Oğlunu biz alalım, nasılsa ona acıyan, onun için üzülen yoktur." dedi. Çocuğu aldı ve adını Kıpçak (Kıpçak) koydu. Oğuz Hân, İt Barak Hân'ı bastırdıktan on yedi yıl sonra,

⁴⁹ Özçelik, "Oğuz Destanı ile Andelip'in Oğuzname'sinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme", s.742.

atlanıp gidip İt Barak'la tekrar savaşmış bu sefer onu öldürdü. Yurdunu alıp Müslüman olanlara aman verip olmayanları da öldürüp çoluk çocuklarını tutsak alıp evine döndü.”⁵⁰

Kazan Oğuznamesi Oğuz Han'ın İt-Barak seferi, zırhlanma ve Kıpçak soyu hikâyesi ile Reşidüddin ve Ebulgazi yazmalarından sonra konuya en detaylı yaklaşan Oğuzname olarak görülebilir. Bu durumda, Oğuznameler arasında Oğuz Han'ın İt-Barak seferi üzerine, en ayrıntılı ve geniş bahsin yine Reşidüddin Oğuznamesinde yer aldığını söyleyebiliriz. Kazan Oğuznamesi'nde, Oğuz Han'ın İt-Barak Han'a galip gelmesinden sonra, aynı Ebulgazi Bahadır Han'ın eserinde olduğu gibi yine bir İslamlaştırma vurgusu mevcuttur. Bu durumla bağlantılı olarak, Oğuznamelerin genelinde Oğuz Han'ın sadece bir fatih konumunda değil, bir dini lider vasfı da taşıdığı ya da ona atfedildiği düşünülebilir. Çünkü Oğuznamelerde geçen Oğuz Han'ın birçok zaferi buna benzer sonuçlarla bitmektedir.

Türk dünyasının çeşitli değerlerini bir vücutta toplayan bu eserler Oğuz Han'ı merkeze alarak, bu yüce değerleri farklı Türk coğrafyalarında ve farklı zamanlarda, bir şeyler ekleyerek ya da çıkartarak bunun bir parçası olma onuruna nail olmak için sahiplenerek çeşitli yönleriyle ele almıştır. Farklılıklar beraberinde kültürel zenginliği, farklı yorumları, farklı okumaları ve hayat görüşlerini de getirir. Ayrıca Oğuznamelerin taşıdığı bu kültür mirası gerek Türk dünyasının kendi içinde, gerek diğer milletler tarafından kendi tarihlerine ve sözlü, yazılı eserlerine taşınmış ve farklı tezahürlerle yer bulmuştur. Bu noktada Oğuznamelerin bir kısım içeriğinin evrenselliğinden bahsedilebilir.

Günümüzde Oğuznameler üzerine yapılan araştırma ve çalışmalara bakıldığında çoğunlukla 'farklılıklar' merkeze konularak karşılaştırmalı incelendiğini görürüz. Ancak buna karşıt bir durum oluşturacak şekilde Oğuznamecilik eğilimi ortaklıkların doğuracağı bir terimdir; farklılıkların ortaya konması var olan benzerliklerin doğrulayıcısı olacağından bu kendi içindeki olası tezadı yok edecektir. Bunların dışında

⁵⁰ Easy, *Oğuznâme Ve Şehnâme Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, s.117-119.

özellikle tasnif ve tahlil çalışmaları ve bilhassa menşe çalışmaları ön plana çıkmıştır. Tasnif ve tahlil genel anlamda tüm Oğuznameler üzerinde yapılmış ve büyük ölçüde belirli önermeler yerine oturtulmuştur. Fakat menşe çalışmalarında çok değişik önermelerle karşı karşıya kalıyoruz. Ne zaman ve hangi ortamda yazıldığı bir çıkmaz gibi görünse de, bir sorunsal değildir. Temelinde bir atası (Oğuz Han veya başkası), bir milleti (Türkler), bir devlet anlayışı (Cihan hâkimiyeti amaçlı), bir töresi (ilkesi ve ülküsü), bir kültürü (yaşam tarzı) olan Oğuznameler için, böyle yüklü bir mirasın karşısında önemini kaybeder.

1.2. Dede Korkut Anlatıları

Büyük ölçüde 9. yüzyıl eseri olarak kabul edilen⁵¹, Oğuzların İslamiyet’i kabul etmesinin hemen öncesini anlatan Dede Korkut hikâyeleri, Türk dünyasında oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Destansı Oğuz mecmuaları olarak bilinen Dede Korkut hikâyeleri, son bir buçuk asırdır bilinmektedir. Türklerin yaşadıkları farklı coğrafyalarda ve kültürlerde halk ozanları vasıtası ile birçok neslin dinletisi olduğu düşünülen bu eserler, Türk edebiyatının ve tarihinin sözlü geleneğinin en değerli unsuru olarak kabul görmektedir. Bu hususta Fuad Köprülü’nün şu sözü eserin önemini açıklar: “Bütün Türk Edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut Destanı’nı öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar”.⁵² Vatikan ve Dresden yazmaları bulunan Dede Korkut hikâyeleri çalışmalarında daha çok Dresden yazmaları üzerine durulmuştur, bunun nedeni Vatikan yazmasının 1950’li yıllardan sonra ortaya çıkmasıdır. Vatikan yazması 6 hikâyeden, Dresden yazması ise 12 hikâyeden oluşur. İlgili araştırmacıların Dresden yazması üzerine yoğunlaşmasının bir başka nedeni de daha geniş bir kapsama sahip olması kabul edilebilir.

Destansı Oğuz yazmaları olarak bilinen Dede Korkut hikâyelerinde, Oğuz destanının kültür çerçevesi devam ettirilmiş, gerek kahramanlar gerekse içerdiği öğeler

⁵¹ Karatay, “Salur-Peçenek Savaşları: Oğuz Kimliğinin Oluşum Aşamalarını Tespit İçin Bir Deneme”, s.1.

⁵² Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, s.5.

Oğuz destanının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Dede Korkut hikâyelerinin Oğuzname'nin devamı olduğu hususundaki çalışmalar son dönemde Türk Dünyasının ilgilendiği konular arasındadır. Ögel bu konuda görüşlerini ortaya koymuş, durumu iki eseri karşılaştırmalı olarak ele aldığı bölümde incelemiştir.⁵³ Yıldırım ise bu konu hakkında yaptığı geniş çalışma ile hem semantik hem de etimolojik olarak Dede Korkut Hikâyelerini ve Oğuznameleri detaylı bir şekilde ele almıştır.⁵⁴ Ergin de, Oğuzname ve Dede Korkut orijinal nüshalarını Vatikan ve Dresden kentlerinde inceleyerek bu hususta görüşlerini aktarmıştır.⁵⁵ Tüm araştırmalar ve bulgular büyük benzerliklerin olduğu kanısına varır. Konu ile bağlantılı olarak Oğuzname ile Dede Korkut hikâyeleri arasında devamlılık ilişkisi varsa, İt-Barak figürünün de Dede Korkut hikâyelerinde geçmesi beklenir. Dede Korkut hikâyelerinin birçok bölümünde köpek, kurt, barak (çoban köpeği) ve tazılara değinilmiştir. Bazı telmihli ifadelerde de köpek figürü üzerinden İt-Baraklara işaret edildiği görülmektedir.

İlk olarak, belirli hikâyelerde Barak soyuna yapılan bazı göndermelerle karşılaşmaktayız. Salur Kazan evinin yağmalandığı hikâyede “kalın tüylü barakların” ve kurtların yurdunu helak ettiğini rüyasında görmüştür ve metinde “bu it soyu çok güçlü ve zalimdir” ibaresi geçmektedir.⁵⁶ Oğuzname’de de İt-Barakların zalim ve güçlü olduğu anlatılmıştır. Salur Kazan sonrasında yurdunu harap eden Şökli Melik’in peşinden giderken, düşmanın yerini hem bir boz kurda, hem de kalın kara tüylü ulu barak köpeğine sormuştur. Kurda olan saygı anlaşılır ama ‘barak’ köpeği olan kaba tüylü siyah köpek de mevzu bahis olmuştur. Salur Kazan cevap vermeyen köpeği kovalarken çobanı bulmuştur ki, cesur çoban sayesinde eşine ve yurduna kavuşmuştur. Dede Korkut’ta bu olay şöyle geçer:

*“Karanlık akşam olunca günü doğan, kar ile yağmur yağarken er gibi duran,
Kazağuş (küheylan) atları kişneştiren, kızıl deve görünce bozlaştıran (inleştiren),*

⁵³ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.47-68.

⁵⁴ Yıldırım, “ ‘Kitâb-ı Dedem Qorqud’ Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor?”, s.149-164.

⁵⁵ Ergin, “Türklerde Yazı ve Alfabeler”, s.340-373.

⁵⁶ Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, s.30.

*Akça koyun gördüğünde kuyruk çarpıp (vurup) kamçıl原因, Arkasına vurup berk (sağlam) ağılın ardını söken, Karmalayıp (yakalayıp) öğecin (tekenin) semizini alıp tutan, Kanlı kuyruk üzüp (koparıp) çap çap yutan, avazı (sesi) kaba köpeklere kavga salan, Çakmaklıca çobanları dünle (geceleyin) yüğürten (koşturan) Ordumun (yurdumun) haberini bilir misin? De bana, Kara (yalnız) başım kurban olsun sana, Karanlık akşam olunca vaf vaf üren, Acı ayran dökülünce çap çap içen, Gece gelen hırsızları korkutan, korkutarak şamatasıyla ürküten, Ordumun yurdumun soyu haberini bilir misin? Karabaşım iyiliğimde yardım edeyim **ulu köpek** sana ”⁵⁷*

Yine Salur Kazan’ın tutsak olup Uruz’un çıkardığı boyu hikâyesi en önemli atıflardan birine sahiptir. Burada işaret edilen millet, yaşadığı coğrafya ve Oğuz’un mağlubiyeti hepsi bir bütün olarak değinilir. Salur Kazan düşman eline giderken düşmanı şu şekilde anlatır:

*“Ardıç (kuzey) kırdı yaykanır (çalkanır) umman denizinde,
Sarp yerlerde yapılmış kâfir şehri,
Sağa sola çırpıntı verir yüzgeçleri (yüzücüleri)
Su dibinde takla döner bahrileri (ördekleri),
Tanrı benim benim diye su dibinde (kenarında) çağırır (ulur, bağıır) asileri,
Önünü koyup tersini okur (ters ilişki) kızı gelini,
Altı katla (yolda) Oğuz vardı, alamadı o kaleyi”⁵⁸*

⁵⁷ Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, s.32-33.

⁵⁸ Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, s.171.

Ardıç (Kuzey) kırlarında ülkeleri olan (Asya'nın kuzeybatısı İt-Barakların yaşadığı yer olarak kabul edilir) Oğuz'un bile yenemediği, eşleriyle ters ilişki kuran mahlûklardan bahsediliyor. Bu da İt-Baraklar hususunda Nichols'ün kitabında geçen haliyle “İt-Barakların eşlerin tüyle kaplanmış kokan vücutları yüzünden eşlerinin cinsel münasebete girmek istememesi sebebiyle onları ters ilişkiye zorladıkları” hususundaki betimlemesiyle örtüşür.⁵⁹ Oğuz'un 17 sene ele geçiremediği İt-Barak ülkesi burada aynı şekilde hem coğrafi, hem de kültürel şekilde ele alınıyor. Salur Kazan'nın bu dizelerde bahsettiği düşman tasviri ile Oğuznamelerdeki İt-Barak tasviri birebir uymaktadır. 13. yüzyılın gezginleri Marco Polo ve Carpini'nin Kuzey ve Güney Asya gezilerindeki İt-Baraklar hususundaki tasvirlerine bakıldığında da aynı betimlemeler göze çarpar. İt Barak erkeklerinin bir araya gelerek bağırmaları, kadınlarının erkeklerinden uzak durması ve insan suretinde olmaları bu eserlerde de anlatılmaktadır.⁶⁰ Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde Kırım bölgesinin kuzeyine yaptığı gezi seyrinde, yalçın kayaların ardında geceleri uluyan bir kavimden bahseder.⁶¹

Reşideddin'in Oğuz yazmasındaki ifadelerden Kırım bölgesinin kuzeyinin olası İt-Barak toplumunun yaşadığı yer olarak işaretlenebileceğini belirtmiştik. Umman Denizi ise Ebulgazi Bahadır Han'ın tasvir ettiği İt-Barak coğrafyasına yakın olmasıyla dikkatimizi çeker.⁶² Bu hususta bazı tarihçilerin, İt-Barakların yaşadıkları bölgeler açısından Kuzeydoğu Asya'yı işaret ettiklerinden, İt-Barakların yaşadıkları coğrafya konusundaki coğrafi bütünlük burada da kendini tam anlamıyla göstermiş oluyor. Ama son tahlilde burada işaret edilen toplum, diğer doğrulayıcı tüm unsurlarıyla birlikte İt-Barak toplumunu işaret etmektedir.

Salur Kazan'ın tutsak olup Uruz'un çıkardığı boyu hikâyesi Dede Korkut hikâyeleri için kayda değer atıfların yapıldığı bölüm olarak göze çarpar. Salur Kazan

⁵⁹ Nichols, *The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus: Translation And Commentary With An Introduction*, s.113-114. Bu eserde Köpek-Kafalıların kadınlarının ters ilişkiye girdiklerini, bunu kabul etmezler ise büyük ayıp sayılacağı ifadeleri yer alır.

⁶⁰ Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s.113-114.

⁶¹ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 146.

⁶² Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakkime: Türklerin Soy Kütüğü*, s.31-32.

düşman elinde tutsak iken, kâfirler ondan kendilerini övmelerini ister; o da kâfirlere seslenirken şöyle der:

“Ardıç Kırdı (Kuzey Bozkırında) azılı kurt eniğinde (erkeğinde)

bir köküm (hıncım) var,

İt gibi gev gev eden (havlayan, uluyan)

çirkin huslu_(huylu), kücüçük domuz şölenli (çorbalı),

bir torba saman döşekli, yarım kerpiç yastıklı,

yanma ağaç tanrılı köpeğin soyu kafir,

Oğuz’u görürken seni övmeğim yok,

ondan öldürürsen mere kafir öldür beni,

öldürmezsen, Kadir koyarsa öldüreyim, kâfir, seni.”⁶³

“Yanma Ağaç Tanrılı” deyişinin önemi Oğuznamalerdeki geçen haliyle Oğuzların İt-Baraklara yenişemediği hikâyeden önce Oğuz’un ağaç kavuğundan çıkan bir hanım birlikte olduğu hususunu göz önünde bulundurmak gerekir. Oğuzname de İt-Barakla yenişemeyen Oğuzların bir adacığa sığındığı ve sonrasında bu soydan bir kadınla birlikte olup doğan çocuğa “Kıpçak” adı verildiği yazar. Reşidüddin yazmasında ise bu ağaç kavuğunda doğum yapan kadın, Oğuz Han’ın İt-Baraklarla vuruşan askerlerinden ölen askerin eşi idi. İt-Barakların ağaç kovuklarında yaşadıkları anlatılmaktadır. “Ağaç Tanrılı Köpek” ibaresi bize yine İt-Barakları işaret etmektedir. Yine çeşitli eserlerde İt-Barakların belli bir dine mensup olmadıkları, Oğuznamelere göre Oğuz boylarına bağlandığı, Batılı tarihçilere göre ise zamanla Hristiyan dinine geçtikleri ve pagan ve barbar yaşamlarından kurtuldukları hususu bulunur.

Ebulgazi Bahadır Han’ın Oğuz bahsinde, belirttiğimiz gibi, İt-Baraklar Tanrı’ya inanmaz olarak tarif edilir. Oğuz Han İt-Baraklara galip geldikten sonra, Müslümanlığı kabul etmeyenleri kılıçtan geçirir. Dede Korkut’ta ele aldığımız bölüm “azılı kurt eniğinde (erkeğinde) hıncım var” ibaresi ile başlıyor. Reşiddüddin’de Oğuzlar ile İt-

⁶³ Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, s.173.

Baraklar karşı karşıya geldiğinde İt-Barak erkekleri ile vuruşmuşlar hatta İt-Barak kadınları Oğuzlara yardım etmiştir. Bu noktaya dikkat etmek gerek. Oğuz Han'ın erkekleriyle İt-Barak kadınlarının kurduğu ittifak, erkeklerinden müstarip İt-Barak kadınlarının bir yardım beklentisi olarak yorumlanabilir.

‘Barak’ kelimesi Dede Korkut hikâyelerinde özellikle “soylu köpek ya da çoban köpeği anlamında” geçmektedir. Buna örnek vermek gerekirse, Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde, Bamsı Beyrek, Banı Hatun’a ulaşmak için Fatma Hatun’a Kopuz eşliğinde şöyle seslenir:

*“Ant içeyim bu kez, boğaz (gebe) kısırağa bindiğim yok,
Binince (bineceğine) karavata (kerihhaneye) vardığım yok,
Evinizin (çadırınızın) ardı derecik değil miydi?
İtinizin adı Barak (uzun tüylü) değil miydi?
Senin adın kırk oynaslı (dostlu) Boğazca Fatma değil miydi?
Daha ayıbını açarım, belli bil!”⁶⁴*

Görüldüğü üzere ‘Barak’ kelimesi hem köpek ismi, hem de bir tür köpek cinsi olarak Dede Korkut hikâyelerinde geçmektedir. Oğuz yazmalarının devamı niteliğinde olan Dede Korkut hikâyelerinde çeşitli boyların isminin geçmesi beklenir; Barak boyu da burada bahis olunur, ancak “soylu köpeklere”, “kalın tüylü” köpeklere ‘barak’ isminin takılması ilginç bir noktadır. Bu durum Oğuz’un yenemediği savaşçı İt-Barakların şanın bir yansıması olabilir mi? Ya da vücutlarına tutkalla zırh yapan İt-Baraklar “kalın tüylü” olarak burada karşımıza çıkmış olabilir mi? Her iki kullanım da önceki Oğuz hikâyelerinde geçen İt-Barakların genel tasvirinin bir yansıması olarak Dede Korkut anlatılarına geçmiş olabilir.

Nihayetinde Oğuzname’deki İt-Baraklar, Oğuznamenin devamı niteliğindeki olarak değerlendirebileceğimiz Dede Korkut hikâyelerinde de kendine yer bulmuş gözüküyor. Türk diline ve kültürüne mal olmuş, eşine az rastlayacağımız bu mitik

⁶⁴ Kaçalın, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, s.72.

görünümünün (İt-Baraklar) gerek Türk, gerek yabancı araştırmacılarca yeterince ele alınmayışı çok anlaşılır bir durum değildir.

Olumlu ve olumsuz şekilde birçok tezahürleri olan ‘köpek’, Dede Korkut hikâyelerinde çeşitli anlam katmanları içinden sıyrılarak ‘barak’ kelimesi ile ön plana çıkarmış, beklediğimiz şekillerde değinilmiştir. “Ardıç Kır” burada Kuzey tundrası olarak karşımıza çıkar ve sert mevsimi, zorlu coğrafyası ile bir nevi ulaşılmazlığı vurgular. Eski çağdan bu yana ehlileştirilmemiş, imana gelmemiş, vahşi Kuzey yine bu satırlarda yerini almıştır. Kuzey coğrafyasının hem hayvanları hem de kahramanlarının mitolojik görünümünün bu sertlikten nasibini almış olması beklenir. Orada yaşayan köpek en vahşisi, insansa en barbarı olarak Kuzey’in çetinliğine uygun şekilde tarif edilir. Dede Korkut hikâyelerinde de teamül bozulmamış, İt-Barakları kuzeye, yalçın dağların ardında konumlandırılmış, başına buyruk, inançsız ve söz dinlemez olarak tanımlanmıştır. Muhtemelen Oğuz Han’ın mağlubiyeti de unutulmamış ve satır aralarına sıkıştırılmıştır.

Kadınlarına sadece cinsel bir atıf yapılmasına rağmen, İt-Barak kadınlarının mağduriyeti de ortaya konmuş ama bunun müsebbibi olarak erkekleri görülmüş ve onlardan hesap sorulmuştur. Hatırlanacağı üzere, İt-Barak kadınları erkeklerinden mustarip bşekilde Oğuz erkekleri ile ittifak kurmuşlardı. Bu mağduriyetin açılımı zorlama, şiddet ya da erkeklerin fiziksel özellikleri olabilir. Dede Korkut yazmalarında bu durum İt-Barak kadınlarının zorlandığı ve cinsel şiddet gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Bu da yine Oğuzname’deki İt-Barak kadınlarının mağduriyeti ile örtüşür.

Kısacası, Korkut Dede küçük atıf ve imalarla, Oğuz Han’ı ve onun eşsiz mirasının bir parçası olan İt-Barakları tekrar hatırlatmış gözüküyor. Oğuzların bu kültür mirası sonraki kaynaklarda bir şekilde genişletilmiş ya da eksiltilmiş biçimde vücut bulmuş ve aktarılagelmiştir.

1.3. Piri Reis

Piri Reis ve Evliya Çelebi; Türk Dünyası'nın biri denizde diğeri karada olmak üzere en kapsamlı çalışmaları üreten seyyahlarımız, gezginlerimizdir. Bu iki büyük ismin de İt-Baraklar (Köpek-Kafalılar) hususunda değinileri olduğunu saptadık. Piri Reis, bir Osmanlı bahriyesi olarak döneminin haritacılığının en büyük ismidir. 1513'te ortaya koyduğu dünya haritası ile günümüzde dahi anılmaktadır. Osmanlı donanmasında katıldığı deniz muharebelerini, korsanlarla mücadelelerini ve seyrü seferlerini *Kitab-ı Bahriye*⁶⁵ adlı kitabında toplamış, bu eserle denizcilik tarihine ve coğrafyasına, Türk haritacılığına büyük katkı sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) döneminde artan denizcilik alanındaki gelişmeler, Kanuni Sultan Süleyman döneminde en parlak dönemini yaşayacak ve Akdeniz ve Karadeniz adeta birer Türk gölü halini alacaktır. Bölgenin hâkim gücü olan Türkler, deniz sahasında da bu etkinliği sürdürmüşlerdir.

Türkler denizci bir millet değildir ancak denizin ne olduğunu bilen bir kültüre sahiptir. Bozkır dünyasında çoğunlukla konargöçer bir hayat yaşayan Türkler; göl, ırmak veya deniz kenarlarında da yaşamışlar, dolayısı ile beraberinde bir deniz ya da su kültürü gelişmiştir. Yayılımcı politikasıyla dünya devleti kuran Türkler, denizciliği sonradan ithal etmiştir. Bir başka deyişle, Türk denizciliği ve haritacılığı konusunda önemli eserler ortaya koyan Svat Soucek'in sözleriyle, "Rekabet artık denize sıçramıştı ve Osmanlı bu hususta elinden geleni yapacaktı."⁶⁶ Osmanlı döneminde denizlerde çokça seferler yapılmış, nice denizler ve hatta okyanuslar aşılmıştır. Nitekim Barbaros Hayrettin dönemindeki üstün deniz hâkimiyetimiz ve Piri Reis dönemindeki Türk deniz haritacılığı ve seyüzyılahlığı, Türk tarihinin en büyük başarıları arasında görülür.⁶⁷

XV. asırda bilhassa İstanbul'un fethinden sonra, Osmanlı devleti bir imparatorluk olmuştur. Karadeniz ve Akdeniz'de hâkimiyet temin için, deniz kuvvetlerine sahip olmak icap ediyordu. Bunu sağlayan Osmanlı Devleti bilhassa

⁶⁵ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*.

⁶⁶ Soucek, *Piri Reis ve Kolomb sonrası Türk Haritacılığı*, s.10.

⁶⁷ Ülkeul, *XVI. Yüzyılın Denizci Bir Bilim Adamı Yaşamı ve Yapıtlarıyla Piri Reis*, s.7.

Akdeniz hâkimiyetini elde etmek için Venedik ve Cenevizlilerle ve de bunların çok defa müttefiki olmuş başta Senjan (Saint Jean) şövalyeleri ve İspanyollarla mücadele etmişlerdir. Nihayet XVI. Asırda Viyana'ya kadar Avrupa'yı, doğu ve kuzeyde Kafkasya, İran ve Irak'ı, Suriye, Mısır ve Cezayir ile Hicaz ve Yemen'i fethetmeleri neticesinde birçok denizde hâkimiyet kurmuşlardır. Türk donanması, Türk bayrağını Kızıldeniz, Basra ve Umman denizleriyle Hindistan sahillerinde dalgalandırmayı başarmıştır. Piri Reis (Muhiddin Piri) XV. Asrın sonunda ve XVI. Asırda, Türk donanmasını zaferden zafere götüren büyük Türk amirallerinden biridir.⁶⁸

Muhiddin Piri 14 yıl amcası Kemal Reis'in gemisinde devlet hizmeti yaparken, bir taraftan deniz muharebesi tecrübe ediyor, bir taraftan da korsanlarla mücadele ediyor ama en önemlisi her gittiği yeri koordinatları ile kayıt altına alıyor, coğrafi tasvirler yapıyor ve küçük haritalara yansıtıyordu. Beraber sefere çıktığı devlet adamları kendisinden bu yazdıklarını temize çekmesini istemiştir, Muhiddin Piri, *Kitab-ı Bahriye* adlı eserinde bu durumun izahını şu şekilde yapmıştır.

*“Dillerün cümlesin Ruşen kılasın, Düzesin bu kitabı hut camii,
Ve hem iş bu kitap gayet gerektürür, Tashih edüp getür kılma bahane
Bu kula eyle virdi çünkü ferman, çi ger evvel yapıştım bu makale,
Anunla ta kıyamete anılasın, bula çok fayda kim olsa sami,
Hazeyinde bulunmak gerekir ki teslim edevüz şah-ı cihane
Hemendem ciddü cehtettim begayet, Bihamdullah kim gördük murada,
Umarım ben dahi işbu kitabı, Yazup şerh eyledim bulam sevabı”*⁶⁹

Piri Reis denizde yaşadığı tüm olayları, gördüklerini, duyduklarını kitabında kaydetmiştir. Sonrasında ise gittiği yerlerin küçük haritalarını koordinatlarını belirleyerek hazırlamış, kendisinden önceki gezginlerin de harita ve eserlerinden faydalanarak, 1513'te Amerika'yı da içeren Dünya haritasını tamamlamıştır. İstanbul Ayasofya Kütüphanesi'nde saklanan eseri, sonradan bilhassa günümüzde hak ettiği

⁶⁸ Şimşek, “Piri Reis”, s.52-53.

⁶⁹ İnan, *Piri Reis'in Amerika Haritası (1513)*, s.14-17.

değeri görmüştür. Bu harita günümüz teknolojik imkânlarıyla elde edilen sifıra yakın Dünya haritası ile oldukça örtüşmekte olup, bu da Piri Reis'in ilminin ne kadar ileride olduğunu göstermektedir. Haritada İt-Baraklar (Köpek-Kafalılar) resmedilmiş ve resmedildiği bölge ve orada yaşayan topluluk hakkında *Kitab-ı Bahriye* adlı eserinde bilgi verilmiştir. İt-Baraklar olarak gösterdiği yer hem kendi gördüklerinden, hem de diğer denizcilerden duyduğu kadarıyla günümüzde 'Antiller' olarak anılan Küba, Dominik Cumhuriyeti, Haiti ve Jamaika kıyılarıdır. Piri Reis bunu şu şekilde aktarmaktadır: "İş bu kenarlara Antilya kıyıları derler. Arap tarihinin (Hicri) 896 yılında bulunmuştur. Amma şöyle rivayet ederler kim Ceneviz'den bir kâfir adına Kolombo derler imiş, bu yerleri o bulmuştur. Mesela mezbur Kolombonun eline bir kitap girmiş ki; Mağrip Denizi'nin batı tarafında kenarlar ve cezireler ve türlü türlü madenler ve dahi cevahir dağı vardır deyu bu kitapta bulur. Mezbur kitabı tamam mütalea ederek Ceneviz ulularına bu kaziyeleri bir bir şerh edip eydür: gelin, bana iki pare gemi verin, varayım, ol yerleri bulayım, der. Bunlar eydürler: ey epter, mağrip deryasının nihayeti payanı ve hattı mi bulunur? Buharı zulmetle doludur derler. Mezbur kolombo görür ki Cenevizlilerden çare yok, sürer, İspanya beyine varır, hikayeti bir bir arz eder. Ver hâsıl bunlara Kolombo haylı ibram eder. Ahir İspanya beyi iki gemi verip bunun muhkem yarağın görüp eydur: Ey Kolombo eğer senin dediğin gibi olursa, seni ol diyara kapudan ideyim, deyip mezbur Kolombo'yu mağribe gönderdi."⁷⁰

Muhiddin Reis'in merhum amcası gazi Kemal'in bu bölge hakkında rivayet ettiği hikâye vardı: "Evvel Septe Boğazına vardık. Dahi oradan günbatısı lodosunun ikisinin ortasına dört bin mil yürüdükten sonra karşımızda ada gördük. Ama gittikçe deryanın mevci köpüklenmez olmuş, yani deniz sakın olup düzelmiş ve şimal yıldızı dahi -bahriler pusulalarında gene yıldız derler- ol yıldız gide gide dolunmuş görünmez olmuş ve dahi eydür ki: bu tertipçe yıldızlar ol diyarda görünmez. Andan evvel karşıda gördükleri adaya demir korlar, ol adanın halkı gelir, bunlara ok vurur, komazlar ki dışarı çıkıp haber soralar. Erkeği ve dişisi el okun atarlarmış. O okun demreni balık süğüğünden ve cümlesi üryan yürürlermiş. Ve hem gayet... Görürler ki adaya çıkarmazlar, adanın öte yüzüne geçmişler, bir sandal görürler; bunları görünce sandal

⁷⁰ İnan, *Piri Reis'in Amerika Haritası (1513)*, s.15.

kaçıp karaya dökülürler. Bunlar sandalı almaya varırlar, görürler ki içinde adam eti var. Meğer bunlar bu tayfa imiş ki adadan adaya çıkıp adam şikâr edip yerler imiş. Mezbur Kolombo da bir ada dahi görüp ana varırlar, görürler kim ol adada ulu yılanlar var. Ol yere çıkmadan hazer edip bir gayri adaya daha varırlar. Demir korlar, on yedi gün onda yatarlar. Bu adanın halkı görürler ki kendilerine bu gemiden ziyan yok, varırlar, balık avlayıp filkasiyle bunlara getirirler. Bunlar da hoş görüp anlara sırça boncuk verirler. Meğer kim sırça boncuk ol diyarda muteber idiyin kitapta bulmuş imiş. Anlar boncuğu görüp daha ziyade balık getirirler. Bunlar daim onlara sırça boncuk verirler. Bir gün bir avretin kolunda altın görürler, altın alıp boncuk verirler. Bunlar eydür: varın dahi altın getirin, size dahi ziyade boncuk verelim, derler. Anlar varıp dahi vafir altın getirirler. Meğer bunların dağlarında altın madeni varmış. Bir gün dahi birinin elinde inci görürler. İnciyi alıp boncuk verirler. Bunlar görürler ki boncuk verirler dahi vafir inci getirirler. İnci bu adanın kenarında bir iki kulaç yerde bulunurmuş ve dahi ol diyardan vafir bakkam ağacını yükledip mezkûr halktan ikisini alıp ol yıl içinde İspanya beyine getiriler. Ama mezkûr Kolombo ol kişilerin dilin bilmeyip işaretlerle alışveriş ederlermiş. Ve bu seferden sonra İspanya beyi papaz ve arpa gönderip ekim biçim öğretip kendi tarikine koymuş; bunların bir veçle mezhepleri yoğmuş, hayvan gibi üryan yürüyüp anda yatarlarmış”.⁷¹ Piri Reis bunların ahalisi hakkında da tafsilat vererek, onların yassı yüzlü ve gözlerinin arası bir karış iri ve hatta korkunç kıllı mahlûklar olarak tasvir etmektedir. Bunları rivayet olarak nakleder.

Piri Reis burada zikredilen bu olayı iki kişiden nakleder; birincisi kendi kitabında kendisinden yardım gördüğünü söylediği C. Kolomb, diğeri ise amcası Kemal Reis’in bir keresinde engin denizde kaybolduğu sırada gördüğü adadan naklettiği kısımdır. Burada anlatılanlar, Piri Reis’in haritasında köpek kafalı insanlar olarak resmedildiğinden, bu hikâyenin üzerinde durmakta fayda görüyoruz. Burada madde madde bazı benzerlikleri ortaya koymak istiyoruz ki bu tasvirler ilkel insan tasviri ile de oldukça örtüşür:

⁷¹ İnan, *Piri Reis'in Amerika Haritası (1513)*, s.34-38.

- Öncelikle bu özellikler ilkel ve vahşi topluluklar için gereklidir ve karşılaştırmada eşleşir. Bunun yerine, Piri Reis'in başka bir yerlerden duyduğu İt-Barak bahsini bunlarla telif etmeye çalıştığı, ama iddiada bulunmadığı yorumunu getirebilmiştir. Bu adada ya da kıyıda yaşayan halkın vahşiliğinden bahsediliyor ve ilk karşılaşmada oklarla saldırdıkları söyleniyor. Karşımızda savaşçı ve vahşi bir millet duruyor ki bu Oğuzname'deki İt-Barak tasviri ile hem de ilkel insan tasviri ile büyük ölçüde örtüşür.

- Bir taraftan bu vahşi millet karşı duruyor ama bir şekilde Portekiz ya da İspanyollar ile anlaşmayı başarıyorlar. Bu da Oğuzname'deki İt-Baraklarda olduğu gibi iletişime açık millet olduklarını göstermektedir. Bu diğer faydalandığımız kaynaklardaki Köpek-Kafalılar (Özellikle Dünyaca nitelendirilmesinin Latince yapıldığı Cynocephaly) ile de aynı tasvirdedir.

- İlk tasvirlerde gözümüze çarpan bu topluluğun çıplak dolaştığıdır ki bu durum da Oğuzname'de aynı bu şekilde yer almaktadır. İt-Barakların çıplak oldukları tasviri Togan'ın tercümesinde geçmektedir.

- Kafaları basık, iri, kıllı ve güçlü mahlûkatlar olarak bu eserde anılan topluluk, Oğuzname ve diğer kaynaklardaki tasvirlerle aynı sıfatları kullanırlar. Bilhassa “kıllı” sıfatı anlam katmanları içerisinde “Kıl-Barak” sözcüğü ile Ebulgazi Bahadır Han'ın Oğuz yazmasını hatırlatır.

- Yine Piri Reis'in naklettiği toplulukta, kadınlar ile temasa geçilmiş, değerli mücevherat takası ile kadınlarla iş birliği yapılmıştır. Bu iş birliği, Oğuzname'deki İt-Barak kadınları ile Oğuz Han'ın askerlerinin münasebetini akla getirmektedir.

- Herhangi bir dini inanca sahip olmadıkları tezahürü burada karşımıza aynı Türk yazmalarında olduğu gibi anlatılmaktadır. Nakledilen hikâyenin sonunda, İspanya Beyi'nin bir papaz ile tarımı ve dini kişiliği ile onları kendi inanç sistemlerine katma olgusu, Oğuz Han'ın İt-Barakları kendi yasasına ve töresine katması ile örtüşmektedir.

- Hikâyede anlatılan bu topluluğun insan eti yediği hususu ise, Türk kaynaklarında olmasa da diğer yabancı kaynaklarda Köpek-Kafalılar için zikredilen bir durumdur. Öte yandan bu topluluğun yaşadığı iddia edilen bölge Hint Okyanusu kıyılarıdır bu Ebulgazi Bahadır Han'ın İt-Barakların ülkesi hakkında işaret ettiği

coğrafya ile bire bir örtüşür ve çalışmanın ilerleyen kısımlarında değineceğimiz Güneydoğu Asya kaynaklarının da bu husustaki ortak önermesidir.

- Açık bir şekilde benzerlikleri ortaya koyduğumuz Piri Reis anlatısı, gerek Oğuzname'deki İt-Baraklar gerek diğer kaynaklarda mevzu bahis edilen Köpek-Kafalı ile büyük benzerlikler göstermektedir. Bu hususta özellikle Piri Reis'in çalışmalarına ve haritacılık ilmine hayatını adanmış, Svat Soucek'in kitabındaki bu konuyla ilgili görüşlerini içeren ve de netleştiren bir bölümü aktarmak isteriz.

“Piri Reis'in daha önce listelediği yedi denizin altısıyla sembolize edilen denizler ve kara parçaları anlamına gelen dünyanın ana bölgelerinin tanımlarına adanmıştır. Bunlar Çin ve Doğu Hint adalarını simgeleyen Çin Denizi, Hint Okyanusunu simgeleyen Hint Denizi, Basra Körfezini sembolize eden Umman Denizi, Doğu Afrika kıyılarını ve adalarını sembolize eden Zenc Denizi (Siyahların Denizi) ve Kolomb ve yeni keşfedilen Antiller'deki bazı ilgi çekici şeylerin hikâyesinin anlatıldığı Atlas Okyanusu'nu simgeleyen Batı Denizi'dir. Metnin görünürde dengelenmiş ve kavranabilir yapısı içeriğin intizamsızlığı nedeniyle bir ölçüde bozulmaktadır. Bu, yazarın niyetinden çok kaynakların çeşitliliğine dayandırılabilir. Çin ve Doğu Hint adalarından bahsettiği bölümde anektod şeklinde herhangi bir bilgi ve ad yoktur. Doğu Hint adaları açıklamasında Köpek Kafalı insanlar gibi yarı insan yarı hayvan hakkında bilgiler bulunur. Bunlar antik çağların Cynocephali'leridir (Köpek Başlılar); Avrupalı Orta çağ Mappamonlarında yeniden görülmüştür.”⁷²

Soucek, Piri Reis'in Dünya haritasındaki tüm simgelere açıklama getirmiş, Köpek Kafalı insanların resmedildiği bölüm için kendi tasarruflarını ortaya koymuştur. Kendisi Köpek-Kafalıları antik çağların bir görünümü olarak tanımlamıştır ve bu görünümünün resmedilişinin Piri Reis sonrasında çizilen bazı haritalarda da yer aldığından bahsetmiştir. Bunlardan bir tanesi ise 1550 yılında Pierre Descelier'nin hazırladığı Dünya haritasında, Köpek-Kafalıların insanları kutsamasını gösteren bir kısım bulunmaktadır. Haritada resmedilen Köpek-Kafalı figürler, Avustralya'nın güney kıyılarına yakın bölgede resmedilmiştir. Yine Piri Reis'in çağdaşlarından olan

⁷² Soucek, *Piri Reis ve Kolomb Sonrası Türk Haritacılığı*, s.118.

Dünya'nın Nuremberg Yıllıkları olarak bildiği ve 1492 yılında yayımlanan Dünya Tasviri Haritası'nda Köpek-Kafalılar yer almaktadır, ancak bu eser kare şeklinde olduğundan Köpek-Kafalılar kenarlıklarda resmedilmiştir, bu nedenle işaret edilen coğrafya hakkında yorum yapamıyoruz.

Piri Reis'in kendisinin de Kitab-ı Bahriye⁷³ adlı eserinde belirttiği üzere, hem çağdaşlarının eserlerinden, hem de önceki eserlerden faydalandığı ortadadır. 13. Yüzyılın sonlarına doğru Kubilay Han'ın gözüne girip, onun himayesinde Çin ve Hindistan'a geziler yapan Marco Polo, Büyük Han olarak tasvir ettiği Kubilay'ın hâkim olduğu bölgelerde dolaşmış ve de Köpek-Kafalı bir halktan bahsetmiştir. Kolomb'un, Marco Polo'nun eserinden faydalandığını biliyoruz.⁷⁴ Birbiri ile bağlantılı aktarılan bahisler olarak Köpek-Kafalıların anlatıldığını düşünmek, bilhassa o dönem için oldukça zor olmalıdır ki, Polo bu gördüğünü iddia ettiği halktan bahsederken sadece birkaç cümle ile değinir. Kolomb ise Köpek-Kafalıların bahsini bile açmamıştır.

Bu noktada Piri Reis'in bahis ettiği halk çok daha uzun bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu bağlamda, Piri Reis XVI. Yüzyılın başında ortaya koyduğu şaheserinde büyük ölçüde kendi bulgularını yansıtmış gözüküyor. Kendisinden önce hiçbir kimsenin muktedit olamadığı ve son teknolojiyle çalışan günümüz harita bilimcilerinin dahi imrendiği bir eser ortaya koymuştur. Bu eseri ortaya koyarken Piri Reis'in büyük ve kapsamlı bir çalışma yaptığı ve işaret ettiği coğrafyalar ve kavramlar üzerinde ehemmiyet gösterdiği bir gerçektir. Onun kati ve ciddi verilerle çalıştığını görmekteyiz. İt-Barakların ya da Köpek-Kafalıların Piri Reis tarafından hem kitabında, hem de ortaya koyduğu Dünya haritasında yer alması tesadüf olarak tanımlanamaz.

Tarihin çeşitli evrelerinde mittik görünümüleri karşımıza çıkan, Köpek-Kafalılar ya da Türk Dünyasındaki adı ile İt-Barak halkı, ortaçağda da birçok eserde yer almıştır ve hatta bahsi çoğalmıştır. Dünya tarihine, coğrafyasına ve ilmine yön veren eserlerde İt-Barakların ve Köpek-Kafalıların bir şekilde karşımıza çıkması oldukça önem arz eden bir husustur. Son tahlilde: tarihçilerin, coğrafyacılardan ve özellikle eski zaman halk

⁷³ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, s.78.

⁷⁴ Wood, *Did Marco Polo Go to China?*, s.96-97.

etimolojilerini ortaya koyan gezginlerin gördüklerini aktararak yaptıkları tasvirler, duyduklarını aktarım yapan araştırmacıların verilerine göre çok daha mücessem ve somut bir resim ortaya koyarlar. Kolombus ve Piri Reis gibi gezgin denizciliği bilimle birleştiren, günümüz dünyasında dahi kabul görmüş ve büyük saygı gören şahsiyetlerin ortaya koydukları eserlerde, bu görünümle karşılaşmak işi oldukça önemli kılmaktadır. Bu durumu, sadece bir hikâyenin nesiller ve milletler boyunca nakledilmesi şeklinde yorumlamak kolaycı bir yorum olacaktır.

1.4. Evliya Çelebi

Evliya Çelebi (1611-1682), XVII. yüzyılın ünlü Osmanlı seyüzyılahıdır. Piri Reis'in denizden kat ettiği yolları Çelebi karadan kat etmiş, birçok vilayet ve bölge ve ülkeye geziler yapmış, Osmanlı dönemindeki bazı savaflara tanık olmuş ve kendisi de bizzat içinde bulunmuş, Seyahatnamesinde belirttiği üzere gezileri esnasında birçok kez ölümle yüz yüze gelmiştir. Osmanlı'nın saray evkafı ile ticaret yapan varlıklı bir ailenin çocuğu olarak anlatılan Evliya Çelebi, iyi bir eğitim almış, Sultan IV. Murad döneminde sarayda bulunmuş, fakat gezi sevdası onu saraydan alıkoyarak Osmanlı topraklarını gezip görmeye ve yaşadıklarını anlatmaya itmiştir. Hayatının son demlerinde bile içinde seyahat aşkı bulunduran Evliya Çelebi, her fırsattan istifade ederek gezmekten bıkmamış ve usanmamıştır.

Türk tarihinin Osmanlı dönemi, zengin yazılı kaynaklara sahip olmakla birlikte, dünya tarihinde daima önemli birer kaynak olan seyahatname türü kitaplar açısından zengin değildir. Bundan dolayı XVII. asrın yegâne Türk seyüzyılahı sayılan Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si, diğer kaynaklar arasında ayrı bir özellik ve kıymet taşımaktadır. XIX. Yüzyıla kadar hiçbir bibliyografik esere girmemiş olan Seyahatname, ne yazık ki taşıdığı değere ancak 20. Yüzyılda basımının gerçekleşmesi ile kavuşmuştur. Özellikle ilk altı ciltte, Osmanlı devletinin son dönemleri sıkı sansürün uygulandığı döneme tesadüf ettiğinden, eserden pek çok parçaların çıkarıldığı, metne müdahale edildiği ve eserin aslından hayli şey kaybettiği bilinmektedir. Birçok dile tercüme edilmiş ve birçok akademik çalışmaya kaynaklık etmiş Seyahatname,

Türkiye’de olduğu kadar dünyada da kullanılmıştır. Bu eser Türk ve Dünya tarihi açısından önemli bir kaynak olarak kabul görmektedir.⁷⁵

Seyahatname, Evliya Çelebi tarafından 17. yüzyılda yazılmış olan çok ünlü bir gezi kitabıdır. 10 ciltten oluşur. Gerçekçi bir gözle izlenen olaylar, yalın ve duru, zaman zaman da fantastik bir anlatım içinde, halkın anlayacağı şekilde yazılmış, yine halkın anlayacağı şekilde deyimler çokça kullanılmıştır. Halk etimolojisi de bolca görülür. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde gezip gördüğü yerleri kendi üslubu ile anlatmaktadır. Eser bu yönden Türk kültür tarihi, sosyolojisi, gezi ve edebiyat ilimleri açısından da önemli bir yere sahip olmuştur.⁷⁶

Çelebi’nin yarım asırlık gezi tecrübelerinin getirileri hem Türk Dünyası, hem de o dönemde Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan diğer milletler için oldukça önem arz eder. Günümüze çevrilmiş haliyle yaklaşık 5 bin sayfalık dev bir gezi günlüğü oluşturan Çelebi, gittiği yerlerde aktif bir şekilde halkın içine karışmış, yaşam tarzlarını, özelliklerini, inançlarını, soylarını, ticaretlerini ve hatta ne giyinip ne yediklerine kadar detaylı bir şekilde anlatmıştır. Gidemediği ya da ulaşamadığı yerler hususunda ise işittiği ve duyduğunu nakletmiştir. 400 yıl önce yazdıkları, ilk yazıldığı haliyle günümüze kadar korunmuştur.

Yarım asırlık bir tecrübe ile ortaya konmuş, Osmanlı topraklarının neredeyse tamamına ayak basmış, onları görmüş, dinlemiş ve aktarmış bir seyyahın eserinde İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalıların izini sürmek mümkün gözükmektedir. İt-Barak ya da Köpek-Kafalıların izlerine eserde birkaç yerde rastlanır. Ama tasvir ve işaret edilenler çok değişken bir yapıda anlatılmaktadır. Çelebi soylarını Oğuzlara dayandırdığı, köpek lisanı konuşan kuzey doğulu bir halktan bahseder:

Menzil-i nahiye-i Mahmud-abad: “Bir sahra-yı azim içre iki yüz pare ma'mur[u] abadan ve hıyaban içre kend-i ravza-i rıdvanlardır kim bin deve yükü ibrişim hâsıl olur, derler. Her kendi birer şehr-i azime manend kasabalardır. Cami' ve

⁷⁵ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1999.

⁷⁶ Kemik, “*Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Halk Etimolojisi Örnekleri Üzerine*”, s.153.

hammamları ve esvak-ı şahileri vardır. Re'aya ve berayaları cümle Ermeni ve Gokdolag ve Terekeme ve Mogol ve Bogol ve Kumuk ta'ifeleridir. Bir kavmine it-til derler.”⁷⁷

Ahval-i kabayil-i it-til: “Lisan-ı Mogolide it-til demek köpek lisanı demektir*. Ya'ni ceng mahallinde bir güne av'av ve va'va' eder kelb-i akur kavm-i lecucdur. Mesela Mardin kal'ası kurbunda Melek Ahmed Paşa efendimizle kırdığımız Sincar dağındaki Saçlı Kürdü gibi yigirmi bin miktarı kavm-i na-pak ve Hakdan bi-bak bed-mezheb ve bed-meşreb ve cife-har ve har-süvar-ı bi-din, murdar kavmdirler, amma su'al eylesen "Hazret-i Hamza neslindeniz" derler. Savm u salat ve hacc [u] zekât vermezler ve eda-yı ala ma-farazallah nedir bilmezler. Bir avreti yedi sekiz kişi alıp tezvic ederler. Ol nisvan-ı sahib-i ussandan bir şaki veled-i zinası hasıl olsa yedi sekiz babası bir yire cem'olup haramzadesinin eline sahib-i zina validesi bir elma verüp oğlan elmayı kankı zaniye verirse babası ol-dur (o'dur), deyü hükm edüp ba'dehu avret anın hükmünde olup, kimesne müdahale edemez ve Acem diyarında mum söndürürler, deyü meşhur olan bu kavm-i habisin içindedir. Yohsa gayrı diyarda görmedik ve istima' etmedik. Amma her diyarda teberrüken şah pabucundan su içmeleri mukarrerdir kim şahlarına ve hanlarına gayet muti' kavmlerdir.”⁷⁸

Evsaf-ı kavm-i kabile-i Kaytak: “Ve bu diyarda Kaytak kavmi derler, yigirmi bin kadar kavmdir kim Dağıstan hududundadır. Ba'zı zaman Aras şehrine ve ba'zı zaman Şeki şehrine gelüp bazarlık ederler. Bir acıbül-heykel, dabbetül-arz- misal kazan başlı ve tobra taçlı ve iki parmak enli kaşlı ve omuzlarında birer âdem karar edecek kadar vasi' ketefli ve sinesi vasi' ve beli ince ve uylukları semin ve tabanları yassı ve gözleri müdevver ve ahmerü'l-levn vech-i münevver kişilerdir. Amma Şafi'iyüzyıl'l-mezheb geçinirler cüssedar âdemlerdir. Kaçan Aras ve Şeki kal'ası bazarlarına gelseler cümlesi piyade sahraya inüp Şeki arabalarına süvar olurlar. Zira lahm u şahm sahibi olduklarından anları at ve katır götürmeğe tahammül edemediklerinden arabalara ve mefret camuslara eğer urup camuslara süvar olup başlarında hammam kubbesi kadar

⁷⁷ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, s.145.

* Burada Evliya Çelebi 'İt-til' kelimesini Moğolca “köpek dili” olarak aktarıyor fakat kelimeler Tatarcadır.

⁷⁸ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, s.146.

destarlarıyla Kırım kadısı gibi şavarıp-tıraş ve zekan-dıraz olup iki canibine muhteşemane selam vererek ubur etdiklerinde guya bir sürü kavm-i Deccal ubur eder. Bir acib ve garib acebe-lika Oğuz ta'ifeleridir. Cümle Gilan ve Şirvan ve Şamaihi halkının masharalandır. Gayet Oğuz kavmidir.”⁷⁹

Bu bölümün öncesi ve sonrası okunduğunda, Çelebi'nin bugünkü Kazakistan-Rusya sınırları taraflarında bir yere işaret ettiği ortaya çıkmaktadır. İşte bu bölge yine bize İt-il Havzası ve Ural Dağlarının sınırlarını işaret eder. Bu bölümde İt-Barak halkının izlerini bulmak mümkündür. İşi kolaylamak adına yine tahlili maddeleştirerek sunmak isteriz.

- Evliya Çelebi; İt-til kavmini anlatırken, bu kavmin ehlileşmemiş, herhangi bir inanca veya mezhebe mensup olmayan bir kavim olduğunu anlatır. Burada, Oğuzname'deki İt-Baraklarla Batı ilminin tasvir ettiği Köpek-Kafalılar kavminin ortak tezahürü ile karşılaşırız. İnanç sistemi dışında bu kavmin herhangi bir vergiyi kabul etmedikleri vurgulanır ki, bu Oğuzname'deki durum ile aynıdır. Oğuz Han elçilerini yollayarak İt-Barakları iline katmak ve vergiye bağlamak istemiş, ama bu İt-Baraklarca kabul görmemiştir. Yine Ebulgazi Bahadır Han, İt-Baraklardan bahsederken, Tanrı tanımaz, kâfir ve yaban tasvirleri yapmıştır.

- Çelebi yine İt-til kavmini anlatırken, birçok erkeğin kadınla münasebette bulunduğu ve aile kavramlarının olmadığından bahseder. İlerleyen bölümlerde erkeklerinin biçimsizliğine ve tuhaf fiziksel özelliklerine değinir. Bu noktalarda yine Oğuzname'de anlatılan İt-Barak erkeklerinin fiziksel olarak çirkinliğine ve kabalığına, kadınlarının da bu durumdan mustarip olmasına bir benzerlik görmekteyiz.

- Onların köpek lisanı ile konuştuklarını aktaran Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bu bölümün sonuna bir tablo eklemiş ve bu kavmin lisanının belli başlı kelimelerini ve karşılıklarını vermiştir.⁸⁰ Kuzeydoğu'da yaşadığı aktarılan bu kavmin köpek lisanı ile konuşması ilginçtir. Asya kıtasına yaptıkları gezilerde hem Marco Polo, hem de Carpini, karşılaştıkları Köpek-Kafalılar kavminin kendilerine ait

⁷⁹ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, s.146-147.

⁸⁰ Kurşun, Kahraman, Dağlı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, s.148.

dilleri olduğunu aktarmaktadırlar. Zaten Moğollarda köpek-ata olgusu çok ön plana çıkar. Moğolların türeyiş anlatıları ve inanışlarında kızıl bir köpek ya da kurt ön plana çıkar, burada Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde kendince Moğolca bir tablo kullanır ve bu kavmin kullandığı kelimelerin Moğollar ile benzeştiğini anlatır.

- Evliya Çelebi, İt-il kavmi soyundan olduğunu belirttiği Kaytak kavmini tasvir ederken, “basık kafalı”, “Dabbetül Arz” ve “Deccal görünümünde”, “garip çehreli” gibi sıfatlar kullanmıştır. Dabbetül Arz ve Deccal kelimelerinin anlamlarına baktığımızda “kötü”, “çirkin”, “tuhaf yaratık” ve “kötü huylu hayvan görünümlü insan” karşılıkları vardır ve de görsel olarak değişik hayvanların kafalarına sahip ama insan vücudunda resmedilmiştir. Bu noktada Oğuz yazmalarındaki İt-Barak ve diğer anlatılardaki Köpek-Kafalılar tasviri ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

- Son olarak Çelebi görünüşlerini ve yaşam tarzlarını garipsediği bu kavim için, “İlginçtir, tuhaftır ve gariptir ama gayet Oğuz halkındandır” diyerek Oğuz kavimlerinde daha önce muhtemelen rastlamadığı durumu arz etmiştir. Çelebi’nin durumu bu şekilde nakletmesinin karşılığı da Oğuzname’de geçen “Karanlık ülkelerde yaşayan, fiziksel özellikleri ile ötekileştirilen, sonrasında Oğuz Han’ın iline ve yasasına (töresine) kattığı İt-Barak halkını” aklımıza getirir. Evliya Çelebi’nin tasvirini yaptığı bölgenin günümüz coğrafyasındaki tam yerini bilmesek de, Kırım hanından bahsetmesi dikkat çekicidir. Zaten yukarıda geçtiği gibi ‘it-til kelimesini ‘köpek lisani’ olarak açıklıyor ki, bu kelimeler Tatarcadır. Muğlak olarak kalsa da, bu bölgelere yakın bir yerin tasvir edildiği düşünülebilir.

Maddeleştirerek, karşılaştırmalı olarak ele aldığımız Evliya Çelebi’nin aktardığı “İt-til” ve “Kaytak” kavimleri, dolaylı olarak İt-Barakları karşımıza çıkarıyor gözükmektedir. ‘İt-til’ kavminin İdil nehrinin genel adlandırması olan ‘İt-İl’ kelimesiyle olan yakınlığı da dikkat çekicidir. Eski çağlardan günümüze kadar bahsi geçen bu topluluğun çağlar atlayarak sonraki eserlere yansması basit, uydurulmuş, sanrılar yoluyla ortaya konmuş bir topluluk olmadığının da bir göstergesi olarak ele alınabilir niteliktedir. Üstelik Çelebi’den aktardığımız bu atıflar içerik olarak, İt-Barakların yaşamış olmalarından çok, tarihi varlıklarına dair bir doğrulama olarak ta ele alınabilir.

1.5. Barak Türkmenlerinin Adı Üzerine

Şu anda ülkemiz sınırları içinde yaşayan Barak Türkmenleri kültürlerine ve değerlerine son derece sadık kalmışlar, inançlarını korumuşlar, nesiller boyu bu kültür aktarımını başarmışlardır. Son zamanlarda yoğunlaşan çalışmalarda, Barak Türkmenlerinin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri ve adlarının nasıl ve nereden geldiği hususunda bazı önerme ve fikirler ortaya konmuştur. Bu durum, işbu Türkmen topluluğunu incelemeyi de gerekli kılmaktadır.

Bugün GAP Bölgesine giren, doğusunda Fırat nehri, batısında Sacır suyu, kuzeyinde Nizip'in Belkıs köyü ile sınırlanan ve güneyinde Suriye'nin Halep şehrine kadar uzanan bölgede, Gaziantep, Kilis ve Nizip'in güney taraflarında yaşayan ve bölgeye kendi adını vererek 'Barak Ovası', 'Barak Nahiyesi' veya 'Barak İli' dedirten aşirete Barak Aşireti denmektedir.⁸¹ Baraklar Orta Asya kökenli bir Türk boyudur. İlk yurtları Horasan'dır. Barakların Horasan'daki beyi Uzun Hasan idi. Onun ölümünden sonra Feriz Bey aşiretin reisi olmuştur. Baraklar zengin bir halk kültürüne sahiptir. Sözlü halk edebiyatları oldukça gelişmiştir. Dilden dile ve nesilden nesile aktarılacak gelen şifahi tarihlerini büyük ölçüde korumuşlardır. Horasan'dan yola çıkan Baraklar önce Erzurum'a, oradan da Yozgat'a gidip yerleşmişlerdir. Bu göçün M.S.1692 (Hicri 1103) de gerçekleşmiş olabileceği ifade edilmektedir.⁸² Halk Horasan'dan yola çıkışlarını ve Yozgat'a yerleşmelerini şu türkü ile dile getirir:

Çıktık Horasandan eyledik sökün,

Düşürdüler bizi tozlu yollara,

Omuzda parlıyır şilfeler,

Aşırdılar bizi karlı dağlara,

Dedem oğlu söyler aşkın bağından,

Aşırdılar bizi Yozgat dağından,

Anadolu, Sivas şehri sağından,

⁸¹ Tanyol, *Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları*, s.71.

⁸² Güzelbey, "Bir Göç Hikâyesi ve Gazi Antep Şeri Mahkeme Sicilleri", s.118.

*Düşürdüler bizi şu düz çöllere.*⁸³

Bu türküyü söyleyen ‘Dedemoğlu’, Barak Türkmenlerinin önde gelen ozanlarından. Barakların çileli sürgünlerinin sesi olmuştur. Ülkemizde Türk halk müziğinde “Barak Türküleri” bu uzun ve çileli yolculukların bir çıktısı olarak gözükmektedir. Yozgat iline gelen Barak Türkmenleri çeşitli aşiretler ile toprak ve yer çatışmalarına girmişler, nihayetinde Gaziantep ve çevresine yerleşmişlerdir. Gaziantep’te ağırlıklı olarak ikamet etseler de, Anadolu’nun özellikle güneydoğusunda daha başka yörelerde de varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁸⁴

“Barak” kelimesinin anlamına da değinmek gerek. “Barak” kelimesi tarih boyunca, hem Türk toplulukları, hem de Türklerin temas ettikleri çeşitli milletlerin dilinde değişik şekil ve anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. En çok Oğuz yazmalarındaki İt-Baraklar ve Barak Türkmenlerinde rastladığımız bu kelimenin anlamının çeşitlendiği görülür. “Barak” kelimesi, Türk Dil Kurumu’nun 1998 yılında baskısını yaptığı Türkçe Sözlük’te "tüylü, kıllı çuha, kebe" ve "bir cins tüylü av köpeği" anlamlarıyla karşılık bulmaktadır.⁸⁵ Buradaki anlamları Oğuzname yazmalarından biliyoruz. Kaşgarlı’ya göre kadim Türk inancında kerkes (akbaba) kuşu vardır ki, iki tane yumurta yumurtlar; bunların birisinden tüylü köpek çıkmakta, ona da “Barak” denilmektedir; diğer yumurtadan çıkan yavru ise kerkes kuşunun son yavrusu olmaktadır. Z. Gökalp de aynı konuya değinir ve ama farklı olarak “akbabanın ömrünün sonunda iki yumurta yumurtladığını” söyler ve birinden bir akbaba, diğerinden tüylü kutsal mitolojik bir köpek çıktığını, buna da “Barak” adı verildiğini belirtir.⁸⁶

“Barak” kelimesini biraz daha incelererek barmak fiili ve Bars (Pars) hayvanının işin içine girdiğini görürüz. Ziya Gökalp’in, Ebulgazi Bahadır Han’ın Şecere-i Terakimesi’nden faydalanarak yaptığı sınıflamaya ve sonrasındaki açıklamaya göre Yafes’in oğlu Türk’ün Tutuk, Çiğil, Barshan (Barsacar) ve Amlak isminde dört oğlu

⁸³ Tanyol, *Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları*, s.73.

⁸⁴ Komisyon, *Orta Asya’dan Anadolu’ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri*, s.10.

⁸⁵ T.D.K, *Türkçe Sözlük*, s.142.

⁸⁶ Gökalp, *Türk Töresi*, s.43.

vardı. Çiğil, keçi, koyun demek olup, Hunların atalarıdır. Amlak ise Kuşanların (Oğuzların) atalarıdır. Barsacar’a gelince, *bars* “pars” (kaplan), *car* ise “ağır gövdeli” demektir. Aynı zamanda bars eski Türkler tarafından “kurt, aslan, kaplan, at ve it” gibi hayvanların genel adı olarak kullanılmıştır. Türklerin ili yukarıda belirtildiği gibi dört boydan oluşmuştur: Kuzeyde Tunguzlar, totemleri domuzdur. Doğuda Çiğiller, totemleri koyundur. Güneyde Amlaklar, totemleri horoz ve öküzdür. Batıda ise Baraklar, totemleri Pars’tır (Bars).⁸⁷ Türk ilinin batısında işaret edilen Baraklar; ‘bars’ (Pars) totemleri ve “bar-mak” fiilin “var-mak” olması ile hızlı olmayı, gücü, çevikliği andırması ile öne çıkar.

Diğer bir önermede Yusuf Halaçoğlu; ‘Barak’ kelimesi için şu açıklamayı getirmiştir: Barakların mensup oldukları Karluklar, Sakalar ve Göktürklerin bir parçasıdır. ‘Açına’ (Asena) soyuna dayandığı bilinen bu milletler sembol olarak kurdu kullanmışlardır. Dolayısıyla ‘baru’, ‘börü’, ‘gökbörü’ gibi kelimeler aynı ailenin, yani kurdun farklı ifade ediliş biçimleridir.⁸⁸

Buraya kadar olan bölümde “Barak” kelimesinin genel anlamda, hangi köklerden hangi anlamlarda kullanıldığına baktık. Barak Türkmenlerinin bu kelimeyi isim olarak almaları üzerindeki görüşlere de değinmek gerekir. Şahin’e göre Barak, sembolik olarak cesaret ve kahramanlığın timsali kurt başı anlamına da gelmektedir.⁸⁹ Barak kavmi uzun süren göçebe hayatlarındaki cesur ve mücadeleci karakterleri nedeniyle bu adı almışlardır. Şahin’in eserinde savunduğu nokta Barak Türkmenlerinin “baş” oluşudur, Horasan’da oldukça etkili olan ve diğer Türkmenlere liderlik yapan Barak Türkmenlerinin bu özelliğinin vurgulanarak isimlerine yansımış olabileceği düşüncesi ortaya konulur.

Sümer’e göre ise bugünün bazı Barakları da göçebeler içinde iskânın bayraktarlığını yaptıklarından dolayı kendilerine “bayraktar” kelimesinin tadile uğramış

⁸⁷ Gökalp, *Makaleler III*, s.41.

⁸⁸ Halaçoğlu, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar 1453-1650*, s.246.

⁸⁹ Şahin, *Güney Anadoluda Beydili Türkmenleri ve Baraklar*, s.5.

şekli olan Barak denmiştir.⁹⁰ Barak Türkmenleri tam anlamıyla göçebeliği yaşamıştır. Bu bazen yaşam tarzı olarak, bazen de devletin iskân politikasına bağlı olarak yer değiştirmişler veya sürülmüşlerdir. Sümer bu noktada Barak Türkmenlerinin öncü olması ve diğer boylara da öncülük yapmasından bu adla anılabileceğini öne sürmüştür. Kalafat ise bu konuda Ruhi Ersoy'un çalışmasına vurgu yapmıştır. Ruhi Ersoy, Barak adı ile ilgili anlamlandırmaları gruplandırırken, Bar-mak fiili, mitolojik bir isim, bir taifenin adı, çok tüylü bir köpek, tüylü soylu at, kurt başı, uzun tüylü çuha, tüylü kumaş, un tüylü anlamında sıfat, geleneğe uygun verilmiş kişi adı üzerinde durmaktadır.⁹¹ Kalafat kitabının ilerleyen kısımlarında bu değişik önermelerin, bir tayfanın ongunu ya da şahıs ismi olabileceğini ileri sürmüştür.⁹²

Barak Türkmenlerinin isimlerini, Oğuznamelerdeki İt-Barak halkından aldıklarına dair önermeler diğer varsayımlara göre daha silik kalmış hatta yok sayılmış gözüküyor. Hem dil bilimci, hem de tarihçilerin bu hususta tereddüt yaşamış oldukları gözükmektedir. Tereddüt yaşanmasının nedeni birçok kök ve ek bağlantısıyla ortaya çıkan birçok önermenin hangisinin üzerine doğru bir şekilde “barak” kelimesinin oturtulacağı meselesi olmalıdır. Görüş bildirenler vardır ama yarım bırakılmıştır; işbu halde kesin söylem veya iddialar beklemek yanlış olacaktır. Çekince temelde günümüzde ülkemiz sınırları içinde hala varlıklarını ve kültürlerini sürdüren bu topluluğun adını Oğuz yazmalarındaki İt-Baraklardan alabileceğini söylemekten kaçınmaktır. Zira Türk tarihinde “Barak” kelimesi sadece Oğuznamelerde geçen İt-Baraklardan ibaret değildir. Barak kelimesi bazen bir tarihi şahsın ismi, bazen soylu bir köpek, bazen de bir tayfanın ya da grubun ismi veya ongunu olarak karşımıza çıkar.

Türk tarihinin en önemli kaynaklarından olan Oğuz yazmalarına konu olan İt-Baraklar, Oğuz Han'ın tek yenemediği ve galip gelmek için 17 yıl beklediği kavimdir. Güçlüdürler, savaşçıdır ve asidirler. Oğuzname'de bu kavmin erkeklerinin fiziksel özelliklerin ya da başlarının köpeğe benzetilmesi illa da bir aşağılama olarak

⁹⁰ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s.270.

⁹¹ Ersoy, *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği-Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi*, s. 16.

⁹² Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s. 51.

yorumlanamaz. Sert ve vahşi görünümlerinin bir tezahürü olarak yorumlamak daha doğru olacaktır ki, bu kavim mertçe Oğuz Han ile savaşıp, hatta naçar kılmıştır. Kuzeyin yenilmez savaşçıları olarak anılan Barakların ve de Barak kelimesinin günümüzde hala varlığını koruyan bir Türkmen topluluğuna ismini vermesi çok olası, anlaşılır ve doğaldır. Çekince de işte burada karşımıza çıkmaktadır. Oğuznamelere konu olan ya da adı geçen tüm halklar bir şekilde Oğuz Han'ın etrafında yer almışlardır. Bilhassa Türkmen boylarının sahiplendiği Oğuzname birçok Türk soylarının adları içermektedir.

Birçok araştırmacının karşılarında Oğuz yazmaları ve en çarpıcı hikâyesi “İt-Barak” varken, Barak Türkmen topluluğu için başka bilim kaynağı aramaları üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Nasıl ki “bozkurt” ya da “kurt” kelimesi, Türkler arasında; “kutsal hayvan”, “yol gösterici”, “vahşi ve boyun eğmez” bir şekilde tasvir ve kabul görmüş ise, “barak” kelimesi de aynı şekilde “ulu köpek, koruyucu, dost” anlamlarıyla bilhassa eski Türk kültüründe yer almıştır. Bunun yansıması olarak Barak Türkmenlerinin veya diğer Türk boylarının bu kelimeyi ad edinmesi çok doğal bir durumdur.

Barak Türkmenleri savaşçı, çetin ve asi karakterlerini yüzyıllar boyu korumuşlar, baskı ve otorite altında yaşamayı reddeden bir tavır içerisinde kendi kültür öğelerini bozmamış ve de bozdurmamışlardır. Öte yandan, devletin bekasını gözetmişler, altında yaşadıkları devletin kararlarına ve iskân politikalarına bir şekilde itaat etmişler, bunun için yurtlarını değiştirerek büyük bir meşakkatin altına girmişlerdir. Kendilerine ister bayraktar kelimesinin yansıması olarak “öncü”, “baş”, isterse “bar-mak” fiilden yola çıkarak “varan”, “giden” anlamı yüklensin ya da en kabule yakın gördüğümüz şekilde Oğuz yazmalarındaki Barakların ismini taşıyanlar, Barak Türkmenleri köklü Türk kimliklerini yüzyıllardır şerefle korumaktadırlar.

2. SÖZLÜ KAYNAKLAR

2.1. Diğer Türk Kaynaklardaki Veriler

Dünyada birçok millet devlet kurmuş ve kendi devletine sahip olmuştur. Bazı kavimler ise tarih boyunca ancak bir devlet kurabilmiştir. Sonuçta o milletin ananesine devlet kurma ve idare etme mefhumu tam yerleşmemiştir. Orta Asya Türk devletleri ile Çin ve Roma gibi büyük devletlerde ise devlet fikri, ilk oluşunu ve şeklini köklü inanış ve kurumlardan almıştır. Bu sebeple bir devlet yıkılsa bile, öncü ailenin ve kişilerin iliklerine kadar işlemiş olan bu anane ile yeni bir devletin kuruluşu olağan bir iş haline gelmiştir.

"Dünya Devleti" düşüncesi ve bu düşüncenin gerçekleştirilmesi, Dünya tarihinde ancak bir kaç millete nasip olmuştur. Bu tür bir devlet düşüncesi, Türklerin devlet anlayışının kökünde ve mayasında vardır. Bu anlayış çok eski çağlarda doğmuş ve geleneğin içinde yer almıştır. Bu, aile düşüncesinin ve düzeninin içine sızmış, bir anane olmuş, hatta kanun gibi yasaklar koyan bir törede yerini almıştır. Tarihin belirleyici anlarında ortaya çıkan karizmatik kişiler, aynı yolu tutarak aynı prensiplerle yürümüşlerdir. Millet de onlara inanmış, şan ve şerefle dolu bir tarih meydana gelmiştir. Birçok Türk devleti batmış ama yine aynı veya benzer düzenlerle ortaya çıkmıştır.⁹³

Türk dünyasının kadim ve dinamik tarihi beraberinde kapsamlı bir kültür oluşturmuş, bu kültürün ürünleri de hem yazılı hem sözlü olarak oldukça geniş bir ürün yelpazesi oluşturmuştur. Çalışmamızın önceki bölümlerinde, Türk tarihinde İt-Baraklar konusuna dolaysız bir şekilde temas eden eserler üzerine yoğunlaştık. Bu yazılı kaynakların konumuzu mücessem kılması önemlidir ancak İt-Baraklar ya da Köpek-Kafalıların izinde karşımıza çıkan her bulgu ve bahis beraberinde kapsamı genişletecek ve daha etraflı bir zemin hazırlayacaktır. Sözlü kaynakların, inanışların, rivayetlerin ve anonim ürünlerin bu çerçevede hususiyetle ele alınması gerekir. İt-Baraklar veya Köpek-Kafalılar, tabiatı gereği sözlü kültürün yazıya yansımış görünümleridir.

⁹³ Ögel, *Türk Mitolojisi I*, s.293-295.

Köpek-Kafalılar olgusu, Türk Dünyasının ürünlerindeki değinileri taradığımız bu bölümde, Oğuz yazmalarında “İt-Barak” ya da “Kıl-Barak” olarak karşımıza çıkmıştı. Sonrasında Oğuz yazmalarının devamı niteliğinde olan Dede Korkut hikâyelerinde “Barak”, “Ulu Köpek” ve “İt soyu” olarak görünmüş, Piri Reis Antil Adalarında karşılaştığı bu halka “Köpeğe benzeyen savaşçı toplum” demiş ve Evliya Çelebi “İt-İl ve Kaytak” soylarını anlattığı bölümde bu kavim için “Deccal”, “İt Lisanlı” gibi benzetmeler yapmıştı. Bunlar en ön plana çıkan öğelerdir.

Elbette İt-Barak ya da buna benzer inanışlar ve söylemler bunlarla sınırlı değildir. Konumuzu sadece İt-Baraklar ve Köpek-Kafalılar ile sınırlı tutmayıp, köpek ve aynı hayvan familyasının türevlerini de kapsayacak şekilde tasarladık, ancak bu bahislerin konu ile bağlantılı bir şekilde incelenmesi gerekecektir. Burada bu familyanın en baskın iki ögesi olan köpek ve kurt daha geniş mevzubahis olduğundan, birbiriyle bağlantılı fakat ayrı olarak üzerinde durulması gerekecektir.

Türk Dünyasında ve ilişkide oldukları milletlerde, bizlere İt-Barakları anımsatacak köpek ve kurt merkezli birçok değinim vardır. Öncelikle bu bahisler kendini destanlarda bilhassa türeyiş kısmında gösterir. Uygur türeyiş destanında gökten gelen bir ışık ile gebe kalma durumu ve bu ışığın köpek ya da kurt olduğu inancı bu bağlamdadır. Bu inanç Moğollara sonradan geçmiş olacak ki, onlarda da bu motife rastlanır. Eberhard eserinde duruma şu şekilde değinmiştir. "... Her gece parlayan, sarı bir adam çadırın üst penceresinden giriyor, kapının ışığı ile karnımı okşuyordu. Onun parlak ışığı karnıma nüfuz ediyor, giriyor, çıkarken de sarı bir kopek gibi ayın veya güneşin şualarından, tırmanarak geri dönüyordu. Bu, onların, Tanrı'nın oğlu olduklarının açık göstergesidir.”⁹⁴

Eberhard eserinde proto-Moğollarda sarı ve kırmızı köpeğin yaygın olarak türeyişte yer aldığından bahseder ki, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Çin devletini müstakil olarak incelerken bu inanışların ne kadar yaygın ve ortak öğeler içerdiğine işaret edeceğiz. Özellikle Altay Türklerinin türeyiş destanlarında ya da efsanelerinde

⁹⁴ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, s.48.

kurttan türeyiş oldukça yaygındır. Bazen bu “kurt” olarak tanımlanır, bazense “ulu köpek” olarak yansıtılır.⁹⁵

Aynı şekildeki türeyişin bir başka hali Başkurt Türklerinin rivayetlerinde yer alır. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere atalarının “kurt” veya “ulu köpek” olduğu konusunda değişik önermeler vardır, ancak Abdulkadir İnan bir vesikasına ulaştığı Başkurtlar hakkındaki rivayetleri şu şekilde aktarır: “Çingiz Han'ın atası alan Ko'a Hatun halka, kendisine bir ışık indiğini ve Gök kurt olarak çıktığını söylemişti. Ancak halk buna inanmamıştı. Bunun üzerine bazıları hatunun çadırının yanında pusu kurup beklediler. Havadan, parlak bir ışık indiğini gördüler. "Bayağı güneş gibi inen bu ne idi? Diye birbirlerine sordular. Gelin bağıralım; kurt ise çıkar, dediler. Bağırdılar. Baktılar ki, "at yeleli bir gök kurt" çıkageldi. Arkasına baktı, Çingiz diye bağırdı. Ondan sonra kayboldu...”⁹⁶ “Başkurtlara göre Ural dağlarında kurt, Peygamber'in sahabelerine yol göstermişti. Bazılarına göre ise, Başkurt Türkleri bir kurdu izleyerek, ormanlık ve güzel bir yere varmışlar ve orada yerleşmişler. Bu kurda da "Kok cal" yani "Gök yeleli" diyorlarmış.”⁹⁷

Görüldüğü üzere Orta ve özellikle Kuzey Asya'da, kurdun veya köpeğin adının geçmediği bir destan ya da efsane bulmak oldukça zordur. Türk destanları sınıflamasında “Barak Batır” destanı bile mevcuttur. Yazmalarının günümüze ulaşmadığı bu destan hakkında edinebildiğimiz bilgi, Kazan Han'ın Ruslara karşı verdiği mücadeleyi anlatmasıdır. Bu destanın teşekkül ettiği iddia edilen bölge, daha önce de telmihli ifadeler ile işaret edilen Orta İdil coğrafyasıdır ki, bu bölge İt-Barakların yaşamış olabileceği coğrafyayı bir daha vurgulaması açısından önem arz eder.⁹⁸

Yine büyük ölçüde Göktürlere ait olduğu kabul edilen Ergenekon Destanı'nın ilk kısmında “yol gösterici kurt” imgesi ile karşılaşırız ve türemeyi sağlayan da yine

⁹⁵ Dilek, “Altay Türklerinde Halk İnanışları” s.96-101.

⁹⁶ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s.72.

⁹⁷ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s.74.

⁹⁸ Easy, *Oğuznâme Ve Şehnâme Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, s.16.

“dişi kurt”tur. Ergenekon destanı ve Eski Türk anlatıları Liu Mau-Tsai’nin derlediği Çin kaynaklarında nakledilir.⁹⁹ Bu kaynaklarda, Çin devleti merkeze alınmıştır, diğer topluluklar ise bunun etrafında var olmaya çalışan milletler olarak anlatılır. Bu bağlamda, Ögel’in eski Çin devleti hususundaki tespitlerine bakılırsa, o dönemde Çin’in bulunduğu durum daha net anlaşılabilir: “Çin kendi kabuğuna çekilmiş, kendi dünyasında yaşıyordu. Esasen bu çağda Çinliler kendi ülkelerinden başka bir yeri de tanımıyorlardı. Onlara göre yeryüzündeki tek devlet kendi ülkeleri idi. Çin dünyanın ortasında bulunuyor, barbar ve vahşi olan diğer milletler de Çin’i bir halka gibi çeviriyorlardı. Şimdiki Çinliler bile kendi devletlerine Chung-kuo, yani “Orta Memleket” veya “Orta Devlet” derler.”¹⁰⁰

Türk kültürü tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş, farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaştırmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlenmiştir. Bu çeşitlilik zenginliği oluşturduğundan farklılaşmayı da bir ölçüde destekler. Türklerin büyük ve ortak değeri Oğuz Han’ın kişiliği ve töresi, Kırgızların yerel anlatısı Manas Destanı’nda da, Farsilerin Şehnamesinde de açık bir şekilde görülür. Zeki Velidi Togan, Oğuz yazmalarını M.Ö 750’li yıllara, “Hiung-Nu” devletine ve nihayetinde Sakalara dayandırır.¹⁰¹ Sakaların Türk olup olmadığı hususu ise, “İran ile Turan”¹⁰² kitabıyla Osman Karatay tarafından, kitabın “Sakalar Türk’tür” bölümünde etraflıca ele alınmış ve bir süredir Türk Dünyasını meşgul eden bir mesele nihayete ulaştırmıştır.

Türklerde bayrak kutsaldır ve taşıdığı değerler de bununla bağlantılı olarak mukaddes varlıkları sembolize ederler. Milletlerin bayrağındaki semboller tesadüfen ortaya çıkmaz; kadim ve derin bir kültürün ürünleri olarak değerlendirilir. Türklerin kullandıkları bayraklara bakıldığında renk olarak sarı ve mavi hâkimdir. Sarı güneşi ve

⁹⁹ Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, s.13-25.

¹⁰⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.3.

¹⁰¹ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.148.

¹⁰² Karatay, *İran ile Turan “Eskiçağda Avrasya ve Ortadoğu’yu Hayal Etmek”*, s.219-230.

ışığı sembolize ederken, mavi renk gökyüzünü ve Gök Tanrı'yı sembolize eder. Bayrakların üzerindeki semboller değişken olsa da, “yol gösterici” ve “ulu” kurt ya da bozkurt ögesi daha ön plana çıkar. Başkurt Türklerinin bayraklarında “Kurt Kafası” olduğu bilinir.¹⁰³ Zaten bu ad edindikleri kurt ögesinin bayrağa yansımış halidir. Göktürklerin de bayraklarında “bozkurt” vardır. Göktürklerin ve bağlı boyların “Kurt Ata” inanışların oldukça ön plana çıktığı aşikârdır. Örneğin Göktürk soyundan olan Tarduş Türklerinin atalarının kurt veya köpek kafalı olduğuna inanılırdı. Tarduş Türklerinin ataları Kurt veya Köpek başlı bir insan imiş.¹⁰⁴ Tarduşların bu inancı konumuzla da oldukça ilgili ve ilginçtir, fakat bu boyun bu inanca neden sahip olduğu hususuna değinmek gerekecek. En net olarak Tarduş Türklerini okuduğum Faruk Sümer'in *Oğuzlar* kitabında bu boy şöyle anlatılır. “Türklerin tarihçe bilinen yurtlarını, çok sonraları Moğolistan denilen ülkenin batı kesimi teşkil ediyordu. Bu kesim aşağı yukarı doğuda Tula ve Tüngelik'in yukarı boylarına, kuzeyde Baykal, Kem ırmağı ve Tanrı dağlarına, batıda Altaylara ve güneyde de Gobi çölüne kadar gidiyordu. Türk soyunun en eski temsilcisi Hunlar burada yaşadılar. Onları Sienpiler ve Juan-Juanlar izlediler. Sonra Gök Türkler geldiler. Gök Türkler devrinde, Tokuz-Oğuz, On Uygur, İki Ediz, İzgil, Tarduş ve Tölis gibi Türk budunları da burada oturdular. Gök Türkler, devletlerini kurduktan (551) pek az sonra batıda fetih ettikleri yerlerin geniş bir bölümünde de yurt tutmuşlardı. Yeni göçlerle batıdaki Türk yerleşmesinin sınırları genişledi. Öyle ki, X. yüzyılda Türklerin ezici çokluğu Doğu Türkistan'dan Hazar Denizine uzanan geniş bölgede yaşıyordu. Gök Türkler devrindeki tarihi Türk yurdunda gördüğümüz Türk budunları da yine ilk yurttan aşağıya inmiş budunlardır. Bu budunlarda olan Tarduşlar batıya doğru ilerleyerek diğer boylarla birlikte hâkimiyet kurdular.”¹⁰⁵

Konuyla bağlantılı olarak, bu bölümde Tarduşların köpek başlı bir insandan türediklerine dair inanışlarının olması ve konumuzla ilgili önemi ile birlikte yine işaret edilen coğrafya da oldukça önemlidir. Tarduşlar, Göktürlere bağlı olarak, batıya

¹⁰³ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.156.

¹⁰⁴ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.156-157.

¹⁰⁵ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s.270.

oradan da güneye inmişler, Hazar Denizi'nin batısına Volga nehrine kadar ulaştıkları rivayet edilir. Türgeşliler'in yaşadığı coğrafya ile inanışları dikkat çekicidir. Yine konu ile bağlantılı olacak şekilde Nogay Türkleri karşımıza çıkar. Nogay Türkeri'nin bayrağında “kanatlı bir köpek” vardır. Nogay Han, Altınorda devletinde önemli bir devlet adamı idi. Türk boyları arasında ata ismi sistemine örnek bulamayız. Böyle boy ve siyasi/hanedan isimlerinin belirlenmesi sonradandır; Selçuk, Nogay, Osmanlı, Çağatay. Aynı şekilde ongun asıllı isim çok az vardır.¹⁰⁶ Peter Golden'ın da bahsettiği üzere Nogay Han'ın isminin birlikte zikredildiği kişilere bakarsak neden birçok Türk boyuna isim verdiği kolay anlaşılacaktır. Ayrıca Nogay Türkleri ve Gagavuz Türkleri hakkında Rabia Uçkun'un iddiası da önem arz eder. Ona göre; Ortaçağdan günümüze kadar, Nogay “Kö'ün”, “köpek çocuk” ya da “ köpeğin çocuğu” olduğundan efsanelerde çok sık söz edilmiştir.¹⁰⁷

Bu boylar özellikle Kırım bölgesi ve kuzeyinde yaşadılar. Çeşitli kaynaklarca ve çalışmamızda daha önce birçok kez bahis olunduğu üzere, Ural Dağları, Kırım bölgesinin kuzeyi, İtil nehirinin aktığı bölgeye tasarrufumuzca İt-Barak halkının yaşadığı yer olarak çok kez işaret edilmiştir. Velhasıl, büyük tesadüftür ki, türeyişlerinin köpek kafalı bir insandan olduğuna inanan Tarduşlar Sibiry'a'da yaşamış, Oğuz Destanı'nda Oğuz'un bu bölgeyi teslim ettiği Kıpçaklar (Kıpçaklar Nogay Han boyu olarak da bilinir) bu bölgede yaşamış, son olarak ise Bayrağında kanatlı bir köpek Nogay Türkleri de yine bu bölgeye yakın yerlerde yaşamıştır.

Bütün bunların bir tesadüf olması mümkün görünmemektedir. Bu bölgede yaşayan Türklerin, bayraklarına köpeği resmetmesi, köpek kafalı bir insandan türediklerine inanması, Evliya Çelebi'den hatırlanacağı üzere İt-İl kavminin köpek lisanı konuşmaları hep bir tesadüfün eseri olabilir mi? Başka bölgeler de mevzu bahis olunur ama neden hep Kırım'ın kuzeyi ve büyük nehirler? İt-Baraklar ve Köpek-Kafalıların izinde, bulgularımız bu coğrafya ve halkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Elbette bu bulgular oldukça önemli iddiaları ve önermeleri beraberinde getirir.

¹⁰⁶ Golden, *Türk Hakları Tarihine Giriş*, s.7.

¹⁰⁷ Uçkun, “Gagavuz Halk Kültüründe İstanbul'un Bir Anlatma ve Düşündürdükleri ”, s.3.

Ögel kitabında, Yudahin'in "Kırgız Sözlüğü"¹⁰⁸ adlı eserinden faydalanarak bazı köpek adlarını maddeleştirerek çeşitli görünümelerde Türklerin köpek hususundaki inanışlarına bağlı çeşitli söylemlere değinir: "Oğuz destanları içinde geçen **Barak** adlı çoban kopeği hususunda yeterince durmuştuk. **Kumayık**: Efsanevi bir hayvandır ki, hiç bir yaban hayvanı ondan kurtulamaz: "Kuşların ulu beyi (kuş törösü), buudayık adlı kuş; Kopeklerin ulu beyi (it törösü), Kumayıktır (Kırgız Türklerinde). **Kıtmır**; Eshab-ı Kehf'in köpeği. Çevik; işini bilen, hilekâr ve kurnaz adam/hayvan. Görülür ki Türkler kendi çoban köpekleri yanında Kıtmır'ı pek hoş bulmazlardı. **Sırttan**; Köpeklerin Hakanıdır. Mitolojide azgınlık ve uyanıklık ile kendisini göstermiş bir köpek. Cesur ve yiğit köpek/kişi (Burada Ögel bu köpeğin Sırttan olduğunu belirtmiştir). **Kancık**; Türkmenler köpeğe kancık derlerdi. Ancak çoban köpeklerinin yeri onlarda da ayrıdır. **Gök Yeleli Köpek**; Bilindiği üzere "gök yeleli" sadece kurtlar için söylenen bir tanıtmadır. Ama Kırgız anlatılarında "gök yeleli" köpek kullanılmıştır. **Gök Kuyruklu Köpek**; Müslüman Türk masallarında görülür. Bu tanıtma da kötü ruhlar ile ilgilidir."¹⁰⁹

Burada bahsedilmeyen ancak Oğuz yazmalarında sıkça bahsedilen "Tazı" köpeğini de unutmamak gerekir; bu köpek av köpeği olarak Türk kültüründeki yerini alır. Görüleceği üzere değişik coğrafyalarda yaşayan Türk milletlerinde aynı dil konuşulmasına rağmen en bilinen hayvan bile söylemde farklılaşır. Türk tarihine ve kültürüne baktığımızda hem yazılı hem de sözlü eserlerde kurt ve köpek birbirinden ayrılır. Kurdun vahşiliği, yırtıcılığı ve gizemi her zaman çok daha ön plandadır. Kurt, (özellikle bozkurt) kutsallaştırılmış ve Türk dünyasının ortak manevi bir kültü haline gelmiştir. Köpek figürü kurdun yanında daha sönük kalsa da, çoğu durumda köpek sadakati, koruyuculuğu ve dostluğu sembolize eder. Bilhassa çoban köpekleri, Baraklar, kurdun düşmanı olarak anlatılır. Bu noktada Türk menşeli eserlerde kurdun yol gösterici ve ulu görünümleri olduğu gibi diğer taraftan saldırgan, hilebaz ve vahşi olarak da çok tasvir edilir. Bu durum köpek için de geçerlidir. Tasvirler çok değişken olabilir ama hiçbir zaman "bozkurt" kötü bir tezahürle karşımıza çıkmaz. Bozkurt, Türklerin vazgeçilmez tabusu haline gelmiştir ki, bilindiği üzere Cumhuriyet dönemindeki ilk

¹⁰⁸ Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, s.520.

¹⁰⁹ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.153.

basılan kâğıt paralarda bozkurt figürleri bulunuyordu. T.B.M.M'nin ilk yıllarında ise bir süre bozkurtlu Türk bayrağı kabartması, T.B.M.M'nin konuşma kürsüsünün arkasında büyük bir şekilde bulunuyordu. Ulu Önder Atatürk'ün yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağında bozkurt imgesinin olmasını ve Türk dünyasında göğün rengi olan mavi rengi istediği de rivayet edilir.

Konumuz İt-Baraklar, köpek ya da kurt inanışlarının sözlü bahsi olduğundan, takdir edileceği üzere geniş bir sözlü geleneğe sahip kadim Türk kültürü bize kapsamlı neşriyat sunar. Dolayısı ile hepsi olmasa da birkaçının nakledilmesi, Türk tarihi ve kültüründeki köpeğin yerini anlama hususunda gereklidir.

Köpek konulu halk inanmalarında mitolojik dönemden gelen bir devamlılık vardır. Altay yaratılış destanlarının birinde köpek motifi de göze çarpar. Ülgen'in sarayına bekçi olarak konulan köpek, Erlik'in saraya girmesine izin verir. Erlik köpeğe kut ve açlık duymayacağı yetenekler vaat etmiştir.¹¹⁰ Köpekler eski Türklerde şamanların da dinsel törenlerinde yer alır. Şaman yeraltı dünyasına yaptığı yolculukta köpekle karşılaşır. Bazı şamanlar kendilerinden geçtiklerinde köpek taklidi de yaparlar. Tatar Türklerinde şamanlar "Baraklara" binip göğe yükselirlerdi.¹¹¹ Tatarlar kırmızı bir köpekle prensin birleşmesinden türediklerine inanırlar. Yaratılış mitinde köpeğin yer aldığı başka örnekler de vardır. Moğollar atalarının kırmızı köpek olduğunu düşünürler.¹¹² Anadolu'nun kuzey batısında ise, Yazıcı'nın kitabında bahsettiği üzere: "Eski Ardanuç (Günümüzde Artvin iline bağlı bir ilçedir) bölgesi hakkında bilgi verilirken Ardanuç'ta Ovacık köyünde, bağlarda toprağın altında evlerin olduğu, ufak ufak kapıları olan bu evlerde gece ışıklar yanar sesler gelirmiş. Burada yaşayanlara "İt-Ağızlılar, İt-Suratlılar" derlermiş. İnsanlarla meskûn olmayan bu çevrede ziraat da yapılmamakta, sadece diken bitmekteymiş".¹¹³

¹¹⁰ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.54.

¹¹¹ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.54.

¹¹² Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.55.

¹¹³ Yazıcı, *Ardanuç Folklorü*, s.7 (eser Kalafat tarafından kaynakça gösterilmiş fakat detaylı kaynakça bilgisi verilmemiştir), Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s. 56.

Moğollarda İt-Barak'ın kutsiyetine inanılır. Belirttiğimiz gibi Moğolların köpekten türediklerine dair efsaneler vardır. Nogay Türklerinde İt-Baraklar yaratılış destanındaki kurdun yerini almıştır. Burada kanatlı köpeğe samur denilmektedir. İnanca göre samur şamanın gök ile ilişkisini sağlıyordu. Aynı inanca göre köpek havlarken, kayıp etmiş olduğu kanatlarının acısını dile getirmektedir.¹¹⁴ Buryatların* bazı boylarında 'köpek' ata olarak bilinir. Örneğin Ekizler/İkizler boyu köpeği ataları olarak kabul ederlerdi. Buryatların inancına göre köpek ölen kimseyi ahirete götürüyordu. Evcil hayvanların bu boyda ortak adı köpek domuzudur. Böylece köpek ata; boyun kurucusu, mistik gücün temsilcisi gibi kimlikleri olan bir varlıktır.¹¹⁵

Kazaklara ait bir inanca göre de yumurtalarından köpek yavruları çıkan "Kumay" adını taşıyan bir "İt-Alakaz" vardır. Kumay'ın yumurtalarından köpek yavrusu çıktığına dair bir efsane de Kırgız Türklerinde görülür. Kırgızlardaki bu köpek bütün hayvanların koruyucusudur.¹¹⁶

Özellikle Kuzey Türklerinde "Barak" kelimesi şahıs adı ve unvan olarak kullanılmıştır. Kuzey Türklerinin kadim anlatılarında it başlı, sığır ayaklı bir ulusun varlığına dair rivayetler vardır.¹¹⁷ Barak adı, Barak isimli mitolojik hayvandan gelirken, bu hayvan aynı zamanda ongundu da. Ongunu olduğu topluma ismini vermiştir. Tabu oluşturmuş olan diğer varlıklar gibi etrafında kült de oluşturmuştur. Anadolu'da Horasan Eri olarak ismi geçen Barak Baba adını bu mittenden alır. Türk kültürünün mitolojik geçmişinde hayvan ata miti vardır. Bu tespiti köpekten hareketle de

¹¹⁴ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.58-59

* Buryatlar, Turan halklarının Altay kolundandır. Bugün bir Moğol halkı olarak tanınıyor olsalar da, Buryatlar iki Türk, iki de Moğol boyunun birleşmesinden doğmuş karma bir halktır. Bunlardan güney ve doğu Buryatya'da yaşayan Huri ve Hondogar boyları Moğol karakteri taşırlar ve Budist'tirler. Batıda yaşayan Bulaga ve Ehiriler ise Türktürler ve Tengri'ye inanırlar. Buryatların toplam nüfusu 600 bin dolayındadır. Bunun 290 bini Buryat Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Komşu İrkutsk ve Zabalskaya Oblastlarında da 150 binden fazla Buryat bulunmaktadır. Buryatlarda, Türkiye Türkçesindeki kurt, Bortocono olarak bilinir. Borte kelimesi kurt anlamında Türkçe bir sözcüktür. Çono ise Moğolca Kurt demektir. Buryatlar Bortocono/Börtöce'yi ataları, Ala Geyik'i de anaları olarak bilirler. Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.59-60.

¹¹⁵ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.61-62.

¹¹⁶ Caferoğlu, *Türk Onomastiğinde Köpek Kültü*, s. 62-63.

¹¹⁷ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 54.

doğrulamayıyoruz. Barak Baba bu bağlamda mütalaa edilebilir. Keza kurt, Oğuz Türk coğrafyası mistik folklorunda, hem kendisinden çekinilen hem de desteğinin sağlanması istenilen bir kùltür. Adeta ak ve kara iyeleri bir arada bulundurur. Bu teşhis Barak için de geçerlidir.¹¹⁸

Genel anlamda baraklar ve kurt hakkındaki söylenceler oldukça fazladır. Burada nakledilenler bunun küçük bir parçasıdır. Türk coğrafyasındaki çok boyutluluk Türk kùltürüne, inanışlarına, yaşam tarzlarına, söylemlerine, kutsal öğelerine kısacası hayatlarına yansımış ve bunları da çok boyutlu bir hale büründürmüştür. Bu kadar geniş bir coğrafya beraberinde geniş bir kùltürü ve hayat tarzını ortaya çıkarmıştır. Buna rağmen bu çeşitlilik ortak öğelerin kaybolmasına neden olmamış, sadece çeşitli halklarda bu ortak öğelerin değişik şekilde tezahür etmesiyle vuku bulmuştur. Bu değişimde inanç sistemlerinin ve dinin de etkisi kuşkusuz önemli ve etkilidir. Türk tarihinde tanık olduğumuz kimlik bilinci, sahip olunan söylemleri ve inanışları kutsamıştır. Bunun sayesinde, Mançurya'dan Avrupa'ya, Horasan'dan Anadolu'ya söylemlerin ve inanışların çeşitliği söz konusudur, ancak temelindeki ortak öğeler bakidir. Milletler sahip olduklarıyla yaşar ve yâd ederler. Türk dünyasının sahip oldukları dünya üzerinde hiçbir millete nasip olmayacak kadar kadim ve büyüktür.

Türk dünyasındaki yazılı ve sözlü eserlerin, İt-Barak hususunda tarandığı bu bölümde birçok coğrafyada birçok millet tarafından hem yazılı hem de sözlü olarak Barakların kendine geniş bir zemin bulduğunu görmekteyiz. Bu husustaki değinimler değişse de, İt-Baraklar Türk tarihi ve kùltürüne adını yazdırmıştır. İt-Barakların ve Köpek-Kafalıların izlerinin sürüldüğü bu çalışmada Türklerin bu öğeyi türeyişlerine kattıklarını, inançlarına soktuklarını, kendilerine ata ve onga yaptıklarını, en değerli destanlarına konu ettiklerini, manevi bir değer olarak kabul ettiklerini ve bunları hem tarihlerine hem edebiyatlarına hem de kùltürlerine işlediklerini görmekteyiz.

Son tahlilde, değişik coğrafyalarda birçok milletle temas halinde olan Türkler karşılıklı bir alışveriş dinamiği içerisinde, hem kendi kùltür ve inanışlarını geliştirmiş hem de temasta olduğu milletlerin bir kısım kùltür ve inanışlarını benimsemiştir. Bu

¹¹⁸ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.68.

doğal bir döngünün gereğidir ki, Türkler bu döngüde en çok ismi zikredilen milletlerin başında gelir. Türklerin aktif olarak yürüttüğü bu kültür alışverişi Türk dünyasına yansımış, beraberinde büyük bir değer oluşturmuş ve de birçok farklı millete de, İt-Barak konusunda olduğu gibi, bu mirası aktarmıştır.

BÖLÜM – II: TÜRK TOPLULKLARI DIŞINDA İT BARAKLAR

1.KUZEY AVRUPA MİTOLOJİSİNDE İT BARAKLAR

1.1. İskandinav Mitolojisi ve Köpek-Kafalılar

Mitoloji, mitleri konu alan, doğuşlarını araştıran, anlamlarını inceleyen yorumlayan bilim dalıdır; bir başka deyişle söylence bilimidir. Efsaneleri, rivayetleri, inanışları ve bunlara konu olan kişileri bilimsel disiplin içinde inceler, aktarır, karşılaştırır, sınıflar, benzeştirir ve ayırıştırır.¹¹⁹ Bahaddin Ögel’in sözleriyle, “Mitoloji bilimine ve bilinçaltı çalışmalara son yüzyılda oldukça önem veren Batı dünyası, beraberinde mitlerden yola çıkarak birçok tarihi ve kültürel önermeler getirmiş ve mitlerin analizini, çeşitli bilim dallarıyla ortaklaşa çalışarak yapmayı başarmıştır.”¹²⁰ Mitoloji sadece bir halkın veya kültürün değil insanoğlunun mirasıdır, dolayısı ile bir mitolojik görünüm ya da kahraman dünyanın çeşitli yerlerinde değişik isim ve vasıflarla karşımıza çıkmaktadır. Joseph Campbell, Türkçe ismiyle “Bin Yüzlü Kahraman” adlı kitabında, çok çeşitli halkların ve kültürlerin nasıl aynı kahramanlara sahip olduklarını anlatır. Şu ifadeleri oldukça ilgi çekicidir: “İnsan, tarih boyunca bir merakla bilinmeyeni arar. Bilinmeyen olağanüstülük ve insanların bunlar üzerindeki yorumları birbirine çok benzer. Amacım benzerlikler üzerinden insanların inanışlarına, anlatılarına ve öğretilerine göndermeler yapmaktır.”¹²¹ İşte bu noktada, İt-Baraklar da çok çeşitli görünüm ve tasvirleri ile bir dünya söylencesidir. Bu mit, çeşitli coğrafyalarda değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, dünyanın çeşitli coğrafyalarında rastladığımız İt-Barak ya da Köpek-Kafalıları dair kayıtları aktarıp, karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışacağız.

¹¹⁹ Hamilton, *Mitology*, s.3.

¹²⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s.13.

¹²¹ Campbell, *The Hero with Thousand of Faces*, s.2.

Kuzey Avrupa mitolojisi, Türklerde olduğu üzere çok milletli ve kültürlü bir yapının mirasıdır. Bölgeye egemen olan veya ilişkide bulunan değişik halklar beraberinde taşıdıkları inanışları da burada bırakmışlardır. Bu bölgede Yunanlıların, Romalıların, Türklerin, Germenlerin, Keltlerin, Galyalıların, Gotların ve Vikinglerin kültür servetinde yer alan mitolojik değerlere rastlamaktayız. İskandinavya, aynı Orta Asya'nın kuzeydoğusunda olduğu gibi, çetin bir coğrafyaya ve iklime sahiptir, Kuzey'in tüm zorluklarını ve gizemini barındırır. Avrupa'nın yüksek dağlarına sahip bu bölgede; çalışmamızda yeri geldikçe üstünde durduğumuz şekilde, insanlar normal hayatlarında karşılaştıkları ve inandıklarından farklı olan varlıkları, inanışları ve mitolojik varlıkları, bu yüksek dağların ardına, nehirlerin ötesine ya da yer altındaki bilinmezliğe yormuşlardır. Bölgenin mitolojisi çok milletli ve kültürlü olmasına karşın ki, bu bir zenginliktir, yakın yaşayan toplumların inanışları hem birbirinden etkilenmiş hem de aynılaştırmıştır. İncelemesi güçtür, çünkü çoğu isim, kahraman ve sembol sarmal bir şekilde o bölgedeki tüm halkların ortak ürünü olarak değerlendirilir. Ama ana resme bakıldığında, güneydeki Akdeniz halkları, yan yana yaşadıkları soydaş Germenler ve özellikle Türklerin bu bölgenin inanışlarına şekil vermiş ya da etkilemiş olduğu savları mevcuttur.¹²² İskandinav bölgesinin tarihinin M.Ö. 2000'li yıllara kadar ulaştığı, arkeolojik kayıtlar ile desteklenerek öne sürülür.¹²³

İskandinav halkları birbirinden bağımsız şekilde yaşarlardı, inanış olarak din bir animizm şeklindeydi ve tapınılan tabiat kuvvetleri, somut olarak ta tasvir edilirdi. Dağınık kabileler halinde yaşadıklarından bölgeye hâkim milli bir dinleri olmamıştır. Sezar; bu bölge insanların tümüyle "Dis Pater" den (Pluton, Hades) türediklerini iddia etse de bugün ki incelemeler ışığında daha değişik sonuçlara varılmaktadır. Bu bölgedeki inanışların, Yunan ve Romalılarda olduğu gibi genel bir hiyerarşisi kurulmadığından, çeşitli kültür ve inanışlar tek bir yapı etrafında kristalleşmemiştir ve bu yüzden de neredeyse her kabilenin tanrısı farklıydı. Bu bölgede yazılı bir din literatürünün olmaması bölgeyi daha da gizemli kılar. Galya efsaneleri ve Druid'lerin

¹²² Karatay, "Kral Odin'in Turkland'dan İskandinavya'ya Göçü", s.532-539.

¹²³ Lindow, *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*, s.6-7.

şaman kişiliklerini talebelerine öğrettikleri dualar onlarla birlikte kaybolmuştur.¹²⁴ Esas olarak temel alabileceğimiz en önemli kaynaklar, yine eski Norsk dilinde* yazılmış olan belgelerdir. Bunların başında M.S.700 yıllarından itibaren ortaya çıkan yaşamış olan şairlerin şiirleri olan; ‘Sagalar’ ve bilhassa “Eddalar” gelir. Edda’lar İskandinav dünyasında, Homer destanlarının Yunan dünyasındaki yerini almışlardır. İki Edda tanıyoruz: bir tanesi manzum olup, anonim ozanlar tarafından meydana getirilmiştir. Diğeri ise, Snorri Sturlson'un mensur Edda'sıdır. Bu eserler yalnız İskandinav hikâyelerini değil, eski ortak Germen efsanelerini de günümüze intikal ettirmişlerdir.¹²⁵

İskandinav mitolojisindeki Köpek-Kafalılar ve benzeri görünümlere değinmeden önce bu mitolojinin yaratılış hikâyesinden bahsetmek gerekir. Bu mitolojiye ait türeyiş hikâyelerinde, birbiri ile temas halinde olan birçok milletin ortak unsuru olduğundan, farklılıkların olması çok doğaldır ancak bu noktada Kuzey mitolojilerinin ortak kaynağı olan Edda ve Sagaların çevirisine yer veren kaynaklardan bunu aktarmanın daha nesnel olacağını düşündük. Edda ve Sagalara göre, hiçbir şeyin var olmadığı zamanlarda, sonsuz bir boşluk vardı. Bu sonsuz uçurumun kuzeyinde, karanlıklar ve sisler ülkesi ‘Niflheim’ meydana geldi. 12 buzlu nehir bu karanlıklar ülkesine akıyordu, sonsuz boşluğun güneyinde ise ateşler ülkesi ‘Muspellsheim’ bulunuyordu. Sıcak suları zehirli olan bu ülkeyi, kuzeyden gelen buzlar kapladı. Güneyden esen rüzgârların erittiği bir su damlasından, ‘Ymir’ adlı bir insan şeklinde bir canlı doğdu, sonra onun ter damlasından bir erkek ve kadın devler doğdu. Erimeye devam eden sulardan bütün devlerin sütanesi, ‘Adumla’ isimli bir inek yaratıldı. İnek buzu yalayarak ‘Buri’ adlı yarattığı dünyaya getirdi. ‘Buri’ ve oğlu ‘Bor’ canlıların ilk atası olarak kabul edilir.¹²⁶ Kuzey bölgesindeki İskandinav mitolojisindeki diğer türeyiş inanışlarına ve bu inanışların etrafındaki kutsal öğelere de değineceğiz.

¹²⁴ Mutlu, *Efsanelerin İzinde; Yakın Doğudan Kuzey Avrupaya*, s.167.

* Sagalar, çoğu 13. yüzyıl olmak üzere geç Ortaçağ'da İzlanda'da kaleme alınmıştır.

¹²⁵ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.14-17.

¹²⁶ Lindow, *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*, s.6-12.

Bu noktada “Buri” ve “Bor” adları dikkatimizi çekmelidir ki, önceki bölümlerde bahsettiğimiz üzere “Böri” kelimesi Türk dünyasında kurt ya da köpekgiller için kullanılır.¹²⁷ Savaşçı olarak anlatılan Bor ismi ise İt Barakların Avrupa’da anılan ismi olan “Borus” kavmi ile oldukça benzeşir. Kelimenin sonuna eklenen “-us” eki zaten Latin dillerinde erillik ya da erkekliğe vurgu ekidir. Gerek yazılı eserlerde gerekse diğer kaynaklarda “Buri” ve bilhassa “Bor” boynuzlu ve kurt kafalı olarak tasvir ediliyor.* İskandinav mitolojisinde türeyişinin bu şekilde anlatılması, köken anlatılarında kurt ya da köpeğin olduğu görülen Altay toplumları ile benzeşmektedir. Yine Oğuzname’de Orta Asya’nın kuzeyinde olduğuna inanılan “Karanlıklar Ülkesi” aynı adla ve benzeşen coğrafi konumuyla karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen “Karanlıklar Ülkesi” ve “Niflheim” kelimeleri üzerinde detaylı çalışma yapıldığında, kelimenin coğrafi konumu hakkında çözümleme yapan çalışmacıların bu bölgeye ‘Hunaland’ bahsiyle (Edda’larda geçen adıyla) yer verdikleri görülmektedir. ‘Hunaland’ bölgesi ise Avrupa’da Hunlar ile savaştıkları bölge şeklinde tasvir edilir. Dnyeper nehrinin dolayları anlatılır; bu nehrin günümüzde uzandığı ülkeler, Rusya, Belarus ve Ukrayna’dır. Dnyeper nehrinin tarihi üzerine yapılan araştırmalarda Türk ve İskandinav halklarının yakınlığı dikkat çekicidir.¹²⁸ Oğuzname yazmalarındaki ‘Karanlıklar Ülkesi’ ile coğrafya açısından oldukça yakınlık söz konusudur.

İskandinav mitolojisinde yer alan bu bölgedeki anlatılarda, savaşçı ve Gotların kralı Heidrek’in ve Hun kralı Humli ile savaşı anlatılır. Heidrek Hun kralı Humli’ye karşı zafer kazanmış ve kızı Silka’yı esir almıştır, sonrasında ganimet ve toprak vermeyi kabul eden Humli’ye kızını teslim etmiştir ancak Silka Heidrek’ten gebe kalmış ve oğlu ‘Hlöd’u dünyaya getirmiştir. Dedesi Humli’nin, Hlöd’e babası Heidrek’in öldüğünü ve sahip olduklarının yarısını üvey kardeşi (aslında Heidrek’in oğlu olmadığı söyleniyor) Angantyr’dan talep etmesini ister. Hun askerleriyle Got ülkesine giden Hlöd babasının mirasını alamayınca ülkesine döner ve ordusuyla kardeşinin ülkesine saldırır. Her iki tarafın büyük kayıp vermesiyle kazanan taraf Getlerin yardımı ile Got kralı ‘Angantyr’

¹²⁷ T.D.K, *Divan-ı Lügat-üt- Türk Dizini*, s.34.

* Bu tasvirleri çalışmamızın görsel öğeler kısmında paylaştık.

¹²⁸ Karatay, “Dnyeper Nehrinin Türkçe Adı ve İzahı Gereken 2500 Yıl”, s.17-26.

olur.¹²⁹ Aktardığımız bu hikâyedeki ‘Angantyr’ ismi üzerine daha derin bir araştırma yaptığımızda, ilgimizi çeken bazı detaylar ile karşılaştık. Aktarılan hikâyeye göre, Vikinglerin bile çekindiği yalçın bir dağda yaşadığı öne sürülen, savaşçılıklarıyla ünlü bir halk yaşardı ve başlarında bir Berserk soyundan gelme ‘Arngrim’ adında bir savaşçı vardı. Arngrim bir Viking kadar insani görünüme sahipti.* Kendilerine yakın yaşayan ‘Svafrlami’ kralı ile savaşmak için yola çıktı ve kendisini yendi. Svafrlami kendisine ok ve mızrak atmış, fakat bu Arngrim’in derisine ulaşmamıştır. Sonrasında Svafrlami’nin kızı Eyfura’yı esir alarak geri döndü. Kendisine eş olan Eyfura’dan 12 tane erkek çocuk sahibi oldu. Aralarında en güçlü ve yaşça büyük olan Angantyr babasının gücüne sahipti. Kardeşleri ile çok mücadeleye girmeden halkının kontrolünü eline aldı. Çevresinde bulunan Get halkları ile temas halinde olan Angantyr ünü ile Heidrek’in mirasına ortak oldu.¹³⁰ Hikâyede geçen kısımıyla ‘Berserk’ olduğuna inanılan Angantyr’nin babası olan ‘Arngrim’ karakterinin Berserk savaşçısı olarak görünümündeki beklenti kurt ya da köpek görünümlü olmasıdır. Vikinglere benzetilmesi ve beşeri sıfatlarla anlatılması hikâyeye göre olağan dışıdır. Yine Arngrim karakterinin savaşta vücuduna ok ve mızrak işlememesi ancak bir zırhlanma ile açıklanabilir. Kuzey’de çarpışan bu savaşçıların gerek fiziksel görünümleri gerekse zırhlanmaları, İt-Barak savaşçılarının tasvirleri ile bire bir örtüşür. Sonrasında üvey kardeşinin önderliğinde Hun Türkleri ile karşı karşıya geldiği anlatılan Angantyr, uzun süren mücadeleden galip gelmiş ve Hun Türklerini yenmiştir. Bu da, Oğuz Han’ın Karanlık Ülkesindeki İt-Barak yenilgisini aklımıza getirir ki bağlantılı olarak Angantyr bir Berserk savaşçısının oğludur.

Aynı Edda ve Sagaların daha başka bölümlerinde karşımıza Atilla çıkmaktadır. Atilla çok güçlü ve yardımsever olarak ‘At-li’ veya ‘At-il’ bölgesinin savaşçılarının kralı olarak tasvir edilir. Önceki bölümde anlatılan Hun kralı ‘Humli’ karşılaşmada da Gotlara teslim olur. Hâlbuki Atilla’nın böyle bir yenilgisi anlatılmaz, bu yenilgi

¹²⁹ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.138.

* Berserk savaşçıları; kurt ya da köpek kafalı, çirkin ve korkunç tasvir edildiğinden böyle aktarılıyor olmalı.

¹³⁰ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s. 131-133.

tahminimizce hem konunun içeriğinin benzemesi hem de isim benzeşmeleri ile Atilla öncesi Avrupa Hun hükümdarları zamanında olmalıdır. Bu dönemi mercek altına aldığımızda, en çok Hun kralı ‘Huldin’ veya ‘Huldli’ ile Edda’larda adı geçen ‘Humli’ ile benzeşmektedir ki, bu dönemde Hun Konfederasyonu’nun sıkıntılarından bahsedilir.¹³¹ Yine ilgimizi çeken aynı hikâyede adı geçen, iki kardeşin babası olan Heidrek’in tasviridir. Heidrek, Hun kralı Humli’ye karşı galip gelmeden önce, yanında bulunan yaverlerine, Hunların okçularını, postlu (kürklü) savaşçılarından,- Hundingslerden bahsediyor olmalı- sakındığını paylaşır.¹³² ‘Hunding’ ler burada ‘hayvan kürklü’ savaşçıları olarak, ilerleyen bölümlerde detaylandıracağımız bu mitolojinin en çetin savaşçıları olan ‘Berserkler gibi tasvir edilirler. Heidrek karakterinin buradaki kastı İt-Baraklar olabilir. Kaldı ki Heidrek karakteri anlatılırken hızlı atı ve ona eşlik eden iki vahşi köpeklerle savaştığı anlatılır.¹³³ Odin’e de Geri ve Freki adlı iki köpeğin eşlik ettiğini de belirtelim. Hunlarla yapılan savaşın bugünkü Rusya topraklarında olduğu aktarılır; bu da Avrupa Hunlarının, Atilla öncesi bulunduğu bölge ile benzeşir.

İzlandalı Ortaçağ âlimlerinin kaleme almış olduğu Saga külliyyatı, çok geniş bir coğrafyanın resmini çizer; Kafkaslardan Galya’ya kadar uzanan Kuzey dünyasına değinen bir eser söz konusudur. Eserde Odin önderliğinde, Kuzeydoğu Asya’dan başlayan bir göç anlatılır ve bu da Odin’in Türk coğrafyasındaki varlığının bir kanıtı sayılmalıdır. Odin, sonradan kutsallaştırılıp Tanrılık atfedilmeden önce, insan formunda, zeki, güçlü ve sihir becerisi olan bir savaşçıdır. Asların başında, herkes tarafından saygı duyulan Odin, Sturlson’un eserinde; ‘Tyrkland’ (Türkland) denilen bölgeden başlayarak, İskandinav bölgelerine dayanacak bir göçe öncülük yapmış ve Aslar ile Vanlar arasındaki savaşa liderlik etmiştir. Kuzeybatı mitolojisinin başkarakterlerinden biri olan Odin’in, Sagalardaki anlatımıyla sonradan İskandinav bölgesine gelmesi, beraberinde ‘Oyma Yazı’ (Runik) gibi, Orta Asya’da Türklerin

¹³¹ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s.102-105.

¹³² Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.160-163.

¹³³ Lindow, *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*, s.156-158.

kullandığı alfabenin benzeri bir yazıyı oralara taşımaları, bu karakterin Kuzey Asyalı bir Türk olabileceği sorusunu aklımıza getirmelidir.¹³⁴

Odin hakkında diğer bir rivayete göre, kendi mızrağıyla yaralanan Odin, dokuz gece Yggdrasil'de (Hayat Ağacı) asılı kaldı, bu sırada Run yazılarını okumasını öğrendi ve gençleşerek yere düşünce, 'Mimir' (En bilge dev Tanrı) adlı dev ona mükâfat olarak Hydromel'i (bu kutsal içeceği içenler şair olurdu) içirdi.¹³⁵ Odin'in ve Thor'un savaşlarında yanında cesur kurt ya da köpek başlıklı askerler olarak anlatılan 'Berserk' savaşçıların olması ve kendisine bekçilik yapan ve yol gösterdiğine inanılan 'Geri' ve 'Freki' adlı köpekler ile tasvir edilmesi, bize İt-Barak görünümünü hatırlatır. Arkeolojik bulgulara, Odin karakterini simgeleyen bir gravürde Odin'in yanında mızraklarıyla bekleyen iki köpek kafalı adamın olması ve M.S. 7. yüzyıla ait olduğu belirtilen ve İsveç'te bulunan Run yazılı büyük taşta, yazıların üstünde Odin'in bir atın üstünde köpek kafalı olarak tasvir edilmesi, bahse değerdir.*

İskandinav coğrafyasındaki anlatıların çokluğu ve çeşitli milletler tarafından üstlenilmesi ya da bir şeyler eklenmesi ile saga külliyatı oldukça geniş bir hal almıştır. Bu kadim ve zengin anlatıları aktarırken isimleri ve olayları birbirinden ayırmak çok kolay değildir. Öte yandan, sonraki bölümlerde ele alacağımız Avrupa'nın diğer Kuzey halklarının mitolojilerinin temelini oluşturması açısından bunlar oldukça önem arz eder.

1.2. Diğer Germen Halklarında Köpek-Kafalılar

Germenler de Hint-Avrupa ailesinden oldukları için, Yunanlılar, Latinler, Keltler, Slavlar ve İranlılar ile akraba oldukları kabul edilir. Eski çağlarda bunların hepsinin bir arada yaşadıkları tahmin edilmektedir. Efsanelerinde, ortak taraflar bulunması da bu sebepten tabiidir. Fakat birbirlerinden uzun zaman ayrı kaldıkları için, hepsi kendilerine özgü efsaneler yaratmışlardır. Milattan evvelki son asırlarda Germenler Güney İskandinavya, Baltık Adaları, Jutland yarımadası ve Kuzey

¹³⁴ Karatay, "Kral Odin'in Turkland'dan İskandinavya'ya Göçü", s.532-539.

¹³⁵ Guerber, *An Encyclopedia of Norse Mythology*, s.157-58.

* Bu tasviri, çalışmamızın görsel öğeler kısmında paylaşacağız.

Almanya’da Ren nehrinden Vistül’e uzanan bölgede yaşıyorlardı. Ortak bir lisanları vardı ve bu sebeple, doğudan birlikte göç ettikleri tarihlere ait hikâyelerinin ve efsanelerin olması beklenir. Birbirleriyle daima savaşan Germen kabileleri arasında bir kültür, görenek ve inanç birliği de düşünülebilir. Keşfedilen ortak efsaneler sayesinde, ortak bir dinin varlığını tahmin ediyoruz. Germenlerin tarih aşamalarında yayılışlarına bakarak üç önemli grup görülür. Doğu’da, Gotlar; Oder ve Vistül nehirleri arasındaki bölgeden Karadeniz’e inmişler ve Bizans etkisi altında, 4. asırda Hristiyan olmuşlardır. İskandinav ülkelerindeki Kuzey Germenleri ve Almanların ve Anglo-Saxonların atası Batı Germenleridir. Germenlerin karşılaştığı yazı bilen ilk kavim, Romalılar olduğundan ancak Romalılar ile temas ettikten sonra tarihe geçmişlerdir. En önemli kaynaklar, yine eski İskandinav dilinde yazılmış olan belgelerdir, Sagalar ve Eddalar.¹³⁶ Sagalar ve Eddalardan önce, Germen halkları hakkında bilgileri Tacitus’un *Germanica* adlı eserinden de öğreniyoruz ancak bu eserde anlatılan olaylarda ve kronolojisinde, ek olarak işaret edilen coğrafya hususunda tutarsızlıklar olduğu iddia edilmektedir.¹³⁷

Germen mitolojisi, temas halinde oldukları İskandinav soydaşlarının inanışlarıyla büyük ölçüde aynıdır. Türeyiş hikâyeleri, inandıkları Tanrılar, kahramanlar ortaktır. Doğal süreç içerisinde bazı farklılaşmalar olmuş, bazı Tanrılar ya da kahramanlar daha ön plana çıkmıştır. Örneğin, İskandinav mitolojisinin en bahse mevzu kahramanı ‘Odin’, diğer Germen halklarında ‘Wodan’ ya da ‘Woden’ ismiyle anılır ve Odin karakteri bu mitolojide isim gücünü korusa da, oğlu ‘Donar’ ya da ‘Thor’, savaş tanrısı olarak, ‘Tyr’ doğruluk ve adalet tanrısı olarak, ‘Loki’ hile ve sihir tanrısı olarak etkin bir rol oynarlar. Germen mitolojisinde de devler ile tanrıların savaşları ön plandadır. ‘Fomore’ ya da ‘Jotun’ ismiyle anılan devler ve ülkeleri vardır(Jotunheim). Bu devlerin büyük bir kısmının hayvan başlı olduğu anlatılır. Kadın devlerin kuyrukları olduğu ve besledikleri köpekleri ile geceleri insan avına çıktıkları söylenir. ‘Midgard’ bölgesine yakın yaşayan bu devler bir taraftan insan avcısı olarak nitelendirilirken diğer bir yandan ise onlarla iş birliği yaptıkları da anlatılır.¹³⁸ Aralarında ‘Grendel’, ‘Grid’,

¹³⁶ Mutlu, *Efsanelerin İzinde; Yakın Doğudan Kuzey Avrupaya*, s.191-192.

¹³⁷ Syme, *Tacitus*, s.156.

¹³⁸ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.39-41.

‘Farbauti’, ‘Skaddi’ gibi devler kurt veya köpek başlı olarak tasvir edilirler.¹³⁹ Germen mitolojisinde de, Kuzey Avrupa Mitolojilerin de olduğu gibi ‘Kurt’ veya ‘Köpek’ bir taraftan halkların korktuğu canlılar olarak atfedilirken bir taraftan da yaşayan toplumların ya da kahramanların koruyucusu olarak karşımıza çıkar. ‘Berserk’ savaşçıları İskandinav mitolojisinde daha çok Odin’in savaşçıları olarak atfedilir, Germen mitolojisinde ise ‘Köpek-Kafalı’ ya da maskeli olarak tarif edilen ‘Berserk’ savaşçıları, savaş Tanrısı Thor’un yardımcılarıdır.

Bu mitolojide tüm kahramanların çekindiği bir karakter olarak karşımıza dev kurt ‘Fenrir’ ya da ‘Fenris’ çıkar. Tanrı Loki devler ülkesine gider ve oradan beğendiği ‘Angerboda’ adındaki bir kadın devi yanında getirir ve kendine eş yapar. Angerboda’dan çocuğu olur ve ‘Asgard’ ülkesinde diğer Tanrılar’ın çocuklarıyla büyüyen Fenrir, başlarda tüm diğer çocuklarla uyum içindedir ancak büyüdükçe köpeğe benzeyen kafası daha da belirginleşir ve irileşir. Doğumundan itibaren farklı olan Fenrir diğer tanrıların da dikkatini çeker ancak uyumlu davranışlarından dolayı onu öldürmekten vazgeçerler. Gücünün farkında olan Fenrir gittikçe büyür ve sonrasında ve diğer tanrıların onu durduramayacağı bir kudrete sahip olur. Onu karanlık ormanda kayalıklara gönderen tanrılar tüm güçlerini birleştirip oluşturdukları zincirlerle bağlarlar ama iki kez Fenrir bu zincirleri parçalar. Thor zapt edilemeyen bu güç karşısında yerin altındaki tüm hazinelere sahip cücelerin ülkesine gider ve onların örümcek ağından yaptıkları zinciri ‘Asgard’ ülkesine getirir. Bu zincirle Fenrir’i bağlamaya çeken tanrıların arasından ‘Tyr’ tüm cesaretini toplayarak Fenrir’i bağlamayı başarsa da elini ona kaptırır. Elini kaybeden ‘Tyr’ cesareti ile Fenrir’i sonsuza kadar bağlı kılmayı başarmıştır. Ancak sonrasında bağlı bir şekilde dahi tanrılarla savaşan Fenrir, baş Tanrı niteliğindeki Odin’i yutarak öldürür, babasının ölümü üzerine Fenrir’e saldırıp öldüren ‘Vidar’ olacaktır.¹⁴⁰

Aktardığımız anlatıda dikkatimizi çeken unsurlar vardır. Tüm tanrıların bir araya gelip yenemediği Fenrir bir kurttur. İnsan şeklinde dünyaya gelen Fenrir sonradan evrim

¹³⁹ Guerber, *An Encyclopedia of Norse Mythology*, s.133, 201-203.

¹⁴⁰ Klingensmith, *Stories of Norse God and Heroes*, s.9-12.

geçirerek gücünü kazanmıştır. Mitolojilerin ve onu oluşturan hikâyelerin oluşumunda, büyük ölçüde onu aktaran halkların yaşayışları ve inanışları önem arz eder. Mitolojiler, bu yaşayış ve inanışların yansıtıldığı anlatım biçimleridir. ‘Kurt’ ve ‘Köpek’ kavramı hemen hemen tüm Kuzey halklarının hayatlarının içindedir. Vahşiliğin, korkunçluğun, bağımsızlığın bir simgesi halini almıştır.

Germen halkları da önerdiğimiz teamülü bozmayan bir şekilde mitolojilerine bunu konu edinmiş olacaklar ki Fenrir karakterini tüm tanrıların korktuğu, azılı bir güç olarak nakletmişlerdir. Karanlık ormanlardaki kayalara zincire vurmaya çalıştıkları Fenrir karakteri ile Kuzey’in Karanlık ülkelerinde yaşadığı anlatılan İt-Barak halkının yenilmezliği hususunda ortak bir inanışın izlerini görebiliriz. Bu anlatıda geçen fakat size aktarmadığımız kısımda ‘Wargr’ kelimesi; ‘Kurt-İnsan’ ya da ‘Kurt-Adam’ veya ‘Mahlûkat’ anlamında kullanılır ve özellikle Fenrir’in çocukları olduklarına inanılan ‘Hati’ ve ‘Sköll’ isimleri ile birlikte anılır. Efsaneye göre Hati ve Sköll, karanlığı ve geceyi getirir ve ulumalarıyla insanoğluna korku salarlardı.¹⁴¹ Yine İngiliz halklarının anlatılarında önemli yeri olan kahraman ‘Beowulf’un, ‘Grendel’ ile mücadelesinde, ‘Wargr’ kelimesi ‘Wyrger’ şeklinde karşımıza çıkar. Köpek-kafalı olan bu canavar; karanlığın ve korkunun simgesidir ve korkunç canavar Grendel’i ve lanetli canavarları dünyaya salmıştır.¹⁴²

Germen mitolojisinde, ‘Walküre’ ya da ‘Valkyrie’ karakteri oldukça geniş bir bahse sahiptir. Bu kadın savaşçılar ‘Karanlıklar Ülkesinde’ yaşarlar ve bazı savaşlarda Germen tanrılarına, özellikle Odin’e yardım ederler. Bakire olarak gruplar halinde anlatılan bu savaşçı kadınlar oldukça güzel ve güçlüdürler, her kim onların kuyruklarından bir tüy alırsa onun hizmetine girerler aksi takdirde onlara yaklaşan erkekleri öldürürler. Sagalardan aktarılan bir bölümde, Odin’in Karanlıklar Ülkesi’ne (Niflheim) gittiği bir anda, bir kadından çok etkilendiği, bu kadının köpeksi vücuda sahip olduğu ve bunun bir ‘Walküre’ olduğu anlatılır.¹⁴³ Genellikle eski gravürlerde ve

¹⁴¹ Lindow, *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*, s.163.

¹⁴² Osborn, *Bone-Crones Have No Hearth: Some Women in the Medieval Wilderness*, s.354.

¹⁴³ Lindow, *Norse Mythology: A Guide to the Gods, Heroes, Rituals and Beliefs*, s.275-276.

fresklerde köpek ya da kurt kafalı şeklinde tasvir edilen bu savaşçı kadınlar, aklımıza güzel İt-Barak kadınlarını getirmiştir. Buna ek olarak, Walküre savaşçıları ile genellikle Kuzey Asya coğrafyasında işaret edilen ‘Amazon’ kadınlarının yaşantıları arasında muhtelif benzerlikler vardır. Amazon kadınları savaşçılardır ve gruplar halinde sarp yerlerde ya da karanlık ormanlarda yaşadıkları anlatılır.¹⁴⁴ Buradan hareketle, Avrupa’nın kuzeyinde yaşadıkları anlatılan Walküre savaşçıları, Kuzey Asya’nın Amazonlarının bir değişik görünümü olarak karşımıza çıkmış olabilir ya da bu inanış halkların teması ile birbirine aktarılan anlatıların benzer çıktıkları olarak düşünülebilir.

Germen halklarının inanışlarında ve bunların doğrultusunda ortaya çıkan anlatılarda yer altı, cehennem ya da ölümler ülkesi gibi kavramlara çokça rastlanır. Hristiyanlık öncesinde animizm inanışının olduğunu bildiğimiz bu toplumlarda, gökyüzü inancına nazaran yer altı dünyasının daha çok ön plana çıkması yadsınamaz. Germen anlatılarına göre; ‘Vergelmir’ adıyla anılan bölgenin ‘Eljudnir’ adında bir girişi vardı. Bu girişte, güçlü ve kutsal bir köpek olarak anlatılan ‘Garmr’ vardır. Hemen yanı başında sahibesi olan ‘Nifhel’ vardır. Nifhel, Tanrı Loki’nin kız kardeşi olarak bilinse de, Sagalarda daha çok Fenrir’in kardeşi olarak anlatılır. Garmr adındaki kızıl gözlü kutsal köpek, yer altının karanlığını ve korkunçluğunu simgeliyordu. Garmr, kahramanları ve tanrıları bile alt edecek bir güce sahipti, Tanrılar ölümler ülkesinden çıkarmak istedikleri kişileri ancak Garmr’ı yenerek başarabilirlerdi ancak bu çok nadir olurdu.¹⁴⁵

Germen halklarının bu inanışı, özellikle Kuzey Avrupa mitolojilerinin ortak ürünü olacak ki İrlanda halklarının inanışlarında da ‘Cŵn Annwn’ adlı köpek cehennem bekçisi olarak karşımıza çıkar. ‘Cŵn Annwn’ köpeğinin kırsal bölgelerin hâkimi olduğu inancı vardır. Kuzey Britanya’nın ‘Barghest’ ya da ‘Bargast’ isimli çok tüylü siyah mitolojik köpeğin de tüm köpeklerin atası olduğuna inanılır. ‘Barghest’ adlı bu köpeğin cehennem bekçisi olarak tanınmasının yanında geceleri karanlık bölgelerde insan avına

¹⁴⁴ White, *Myths of The Dog-Men*, s.55-56.

¹⁴⁵ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.109-111.

çıktığına da inanılırdı. Bölgedeki “Siyah Köpek Efsanesi” bu inanca dayandırılırdı.¹⁴⁶ Bahsi geçen örneklerle Yunan mitolojisindeki, cehennem bekçisi Hades’in köpeği ‘Cerberus’ örneğini de eklemek gerekir.

Görüleceği üzere eski Kuzey Avrupa toplumlarında köpeğin ‘yer altı, ölüler dünyası, karanlık ormanların bekçileri’ kavramları ile anılması oldukça yaygındır. Burada dikkatimizi çeken bir unsur, İngiltere’nin kuzey bölgelerinde halkların olağanüstü köpek ırkı için kullandıkları ‘Bargast’ kelimesidir. ‘Barak’ kelimesi ile oldukça yakın bir yapıda olması ve anlamsal olarak ‘siyah tüylü insan yiyen köpek’ olarak tanımlanması ilginizi çekmiştir. Bir başka boyutta bu kelime hem morfolojik hem de semantik olarak ‘Barak’ kelimesiyle benzer. ‘Bargast’ veya ‘Barghest’ şeklinde karşımıza çıkan kelimenin sonunda bulunan ‘-est, -ast’ (Superlatives) eki özellikle İngilizcede; karşılaştırma cümlelerinde kullanılan sıfatların sonuna eklendiğinde ‘en’ anlamı verir, başka deyişle eklendiği sıfatlara yücelik katar. İngilizcede ‘bark’ kelimesi ise havlamak ve havlayan anlamlarında kullanılır¹⁴⁷, dolayısı ile bu iki kelime birleştiğinde ‘en gür havlayan’, ‘en vahşi köpek’ ya da ‘yüce köpek’ anlamlarına ulaşılabilir.

İngilizler, köpek kelimesi için ‘dog’ ya da ‘hound’ kelimesi kullanırlar, fiil olarak ‘to dog’ bekçilik yapmak anlamına gelir, ‘hound’ kelimesinin ise köpeklerin havlama sesinin bir yansıması olarak ortaya çıktığı düşünülüyor ki Germen halklarında bu kelime çok değişmemiş şekilde karşımıza ‘hund’ kelimesi olarak karşımızdadır.¹⁴⁸ Köpek kelimesi üzerinde etimolojik araştırma yapan dil bilimciler çeşitli iddialar ortaya koyarlar. Bu çalışmaların önermelerine bakıldığında en çok hemfikir olunan düşünce, bu kelimenin Semitik halkların özellikle Asya halklarının dilinden türemiş olduğudur.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Ross, *Druids, Gods & Heroes from Celtic Mythology*, s. 65–69.

¹⁴⁷ Encyclopædia Britannica, "Barghest", s.399.

¹⁴⁸ White, *Myths of The Dog-Men*, s.13-14.

¹⁴⁹ Tryjarski, "The Dog in the Turkic Area: An Ethnolinguistic Study", s.297-319.

Bu ortaya çıkan fikir, zoologların yaptığı çalışmaların çıktısı olarak, köpek ırkının kuzey Asya'dan türediği fikri ile birleşir.¹⁵⁰

İlginçtir ki, tüm dünyada yaygın olan İngiliz dilinde; köpek havlaması 'woof-woof' şeklinde karşılık bulurken, İngilizler "havlamak" fiili için ya da "köpek havlaması" için 'bark' kelimesini seçmişlerdir. 'Bark' ve 'Barak' kelimesi oldukça benzeşir. Kelimelerin yapısal ve anlamsal birliği düşündürücüdür. Bu hususta yapılan herhangi bir çalışma bulamadık ancak gerek köpek ırkının biyolojik olarak Asya'nın kuzeyinden türediği konusundaki veriler gerek se 'köpek' kelimesinin dil bilimcilerce Asya menşeli olduğu yönündeki önermeler, 'Barak' kelimesi ile 'Bark' arasındaki yapısal ve anlamsal benzeşmeyi ilginç kılmaktadır. Yüzyıllar boyu temas halinde olan Türkler ile Germen halkları arasında dil, kültür ve inanç alışverişinin olması doğaldır. Bu bağlamda, üzerine düşünülen ve kısmen analizi yapılan bu yapısal ve anlamsal kelime örtüşmesi, tesadüften öte bir durum arz etmektedir.

1.3 Fin-Ugor Halklarında Köpek-Kafalılar

Fin-Ugor halklarının mitolojileri de aynı bölgede yaşayan topluluklar olarak büyük ölçüde diğer Kuzey halklarının inanışları ile örtüşür. Doğanın kutsallığı merkeze alınmıştır ve insan, doğanın yarattığı bir unsur olarak yer alır ve ona bağımlıdır. Bu halkların inanç temellerini oluşturan animizm ve şamanizm inancı, pagan kültürü ile birleşerek, zayıf(aciz) insanın çetin doğa şartları ile mücadelesini konu edinir; doğa tüm kutsallığı ve gizemi ile karşımızdadır, canlıdır ve yüce ruhu barındırır. Bu mitolojide 'doğa' tezahürü 'toprak ana' inancı ile de bağdaştırılır. Doğa bir taraftan tüm zorlukları ile insanları sınarken, sınırsız bir verimlikle onları yaşatır.¹⁵¹ Fin-Ugor halklarının Asya ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yaşamaları, inanış ve mitolojilerine çeşitlilik katmış, sadece Avrupa halklarının inanç sistemleri ile sınırlanmamışlardır. Bu Kuzey Avrasya kültürü dillerine yansımış olacak ki bu halklar Hint-Avrupa dil ailesi grubuna girmez.

¹⁵⁰ Lilja, *Dogs*, s.11.

¹⁵¹ Karjalainen, *Religiia Jugorskikh Narodov*, s.236-237.

İnanışlarında animizm olmasına karşın totemizm ve şamanizm daha baskındır. Dolayısı ile hem türeyiş inanışlarında hem de temel unsurlarda Altay halkları ile benzeşirken, İskandinav halkları ile farklılaşırlar. Sami halkları, Samoyedler, Macarlar, Estonlar ve Finler bu grubun bilinen en kalabalık halklarıdır.¹⁵²

Fin halklarının inanışlarının söylencelerini içeren ‘Kalevala’ adlı eser Elias Lönnrot tarafından 19. yüzyılın ortalarında bir araya getirildi ve bugün çeşitli dillerde de çevirisi yapılmıştır. Lönnrot çeşitli coğrafyalarda, özellikle Avrasya bölgesinde anlatılan halk söylencelerini bir araya getirerek günümüzde bu mitolojinin araştırmalarında büyük bir referans olarak görülen eseri ortaya koymuştur. Kalevala’nın içeriğine baktığımızda, daha önce bahsini yaptığımız kutsal doğa öğelerinin ve animizmin oldukça ön planda olduğu kahramanlık hikâyelerinden oluştuğunu ve daha önemlisi 19. yüzyılda kaleme alınmasına rağmen o bölgedeki Hristiyan inancından kendini soyutlamayı başarmış olduğunu görmek mümkündür. Çalışmamızın merkezine aldığımız Köpek-Kafalılar burada telmihsi ifadeler ile karşımıza çıkar, ancak bu mitolojinin en önemli doğasal öğeleri: ay, güneş, korular, ağaç, ateş, ayı, atmaca ve kurtlardır. ‘Ayı’ hayvan görünümünde; gücü ve kudretiyle, bu mitolojinin en kutsal hayvanı olarak öne çıkar.¹⁵³ Sami halklarının bayraklarında karşımıza çıkması tesadüf değildir.

Fin halk anlatılarını içeren Kalevala’nın içeriğinde bulunan karakterlerin doğayla iletişime geçerek büyü güçlerine erişmesi, ritüeller ve özellikle bu halkların türeyişlerinde ‘ağaç’ ve ‘kuş yumurtası’ olması Ural-Altay toplum inanışlarıyla ortak özellikler taşır. Bu ortak özellikler Türk araştırmacıların dikkatinden kaçmamış olacak ki, bunun üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılmıştır.¹⁵⁴ Ural-Altay toplumlarının kutsal öğeleriyle benzeşen Kalevala’nın hikâyelerinde geçen ‘Pen’i-tar’ karakteri, peri kızlarıyla birlikte karanlık ormanın bekçiliğini yapar. Köpeklerin ve köpek

¹⁵² Leeming, "The Finno-Ugrians From Olympus to Camelot", s.134–137.

¹⁵³ Lönnrot, *The Kalevala*, s.8-9.

¹⁵⁴ Ateş, *Mitolojiler ve Semboller; Ana Tanrıca ve Doğurganlık Sembolleri*, s.26-27. Ayrıca bu husuta Ergun’un da bir makalesi bulunmaktadır. Ergun, *Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları*, s.138–149.

savaşçılarının annesi olarak anlatılır. ‘Pohyola’ kuzeyde bulunan karanlık korular ülkesidir ve bu diyarın koruyucuları bahsini ettiğimiz, Pen’i-tar’ın bakire peri kızlarıdır ve onlara ‘Wainola’ ya da ‘Turyalander’ savaşçılar eşlik ederler. Kalevala’da bu savaşçılar güçlü ve zırhlı savaşçılar olarak anlatılır. Pohyola ülkesi ne zaman yabancılar ya da kahramanlar tarafından rahatsız edilirse, Penitar’ın peri kızları Turyalander savaşçılar ile karşılık verirler. Turyalander savaşçılar, vücutları kıyla ya da postla kaplı güçlü savaşçılar olarak tasvir edilirler. ‘Pohyola’ bölgesi Kalevala’nın pek çok yerinde anlatılır. Hikâyenin başlarında aydınlık çayırlarla kaplı, her yerinde türlü meyvelerin yetiştiği, suyun bol olduğu bölge olarak anlatılan Pohyola, Kalevala’nın ilerleyen bölümlerinde gizemli yaratıkların ve savaşçıların yaşadığı tehlikeli bölge olarak anlatılır. Kalevala’da bu açık bir şekilde anlatılmasa da, ateşin Kalevala bölgesinden ‘Louhi’ adında bir peri tarafından Pohyola’ya kaçırılması hikâyesi anlatılır. ‘Wainamoinen’ karakteri Kalevala’da oldukça adı geçen bir kahramandır ancak bu kahraman bu bölgede tam anlamıyla başarılı olamamış ve ‘Panu’ adındaki kardeşi tarafından uzun süren mücadele sonrası, ateş tekrar Kalevala’ya geri getirilmiştir. Kalevala’da net bir şekilde nedeni yazmasa da, ateş beraberinde aydınlığı ve sıcaklığı getirmiş olacak ki, Pohyola bölgesi ateşi kaybettikten sonra karanlık ve kasvetli olarak anlatılmıştır.¹⁵⁵

Pohyola bölgesinin kuzeyde karanlık ve gizemli olarak anlatılması ve de bu bölgede vücutları kılıklı, hayvan başlı anlatılan ‘Turyalander’ savaşçılarının yaşaması aklımıza Oğuzname’de geçen “Karanlıklar Ülkesi” seferindeki olguları çağırıştırır. Bu bölgede yaşayan savaşçı toplumun anlatıdaki tasviri, büyük ölçüde İt-Barakların bir başka tezahürü olarak aktarılmış olmalıdır. Köpek-Kafalıların değişik görünümünde onlara eşlik eden Amazon kadınlarından veya savaşçı kadın toplumlarından bahsetmiştik. Pohyola bölgesinde anlatılan Pen’i-tar’ın orman perisi kızları anlatısı¹⁵⁶ ve onlara savaşlarda refakat eden savaşçıların olması da bahsi geçen anlatılarla benzeşmektedir.

¹⁵⁵ Lönnrot, *The Kalevala*, s.10-11, 34, 70-74.

¹⁵⁶ Yurchenkova, “About Female Deities in Themythology of Finno-Ugric Peoples”, s.174-179.

Öte yandan ‘Wainamoinen’ gibi Kalevala’nın en büyük savaşçılarından olan bir karakterin, Pohyola bölgesinden ateşi geri almak için çabası sonuçsuz kalmıştır. Sonrasında orman perileri ile münasebete giren ‘Wainamoinen’ onlarla iş birliği yapmak istemiş ve sonunda kardeşi ‘Panu’ bunu başarmıştır.¹⁵⁷ Kalevala’da başkahramanlardan biri olan Wainamoinen’in bu kuzeydeki karanlık ülkeden ateşi alamaması ve sonrasında Pohyola bölgesinin orman perileri ile iletişime geçmesi de Oğuzname’de geçen Oğuz Han’ın “Karanlıklar Ülkesi” seferinde, İt-Barak topluluğuna ilk saldırısında mağlup olması ve İt-Barak kadınları ile iletişime geçerek sonradan zafere ulaşması anlatısını çağrıştırır.

Kuzey halkları arasında mukayese edildiğinde, Fin-Ugor halkları Asya halklarına en yakın yaşayan topluluklardır. Özellikle Fin-Ugor topluluklarının nüfus olarak önemli bir kısmını oluşturan Macarların köklerinin tarihsel, dilsel ve kültürel olarak Altay toplumlarına dayandığı hususu büyük oranda kabul görmüş bir tartışma konusudur.¹⁵⁸ Bununla bağlantılı olarak, A.İnan kültürel birlik hususunda, Moğollarda ve Fin-Ugor toplumlarında kurt ve köpek inancının ortaklığından bahsetmiştir.¹⁵⁹ Bu yakınlık hem köken hem de coğrafya ile birleştigiinden, Kalevala anlatıları ile Oğuzname ya da Dede Korkut anlatıları arasında paralellik oluşmuş olabilir. Dolayısı ile İt-Barak unsuru da anlatılarda paylaşılmış olabilir. Kalevala’nın Fin-Ugor toplumların anlatıları olarak 19. yüzyılda kaleme alınması bu ortak öğelerin açığa çıkmasını hızlandırmıştır.

Kalevala’da, Pohyola bölgesinde geçen anlatılarda, doğanın koruyucuları olarak perilerin dışında, hayvan başlı yaratıklardan bahsedilir. Bu yaratıklar ‘Fok-kafalı’, ‘Ayı-kafalı’ ve cesur savaşçılar olan köpekli görünüşleri ile ‘Turyalander’ figürleri olarak karşımıza çıkar. İlginçtir ki, aynı hikâyenin içerisinde bu yaratıkların gizeminden ve tehlikelerinden bahsedilirken, Pohyola bölgesine bu yaratıklar ile savaşmaya giden yine Kalevala’nın başkahramanlarından Lemminkainen ve Tiera’nın, savaş aleti olarak

¹⁵⁷ Lönnrot, *The Kalevala*, s. 46-49.

¹⁵⁸ Çapraz, “Altayik Kökenden Fin-Ugorluğa - Macaristan’da Farklı Dilbilimsel Yaklaşımlar”, s.253-262.

¹⁵⁹ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s.69-70.

kullanacakları mızraklarının üzerinde ‘uluyan bir kurt’ ve ‘bağırان bir ayı’ figürleri olduğu anlatılır.¹⁶⁰ Doğanın vahşiliğini simgeleyen kurt ya da köpek hem mücadele edilen hem de yardımcı güç olarak ya da kutsallığı simgelercesine savaş aletlerine kazınmıştır. Kalevala bölgesi yaşamın merkezi olarak, Pohyola bölgesi ise kuzeyin gizemli bölgesi olarak anlatılır. Zaten kuzeyde yaşayan toplumların karanlığı, vahşiliği, ürkütücülüğü kuzeyin kuzeyinde olarak tasvir etmeleri diğer İskandinav halklarında da rastladığımız ilgi çekici bir durumdur. Kuzey genel anlamda karanlığı, vahşiliği, bilinmezliği temsil ederken, normal hayatla bilinmezliğin arasındaki coğrafyayı işaret eder. Kuzey Avrupa topluluklarında da bu vahşilik ve tekdüzelik ya da medeniyet arasındaki eşik diğer anlatılardaki teamülü bozmayacak şekilde daha da kuzey bölgelerine yüklenmiştir.

Fin-Ugor topluluklarının anlatılarında köpek; doğanın ve insanın koruyucusu olarak anlatılır. Bir başka deyişle doğanın ve insanın bekçileridirler. Kalevala’da geçen birçok hikâyede köpek önleyici, uyarıcı, koruyucu misyonu ile kutsanmış bir varlık olarak anlatılır. Baş tanrı konumundaki, gök tanrısı ‘Ukko’ bile kahramanların savaştığı ‘Turyalander’ savaşçılarının itaatsizliklerine kayıtsız kalır ve kahramanlara onlara karşı dikkat etmeleri gerektiğini ve ancak mağaralara demir zincirlerle bağlandıklarında zapt edilebileceklerini söyler.¹⁶¹ Gök Tanrısı Ukko’nun bu söylemi bağlantılı olarak İskandinav mitolojisinde zincirlerle zapt edilen ‘Fenrir’ (Dev Kurt) karakterini çağrıştırmaktadır. Kalevala’nın bir diğer bölümünde ise ‘Tuulikki’* adında hayvanların tanrıçası olduğu anlatılan bir karakter vardır. Hikâyede doğa perisi olarak anlatılan bu karakterin Turyalander savaşçıları ile adı yan yana geçmese de, yanında bulunan iki köpek ile tasvir edilmesi ilginizi çekmiştir.¹⁶² Kuzey mitolojisindeki kahramanlara eşlik eden kurt veya köpek kavramı burada tekrar karşımıza çıkmıştır. Bu duruma en yakın örnek olarak, daha önce de değindiğimiz, baş Tanrı niteliğindeki Odin’e eşlik ettiği anlatılan ‘Geri’ ve ‘Freki’ adlı köpeklerini gösterebiliriz.

¹⁶⁰ Lönnrot, *The Kalevala*, s.363-365.

¹⁶¹ Lönnrot, *The Kalevala*, s.390-392.

* Çalışmamızın görsel öğeler kısmında bu tasviri paylaştık.

¹⁶² Lönnrot, *The Kalevala*, s.539-540.

1.4. Slav ve Baltık Mitolojilerinde Köpek-Kafalılar

Slav ve Baltık halklarının mitolojisinde, Hristiyanlık öncesine ait pagan inanışlarına sahip oldukları iddia edilmekle birlikte, elimizde eski dönemden kalma yazılı eser bulunmamaktadır. Slav ve Baltık halklarının mitolojileri de 19. yüzyılda üzerinde çalışılmaya başlanmıştır ve oldukça karmaşık bir yapıdadır. Bu karmaşa kırsal kesimlerde yaşayan halkın inanışlarıyla, daha çok şehir hayatı yaşayanlar arasındadır. Daha büyük kasaba ve illerde yaşayanlar, var olan inanışlarını Hristiyan diniyle birleştirmişlerdir. Fakat kırsal kesimde yaşayanlar için Hristiyanlığın getirdiği cennet vaadi pek kabul görmemiş, yine atalarından aldıkları öğreti ve anlatılara inanmaya devam etmişlerdir. Hristiyanlık, 7. ve 12. yüzyıllarda şehirlerde yaşayan Slav toplulukları arasında bir din olarak yayılmış, ortaçağ Slav ve Baltık halklarının kırsal kesimde yaşayan ve çoğunluğu oluşturan kesimi arasında ise eski inanışlar gücünü devam ettirmiştir. Bir yandan köylüler Hristiyan ritüellerini kabul etmişler diğer yandan da eski tanrıların pagan kültlerine tapınmaktan ve ayinlerini yerine getirmekten geri kalmamışlardır. Hristiyanlık, öldükten sonra bir ahiret hayatı ve umudu vadediyordu ama karşılarındaki çetin hayatın idamesi için koruyucu tanrılarıyla eski din inanışlarını gerekli görüyorlardı. Bu, kilisenin çözemediği bir ikilemdi. Ancak genel anlamda baktığımızda Hristiyan inanışları bir şekilde mitolojilerine girmeyi başarmıştır.¹⁶³

Doğu mitolojilerinin aksine, Slav söylenceleriyle ilgili metinler, söylencelerin oluşmaya başladığı sırada yazının bilinmemesinden dolayı günümüze ulaşmamıştır. 5. ve 7. yüzyıllardaki büyük göçten sonra Slavlar, Elbe nehrinden Dnyeper, Volga nehirlerine Baltık Denizi'nin güney kıyılarından Balkan Yarımadası'nın kuzeyine kadar Merkez ve Doğu Avrupa topraklarını sahiplenirler. Yüzyıllar sonra Slavlar, birbirlerinden ayrılır ve Avrupa'nın en kalabalık üç kollu ailesini oluştururlar. Doğu Slavlar: Belaruslar, Ruslar ve Ukraynalılar; Batı Slavlar: Polonyalılar, Slovaklar, Çekler (Baltık Slavları 12. yüzyılda Germenlerle asimilasyona uğramış komşulardır); Güney Slavlar: Bulgarlar, Makedonlar, Sırp, Slovenler, Hırvatlar, Baltlar ve Boşnaklardan oluşur. Slavlar birbirinden ayrılırlar da, günümüzde mitolojinin onları birçok ortak

¹⁶³ Sherman, *Storytelling 'An Encyclopedia of Mythology and Folklore'*, s.419-420.

noktada birleştirdiği görülür. Bütün Slavların fırtına tanrısı ile şeytani rakibinin mücadelesi ve fırtına tanrısının zaferi hakkında ünlü söylenceleri vardır. Atalara tapınma ve doğa güçlerini tanrılaştırma, Slav pagan dininde ve Slav mitolojisinde bulunur. Halk söylencelerinde ve şarkılarında geçen Slav tanrıları hakkında günümüze kadar ulaşan belirsiz tanıklar, bizi doğanın aydınlık ve karanlık güçleriyle mücadelesine, varlığı yokluğa, yazı kışa, aydınlığı karanlığa yaşamı ölüme ulaştırır. Bu düşünceler ile ölümden sonra yaşam ve ataların mücadelesi iç içe girer. Slav mitolojisi Avrupa mitolojisinden büyük ölçüde farklıdır. Her şeyden önce Slav mitolojisi bir takım nedenlerden dolayı tutarlı görünmez. Doğu Slav kabileleri ve 9. ve 11. yüzyıllarda ayrı bir birim olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tek bir sistem yoktur. Rusya'da 988 yılında Hristiyanlığın kabulünden sonra ise putlar yıkılır, pagan dini yasaklanır çünkü Hristiyanlara daha önceki dinlerden, mitolojik kavramlardan kalan pagan kalıntıların zarar verdiği düşünülür.¹⁶⁴

Slav ve Baltık halklarının inanışlarında Köpek-Kafalılar ve Kurt-Adam görünüşleri oldukça yaygındır. İlk olarak Herodotus kuzeyde İskit halkına yakın yaşayan 'Neuri' halkından bahseder. Herodotus'a göre, 'Neuriler' ülkelerine yılan akını olduktan sonra bu topraklardan kaçtılar ve yakın bir bölgeye yerleştiler. O bölgede yaşayan bazı Yunanlıların aktardığı üzere yılın bazı dönemlerinde bu insanlar kurda dönüşürlermiş. Çevre halklara korku salsalar da onları ısırmasalardı.¹⁶⁵

İskit bölgesi Kuzey Avrasya bölgesini içine alan geniş bir bölgedir ancak Herodotus eserinde daha önceki bahislere bakıldığında, bu halkın 'Borysthenes' günümüzdeki adıyla Dnyeper nehrinin batısında yaşadığını görüyoruz. Bu bölgede değişik zamanlarda çeşitli halkların yaşadığını biliyoruz ancak Herodotus'tan bilim dünyasına aktarılan Neuri halkı üzerine yapılan çalışmalarda, bu halkın Slav ve Baltık halklarının ataları olduğu hususundaki iddialar oldukça fazladır.¹⁶⁶ Herodotus bu kavimden İskit bölgesi anlatısında birçok kez bahsetmiştir ve savaşçı, sert bir kuzey

¹⁶⁴ Uzelli, *Slav Mitolojisi İnanışlar ve Söylenceler*, s. 9-14.

¹⁶⁵ Herodotos, *Herodot Tarihi*, s.326.

¹⁶⁶ Kovacic, "The Dog in the Collection Glasovi Mythological Dog", s.203-205.

toplumu olarak tasvir etmiştir. Herodotus'un aktardığı 'Neuri' halkı bahsinden hemen sonra onlara yakın bölgede yaşayan Amazon kadınlarından bahsetmesi de, çalışmamızda üzerinde durduğumuz şekilde Köpek-Kafalılar ve Amazon kadınlarının yakınlığı hususunu bir daha önümüze getirmektedir.¹⁶⁷

Bu hususta 11. Yüzyılda yaşayan ve o çağda yazdığı eserler ile orta çağın Kuzey Avrupa ülkelerinin inançlarını, sosyal ve siyasi olaylarını kayıt altına alan rahip Bremenli Adam'ın eserinde Amazonlar ve Köpek-Kafalılar ilişkisine şu şekilde değinilir: "Baltık Denizi'nin kıyıları boyunca Amazon adında kavimler yaşadığı söyleniyor. Bölgeden geçen bazı tüccarlardan ve esir alınan erkeklerden gebe kalan bu kavmin kadınlarının doğum yaptıklarında, eğer erkek çocuk doğarsa Köpek-Kafalı oldukları, kız çocuk doğarsa çok üstün bir güzelliğe sahip Amazon oldukları anlatılır. Yaşamları boyunca çoğalmak dışında erkeklerden uzak duran Amazonlara yakın yerlerde yaşayan Köpek-Kafalılar başları göğüslerine basık şeklindedirler, sesleri havlamakla bağırarak arasındadır. Köpek-Kafalılar, gerektiğinde Amazon kadınlarının koruyucusu olarak onlarla birlikte düşmanlarına karşı savaşır. Bu bölgede buna benzer vahşi diğer yaratıkların da olduğu söylenir."¹⁶⁸ Bu bölümde Amazon kadınlarının olağanüstü güzel anlatılması, eşlerini Köpek-Kafalılar erkeklerinden seçmemeleri, yakın yerlerde birlikte yaşıyor olarak anlatılmaları önemlidir.

Avrupa'nın kuzey bölgelerinde yaşayan diğer toplumların mitolojilerini incelerken Sagalar, Eddalar ve Kalevala gibi mitik anlatıların toplandığı ya da milli destan özelliği taşıyan eserlerden faydalanmıştık. Slav ve Baltık halklarının bu şekilde ele alabileceğimiz bir ürünü yoktur. Daha çok sözlü anlatılar, nesilden nesile aktarılan öğretiler ile Hristiyan inancının bu anlatılara karışması söz konusudur. Bu coğrafyayı çalışmalarının merkezine koyan araştırmacılar için sözlü kaynaklar referans olmaktadır. Sloven tarihçi Tanja Kovačič'e göre Slav ve Baltık halklarının 13 binin üzerinde sözlü hikâyeleri vardır. Bu sözlü hikâyelerden bazılarında Köpek-Kafalılar, Kurt-Adam ve benzeri imalar, göndermeler ve atıflar vardır. Yine Kovačič'e göre Slav ve Baltık

¹⁶⁷ Herodotos, *Herodot Tarihi*, s.327-330.

¹⁶⁸ Adam of Bremen, *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, s.242-248, 256.

halklarının inanışlarında bulunan köpek figürü genel anlamda karşımıza şu şekillerde çıkmaktadır: “Köpek başlı savaşçılar, Tanrı’nın kutsal köpekleri, yarı Tanrı, kurt adam, ayın dolunay olduğu zamanlarda köpek şeklini alan insanlar, sadece yılbaşı geceleri kurt haline dönüşen insanlar, cehennem bekçisi kutsal köpekler ve tanrıların koruyucusu olan köpek başlı insanlardır”. Slav halkları bu mitik canlılara karşı, sahip oldukları olağanüstü güçlerden ve yenilmezliklerinden dolayı korkuyla karışık bir saygı duyarlar ve Tanrı’nın bir işareti olarak görürler. Buna rağmen bu canlılar anlatılarda olumsuz birer karakterdirler ve laneti simgelerler. Nadiren bu laneti kendilerinde ararlarken, çoğu zaman bu canlıların lanetli olduğu inancı vardır.¹⁶⁹

Slav ve Baltık halklarında, Köpek-Kafalılar figürü en çok ‘Pasjeglavec’ adıyla bilinir. ‘Pasjeglavec’, ‘Pesjan’, ‘Pesoglav’, ‘Pesoglavec’ isimlerinde çeşitli özellikleri ile karşımıza çıkar. ‘Sodražica’ halkına verilen bu ismin eski zamanlarda yaşayan Slav toplulukları arasında Hun imparatoru Atilla ile birlikte anılır. Günümüzde Slovenya toprakları içerisinde yer alan ‘Ribnica’ vadisinde yaşadıklarına inanılan Köpek-Kafalılar; kurt adam ve kurt çoban inanışlarının da etkisiyle o dönemlerden doğan anlatılarda oldukça korkunç, vahşi ve barbar bir ırk olarak anlatılır. İnanışa göre Sodražica bölgesinde, etrafı üç büyük tepe ile çevrili bir eski kalenin koruyucuları olarak yaşayan Köpek-Kafalılar, Atilla’nın koruyucu askerleriydi. Birbirleriyle ticaret halinde olan Slav halkları, bu alışverişler esnasında çetin bir mücadeleye girerler.

Atilla’nın yaşadığı söylenen eski kalenin etrafındaki tepelerin doruklarında yaşayan Köpek-Kafalılar ile karşılaşılır. Bir kısım halk anlatılarına göre yılın sadece kış aylarında ortaya çıkan Köpek-Kafalılar, yüksek dağların tepelerindeki yenilmez savaşçılardır. Slav halklarının söylencelerine göre ‘Pasjeglavec’ halkı oldukça korkunç bir görünüme sahipti. Atilla’nın savaş zırhlarını, değerli eşyalarını ve sahip olduğu tüm hazineyi korurlardı. Bazı topluluklar vahşi hayvanların çobanı olarak tasvir ederler.¹⁷⁰ Burada Atilla’nın askerleri olarak anlatılan Köpek-Kafalılar inancı zaten hale hazırda tüm Avrupa’ya korku salan bir hükümdarın yenilmezliğinin bir göstergesi olarak

¹⁶⁹ Kovačič, “The Dog in the Collection Glasovi Mythological Dog”, s.199-221.

¹⁷⁰ Cesarek, “The Lore about Dogheads, Werewolves, Wolf Herdsman and Attila in the Mythical Landscape of Sodražica”, s.135-152.

değerlendirilebilir. İskandinav halklarının mitolojilerinde ortak bir karakter olarak Atilla'ya değişik şekillerde rastlıyoruz. Ayrıca Hun İmparatoru Atilla'nın bir Türk lideri olması, Slav halklarındaki 'Pasjeglavec' inancı ile birleştirilmesi, Oğuznamelerde geçen haliyle İt-Barak halkının bir yansıması olarak ta ele alınabilir.

Slav halklarının anlatıları Köpek-Kafalılar hususunda birbirinden ayrılırlar, daha doğrusu özellikle Hristiyan dininin hayatlarına girmesiyle birçok anlatıda farklı şekilde vücut bulurlar. Diğer bir Slav anlatısında, Köpek-Kafalılar bir ucube halktır. Bir gözleri yere diğeri yukarıya bakan, vücutlarının altı köpek üstü insan şeklinde olan, kafaları köpek görünümlü ve arkaya dönebilen, lanetli bir topluluktur. Karanlık ormanlarda yaşayan bu halk özellikle kış aylarında Hristiyan avına çıkarlar ve onları öldürürlerdi. Köpek-Kafalı ucubelerin en büyük düşmanı Hristiyanlardı ve onları öldürmekle kalmaz, yerlerdi. Tanrı tanımaz, ehlîleşmemiş zalim bir topluluktur.¹⁷¹

Slav ve Baltık halklarının inanışlarına sonradan etki eden Hristiyan inancının, bu toplumların inanışlarını da değiştirdiğini görmekteyiz. Halk inanışlarında anlatılan Köpek-Kafalılar yerel halkla temas halinde değildir, kutsal bir halktır ve doğanın koruyucusu konumundadır ancak Hristiyan inancının etkisi ile bu anlatılara canavarlık, vahşilik, lanet ve Hristiyan düşmanlığı simgeleri eklenmiş olmalıdır. Diğer bir taraftan ise Köpek-Kafalıların yenilmezliği çok açık bir gerçektir ki Hristiyan camiası başa çıkamadıkları bu kavmi ikna etmeye çalışacak ve Köpek-Kafalıları Hristiyanlaştıracaklardır. Baltık anlatılarında karşımıza çıkan Aziz Hieronymus* köpek kafalı ve güzel vücutlu bir rahip olarak tasvir edilir.¹⁷²

Slav anlatılarında karşımıza çıkan diğer bir hikâyede ise, bir Slav kralının kızının bir Köpek-Kafalı ile birlikte olduğu ve sonrasında ülkeyi Köpek-Kafalı eşiyle birlikte terk ederek Köpek-Kafalıların başına geçtikleri ve liderleri olarak bu güçlü

¹⁷¹ Kropelj, *Supernatural Beings from Slovenian Myths and Folktales*, s.199-201.

* Aziz Hieronymus inanışı, aslında kökeni 6 yüzyıla dayanan Aziz Christopher(Köpek-Kafalı Rahip) inanışın bir değişik şeklidir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında bu inanışın çıkışı üzerine daha detaylı bir şekilde duracağız.

¹⁷² Kropelj, *Supernatural Beings from Slovenian Myths and Folktales*, s.200.

kavmi ayaklandırarak kralın ülkesini ele geçirdiği anlatılır.¹⁷³ Bu hikâyeye benzer anlatılar hem Avrupa hem de Asya toplumlarında mevcuttur. Slav halklarının bir diğer anlatısı ise ‘Cuckoo’ ve ‘Mugor’ hikâyesidir. İrlanda kıyılarından Romanya bölgesine kadar günümüz Avrupası’nın halk anlatılarında yerini alır. Bu anlatıya göre Büyük Makedon kralı İskender zamanında, ‘Cuckoo’ ve ‘Mugor’ adında iki erkek çocuk dünyaya gelmiş. Bu iki kardeş dünyada eşi benzeri olmayan yakışıklığa sahipmiş. Bu iki çocuğun namı Büyük İskender’e kadar ulaşmış. Bu iki çocuğun güzelliklerini mucize olarak yorumlayan Büyük İskender bunları himayesi altına almış ve şövalye olarak yetiştirmiş. O dönemlerde karanlık ormanlarda yaşayan Köpek-Kafalılar kavmi belirli aralıklarla halka saldırırlarmış ve insanları kendilerine av haline getirmişler. Güzel kadınları ise kendilerine eş yaparlarmış. İnsanların bu yaşadıklarını duyan İskender bu güçlü ve savaşçı kavme karşı yetiştirdiği iki başarılı şövalyeyi, Cuckoo ve Mugor kardeşleri savaşması için yollamış. Uzun süren savaştan sonra bu iki kardeş Köpek-Kafalıların kralının başını kesmeyi ve yenmeyi başarmış. İskender sonrasında Köpek-Kafalıların ülkesini ateşe vermiş ve bir daha türemesinler diye yaktırmış.¹⁷⁴

Görüleceği üzere Slav ve Baltık halklarının anlatılarında Köpek-Kafalılar çeşitli şekillerde yer alırlar, üstelik bahisler oldukça mücessem bir şekilde aktarılır. Köpek-Kafalılar, bu halklar için aynı coğrafyayı paylaştıkları canlılardır; onlardan çekinseler de, uzak dursalar da, mitolojilerinde oldukça somut olarak anlatılır. Halk inanışlarının ürünü anlatılar her ne kadar Hıristiyanlığın etkisiyle şekillenmiş olsa da, büyük ölçüde Avrasya toplumları olan Slavlar atalarından aldıkları öğretilere sadık kalmışlardır. Bu mitolojide karşımıza çıkan Kurt-Adam inanışı diğer Kuzey Avrupa toplumlarında daha silik bir karakterdir. Köpek-Kafalılar ile oldukça ilişkili olan Kurt-Adam figürü bu mitolojide oldukça önemli bir yere sahiptir. Diğer mitolojilerde de rastladığımız şekilde, burada Köpek-Kafalılar karanlık ormanların bekçileri, yüksek dağların tepelerindeki gizemli halk, savaşçı, zalim, vahşi ve yenilmez tasvirleriyle teamülü bozmamıştır.

¹⁷³ Kropej, *Supernatural Beings from Slovenian Myths and Folktales*, s.202.

¹⁷⁴ White, *Myths of The Dog-Men*, s.61, 241.

2. DOĞU MİTOLOJİSİNDE İT-BARAKLAR

2.1. Kafkas Mitolojilerinde Köpek-Kafalılar

Büyük bir kesimi dağlık olan Kafkasya, yaklaşık 1200 km uzunluğunda, 110-180 km genişliğinde olan Kafkas sıradağları ile kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılır. Kafkas sıradağları, doğuda Apşeron Yarımadası'ndan başlayıp kuzeybatı yönünde ilerleyerek Taman Yarımadası'nda son bulur. Kafkaslar üzerinde en yüksek zirveler Elbruz (5642 m) ve Kazbek (5033 m) dağlarıdır. Büyük Kafkas dağlarını her iki tarafa bağlayan en önemli iki geçit ise Darial ve Derbent geçitleridir. Tarih boyunca büyük önem taşımış olan Darial geçidi, Kazbek Dağı'nın eteklerini yalayıp geçen Terek Nehri'ni takip ederek kuzeye ulaşırken, Derbent geçidi daha doğuda, Hazar kıyısındadır. Kafkasya'nın Hazar Denizi ile Karadeniz arasındaki coğrafi konumu, kuzey ve güney arasında hareket eden kavimler için uygun bir geçit oluşturmuştur. Tarih boyunca İran'a yönelen Hint-Avrupa göçlerinin Derbent geçidi üzerinden yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Darial geçidini daha çok İskitler kullanmış, Karadeniz kıyısındaki sahil yolu ise Kimmerler ve Trererler tarafından tercih edilmiştir. Ticaret yapmak için gelen Yunanlılar bu coğrafyaya Kolkhis adını vermişlerdir.¹⁷⁵ Genel anlamda bu bölgenin sakinleri olarak kabul edilen halklar; Abhazalar, Adıgeyler, Kabartaylar, Karaçay-Malkarlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Dağıstan halkları, Gürcüler, Ermeniler ve Azeri halkları olarak kabul edilir.¹⁷⁶

Bu bölgenin bir geçit ve göç bölgesi olması ve jeopolitik önemi beraberinde çok uluslu bir tarih ve kültür mirası bırakmıştır. Fakat birçok medeniyetin kısmi şekilde hüküm sürdüğü topraklarda Yunan, Pers, Roma, Selçuklu, Osmanlı, Moğul ve Timurlu gibi büyük devletlerin hâkimiyeti altında kalan Kafkas halklarının inanışları, kültürleri ve beraberinde oluşan mitolojileri de bundan etkilenmişlerdir. Buna rağmen Kafkas halklarına özgü olan Oset, Çerkez, Adige ve Gürcü anlatıları bu bölgenin mitolojisini oluşturan halk inanışları olarak aktarılır.¹⁷⁷ Bu anlatılar arasında son dönemde ortaya

¹⁷⁵ Özbay, *Mitoloji ve Nartlar*, s.9-11.

¹⁷⁶ Tavkul ve Kalafat, *Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür*, s.111-112.

¹⁷⁷ Dumiezil, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, s.29-33.

çıkan Nart destanları neredeyse tüm Kuzey Kafkasya halklarının ortak ürünüdür. Nart destanları Adigeler (Çerkes) dışında Karaçay-Malkar Türkleri, Abhaz-Abaza, Oset, Çeçen-İnguş ve Kumuk Türklerinin folklorunda da yer alır. Adige ve Abhazların Nart destanları eski Yunan mitolojisiyle benzerlikler gösterirken, Karaçay-Malkar Türklerinin destanları eski Türk mitolojisine yakındır. Gerçekte Kuzey Kafkasya’da ya da Adige toplumunda Nart adlı bir soyun olduğuna dair somut bir bilgi olmamasına rağmen, Nartların Çerkesler ve Kuzey Kafkasya halklarının ortak olarak yarattıkları düş gücü kahramanları olduğu günümüz Kafkasya araştırmacıları tarafından kabul edilmektedir.¹⁷⁸ ‘Nart’ kelimesinin etimolojisi üzerine çalışma yapan araştırmacıların bu kelimenin Moğul kökenli olduğunu düşünmeleri ve anlamının ‘Kurdun Çocukları’ olduğu hususundaki iddiaları ilgi çekicidir.¹⁷⁹

Kafkas halklarının ortak inanışlarını içeren Nart mitolojisi anlatılarına baktığımızda, Animizm ve Şamanizm’in etkileri oldukça açıktır. Çok tanrılı inanışın hâkim olduğu bu mitolojinin en önemli öğelerinin, ağaç-koru, yıldırım, ateş, demir, kurt ve sürüler olduğu görülür. Kafkas mitolojisinde kurt ve köpek(çoban köpeği) saygı duyulan, korkulan ve onlara karşı tanrılardan yardım istenen varlıklardır. Bu mitolojide yer alan ‘Tutir’ ve kavmi Köpek-Kafalılar ya da İt-Barak anlatılarına oldukça yakın bir topluluktur.

Tutir, Osetlerde kurt ve köpeklerin efendisi ve koruyucusu olan bir ruhtur. Onun izni olmadan beraberindeki kurt ve köpek ordusu ne insanlara, ne de diğer hayvanlara bir fenalık yapabilirler. Ayrıca, çobanlar ona dua eder ve yakarır; oruç tutulan sürenin başında onun adına bir şenlik düzenlenir ve sonbaharda onun onuruna bir teke (Tutiri caü) merasimle kesilip yenir (keçinin etinden yalnız aile fertleri yiyebilir; hiçbir yabancı yiyemez). Tutir kavmine öfkelenildiğinde, onların ağzına büyükçe taşlar tıkayıp, açlıktan ölmelerine yol açar. Tutir’in bu özel görevi, onu sürülerin ve insanların koruyucusu olan Faelvaera’yla sık sık karşı karşıya getirir. Söylenenlere göre, bir keresinde Tutir’in onuruna yapılması gereken merasim unutulup keçi kesilmeyince, Tutir intikam almaya

¹⁷⁸ Övür, “Çerkes Mitolojisinin Temel Unsurları-Tanrılar ve Çerkesler”, s.89-90.

¹⁷⁹ Abayev, *Nartlar-Asetin Halk Destanı*, s.15.

karar verir ve heybetli, boz bir kurdun önderliğinde canavar sürüsünü bu işle görevlendirir. Tutir'in ordusu, üç saat içinde bütün köylerdeki hayvan sürülerinin üçte ikisini öldürür. İnsanların silahları bu vahşi canavarlara işlemez ve ordu, ancak görevlerini tamamladıktan sonra tekrar ortadan kaybolurlar. İnsanlar büyücülere danışır ve başlarına gelen bu felaketin nedenini öğrenirler. Ve o günden bu yana bu kutsal geleneği özenli bir biçimde yerine getirirler. Bir araya gelen göksel ruhlar, Tutir'in bu intikam eylemini aşırı bulurlar. Hayvanların bu şekilde öldürülmesi sonucu, insanların kendilerine kurban etmek üzere hayvan bulmakta zorlanacakları endişesine kapılarak Tutir'i cezalandırmak isterler. Ancak Faelvaera, hayvan sürülerine verdiği zarara rağmen, Tutir'den yana olur. Faelvaera, insanların ve hayatta kalan hayvan sürülerini çoğalmasını sağlayacağına ve dolayısıyla dağlarda yaşayan en fakir insanların dahi göksel ruhlara kurban edecek en az birer hayvana sahip olacağına dair söz verir.¹⁸⁰

Hikâyede geçen 'Tutir' ve vücutlarına silah işlemeyen kurt ve köpeklerden oluşan kavmi aklımıza, Oğuz Han'ın Karanlık Ülkesine yaptığı seferdeki İt-Barak görünümünü getirir. Nihayetinde, vücutlarına ok işlemeyen İt-Barak Han ve kavmi, bu hikâyede bir başka söylence ile karşımızdadır. Çalışmamızda buraya kadar olan bölümde değişik halkların Köpek-Kafalılar ve Kurt-Adam inanışlarını aktardık, ancak inanışlarda hep kurt ve köpek görünümleri birbirinden ayrıldığını görüyoruz ki, Kafkas halkları da ayırmıştır. Ancak bu anlatıda, kurt ve köpeğin aynı kavmin savaşçıları olarak anlatılması bir nevi kurt ile köpeğin eş tutulduğunu da göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde dünyaca bilinen 'Kafkas Köpeği'¹⁸¹ heybeti, gücü ve üzerini kaplayan kalın postu ile kurtlarla boğuşabilen nadir köpek cinslerinden olarak tanınmaktadır. Zoologlar tarafından bu ırkın tarihinin eski çağlara dayandığı söylenmektedir. Kafkasya'nın eski toplumlarının inanışlarında ve aktardığımız anlatıda kurt ile köpeği eş tutulmasının ya da eş güçlere sahip olarak gösterilmesinin nedeni, bu bölgede yaşayan köpeklerin özelliği olabilir.

¹⁸⁰ Dumiezil, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, s.94-95.

¹⁸¹ Samsonova, *Caucasian Shepherd Dog*, 5-11.

Kafkas mitolojilerinde bahsi geçen diğerk bir karakter ‘Oco-Koci’dir. Özellikle Megrellerin anlatılarında ismi geçen bu ‘Kurt-Adam’, Tkasi-Mapa’nın kocasıdır. Göğsü kıl yerine, sivri uçlu kemikli urlarla kaplıdır. Sık ormanlarda, yolundan geçenlerin üstüne atılıp, onları güçlü kollarıyla göğsündeki bu sivri kemiklere bastırarak öldürmektedir. Bu nedenle kişi, onu fark eder etmez silahını çıkarmalı ve kullanmalıdır, o da sadece bir kez. Eğer bunu başarabilirse, bunun üzerine Oco-Koci yayaya yaklaşıarak, bir ikinci kez, bir üçüncü kez daha kendisine saldırmasını emreder. Ancak kişi, onun bu isteğini yerine getirmemelidir, aksi takdirde Oco-Koci eski gücüne tekrar kavuşur ve karşısındakinin üzerine atılır.¹⁸²

Bağlantılı olarak hikâyede adı geçen Oco-Koci’nin karısı ‘Tkasi-Mapa’ karakteri ise Kafkas anlatılarında şu şekilde tasvir edilir: “Tkasi-Mapa bir orman perisidir. Kocası Oco-Koci’nin kötü görünümünden mutlu değildir. Karanlık ormanlarda yolundan geçenlere on parmağını göstererek, onlara sessizce aşkını sunar. Ormanlar Kraliçesi’nin on parmağını göstermesi, on yıllık bir sözleşme yapılacağı ve bu sürenin sonunda erkeğin tekrar özgür kalacağı ve yeryüzünün tüm nimetlerine kavuşacağı anlamına gelir. Erkek sessiz kalıp başıyla işaret ederek, bu süreyi kısaltabilir. Bunun üzerine Tkasi Mapa önce beş, sonra üç ve daha sonra da yalnız bir parmağını gösterir. Ancak erkek bu süreyi yarım yılın altına indiremez (bükülmüş bir parmakla işaret edilir), aksi takdirde aklını kaçıırır.”¹⁸³ Kafkas halklarının inanışlarında adı geçen bu iki karakterin karı koca olması ya da beraber yaşaması, Oci Koci’nin kurt-adam olarak çirkin, kötü ve güçlü olarak anlatılması, eşi Tkasi Mapa’nın kocasından mustarip bir şekilde emrine girecek erkekler araması, aklımıza yakın yaşayan toplumların ortak ürünü olabilecek Oğuz Han ve Karanlık Ülkeleri seferindeki İt-Barak erkek ve kadın görünümünü getirir. Hatırlanacağı üzere bu seferde yenilgi alan Oğuz Han’ın askerleri bir süre sonra eşlerinden mustarip İt-Barak kadınlarıyla birlikte olurlar, hatta kendilerinden erkeklerini nasıl yenecekleri konusunda tavsiye de alırlar. İçlerinde Türklerin de bulunduğı oldukça geniş ve çok uluslu bir bölgede yaşayan Kafkas toplumlarının inanışlarının, en

¹⁸² Dumiezil, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, s.79.

¹⁸³ Dumiezil, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, s.92-93.

önemli Türk anlatılarından olan Oğuzname hikâyeleriyle benzeşmesi beklenir bir durumdur.

Bu benzeşmelere bağlı olarak, Nart destanlarının başkahramanlarından olan demircinin adı “Kurdalagon”dur. ‘Kurdalagon’ adının “kurd” (eski Osetçe demirci) sözü ile “Alag” (bir Nart sülalesi) sözünün birleşmesinden meydana gelmiş olabileceği söylenmektedir. Bu “Kurdalavargon” ekinde olduğu söylenmekte ve bu kelime “kurd” (eski Osetçe demirci) + ala (Alan kavmi) + varg (eski Osetçe kurt) + on (Osetçe oğul, soy bildiren ek) şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca bu hecelemeden “Alanların kurt soyundan olan demircisi” şeklinde bir anlam çıkartılmaktadır. Diğer bir iddia ise, Osetçedeki “varg” (kurt) sözünün aslında Moğolca “barak” (köpek) sözünden kaynaklandığı hususudur.¹⁸⁴

Nart destanlarının eski Türk toplumlarıyla benzeşmesi hususunda, Adiloğlu’nun şu tespiti de önemlidir. “Kafkasya coğrafyasında yaşayan halkların ortak kültür ürünlerinden biri olan Nart destanları, Karaçay-Malkar Türklerinin halk edebiyatında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Karaçay-Malkar Türkleri dışında Çerkes, Abhaz-Abaza, Oset, Çeçen ve Kumuk Türklerinin folklorunda da yer alan Nart destanları birçok yönden birbirlerine benzemekle birlikte bu destanların her birinin kendisine has birtakım millî vasıfları barındırdığı ve aralarında bazı farklılıkların olduğu dikkat çekmektedir. Çerkes ve Abhaz-Abazaların Nart destanları eski Yunan mitolojisiyle benzerlikler gösterirken, Karaçay-Malkar Türklerinin, Nart destanları ise eski Türk mitolojisiyle yakınlık göstermektedir.”¹⁸⁵ Karaçay-Malkar Türklerinin inanışlarında çok ciddi ve önemli bir kurt kültü vardır. Çocuğunun cesur ve erkek olmasını isteyen hamile anne cebinde kurt dişi taşır. Erkek çocuk beşiğinin dört köşesine dört kurt motifi kazıyan aileler vardır. 1940 sürgününden evvel erkeklerin tahta karyolalarında kurt motifi olurdu. Kahramanlar ölünce cenazeleri kurt derisi şeklinde sedyede taşınırdı. Hala birçok bostanın üst başında kurt kafası motifi vardır. Düzde kalmış evcil hayvanları kurdun parçalamaması için yapılan ‘kurtağzı’ bağlama inancı diğer Türk

¹⁸⁴ Adiloğlu, “Karaçay-Malkar Nart Destanları”, s.10.

¹⁸⁵ Adiloğlu, “Karaçay-Malkar Türklerinde Nart Destanları”, s.577.

boylarında olduğu gibi Karaçay-Balkarlarda da vardır. Türklerde kurt kültü, hayatın bütün safhalarında ve bütün Türk boylarında yaygındır. Kurt gözü, kurban gözü gibi nazar almış çocuğun banyosuna konur. Kurt dışinden ve tırnağından muska ve büyü yapılır. Burun deliğinden kurt kılı geçirilen erkek çocuğun büyüğüne cesur olacağına inanılır. Gerdek gecesinde başarısız olan bağlanmış gençler kurt postu üzerinde çiftleştirilir. Rüya da kurt görmek hayır alameti olarak algılanır.¹⁸⁶

Derbend ve Darial geçitlerinin Kafkasya için tarihi ve coğrafi öneminden söz etmiştik. Bu hususta D.G. White, Kafkasya'nın özellikle kuzey halklarının tarihin birçok kesitinde hem tarihçiler hem de coğrafyacılar için bir eşik olduğunu, kuzey Kafkasya halklarının bunlar tarafından vahşi, ıslah edilemez, Köpek-Kafalı kavimler olarak anlatıldığını vurgular. Büyük İskender'in Asya seferinde Kuzey Kafkasya halklarından korunmak ve bu iki bölge arasında set olması için 'Demir Kapı' yaptırdığı iddiasının, bu eşığın varlığı hususunu desteklediğini öne süren White bu eşığı simgeleyen kapının nerde olduğu hususunda çeşitli teorilerin olduğunu aktarırken, Köpek-Kafalı halkının büyük ölçüde Kuzey Kafkasya ve Ural topluluklarından türemiş olabileceğini göz önünde tutarak, bu kapının Derbend geçidinde olması ihtimalini en öne koyar.¹⁸⁷

Muhayyel veya mücessem varlığı ve yeri sorgulanan Büyük İskender'in yaptırdığı 'Demir Kapı', Ergin Ayan'ın bu fikirleri ile daha net açıklama kazanır. "Rubruk'un¹⁸⁸ sözünü ettiği Demirkapı mevki Arap coğrafyacı Mesudi'nin dağlar ile Hazar Denizi arasında Anuşirvan tarafından Babü'l-Ebvab adında bir şehir yaptırdığını belirttiği Derbend'dir. Burası Hazar Denizi'nin batı sahilinde bir şehir olup, bilhassa emsali bulunmayan uzun surları ile meşhurdur. Bu surlar, deniz ile dağlar arasındaki 2-3 km. yolu kapatarak, Türkler ve diğer göçebe kavimlerin istilâsına karşı koymak için yapılmıştır. Bu bölgedeki nehirlerin bazıları Konstantiniyüzyile halicine bağlanan Maytos (Karadeniz)'a dökülür. Trabzon da bu denizin kenarındadır. Uzak diyarlardan

¹⁸⁶ Tavkul ve Kalafat, *Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür*, s.126.

¹⁸⁷ White, *Myths of Dog-Men*, s.32-34, 55.

¹⁸⁸ Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, s.112-116.

birçok Müslüman kavimleri, Rumlar ve Ermeniler ticaret yapmak için buraya gelirler. Buna mukabil Orhon Abidelerinde ve Çin kaynaklarında zikredilen Hazar Denizi'nin doğusunda olan bir Demirkapı (Derbend) daha vardır. Kül-Tigin yazıtında şu şekilde geçmektedir: “Geride İnci (Seyhun) Irmağını geçerek Demir Kapı'ya kadar sefer ettim.” Çinli seyüzyılah Hüen Çang'a göre, burası Kök-Türklerin İran hududunu aşmamaları için mânia olarak yapılmıştır.¹⁸⁹ Büyük İskender'in yaptırdığı söylenen Demir Kapı'nın barbar kavimler ile yerleşik hayata sahip toplumlar arasında bir set olduğu inancı vardır. Burada sözü edilen barbar kavimlerin, dini öğretiler ile birleşerek Köpek-Kafalılar ve Ye'cüc-Me'cüc olduğu hususunda inançlar etrafında toplanır.¹⁹⁰

Büyük İskender'in Asya seferinde kendisine refakat eden Callisthenes, İskender'in Asya seferinde yaşadıklarını kaydetmiş, ancak erken ölümü üzerine bu yazdıkları 'Pseudo-Callisthenes' (Sözde-Callisthenes) gezi günlükleri olarak tarihe geçmiştir. Callisthenes, Büyük İskender'in Köpek-Kafalılar ile karşılaşmasını şu şekilde aktarır: “Saat sabah 9-10 sularıydı. Aniden bir keçi kadar kıllı bir adam karşımızda belirdi. Bu vahşi yaratığın ne olduğunu anlamadan, onu rahatsız ettiğimizi anladım. Bu vahşi adamı hemen yakalamak ve bağlamak istedim ancak gür ve keskin bir şekilde karşımızda durmuş bize doğru havlıyordu. Bir kadına soyunmasını ve bu vahşi adamın yanına gitmesini emrettim ve kadının güzelliği karşısında bu vahşi adamın yenileceği ihtimalini düşündüm. Fakat bu vahşi adam kadını aniden kaptı ve uzaklaştı, uzaklaştığı yerde bu kadını yiyordu. Adamlarım büyük bir gürültü kopararak kadını bu vahşi yaratığın elinden kurtarmak için hamle yaptılar. Bu vahşi adamın beraberinde olduğunu anladığımız bir topluluk, dehşetle çalılıklarından arasından çıkarak bize doğru saldırdılar. 40 bin askerim yanımdaydı. Onlara hemen tüm çalılıarı ateşe vermelerini emrettim. Ateşi gördüklerinde, saldırmaktan vazgeçip geri çekildiler ve sonrasında kaçmaya başladılar. Kaçanları ordumla takip ettim ve birçoğunu yakalayıp bağladık. Rehin alındıklarında yemek yemeyi reddettiler ve çoğu bir süre sonunda açlıktan öldüler. Bu gördüğüm kesinlikle bir normal insanlar değildi. Tüylü, siyah, elleri ve ayakları pençeli, köpeksi görünümlü ve sürekli havlayan çetin ve vahşi bir

¹⁸⁹ Ayan, “Moğol Devri Avrupalı Seyüzyılahlara Göre Karadeniz'in Kuzeyi”, s. 46-47.

¹⁹⁰ Wolohojian, *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes*, s. 1-7.

topluluktu.”¹⁹¹ Bağlantılı olarak Callisthenes’ten aktardığımız anlatının İskender’in Asya seferinde, yerini tam olarak belirleyemsek de Parthia’da Hazar Denizi’nin doğu bölgelerinde teşekkül ettiğini anlıyoruz. Üstelik Callisthenes bu hikâyeden sonraki anlatılarında Büyük İskender’in yaşadığı olaydan sonra çevre halkı ile konuştuğunu ve onlara, karşılaştığı vahşi halklar ile ilgili sorular sorduğunu ve karşılık olarak bu halkların sayılarının çok olduğu, karanlık korulara ve yüksek dağlara hâkim olduklarını işittiğini aktarır.

Aktardığımız hikâyenin Kafkasya’nın doğusunda vuku bulması ve karşılaşılan halkın tasvirinin, Oğuzname’de geçen Oğuz Han’ın Karanlık Ülkeleri seferinde karşılaştığı İt-Barak halkının tasviri ile örtüşmesi ilgi çekicidir. Bu hikâyede Büyük İskender’in bu halkla karşılaşması ve bazılarını esir alması, ardından çevre halka bunları sorması, sonrasında anlatıldığı üzere ‘Demir Kapı’yı yaptırması da, İskender’in bu halkın vahşetinden ve yapabileceklerinden çekindiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Callisthenes’in yazdıklarından aktardığımız kısım ayrı bir önem daha taşır. Callisthenes hem Büyük İskender’in yoldaşı hem de saygı duyulan bir isimdir. Aktardığı kısımda, bu olayı görgü tanığı olarak gözüyle şahit olmuş şekilde aktarır, dolayısı ile sonraki dönem Batılı tarihçiler için bu kaynak bir nevi kanıt yerini tutacak bir değere sahip olacaktır. Bu durum çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde değineceğimiz Yunan tarihçi Ctesias için de geçerlidir.

2.2. Moğol ve Tunguz Halklarında Köpek-Kafahlar

Moğol ve Tunguz halkları, tarih boyunca Doğu ve Kuzeydoğu Asya’da Türk kavimleri ile birlikte yaşamışlar ve bunun getirisi olarak hem dil hem de inanışlar hususunda Türk halkları ile birçok ortak değerlere sahipti olmuşlardır. Kafesoğlu’na göre bu halklar Büyük Hun devletinin altında yaşıyorlardı. M.Ö. 3. yüzyılda ortaya çıkan Mo’tun (Mete) ve askerleri Hun devleti adı altında Çin’in belli bölgelerini fethetmiş, kimi bölgelerini haraca bağlamıştır. Bu devletin ya da imparatorluğun sınırları doğuda Kore, kuzeyde Baykal gölü ve etrafı, batıda Aral gölüne, güneyde Tibet

¹⁹¹ Mugrdich, *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes*, s.113- 114.

yaylası ve Karakurum dağlarına kadar ulaşmıştı. Bu tarihlerde Hunlara tabi olanlar arasında Moğollar, Tibetliler, Tunguzlar ve Çinliler de vardır.¹⁹²

Moğol boy birliğinin ve sonrasında uzun bir süre onlara tabii olacak Tunguzların en erken tarihi henüz daha aydınlatılamamıştır. Fakat bozkırda kurulan bazı siyasi oluşumlara katılan ya da onlara bağlı yaşayan bu halklar, 12. Yüzyılın başlarından itibaren bir ivme kazanarak çeşitli boyları dize getirecek olan Moğol halkları, 13. Yüzyılın başında Cengiz Han'ın komutasında 'Cengizli' Devleti olarak geniş ölçekli bir fethi hazırdı.¹⁹³

Bu çerçevede Moğol ve Tunguz halkları 13. Yüzyılın başlarına kadar tarih sahnesinde çok rol almadılar, büyük oranda bu tarihe kadar Çin ve Türk devletlerine bağlı veya onlara yakın yaşayan bu toplulukların, onların kültür ve inanışlarından etkilenmiş olması muhtemeldir. Bakıldığında, özellikle Moğol halklarının türeyiş efsanelerinden halk kahramanlarına, mitolojik görünümünden ritüellerine kadar özellikle Türk halklarının sahip olduklarıyla benzeşen öğeleri vardır.

Üstelik çalışmamızın en temel kaynağı olan Oğuzname yazmalarında bile bir ortaklık ya da mal etme durumu söz konusudur. Bu hususta Fuzuli Bayat'ın düşünceleri önemlidir ve şöyle yorumlar: "11-13. yüzyılda Arapça ve Farsça yazılmış tarih kitaplarında Oğuz tarihinin yer alması, Oğuz tarihinin büyük ölçüde Farsça mevcut olmasını açıklar. Siyasi ve tarihi olayların Türklerin lehine işlenmesi, Orta çağda Oğuz tarihinin Farsça ve Arapça tercümelerinin yapılmasını sağlamıştır. Arap ve Fars kaynaklı eserlerde yer alan Oğuz tarihi sonradan 'Cengiz' adına da mal edilmiş ve dolayısı ile Cengiz Han'ın fütuhatına meşruluk kazandırılmıştır. Nitekim Cüveyni'nin meşhur *Tarih-i Cihangüşa* adlı eserinin birinci cildinde yer alan Cengiz tarihi, Oğuz tarihi temelinde oluşturulmuştur. Bu eserin baş kısmını Oğuz şeceresi süslemektedir. Ayrıca İslami varyantlardan bize malum olan Oğuz'un doğumu, süt içmesi, çocukluğu, hâkimiyet için babası ile savaşması da Cengiz tarihinde yer almaktadır."¹⁹⁴ Görüleceği

¹⁹² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.60-61.

¹⁹³ Golden, *Türk Hakları Tarihine Giriş*, s.335-339.

¹⁹⁴ Bayat, *Oğuz Destan Dünyası-Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, s.21-22.

üzere Türk halklarının kadim tarihine birçok yönüyle ışık tutan ve en önemli değerlerinden olan Oğuz Destanı ve yazmaları dahi Moğollar tarafından üstlenilmiş ya da üstlendirilmiştir. Bu da Türkler ile Moğol ve Tunguz halklarının ortak geçmişinin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu sayede Oğuz Han'ın Karanlık Ülkesine yaptığı seferdeki İt-Baraklar, bir kısım tarihçiler tarafından Cengizhan'ın yaptığı seferlere bağlandığından, İt-Baraklar dolaylı yönden Moğolların da ürünü haline gelmiş oluyor.

Moğol ve Tunguz halklarının türeyiş efsanelerinde birbirlerine benzer şekilde erkek kurt ve kadın motifi bulunur, bu durum aynı bölgenin halkları olan Altay halkları için dişi kurt ve erkek şeklindedir. Özellikle Cengiz Han'ın atası 'Alan Ko'a Hatun' hususundaki aktarımlar ilginçtir. Abdulkadir İnan'ın eserinde bu durum şöyle anlatılır: "Her gece parlayan (üçgen), sarı bir adam çadırın üst penceresinden giriyor, kapının ışığı ile karnımı okşuyordu. Onun parlak ışığı karnıma nüfuz ediyor ediyor, giriyor, çıkarken de sarı bir köpek gibi ayın ve güneşin şualarından tırmanarak geri dönüyordu. Cengiz Han'ın atası olan 'Ko'a Hatun' halka; kendisine bir ışık indiğini ve Gök kurt olarak çıktığını söylemişti. Ancak halk buna inanmamıştı. Bunun üzerine bazıları hatunun çadırının yanında pusu kurup, beklediler. Havadan, parlak bir ışık indiğini gördüler. "Bayağı güneş gibi inen bu ne idi? Diye birbirlerine sordular. Gelin bağıralım, kurt ise çıkar dediler. Bağırdılar. Baktılar ki, 'at yeleli bir gök kurt' çıka geldi. Arkasına baktı ve 'Cengiz' diye bağırdı. Ondan sonra kayboldu."¹⁹⁵ Bu anlatı *Cengizname*'den alıntı yapılarak aktarılmıştır, Moğolların erken tarihi ile ilgili diğer bir önemli kaynak ise 1240 yazıldığı iddia edilen *Moğolların Gizli Tarihi* eseridir. Bu eser sadece Cengiz'in atalarının tarihini değil yapılan seferleri, Moğollara ait inanışları aktarması açısından da oldukça önem arz eder.¹⁹⁶

Tunguz halklarında kurttan türeme hikâyesi ise başka bir formda karşımıza çıkar: "Tunguz beyinin çok güzel iki kızı varmış (Bazı kaynaklarda üç kızıdan bahsedilir). Bu kızlar o kadar akıllı ve o kadar iyiymişler ki, bey babaları şöyle bir karara varmak zorunda kalmış. Bey demiş ki; 'Ben bu kızları nasıl insanlarla

¹⁹⁵ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s.71.

¹⁹⁶ *Moğolların Gizli Tarihi*, s.35-48.

evlendirebilirim! Bunlar o kadar iyi ki, ancak Tanrı ile evlenebilirler!’ Bunu diyen Bey, kızlarını alarak götürmüş ve bir tepenin başına koymuş. Burada kızları, Tanrı ile evlensinler diye beklemiş. Kızlar bu tepede Tanrı’yı bekleye durmuşlar. Aradan epey zaman geçmiş. Ama ne Tanrı gelmiş ve ne de onlarla evlenmiş. Kızlar böyle bekledükçe, tepenin etrafında, ihtiyar ve erkek bir kurt görünmüş. Kurt, tepenin etrafında dolaşmaya başlamış ve bir türlü de, orasını bırakıp gitmemiş. Küçük kız kurdun bu durumunu görünce şüphelenmiş ve kardeşine; "işte bu kurt Tanrı’nın ta kendisidir. Ben inip, onunla evleneceğim, demiş. Kardeşi gitmemesi için ısrar etmiş ama kız dinlememiş. Tepeden inerek kurtla evlenmiş ve bu suretle sonraki nesil, bu beyin kızı ile kurttan türemiş".¹⁹⁷ Moğol ve Tunguz halklarının türeyiş anlatılarında ‘kurt’ imgesi oldukça muteber kabul edilmektedir. Türeyişlerinde yarı-insan yarı-kurt soyundan geldiklerine inanan halkların, hayatlarındaki diğer inanışlara bu imgeleri aktarması oldukça mümkündür. Turan’daki Türk halklarında ise erkek kurt, erkek kahraman ile yer değiştirmiştir ancak temelinde büyük benzerlikler taşır.

Carpini, Hristiyan camiasının elçisi olarak gittikçe güçlenen Moğollara gönderilen ilk bilinen elçidir (1246). Carpini, Karadeniz’in kuzey bölgelerini ve halklarını genel anlamda şu şekilde tasvir eder: “Kumania kuzeyde Rusya ötesinde Mordvinler, Bilerler veya Büyük Bulgarlar, Başkirler yani Büyük Macarlar ve Başkirlerin ötesinde Parositler ve Samoyetler, Samoyetlerin arkasında zikredilen ve okyanus kıyısındaki tenhalarda yaşayan İt suratlılar ile sınırdadır. Güneyde ise Alanlar, Çerkezler, Hazarlar, Grekler, Konstantinopol, Gürcistan, Ermenistan, Türk Ülkesi, saçlarını tamamen kazıyan Burtaçlar ve ayrıca Ziclerin ülkesi ile sınırlıdır. Batısında Macaristan ve Rusya bulunur.”¹⁹⁸ Carpini’nin eserinde işaret ettiği coğrafya ve halkları derinlemesine inceleyen Ergin Ayan, Carpini’nin ‘İt Suratlılar’ ya da ‘Köpek-Kafalılar’ halkı tasviri için, Samoyet halklarına komşu olan Asya Eskimo halklarını işaret eder. Ve devamında Oğuzname’de geçen İt-Barak halkına değinen Ayan, Carpini’nin bu tasvirinin Oğuz Destanı ile bağlantılı olabileceğine de değinir.¹⁹⁹ Samoyetler

¹⁹⁷ Ögel, *Türk Mitolojisi I*, s.21-22.

¹⁹⁸ Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s.113.

¹⁹⁹ Ayan, “Moğol Devri Avrupalı Seyüzyıllara Göre Karadeniz’in Kuzeyi”, s. 51-52.

Sibirya'nın kuzeyinde yaşayan bir halktır ve o zamanlar Şamanizm'e inandıklarına dair görüşler de mevcuttur.²⁰⁰ Ayrıca, kurtla ilgili mitler tüm Sibirya topluluklarında varlığını sürdürdüğü için, Altaylı olmayan topluluklarda, örneğin Samoyetler de bile bir mağarada kurtla yaşayan bir kadından söz eden efsaneler bulunmuştur.²⁰¹

Carpini'nin Köpek-Kafalılar hakkında söyledikleri bununla sınırlı değildir ve şunları da ekler: “Moğollar bir çölden geçtiler ve Rus rahiplerin ve başkalarının söyledikleri üzere dişi canavarların olduğu bir ülkeye vardılar. Birçok çevirmen aracılığıyla kadınlara bu toprakların erkeklerinin nerede olduklarını sorduklarında, bu topraklarda kadınların insan biçiminde doğduğunu ve erkeklerin de köpek görünümünde olduğu yanıtını aldılar. Köpek görünümündeki erkekler, kendilerini önce suya atıp sonra toprak üzerinde yuvarlanarak, kalın bir zırha sahip olurlarmış.”²⁰² Oğuz Destanı'nın birçok tarihçi tarafından, milattan evvel 2. ve 3. asır vakalarını anlattığı ve kültürünü yansıttığı düşünülse de, Oğuz Destanı'nın tercüme ve tahlilini yapan Togan, Oğuz Destanı'nın İskit ve Sakalara dayandığını ve bu anlatıların milattan evvel 7. ve 8. asırlara tekabül ettiğini iddia eder.²⁰³ Buradan hareketle, büyük ölçüde aynı halklardan bahseden Oğuz Destanı ve Carpini Seyahatnamesi karşılaştırmasında, Oğuz Destanı'nın çok daha eski bir dönemin kültür ve inanışlarını aktarması vesilesiyle, Carpini'nin Asya halklarının en büyük kültür yazmalarından olan Oğuz Destanı'ndan haberdar olup olmadığı sorusunu aklımıza getirir.

Üstelik Carpini iki yıl sürecek seyahatinde; Köpek-Kafalılar halkını Tatar halklarından duyduğu kadarıyla aktarır. Dolayısı ile Carpini Asya gezisinde Köpek-Kafalıları anlatırken, Türk dünyasının inanışlarında olan İt-Barak halkını aktarmış olabilir. Ek olarak, Carpini; Samoyed halklarının kuzeyinde yaşayan bu halkı ‘Ucorcolon’ ve ‘Nocoy’ olarak adlandırır ve Tatarca’da ‘Öküz-Ayaklı, Köpek-Başlı’ anlama geldiğine vurgu yapar. Karşıdan bakıldığında kulakları arkada, köpek kafasına

²⁰⁰ Kaplan, *Mircea Eliade'in Eserlerinde Toprak Ana, Kadın ve Doğurganlık*, s. 11.

²⁰¹ Castren, *Ethnologische Vorlesungen über die Altaischen Volkerschaften*, s.164-169.

²⁰² Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s.260-61.

²⁰³ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.148.

ve öküz ayaklarına sahip olan bu halkın, bir iki kelime normal konuştuğundan sonra üçüncü kelimedenden sonra havlama tarzı sesler çıkardıklarını aktarır.²⁰⁴ ‘Sığır ayaklı ve İt-Başlı’ hikâyesi ve inancı, özellikle 13. yüzyılda Altın Orda Devleti’nin himayesine giren Başkırtlar arasında oldukça yaygındır.²⁰⁵

Moğol, Tunguz ve Türk halklarını yakından tanımak, bilgi toplamak ve Asya’nın tasvirini çizmek isteyen gezgin ya da tarihçilerin sayısı özellikle 13. yüzyılın ilk yarısından sonra oldukça artış göstermiştir. Skelton tarafından, Carpini ve Rubruk eserlerinden faydalanan yazıldığı düşünülen *Moğol Tarihi ve Vinland Haritası* adlı eserde ise Moğollara tabii olarak Tatar halklarına komşu olan Köpek-Kafalılar şu şekilde anlatılır: “Tatar halklarının ‘Nochoy Kadzar’ adını verdikleri, ‘Köpekler Ülkesine’ ki, onların dilinde de ‘Köpek Diyarı’ anlamındaymış, büyük çölü 30 gün günden çok yürümekle anca ulaşılır. Bu bölge Kuzey Asya’nın ve büyük dağların güneyinde kalır. Oraya vardıklarında hiçbir erkek görememişler sadece kadınlar varmış, iki kadını esir almışlar ve bu ülkenin ortasından geçen nehrin yanına gitmişler. Kadınlara, burada nasıl erkekler yaşıyor diye sorduklarında, erkeklerin doğuştan köpeğimsi olduklarını ve eğer birileri nehri geçerse bunu duyup düşman gördüklerini söylemişler. Bunu işitmeleri üzerine, nehri geçerek ve köpek sesi çıkarırlar. Üçüncü gün etraflarını Köpek-Kafalı erkekler sarmaya başlamış. Bu Köpek-Kafalı erkekler nehri geçmişler ve kum ve buza bulanmak için yerde yuvarlanmışlar, bunu iki üç kez tekrarlamışlar ve vücutlarındaki kıllar kum ve buzun etkisiyle bir el genişliğinde kabarmış. Bunları yaptıklarında onlara gülen Tatarlar oklarıyla Köpek-Kafalılara saldırmışlar fakat birkaçı dışında başarılı olamamışlar çünkü onları ağızlarından veya gözlerinden vurmak kolay olmamış. Tatarlar ne okun ne de kılıcın Köpek-Kafalılara etkili olmadığını görünce kaçmaya başlamışlar, onları kovalayan Köpek-Kafalılar birçoğunu öldürmüşler ve ülkelerinden kovmuşlar. Bu olaydan sonra bir süre iki halk arasında çatışma olmamış. Tatarların arasında bu çatışmada babasını kaybeden bir Tatar askeri, şüpheye mahal vermeksizin şunları aktarmıştı: Köpek-Kafalılar soyundan bir kadının Tatarların yanında iken çocuğu olmuş. Erkek olarak dünyaya gelen çocuğun

²⁰⁴ Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s.112-113.

²⁰⁵ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 54.

kıllı bir canavar şeklinde olduğunu ve annesinin her dediğini anladığını, annesinin de onun işaretlerini anladığını söyler. Rivayete göre Köpek-Kafalılar soyundan olan kadınlar eğer erkek doğurursa babaları gibi köpek formunda eğer kız doğurursa insan şeklinde doğduğu söylenir.”²⁰⁶ Carpini’nin eserindeki Köpek-Kafalılar tasvirini, Oğuz Destanı’nda bulunan İt-Barak anlatısı ile benzetmiştik, ancak bu kaynaktan aktarılanlar bazı öğelerin de eklenmesiyle: ‘nehir’, ‘zırhlama’, ‘yenilmezlik’, ‘iletişim halindeki kadınlar’ gibi motiflerle bu karşılaştırmayı daha da yakın kılarak somutlaştırmaktadır.

Moğol ve Tunguz halklarının yaşadığı bölgeleri gezdiği ve gördüklerini yazdığı bilinen Ermeni kralı I.Hetum’un kitabında ise bu bölgedeki Köpek-Kafalılar şu şekilde anlatılır: “Moğol bölgesinin ötesinde, yüzleri doğal güzel kadınlar ama erkekleri köpek suratlı ve kıllı bir ırk yaşar. Bu köpek suratlı erkekler bölgelerine kimsenin girmesine izin vermezler ve kendileriyle birlikte kadınlarını, yakaladıkları av ile beslerler. Bu kadınlar ile köpek suratlılar birlikte yaşar ve aralarındaki hukuk, kadınlarının köpek suratlı erkekler doğurması ya da güzel kızlar doğurması ile devam eder.”²⁰⁷ Aktarımını yaptığımız Köpek-Kafalılar bahsinde, coğrafi bilgi paylaşılmamıştır ancak ön anlatılarda, yoğun ormanlık alandan bahsedilmesi, Moğol bölgesinin ötesini göstermesi ve Okyanus sınırı ve dünyanın köşesi gibi kavramlar vesilesi ile bu bölgenin Mançurya olma ihtimali vardır.

10. yüzyılda Türk ve Moğol halkları arasında yaşamını sürdürmüş, Çinli gezgin Hu-Chiango oluşturduğu yıllıkarda Köpek-Kafalılar halkını şu şekilde anlatır: “Asya’nın oldukça kuzeyinde, kafalarının köpek, vücutlarının insan olduğu erkekler tarafından yönetilen ‘Köpek Krallığı’ vardır. Üzerlerinde elbiseleri yoktur; saçları yere varacak kadar uzundur. Yalın ayak gezerler ve dilleri havlama şeklindedir. Bu halkın kadınları insan şeklindedir ve Çince anlarlar ve konuşabilmektedirler. Doğum yaptıklarında erkek çocuklar köpek şeklinde, kızlar ise insan şekliyle dünyaya gelirler. Birbirleri arasında evlenerek çoğalırlar; mağaralarda yaşarlar ve çiğ besinler yerler. Bu halkın kadınları ve

²⁰⁶ Skelton, *The Vinland Map and the Tartar Relation*, s.70-73.

²⁰⁷ Berthold, *Supplementary Notes on Walrus and Narwhal Ivory*, s.348-89. Bu eser 20. Yüzyılın başında Berthold tarafından İngiliz diline çevrilmiştir. Eserin asıl yazmasının 1271 yılında, kral adına Kirakos Gandsak tarafından yazıldığı iddia edilmektedir.

kızları insan yerler.* Bir keresinde, bu ülkeye giren bir adama tanıştığı kadın merhamet eder ve onu erkeklerin öldürmesinden korumak için kaçmasına yardım eder. Kendisine bir düzine yemek çubuğu veren kadın, kaçarken bunları belirli aralıklarla yere atmasını ister. Peşinden giden Köpek-Kafalılar bu yemek çubuklarını kendi eşyaları olduklarından ağızlarıyla yerden almaya çalışırken vakit kaybederek bu adamın izini kaybederler.”²⁰⁸ Bu anlatının, 10. Yüzyılda yazılmış olması özellikle bu dönemdeki Köpek-Kafalı inanışları hususunda bölgeden haber almak adına oldukça önemlidir.

Aynı yüzyılda, İbn-i Fadlan da çok değerli bir eser sunmuş, 10. yüzyılın Avrasya’sının batı kesimlerinin hem siyasi hem de kültürel geniş bir tasvirini yapmıştır. İbn-i Fadlan’ın Seyahatnamesi’ne baktığımızda, özellikle kendisi ‘Sakalibe’ (İdil Bulgarları) ülkesinde iken, İlteber ile birlikte dolaşmış ve ağaca asılı koca kafalı, koca ağızlı ve burunlu büyük bir ceset görmüştür. Bu iskeletin kime ait olduğunu sorunca, İdil ırmağı halklarından belirsiz bir mahlûkat cevabını almış ve kendisine üç ay uzaklıkta olan okyanusa yakın yerlerde yaşayan dört ayak üzerinde çıplak gezen, tanrı tanımaz Ye’cüc Me’cüc olduğu bilgisi verilmiştir.²⁰⁹ İbn-i Fadlan’ın bu yorumu, onun eserini Togan’dan alıntı yapan Roux’nun da gözünden kaçmamış olacak ki, bu konu ile ilişkili olarak: “Derler ki, Kırgız bölgesinde, başka insanlarla temasta olmayan ve dilleri bilinmeyen yabani bir millet bulunur. Bunlar kadınlarla cinsel ilişkiye girmek için yabani hayvanlar veya ilkel insanlar gibi dört ayakları üzerinde dururlar”. İbn-i Fadlan da belli bir dönemde eskiden Turan’da yaşayan ama bozkırların etkisiyle Bulgarların ve Hazarların yaşadığı bölgelerin kuzeyine doğru göç eden Ye’cüc ve Me’cüc insanların söz edildiğini işitmiştir. Bunların hayvanlar gibi çiftleştiklerini iletmiştir. Bu yabani halk belki de insanlık dışı bir halk olarak kabul edilmiştir. Kopekler krallığı teması o dönem için çok yaygındır.”²¹⁰ Roux eserinin giriş kısmında; Orta Asya’nın bitki ve hayvan varlığını çeşitli yönlerden ele alacağını ve bunu yaparken Altay dil

* Alıntı yaptığımız kaynakta, bu kısımda İngilizce “man-eaters” terimi vardır, biz burada anlatılan kadınlar için “insan yerler” şeklinde bunu yorumladık.

²⁰⁸ Chavannes, “Voyageurs Chez Les Khitan et Les Joutchen”, s.408-409.

²⁰⁹ Doğan, “İbn-i Fadlan Seyahatnamesi”, s.73-74.

²¹⁰ Roux, *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.74-75.

ailesi çatısı altında Türk, Moğol ve Tunguz halklarını merkeze koyacağını beyan etmiştir. Alıntı yaptığımız kısım Roux'nun Orta Asya'nın kuzeyi ile ilgili inanışları aktardığı kısımdır. Dolayısı ile hem İbn-i Fadlan hem de Roux'nun ifadeleri bize, canavarlaştırılan bu halkın Orta Asya'nın kuzeyinde ikamet ettiklerine işaret eder.

Bunun yanında Roux eserinde (günümüzde hala Türk, Moğol ve Tunguz halklarının bitki ve hayvan inanışları hususunda en nadide eserler arasındadır) Moğol ve Tunguz halklarının gerek türeyişlerinde, gerekse inanç sistemlerinde köpek ve kurdun baskın özelliğine vurgu yapmış ve “Mavi Kurt Döngüsü” başlığı altında özel bir bölüm ayırmıştır.²¹¹ Bu bölümde Türk, Moğol ve Tunguz halklarında Köpek-Kafalılar inanışını mercek altına alan Roux, çalışmamızın çeşitli yerlerinde geçen Amazon kadınları ile Köpek-Kafalılar olgularının yakınlığına dikkat çekmiş ve de yan yana yaşadıklarına inanıldığına değinmiştir. Çeşitli kaynakların (Oğuz Destanı, 1240'ta yazıldığı anlaşılan ‘Moğolların Gizli Tarihi’ ve Çin Yıllıkları) bu hususta işaret ettiği coğrafyanın tesadüf olamayacağına vurgu yapan Roux, eserinin bu kısmında hem Köpek-Kafalıların hem de Amazon kadınlarının ancak Türk, Moğol ve Tunguz halkların ürünü olabileceğini iddia etmektedir.

Bunlar nihayetinde Türklerle aynı coğrafyayı paylaşan, belirli dönemlerle ortak devletler kuran ve birbirlerinin hâkimiyetleri altında yaşayan halklardır. Moğol ve Tunguz halklarında Köpek-Kafalılar inancı ve görünümleri oldukça yaygındır. Bu halklar arasında özellikle türeyiş anlatılarında muteber kabul edilen kurt ve köpek ata inanışının, Köpek-Kafalılar görünümünün yaygınlığına etkisinin olmuş olabileceği de bir gerçektir. Bu bölgedeki yaygınlığın ve diğer yakın halklarla yaşanan alışverişin temelinde bunun etkisinin olması muhtemel görünmektedir.

2.3. Çin Kaynaklarında Köpek-Kafalılar

Çin medeniyeti oldukça eski çağlara ulaşan, geniş kapsamlı bir tarihe ve kültüre sahiptir. Kuzey ve batısında Türkler, güneyinde Hindistan gibi komşulara sahip Çin, tarihinin büyük bir kısmında, kendi içine kapanarak ekonomisini büyütme, toprak bütünlüğünü ve nüfusunu korumaya çalışmıştır. Bu durumun, etrafındaki daha küçük

²¹¹ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s. 300-323.

gruplar halinde yaşayan toplulukları, bilhassa Türkleri göçebelîğe ve kurulu düzendeki Çin ekonomisini bir süre sömürmesine yol açtığı iddiaları vardır.²¹² Çin tarihinde, ülkenin kalabalık nüfusuna rağmen, güçlü hükümdarlar yetiştiren Han sülalesi²¹³ ve belki T'ang'ların erken dönemi dışında, yayılmacı politika ve büyük seferler ile bir dünya devleti ideali olmadığını görürüz. Çin daha çok Asya egemenliğine yoğunlaşmıştır. Kuzeybatısında bulunan Altay halklarının belirli zamanlarda kuzeyini yağmalamaları ve haraca bağlamalarından mustarip olan Çin, 'Shih-Huan-Ti' önderliğinde, kuzey sınırlarından başlayan 15 metre yüksekliği ve 9 metre eni olan Çin Seddini meydana getirmiştir.²¹⁴ Çin devletinin bu seddi sadece akınları önlemek amacıyla değil, kendi içinde toprak bütünlüğünü koruyarak güçlü bir yapı oluşturmak için yaptığı hususunda iddialar da vardır.

Çin tarihine ışık tutan Çin Yıllıkları çok geniş bir hacme sahiptir. Milattan evvel 20. asra kadar Çin hanedanlarının siyasi ve kültürel ilişkilerinin aktarıldığı bu yıllıklar sadece Çin'in tarihine değil, temasta oldukları halkların tarihlerine de ışık tutar. Türkler de bu yıllıkların ilgi alanına çok girer; dolayısı ile Türk tarihi açısından da önemlidir. Çeşitli kişilerce ve çeşitli zamanlarda yazılmasına karşın Çin yıllıklarında, özellikle kuzey ve batılarında yaşayan halklar, mütemadiyen barbar kavimler olarak anlatılır. Çin yıllıklarına göre hayvani ilişkilendirmeler, canavarlık, canilik ve barbarlık bu kavimlere ait olgulardır. Zaman zaman insanüstü sıfatlarla andıkları bu halklar büyük ölçüde baş edemedikleri ve korktukları topluluklardı ve zaman içerisinde bu yenilgi ve korkunun bir yansıması olarak iş bu kötü sıfatların ortaya çıktığı ve yıllıklara mevzu olduğu, düşünülebilir.²¹⁵

Çin mitolojisinin M.Ö. 12. yüzyıl sıralarında oluşmaya başladığı varsayılmaktadır. Çin mitolojisi; yaratılış mitleri ve halk söylencelerinin yanında tarihi olaylarla karışmış bir hikâye örgüsü, efsanevi ve tanrısal krallar barındıran kral listesi

²¹² Golden, *Türk Hakları Tarihine Giriş*, s.11.

²¹³ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.58.

²¹⁴ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.60.

²¹⁵ Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, s.13-25.

ile göze çarpar. Çin mitolojisinde başlangıç ve sonlar çok büyük bir önem taşır. Bu, çok çeşitli yaratılış anlatılarından (kozmogonilerden) ve olayların, icatların, canlıların başlangıcına dair anlatılmış birçok hikâyeden oluşur. Önemli diğer öğeler de evrensel felâketler ve bunların sonucu oluşabilecek yeni yaratılış süreçleridir. Antik zamanlarda hayvan-ata fikri ve kabile vurgusu yaygınken, daha sonraki dönemlerde tanrılar, insanlar ve hayvanlar belirli bir düzen içerisine oturtulmuş ve birbirlerine eski dönemlere oranla daha yabancı ve muhalif birer konuma getirilmişler.²¹⁶

Sonraki dönemlerdeki felsefî yükselişle birlikte ortaya çıkan Budizm, Taoizm ve Konfüçyüs öğretilerinin etkisiyle, bu inanışlar daha çok mantığa oturtulmaya çalışılmış, bunun etkisi de mitolojik anlatılara yansımıştır.²¹⁷ Buna bağlı olarak, zaman içerisinde mitolojik karakterler arasında en ön plana çıkan öge, özellikle eski çağ inanışlarında oldukça geniş bir yere sahip olan ejderha olmuştur. Betimlemelerde en çok görülen halleri olan; kanatlı, solungaçlı, boynuzlu biçimleriyle, Batı'da da kendine oldukça geniş yer bulmuştur.²¹⁸

Çin kaynaklarında Köpek-Kafalılar çeşitli görünümlemler ile karşımıza çıkar. Bu görünümlemler ilk önce türeyiş efsanelerinde belirir. Çin kaynaklarında M.Ö. 2000'li yıllara dayanan anlatılarda, birbiriyle benzeşen hikâyeler bazen birden çok Çin yıllığında aynı şekilde anlatılır. İlgi alanımıza giren bir hikâye şu şekildedir: “ Önceleri, ‘Kao-hsin’ imparatorluğu döneminde, Beyaz İmparator olarak bilinen Kao-hsin, kuzeyde yaşayan ‘Köpek Jung’ adında bir savaşçı topluluktan oldukça mustarıpti. Bu kavmin ülkesine her saldırışında başarısız oluyordu ve bunların başında ‘Wu’ adında yenilmez bir general vardı. Ve İmparator tarafından tüm ülkeye, kim bu generalin kafasını getirirse, binlerce altın ve imparatorun en genç kızıyla evlenme vaadi verildi. O zamanlar imparatorun ‘Pan Hu’ adında postu beş renkten oluşan özel bir köpeği vardı. İmparatorun fermanını duyan Pan-Hu hemen gitti ve ağzında bir insan kafası ile geri döndü. İmparatorluk meclisindeki üyeler bu duruma şaşırıp getirilen kafatasını

²¹⁶ Freely ve Dettore, *Mitoloji*, s.54.

²¹⁷ Mackenzie, *Çin ve Japon Mitolojisi*, s.14.

²¹⁸ Sherman, *Storytelling 'An Encyclopedia of Mythology and Folklore'*, s.127.

incelediler ve bu kafanın General Wu'nun kafası olduğunu anladılar. İmparator bu duruma çok sevindi ve köpeği ödüllendirmek istedi ancak nasıl ödüllendireceğini bilemedi. İmparator verdiği sözü tutmak istedi ancak kızını Pan-Hu'ya verme hususunda tereddüt yaşadı. İmparatorun bu sözünü işiten kızı babasına giderek Pan-Hu'ya eş olabileceğini ve bu sözün yerine getirilmesini istedi. Bunun üzerine İmparator kızını Pan-Hu'ya verdi. İmparator'un kızını alan Pan-Hu, yalçın dağların bulunduğu ve hiçbir insanın ulaşamayacağı bir kayalığa, 'Hunan' eyaletine gitti. Burada soyunan kız, vücuduna köpek tüylerinden oluşan postlar giydi ve arkasına köpekkuyruğu taktı. Bir süre sonra kızını özleyen imparator onları bulması için birçok birliğini görevlendirdiyse de kimse karanlıktan, rüzgâr ve yağmurdan başka bir şey bulamadı. Bu evlilikten üç yıl sonra, imparatorun kızı, 6 erkek 6 kız, 12 çocuk dünyaya getirdi. Sonra Pan-Hu öldü. Bu çocuklar birbirleriyle evlendiler. Üzerlerinde babaları gibi beş renk bulunan ve kuyrukları olan bu çocuklar, anneleriyle birlikte imparatorluğa geri döndüler. Fakat bu çocukların konuştukları dil farklıydı ve imparatorluktan uzakta, yüksek dağlarda yaşamayı tercih ettiler. İmparator da kendilerinin bu isteklerini kabul etti. Bu Pan-Hu soyu, barbarlar olarak bilinir.”²¹⁹

M.S. 3. yüzyıl kaynağı olan Hou Han Shu'dan aktarılan bu anlatının, değişik dönemlerde değişik kaynaklarda da yer aldığını görüyoruz. İmparator (Kao-hsin) ve baş edemediği düşman değişmiyor, sadece hikâyenin sonu farklılaşıyor. Hsia-Bo aynı hikâyeyi şu şekilde sonlandırır: “İmparator'un nasıl ödüllendireceğini bilemediği 'Pan-Hu' kendisi prensesin odasına girer. Ancak prenses bu durumdan memnun olmaz ve imparator bunun nasıl olacağını Pan-Hu'ya soracakken, Pan-Hu öne atılır ve imparatorun kendisini 49 gün bir çanın altına koymasını ve kimsenin ona yemek ve su vermemesini ve sonunda hayatta kalırsa kızını almaya hak kazanacağını söyler. İmparator bunu kabul eder ve dediğini yapar. 48. günün gecesi, herkes Pan-Hu'nun öldüğünü düşünürken, Pan-Hu çanın altından çıkar ve fiziksel değişime uğramıştır, vücudu insan kafası köpektir. Bunun üzerine imparator kızını Pan-Hu ile evlendirir. Pan-Hu kızını alıp yüksek bir tepeye götürür. Ancak Pan-Hu'nun köpek şeklindeki

²¹⁹ White, *Myths of The Dog-Men*, s.141-142.

kafasından korkan kız birlikte olmadan önce, Pan-Hu'nun kafasını örter sonra ilişkiye girer. Sonra üç çocukları olur ve soyu devam eder.”²²⁰

Türeyiş efsanelerinde ‘Pan-Hu’ karakterinin merkeze alındığı ve Çin halklarının atası olarak anlatıldığı hikâyeler; Hou-Han Shu, Man Shu, Sou-Shen Chi, gibi önemli Çin eserlerinden nakledilmiştir.²²¹ Bu hikâyelerde bazı dikkat çekici unsurlar bulunmaktadır. ‘Kao-hsin’ imparator olarak, kuzeyde yaşayan ‘Köpek Yung’ adlı bir topluluğa ve bunların başında adı çeşitli kaynaklarda değişen bir komutanca yenilgiye uğratılmaktadır. Jung kuzeyde yaşayan bir barbar kavimdir ve tarihçiler tarafından Türk-Moğol halkları olarak anlatılır. Çin hanedanını bu barbar kavimden kurtaran ise yine bir köpek ya da köpek kafalı olan ‘Pan-Hu’ karakteridir ve nesli hanedanlığa karışıp Çin halklarını oluşturmaktadır. Bir M.S. 3. yüzyıl kaynağında ilk olarak geçen bu hikâyenin sonralarda başka Çin tarihçileri tarafından da anlatılması, yakın zamanda Pan-Hu karakteri üzerine çalışmaları yoğunlaştırmıştır.

Pan-Hu karakterinin Çin halklarının inanış sistemlerinde önemi büyüktür. Pan-Hu’yu anmak için özellikle Çin’in kuzey bölgelerinde Ağustos ayının sekizinci gününde (sekizinci ayın sekizinde) günümüzde de yapılan ritüeller dikkat çekicidir. Bu ritüelde kutlama yapılan bölgedeki ağaçlara köpek kafatasları asılır; kutlama yapan insanlar köpek maskeleri ve kuyruk takarak Pan-Hu’yu anarlar. Çeşitli renklerden oluşan tören elbiseleri giyerek, uzun gövdeli ve köpek başlı bir ejderhayı elden ele taşırlar. Bu törende renkli kostümlerin, Pan-Hu’nun tüylerini sembolize ettiği söylenir. Bu törene özel Pan-Hu dansının kökü derinlerde nesilden nesle aktarılan özel bir dans olduğuna inanılır.²²²

Önceki bölümlerde, ‘Kadınlar Ülkesi’ ya da ‘Amazon’ kadınları ile Köpek-Kafalıların birlikte anlatılmasına çeşitli örnekler vermiştik. Çin kaynaklarında da benzer görünümlere rastlanmaktadır. M.S. 6. yüzyılda tarihçi Hui-Shen tarafından aktarılan bir rivayette bunu görmekteyiz. Aktarılan şu dur: “20 bin kişiden fazla oldukları bilinen ve

²²⁰ Ohlinger, “A Visit to Dog-Headed Barbarians or Hill People”, s.265-268.

²²¹ White, *Myths of The Dog-Men*, s.150-151.

²²² White, *Myths of The Dog-Men*, s.133.

Çin'in kuzeydoğusunda yaşayan toplulukların bölgesi 'Kadın Krallığı' olarak bilinir. Burada yaşayan kadınlar çok saf bir güzelliğe sahip, bembeyaz kadınlardır. Vücutları kıllıdır ve kafalarından uzayan saçları o kadar uzundur ki, yere kadar uzanır. Yılın ikinci ya da üçüncü ayında, bu kadınlar istekli bir şekilde suya girerler ve gebe kalırlar; sonra altıncı ya da yedinci ayda doğum yaparlar. Bu kadınların bedenlerinin göğüs bölgesinde memeleri yoktur fakat boyunlarının ense kısmında, beyaz kıl köklerinden saçları vardır ve çocuklarını bu beyaz saçlardan emzirirler. 507 yılında, 'Fukien' bölgesinde rüzgârın gemisini sürüklemesiyle bu ülkenin kıyısına gelen bir kişinin şahit olduğuna göre, bu ülkenin kadınları Çin kadınlarına benziyordu ancak dilleri anlaşılmıyordu. Bu ülkenin erkekleri insan vücuduna sahipti fakat kafaları köpek şeklindeydi ve de sesleri bir çeşit havlama gibiydi. Yuvarlak şekilde duvarlardan örülü yerlerde yaşıyorlardı ve bu yapıların girişi bir köpeğin gireceği şekildeydi.”²²³ Daha önce 10. yüzyılda Türk ve Moğol halkları arasında yaşamını sürdüren, Çinli gezgin Hu-Chiango'nun gezi yazılarından bu anlatıya benzer bir kısım paylaşmıştık. Bu anlatıda geçen 'Fukien' bölgesinin aktarım yaptığımız Pelliot tarafından Mançurya'ya yakın yerlerde olduğu iddia edilmiştir.

Köpek-Kafalılar ile yaşayan 'Kadınlar Ülkesi' inanışlarının da Kuzeydoğu Asya'ya işaret ettiğini görmekteyiz. Yine bu hususta, Asya'nın Kuzeydoğu bölgelerine yaptığı gezi sonrası, Müller eserinde şu cümleleri paylaşmıştır: “Güzel kadınların yaşadığı ülkede köpekler gibi kuyrukları olan ve kendilerine özgü bir dil konuşan erkekler de vardır.”²²⁴ Müller'in Asya gezisinden aktardıkları 18. yüzyılda yaşamış (1705-1783) ve gördüklerini aktarmış bir gezgin olarak oldukça önem arz etmektedir. 18. yüzyılın ortalarında bu eserini ortaya koyan Müller, kendi gözüyle gördüklerini naklettiğini söylemiştir. Teamül olarak, orta çağdan itibaren bu hususta aktarım yapan tarihçi ya da gezginlerin, kendilerinin birebir şahit olduklarına değil Köpek-Kafalılar hususunda işittiklerini aktardığını görüyoruz. Yakın çağda oluşturulmuş bu eserdeki böyle bir aktarım, bu sebeple diğer kaynaklardan bu noktada ayrı tutulmalıdır.

²²³ Pelliot, *Females Island of Women*, s.671-725.

²²⁴ Müller, *Voyages et Decouvertes Faites*, s. 81.

Roux, Çin halkının Köpek-Kafalı inançları ile ilgili şunları söyler: “Çinliler de ‘Köpek Krallığıyla’ ilgili efsaneden haberdardılar. Çin halklarının inanışlarında şunlara rastlarız; Köpek Krallığı'nda erkekler köpek biçimindedir; kafaları uzun kıllarla kaplıdır; elbiseleri yoktur ve dilleri köpek ulumasına benzer. Kadınları insan ırkından olup Çince anlarlar. Elbiseleri samur kürkündendir. Bu halklar mağarada yaşarlar. Erkekleri yiyecekleri çiğ olarak yerken kadınlar pişirir. Kadınlar bu köpeklerle evlenirler. Gerçekte bu Köpekler Krallığı bir Kadınlar Krallığıdır. Çünkü bu ülkede oturan kadınlar insan biçiminde olup köpeklerle evlenmekte ve doğan çocuklar erkekse köpek, kızsı insan olmaktadır. Soyun ve cinsel ilişkinin tekrarlanmasına ilişkin bilgiler bu efsaneyi diğer efsanelerden ayıran tek özelliktir. Kadınlar Krallığı kaçınılmaz bir biçimde varlıkları antik çağa dayanan Amazonları anımsatır.”²²⁵

Asya halklarının hayvan ve bitki inanışlarını eserinde merkeze alan Roux, Çinlilerin Köpek-Kafalılarından haberdar olduğuna emindir. ‘Köpekler Krallığı’ ve ‘Kadınlar Krallığı’ inanışlarının benzerliğine dikkat çekerken ‘Amazon Kadınları’ inancına da vurgu yapar. Üstelik aktardığımız kısmın devamında Roux, Çinlilerin gözüyle büyük ölçüde barbar ve canavar olarak gördükleri Türk-Moğol halklarının inanışlarını paylaştıklarını, yıllıklarında veya kaynaklarında bahsedilen bilgilerin onlara ait olma olasılığını öne sürer. Bu olasılık üzerine D.G.White’ın görüşleri de önemlidir. White’ın iddiasına göre, Çin halklarının türeyiş inançlarına, ritüellerine ve en önemlisi yıllıklarına yansıyan Köpek-Kafalıları inanışı, büyük olasılıkla ‘pizza etkisi’ yaşamıştır. Çin’in ötekileştirdiği ve barbar kavimler olarak gördüğü kuzey toplumları ki, bunlar Türk-Moğol halklarıdır, aslında kendi kültürlerine sahip göçebelerdi. Bu barbar kavimler ve inanışları, Çin halklarının ve inanışlarının ta kendisi olabilir.²²⁶ White’ın burada bahsettiği ‘pizza etkisi’ daha çok Batı dünyasının tarihçileri ve halk bilimcileri tarafından kullanılan güncel bir terimdir. White, bu terimi şöyle açıklıyor: ‘bir inanışın veya kültürün başka kültüre geçmesi sonrası, o kültürün geçtiği toplum tarafından kabul görerek çeşitlenmesi ve kendilerine mal etmeleri durumu’. Bağlantılı olarak White, Çin

²²⁵ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.321-322. Bu kısımda Roux, Çin kaynaklarından bazı anlatıları paylaşarak bazı yargılarda bulunmuştur.

²²⁶ White, *Myths of The Dog-Men*, s.156

halklarına yansıyan Köpek-Kafalılar inanişinin, Orta Asya toplumlarından geçtiğini ima ediyor olmalıdır. Wolfram Eberhard *Çin'in Şimal Komşuları*²²⁷ adlı eserinde Çin Yıllıklarında barbar olarak anlatılan Türk-Moğol halklarının aslında, yarı göçebeliği benimsemiş, hayvancılık yapan, kadim bir kültüre sahip savaşçı toplumlar olduğundan bahseder. Eberhard, Çinlileri bu bakış açılarını uzun yıllar süren mücadeleye bağlar.

Çin kaynaklarında, Köpek-Kafalılar her ne kadar onlar kendilerine genel anlamda mal etmeseler de vardır. Liu Mau-Tsai'nin Göktürk çağı Çin haberlerini derlediği *Çin Yıllıklarına Göre Doğu Türkleri* adlı eserinde; değişik ifade ve imalarla Köpek-Kafalılar karşımıza çıkar. Eserin başından sonuna kadar, değişik bölümlerde büyük oranda barbar kavimler olarak gösterilen Türk ve Moğol toplumlarının, Çinlilerce insan-yiyen Köpek-Kafalılarla bağdaştırılması da daha önceki yaptığımız ve yapılan çözümlemeler doğrultusunda beklenen bir durumdur. Bu eserdeki bir değinim şu şekildedir: “Söylenceye göre T’u-küe’ler (Türkler) atalarının bir kurttan geldiğine inanıyordu. Sancaklarının ucuna altından bir kurt-köpek kafası takılıyordu. Alay subaylarına ‘Fu-li’ (Türkçede Böri) deniliyordu. Türk halklarından sayılan Sie-yen-t’olar, yıkılmak üzereyken boylarından birinin yanına bir dilenci geldi. Dilenci onun tarafından yanına alındı. Ev sahibinin eşi konuğu gördüğünde, onun kurt başlı biri olduğunu fark etti. Bunu sonradan kocasına söyledi, bu arada konuk evden ayrılmıştı. Konuğun peşinden gittiler ve böylece Ötüken Dağı’na vardılar. Orada dilenci onları gördü ve ben bir tanrıyım, Sie-yen-t’olar yıkılacak dedi. Bunun üzerine gerçekten bu hal bu dağın eteğinde yenildiler.”²²⁸ Bu söylencede geçen kurt veya köpek başlı, insan vücutlu yaratığın Altay Dağı’nın yakınlarında topraktan çıkartılan bir taş anıttaki hayvan başlı insan figürleriyle ilgili olduğu da rivayet edilmektedir.

Nihayetinde, Çin kaynaklarında Köpek-Kafalılar büyük ölçüde kuzeyde yaşayan, kendilerine ait bir ülkeleri olan, çoğunlukla güzel kadınların ülkesinde onların koruyuculuğunu üstlenmiş barbar kavimler olarak anlatılır. Üstelik Çin yıllıklarına göre bu halklar genel anlamda Türk-Moğol soyundandır. Son tahlilde, Çin kaynaklarında ve

²²⁷ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, s.40-41.

²²⁸ Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, s.592-593.

inanişlarında geçen bu anlatımların, çalışmamızın merkezine koyduğumuz Oğuz anlatılarındaki İt-Baraklar ile birçok yönden benzeştiğini söyleyebiliriz.

2.4. Hindistan Kaynaklarında Köpek-Kafahlar

Hindistan tarihine baktığımızda, bu bölgenin toprakları üzerinde bilhassa komşuları başta olmak üzere çeşitli zamanlarda çeşitli devletlerin ve halkların egemenlik kurmaya çalıştıklarını görürüz. Hindistan bir taraftan gizemi, uzaklığı ve bilinmezliği çağrıştırırken, sahip olduğu kaynakları ile ortaçağdan itibaren özellikle batılı devletlerin ilgi odağı olmuştur. Çok dilli ve çok halklı bir tarihe sahip Hindistan'ın bu niteliği inaniş sistemlerine yansımış olacak ki, çok tanrılı ve karmaşık bir inaniş sistemi mevcuttur.

Hint toplumu, bundan binlerce yıl önce ortaya çıkan kahramanlarını Hinduizm içerisinde günümüzde de yaşatmaktadır. Hint mitolojisi son derece renkli ve içine girdikçe karmaşıklaşan görkemli bir birikimdir. Bu birikime ait en eski yazılı belgeler 'Veda'lardır. Yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmelerle birlikte mitoloji de değişiklikler göstermiş ve kimi tanrılar gücünü yitirerek sahneden silinirken, yerini yeni tanrılara bırakmıştır. Bu çok geniş ve karışık bir mitolojide 'Vedik' dönemin tanrılaştırılmış doğa olayları ile epik dönemin tanrıları olan insan-tanrı kahramanları birbirine karışıp bir harman olur. Birbirine zaman zaman üstünlük kuran eril ve dişil inançlar yan yana yaşamaktadır. Değişik tanrılara aynı niteliklerin verilmesi, hatta aynı isimlerle seslenilmesi bu karışıklığı daha da artırır. Dünyadaki tüm mitolojiler içinde belki de en karmaşığı Hint mitolojisidir.²²⁹

Hint mitolojisinin gelişimi M.Ö 2500 dolaylarında İndus Vadisi'nde, coğrafyanın en eski uygarlığı ile başlamıştır. Bölgede eski katmanlarındaki arkeolojik çalışmalar; yüksek standartta kurulmuş bir İndus uygarlığının aşamalı olarak gelişmesini göstermektedir. Bu uygarlık kimi kaynaklara göre M.Ö 2000'li, kimi kaynaklara göre ise M.Ö 1800'lü yıllarda 'Ari' göç dalgası sebebiyle ortadan kalkmıştır.

²²⁹ Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.10.

M.Ö 1500–600 yılları arasında, ‘Veda’ toplumu denilen yeni bir uygarlığın ortaya çıktığı, bu halkın dili ile Yunan, Roma, İran ve bazı Orta Asya dilleri arasındaki benzerlik dolayısıyla Veda uygarlığının, Afganistan yoluyla Hindistan’a girmiş istilacıların olabileceği izleniminin kuvvetle muhtemel olduğu iddia edilmektedir.²³⁰ Hint mitolojisinin ikinci büyük kaynağı destanlar ve ‘Puraṇalar’dır. Destanların M.Ö 200 ile M.S. 400 tarihleri arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. ‘Ramayana’ ve ‘Mahabharata’ destanları en çok bilinen eserler arasındadır.

Zaman içerisinde çeşitli toplumların kültür ve inanışlarının bir araya gelmesiyle, bu sözünü ettiğimiz kaynaklar ve içeriğindeki karakterler çoklaşarak, büyük bir yazılı ve sözlü geleneğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle bu bölgenin kaynakları üzerinde duran araştırmacılar tarafından, Hint mitolojisinin karmaşık bir yapıda olduğunun söylenmesi, bu kaynak ve ifade zenginliğinin bir getirisi olabilir. Çalışmamızın giriş kısmında da değindiğimiz üzere, halk inanışlarını aktaran kaynaklarda, çeşitli dönemlerde çeşitli halklar ve kişiler tarafından kaleme alındıklarından, bir mantık silsilesi içinde kati ve tekdüze aktarımların olması beklenemez. Bu hususta özellikle Hint kaynakları üzerine müstakil çalışmalar yapan W. John Wilkins’in şu sözleri önemlidir: “Vedalar ve Puranalar tek bir kişinin çalışması değildir ve ehil kişiler tarafından öğrencilere bilgilerin aktarılması ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla sözlü olarak nesilden nesile aktarıldığı için günümüze sorunsuz bir şekilde gelmesi ve kendi aralarında tutarlı olması beklenmemelidir.”²³¹

Hint kaynaklarında, diğer Asya toplumlarında olduğu gibi, önemli bahse sahip olan Köpek-Kafalılar inanışı ve görünüşleri vardır. Hint mitolojisinde Köpek-Kafalılar hem bölgede yaşayan toplumların oluşturdukları kaynaklarda, hem de bu bölgede bulunmuş ya da bu bölgenin inanışları hakkında aktarımlar yapan kaynaklarda değinilmiştir. Oldukça eski Hint kaynaklarına konu olmuş Köpek-Kafalılar, haricen bu bölge hakkında bilgi veren eserlerde de mevcuttur.

²³⁰ Dağıstanlı, *Başvuru Kitapları Mitoloji*, s. 282-283.

²³¹ Wilkins, *Hindu Mythology, Vedic and Puranic*, s.5.

İlk olarak, milattan evvel 5. yüzyıl tarihçisi olarak bilinen Ctesias'ın, Hindistan bölgesine yaptığı gezi sonrası yazdıklarının toplandığı 'Indika' adlı eserindeki değinilerinden bahsetmek gerekir. Ctesias'tan aktaracağımız kısmın çağdaşı Megasthenes tarafından da aşağı yukarı aynı şekilde aktarıldığını da belirtmek gerekir. Ctesias'a göre: "Hindistan'dan geçen bir nehir vardır ki bu nehrin adı 'Hyparchos' olarak bilinir ve bu nehir tüm güzellikleri beraberinde taşır. Hintlilerin söylediklerine göre, bu nehir dağlık bölgelerden beslenir ve özellikle bu dağlarda gövdesinden sular akıtan ağaçlar vardır. Yılın belli mevsimlerinde amber taşıyan bu nehirler Hintlileri bir araya toplar. İşte bu dağlarda Köpek-Kafalı insanların yaşadığı söylenir. Bunlar hayvan derilerinden yapılmış elbiseler giyerler, belli bir dil konuşmazlar ve köpek gibi havlarlar. Birbirlerini çıkarttıkları bu sesler ile tanırırlar. Bunların dişleri bir köpeğinkinden daha güçlüdür, tırnakları aynı köpeğinkine benzer ancak daha uzun ve kıvrıktır. Bunlar Indus nehrinin arkalarına doğru uzanan dağlarda yaşarlar, derileri siyah renklidir ve kendileriyle iletişim kuran Hintlileri anlarlar fakat onlara cevap veremezler, el kol hareketleriyle ve ağlamaya benzer sesleriyle kendilerini anlatmaya çalışırlar ki, aralarında anlaşma sağlayan bir hukuk mevcuttur. Hintliler onlara 'Kalustrioi' derler, Yunancada 'Kynokephaloi' köpek başlı anlamına gelir. Bu Köpek-Kafalı insanların sayısı 120 bini bulur. Kynokephaloi'ler dağlarda yaşar ve çalışmazlar. Oyuna getirdikleri avlarla beslenirler ve başarılı olduklarında bu av hayvanlarının etlerini güneşte kuruturlar. Koyun, keçi ve eşek beslerler. Süt içerler, kendi koyunlarının sütünü de içerler; ayrıca meyveleri aynı Yunanlıların yaptığı gibi kurutarak yerler. Senede bir kez Hindistan kralına sunmak üzere yaptıkları sallar üzerinde kurutulmuş meyveler, amber çiçeği ve türlü hünelerle kokular ve hediyeler hazırlarlar. Bunlar ayrıca elde ettikleri bu ürünleri Hintliler ile alışverişte kullanırlar; bunları verip ekmek, un ve pamuk alırlar. Bununla birlikte, bu alışverişte vahşi hayvanlar üzerinde kullanmak için kılıç, ok ve mızrak gibi aletler de alırlar. Onlar yenilmezdirler çünkü erişilmesi güç yüksek dağlarda yaşarlar. Her beş senede bir, Hint Kralı kendilerine 300 bin ok, 300 bin mızrak, 50 bin kılıç ve 120 bin hafif kalkan hediye ederdi. Kynokephaloi'lerin evleri yoktu, mağaralarda yaşıyorlardı. Kadınları ayda bir kez, o da adet dönemlerinde, banyo yaparlar. Erkekleri ise hiç yıkanmazlar, sadece ellerini yıkarlar. Kadınları ve erkekleri mümkün olduğunca hafif giyimleri tercih ederler; yatakları yoktur, bunun yerine

yapraklardan yatacak yerler yaparlar. Hem erkeklerinde hem de kadınlarında kaba etlerinin olduğu yerden aşağıya sarkan kuyrukları vardır ancak bu köpeklerinkinden daha uzun ve kıllıdır. Kadınları ile ilişkiye köpekler gibi dört-ayak şeklinde girerler; diğer şekilde ilişkiye girmek büyük ayıp sayılır. 170 yaşına hatta 200 yaşına kadar varan uzun ömürleri vardır.”²³²

Milattan evvel 400’lü yıllarda Ctesias’ın bu anlattıkları, özellikle Batı dünyasında Hindistan ve Uzakdoğu hakkında merak uyandırmıştır. Ctesias’ın Hindistan gezisi esnasında duyduklarını aktardığı söylenen ‘*Indika*’ eserinde anlattıkları kimi tarihçilere, halk bilimcilere ve coğrafyacılar göre abartılıdır. Bizim ilgilendiğimiz kısım hakkında paylaştıklarına baktığımızda, daha önceki aktarımlarda değindiğimiz Köpek-Kafalılar ile oldukça benzer. Ctesias’ın; siyah, mağaralarda yaşayan, insanlarla iletişim kuran, yenilmez savaşçılar olarak anlattığı Köpek-Kafalıların bu sıfatları, gerek Avrupa gerek diğer Asya tasvirleriyle büyük benzerlikler taşır. Vedalar ve halk destanları gibi kadim kaynaklarının milattan evvel 2000’li yıllara kadar dayanan Hint kültürü hakkında Ctesias’ın bir ön okuma yapıp yapmadığını bilmiyoruz. Fakat Ctesias’ın bu yaptığı Köpek-Kafalılar tasviri ile bu konuyu antik yazarlar arasında en ön plana çıkaran kişi olduğu kesindir.

Ctesias’ın Köpek-Kafalıları Hindistan bölgesinde göstermesinin ardından özellikle Batılı tarihçiler tarafından bu hususa ilgi çoğalmıştır. Coğrafi olarak işaret edilen bölge hususunda aynı geleneği sürdürdüğünü düşündüğümüz, fakat bulunduğu zamana göre son derece tutarlı ve mantık çerçevesinde aktarım yapmaya özen gösteren Plinius tarafından milattan sonra 77 yılında tamamladığı bilinen ‘*Naturalis Historia*’ adlı eserde Köpek-Kafalılar şu şekilde anlatılmıştır: “Büyük nehre* yakın bölgedeki dağlarda yaşayan kafaları köpek şeklinde insanlar vardır. Keskin dişleri ve tırnakları vardır. Bunlar vahşi hayvanları avlayarak yaşamlarını sürdürürler. Ciltleri oldukça

²³² Nichols, *The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus: Translation and Commentary with an Introduction*, s.113-114.

* Bakıldığında, Hindistan’da Indus (3200 km uzunluğa sahip) ve Ganj (2500 km uzunluğa sahip) nehirleri olmak üzere iki dev nehir vardır. Indus nehri Ctesias’a konu olmuştur ancak Plinius tarafından isim kullanılmamıştır.

siyah görünümüdür. Etraftaki Hintliler tarafından bilinmektedirler ve belli ölçüde onlarla ilişkide bulunurlar. Bunlar çevredeki halk tarafından, ‘Köpek sütü emenler ya da içenler’ olarak bilinirler. Etiyopya bölgesinde de bu kavmin aynısından yaşadığı bilinir.”²³³ Plinius’un bunları aktarırken, anlattıkları Ctesias’ı çağrıştırdığı için kendisinden faydalandığı düşünülebilir. Bununla birlikte, Plinius Köpek-Kafalılar tasvirine Hint mitolojisinde (Vedalarda geçen) var olan “köpek sütü içenler’ ya da ‘köpek sütü emenler’ terimleri ve de Etiyopya bölgesinde aynı türden bir kavmin yaşadığını eklemiştir.

Daha sonraki dönemlerde, milattan sonra 175-235 yılları arasında yaşayan Claudius Aelianus, ‘*De Natura Animalium*’ adlı eserinde, Hindistan’da yaşadıklarını iddia ettiği Köpek-Kafalılara değinmiş ve bu halkı şu şekilde tasvir etmiştir: “Bitki örtüsü çeşitliliğinin bol olduğu bölgede (Indus Nehri çevresi), Köpek-Kafalılar olarak bilinen bir ırk yaşar. Bunlar adlarını fiziksel görünümlerinden almıştır. Vücutlarının büyük bölümü vahşi hayvan derisiyle kaplıdır. Tepelik yerlerde yaşayan bu Köpek-Kafalılar, insanlara zarar vermezler ve zararsızdırlar. Uluma tarzı seslerinden başka dilleri yoktur fakat Hintçe anlarlar. Ayakları vahşi hayvanlar gibi olduğundan, çabukturlar ve avlarını bu şekilde tuzağa düşürürler. Onları yakaladıklarında, parçalara ayırdıktan sonra güneş ışığı yardımı ile pişirirler. Vahşi hayvanların etleriyle beslenmelerinin yanında, koyun ve keçi de beslerler ve onların sütlerini içerler. Onları, mantık çerçevesinde, vahşi hayvanlar olarak tanımlıyorum çünkü anlaşılır bir dilleri yoktur.”²³⁴ Aelianus’un Köpek-Kafalılar için yaptığı tasvir kendinden daha önce kaleme alınmış tasvirlerle örtüşmekle birlikte, kendi döneminden sonraki birçok araştırmacı için esin kaynağı olmuştur. Aelianus’un tasvirindeki son cümlelerine baktığımızda, Köpek-Kafalıları anlaşılır dilleri olmadığından dolayı hayvan olarak kabul etmesi dikkat çekicidir. En eski hayvan bilimcilerden olarak kabul edilen Aelianus’un, iletişim ve dil yoksunluğundan dolayı mantık çerçevesinde ele aldığı insan ve hayvan ayrımı, önceki tarihçilerin son derece ehil ve insansı olarak anlattıkları Köpek-Kafalılar tasvirinden ayrılmalıdır.

²³³ Friedman, *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*, s.8-9.

²³⁴ Scholfield, *Aelian on the Characteristics of Animals*, s.269.

Köpek-Kafalıların Ctesias ve Megasthenes tarafından anlatılmasından sonraki dönemlerde ortaya çıkan, özellikle batılı araştırmacıların Köpek-Kafalıları bahislerinin benzeşmesi dikkat çekicidir. Elbette Köpek-Kafalıları hususunda, aynı halkı anlatan tasvirlerin değişik kalemler tarafından ele alınsa da, benzeşmesi doğaldır. Ancak bu benzeşmeler ve ortak ifadeler zaman içerisinde aynılaşmıştır. Bu hususta D.G. White'ın şu düşünceleri önemlidir: “Hint inanışlarında var olan Köpek-Kafalıların Ctesias ve Megasthenes gibi yıllık tutan, hem tarihçi hem de diplomat kimliği olan kişiler tarafından ele alınması, Hint mitolojisinin bir anlamda batıya taşınmasını sağlamıştır. Bu kişilerin, özellikle Megasthenes'in Köpek-Kafalıları gözleriyle gördüğünü söylemesi ve üstelik şahitlik etmesi, sonraki dönem batılı tarihçi ve coğrafyacılar için bir esin kaynağı olmuştur. Milattan önce 4. yüzyılda, Köpek-Kafalıları inancı hususunda, bu isimlerin başlattığı ve damgasını vurduğu bir pagan yazarlar dönemi başlamış ve birbirine çok yakın Köpek-Kafalı anlatıları aynılaşmış, milattan sonra 6. yüzyıla kadar bu devam etmiştir. Ayrıca Ctesias ve Megasthenes, etnolojiyi mitolojiyle bir arada sunarak karışıklığa neden olmuştur.”²³⁵

Burada White'ın yaptığı bilimsel eleştiri, bir dönem eserlerinin aynılaşmasından çok etimoloji ile mitolojinin birbirine karıştırılmasınadır. Aslında mitoloji ve etimoloji birbiriyle ilişkili bilim alanlarıdır ve gayet de mitolojinin etimolojisi yapılabilir ve yapılmalıdır, ancak etimolojinin mitolojisinin yapılması bir karmaşıklığa sebep olacaktır. Anlatılmak istenenin bu olduğunu düşünüyoruz.

Bu bağlamda dinlerin etkisini de göz ardı edemeyiz. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Köpek-Kafalıların, özellikle Hristiyanlık etkisi ile değişen bazı tasvirlerinden bahsedeceğiz. Onun öncesinde; 354-430 yıllarında yaşayan ve birçok efsaneyi ve canlıları eserinde yorumlayan Aziz Augustine'nin ‘*De Civitate Dei*’ adlı eserindeki Köpek-Kafalıları ilgili bahsini aktaralım: “Eğer Hindistan’da yaşadığı söylenen Köpek-Kafalıları büyük bir yanılgı değilse, mutlaka vardılar. Onlar Tanrı tarafından yaratılmış biz insanlar gibi âdemoğullarıdır. Bir başka anlamda Tanrı’ya karşı gelmiş ya da itaatine girmemişlere Tanrı tarafından bir cezalandırma da

²³⁵ White, *Myths of The Dog-Men*, s.50-51,71.

olabilir.”²³⁶ Augustine bu satırları ile varlığına inandığı Köpek-Kafalılar halkını, Tanrı’nın yarattığı varlıklar olarak görür ancak onları canavarlaştırmaz; insan ırkı olarak yorumlar. Bir din adamı olarak, yazıldığı dönem de göz önüne alınırsa, Augustin’in düşüncesi önemlidir. Yine bir din adamı olan, 560-636 yıllarında yaşamış olan, Sevilyalı Isodore’un ‘*Etymologiae*’ adlı eserinde, Köpek-Kafalıları Hindistan bölgesi için oluşturduğu ‘insansı ırklar’²³⁷ listesine eklemesi de önem arz etmektedir.

Sonraki dönemlerde, Carpini ve Rubruk gibi Hristiyan camiası (Papa’nın teşviki ile) tarafından Asya’da güçlenen devletleri ve halkların yaşayışlarını öğrenmeleri için Moğol İmparatorluğu’na gönderilen ve 1271 yılında ulaşan Polo kardeşlerden Marco Polo, Cengiz Han’ın torunu Kubilay Han’ın gözüne girmeyi başarmıştır. Sonrasında kendisine bazı resmi görevler verilen Marco Polo, Kubilay Han’ın hüküm sürdüğü Çin ve Hindistan’ı gezme fırsatı bulmuş ve gördüklerini aktarmıştır.²³⁸ Polo, bu seyahatinde Hindistan bölgesindeyken karşılaştığı Köpek-Kafalılar ile ilgili şunları aktarır: “Sumatra’nın kuzey ucunda, Lambri yerlileri de putlara tapınır ve kendilerini Büyük Kağan’a bağlı sayarlar. Ülkede ‘bakkam’ ağacı ve ‘kâfur’ ağacı ve de önemli otlar ve kokular pek boldur. Bu krallıkta bir karış uzunluğunda, bir köpeğinkini andıran ancak tüylerle kaplı olmayan kuyrukları bulunan yabanıl adamlar vardır. Dişleri ve gözleri ve büyük mastif köpeğine benzeyen kafaları ile köpeğe benzerler. Buradaki insanların büyük bölümünün görünümü bu şekildedir. Bunlar çok zalim bir ırktır ve ne zaman kendilerinden olmayan birisini yakalarlarsa onu öldürürler.”²³⁹ Polo’nun çağdaşlarının (Carpini ve Rubruk) aksine, Köpek-Kafalıları Asya’nın kuzeyi yerine güney Asya’da göstermesi ilginçtir. Yazdıklarının, Doğu’nun çok varlıklı ve şaşalı anlatılmaması adına Vatikan tarafından sansüre uğradığı iddia edilen Polo’nun tarihe geçen “Gördüklerimin yarısını anlatmadım, çünkü kimse inanmayacaktı” cümlesi ilgi çekicidir. Bu bağlamda, bize aktardığı Köpek-Kafalıları tasviri, o dönem için inanılmayacak bir kavram olmamalıdır.

²³⁶ Augustine, *The City of God*, s.96.

²³⁷ Sharpe, *Isodore of Seville-Medieval Writings*, s.52-54.

²³⁸ Marco Polo’nun *Geziler Kitabı*, s.5.

²³⁹ Marco Polo’nun *Geziler Kitabı*, s.176.

Batılı tarihçilerin bu husustaki bahislerinin yanında, önceki bölümlerde değindiğimiz Türk kaynaklarından, Piri Reis ve Ebulgazi Bahadır Han'ın da Köpek-Kafalılar ya da İt-Barakları, Hindistan ve çevresinde gösterdiklerini bu bölümde anımsamak gerekecektir. Piri Reis'in 16. yüzyılın başında ortaya koyduğu Dünya Haritası'nda Köpek-Kafalı insanları resmetmesi ve gezilerini kaydettiği “*Kitab-ı Bahriye*” adlı eserinde Köpek-Kafalı halkın yaşadığı bölgeyi, kendince Hindistan çevresindeki Antil Adalarında gösterdiğine değinmiştik. Bununla birlikte 17. yüzyıl tarihçisi Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-yi Türkî Oğuzname* eserine göre, Oğuz Han İt-Barak seferini Hindistan bölgesinde bir adada yaşayanlara karşı yapmıştır. Türk dünyasının oldukça önemli iki eserinde, Köpek-Kafalılar ya da İt-Barakların Güney Asya ve Hindistan bölgesinde gösterilmesi önem arz etmektedir.

Hint kaynaklarında Köpek-Kafalılar ve benzeri görünümeler bulunmaktadır. Bu halkların inanışlarında bulunan baskın ‘yeniden doğuş’, ‘başka vücutlarda tekrar varoluş’ ve ‘karma’ inanışları, bu mitolojiyi farklı kılmaktadır. Belki de batılı tarihçi ve gezginlerin aktardığı Köpek-Kafalı görünümelerinin bu bölge ve etrafı üzerinde yoğunlaşmasının nedeni bu yüzdendir. Sosyal oluşumlar içerisinde ‘Svapacas’ ya da ‘Svapakas’ ve ‘Candala’ adları altında, köpeksi insanlar, köpek sütü emenler anlamında yer alırlar. Kelimenin anlamına daha detaylı bakıldığında, “köpek tarafından emzirilmiş” veya “köpek soyundan gelen” anlamlarına ulaşılabilir. Hindistan'ın eski kaynaklarında yer alan bu görünümelerle, bu geniş mitolojinin içinde sıkça karşılaşmayız. Bunun nedeni bu halkların (Candala, Svapakas) kast sistemi dışına itilmiş ya da bazı durumlarda günahlarından dolayı bu sistemden atılmış olarak gösterilmeleridir. Fakat sistem dışına itilen bu halkların öte yandan Hint halklarının zor günlerinde kurtarıcı görevinde olmaları, ruhani güçleri ile soylarını devam ettirmelerini sağlaması noktasında, bu ötekileştirme ya da dışlama son bulur. Ve bu döngü içinde zaman zaman bu halklar kendilerine saygı duyulan varlıklar olarak da karşımıza çıkar.²⁴⁰

²⁴⁰ White, *Myths of The Dog-Men*, s.71.

Hint kaynaklarında Köpek-İnsan, Köpek-Soylu anlamlarında karşımıza çıkan Candala ve Svapaka'nın, Hint anlatılarının (Veda ve Puranaların) en büyük karakterlerinden olan 'Visvamitra' ile karşılaşması şu şekilde anlatılır: "12 yıl yağmurun yağmadığı zamanlarda, topraklar kurumuş ürün vermez olmuştu. İnsanlar açlıktan birbirine düşmüştü; hatta hayvanlar bile açlıktan kavgaya eder olmuş, kuraklık Hindistan'ı sarmıştı. Kuraklıkla mücadele içinde 'Karma' inancı dahi yok olmuştu; hatta ikinci kez dünyaya gelenler en önce öldürülmüştü; insanlar ve hayvanlar hayatta kalmak için birbirlerini öldürüyorlardı. Bu şartlar altında kutsal 'Visvamitra' bile evsiz ve aç kalmıştı. Çaresizlik içerisinde dolaşırken Svapakas'ların ormanın içindeki yaşadığı bölgeye rastladı. Bu bölgede her şey harabeye dönmüştü, iskeletler ve kafatasları vardı. Açlığın kendisini zor duruma soktuğu Visvamitra bu yerleşim yerine bir şey bulma umudu ile girdi. Ancak ne bir et parçası, ne tahıl ne de meyve buldu. Çaresizliğine yenik düşen Visvamitra, açlıktan yorgun düşerek ve yere yığıldı. Yattığı yerden, o bölgede bulunan bir barakanın önünde asılı bir köpek budu gördü. Kendi kendine, böylesine kötü bir durumdayken, Svapakaslar kast dışı bir toplum olduğundan onların etini çalmanın günah olmayacağını düşündü. Bu düşüncelere dalmışken uykuya daldı ve uyandığında başucunda kızıl gözlü, köpek başlı Candala'yı gördü. Ona kim olduğunu soran Candala, Visvamitra olduğunu öğrenince şaşırdı. Visvamitra ondan köpek budunu istedi. Candala ona bunun günah olduğunu ve hem Karma'ya karşı gelmemesini hem de dirayetli olmasını söyledi. Visamitra: "hayat ölümden iyidir" dedi ve budu istedi. Daha sonra bir Svapakas geldi ve onun köpek eti yemesinin kötü sonuçlar doğurabileceğini ve bu eti ona verirse kendisinin de lanetleneceğini söyledi. Visvamitra, eğer hayatta kalırsa her şeyin daha güzel olacağını ve bu günahı işlemesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Svapakas kendisine 5 parça köpek budu verdi. Butları alıp ormanın içlerine giden Visvamitra'nın hemen ardından, Tanrı 'Indra' o bölgeye yağmurlar yağdırdı. Bu olay, Candala ve Svapaka'nın güzel düşüncelerinin ve Karma'dan korkmalarının üzerine yağıdırılmıştı."²⁴¹ Görüleceği üzere, genel anlamda kast sisteminin dışına itilmiş olarak anlatılan Candala ve Svapaka burada Visvamitra'ya yardım etmişler ve erdem göstermişlerdir. Burada Candala ve Svapaka vahşi

²⁴¹ Singh, *Skanda Purana*, s.54.

yaratıklardan çok akıl ve düstur sahibi olarak anlatılmıştır. Sonucunda ise Tanrı Indra tarafından yağmur yağdırılarak bir nevi insanlığın kurtulmasına yardımcı olmuşlardır. Ve bu anlatıda insanlığın ikamesini sağlayanlar, Köpek-Kafalılar ya da Köpek-Adamlar olmuştur.

Bir başka anlatıda ise Candala ve Svapakas karakterleri karşımıza şu şekilde çıkar: “Visvamitra, Hariscandra ve onun krallığı için tüm kahramanlığını gösterdikten sonra, Hariscandra ona borçlu olduğunu biliyordu. Bu borcu almak için gelen Visvamitra onu sıkıştırıyordu. Elinde nesi var nesi yok satan Hariscandra, nihayetinde karısını ve çocuğunu Brahminlere köle olarak sattı ama bu da yetmedi; kendisini de satmaya karar verdi. Lakin bu da borcunu karşılamıyordu. Bir bedel ödemesi gerekiyordu. Aniden Dharma bir Candala kılığında karşısında belirdi. Candala kötü kokan, kötü görünüşlü, tüylü, köpek suratlı, keskin dişli ve kızıl gözlüydü. Onunla birlikte ilerleyen Hariscandra, onun bu kötü görünümüne dayanamadı ve yere yığıldı. Uykusunda yaptığı tüm günahların işkencesini gerçekten yaşarcasına çekti. Eziyetlerle dolu uykusundan uyandığında tam 20 sene geçmişti. Ve artık yaptıklarının bedelinin bir kısmını çekmişti. Krallığının düştüğünü gördü ve saraya doğru yöneldi; orada karısını gördü ama karısı onu tanımadı. Çünkü artık bir Svapakas görünümündeydi. Karısı oğlunun ölü bedenini kucağına alınca, oğlunun öldüğünü anladı. O esnada Dharma tekrar ortaya çıktı ve oğlu ve karısını kendine tekrar bağışladı. Ancak krallığı onun olmadı ve Svapakas görünümünde kaldı.²⁴²

Hint mitolojini oluşturan anlatılarda günah, bedel ödeme, sosyal sınıf kavramları görüleceği üzere oldukça vurgulanan temalardır. Bu anlatıda daha ön plana çıkan, Hint anlatılarındaki günah işleme ve düşkün olma durumlarında, cezalandırmanın genelde kast dışına atılma ya da düşük sosyal sınıflara itilme gibi karşılıklarının olmasıdır. Bu durumda sosyal statüleri yüksek kişilerin de işledikleri günahlardan ötürü düşük sınıflı bir statüye geçtikleri gözlemlenir. ‘Mahabharata’ ve ‘Ramayana’ gibi eski Hint destanlarında bu durum açıktır ve örneklerde günahlarından dolayı gözden düşen ve kast dışına itilenlerin Köpek-Kafalılara ya da Köpek-Adamlara dönüşmesi durumu söz

²⁴² Nene, *Manu Smṛti ‘Commentary of Kulluka Bhatta’*, s.16-19.

konusudur. Bir anlamda Candala ve Svapaka ancak büyük günahlarda karşılaşılan varlıklardır. Bu günahın bedelini öderken onların da bir fonksiyonu bulunur. Bu durum Greg Bailey tarafından şöyle açıklanır: “Tanrı Sudra’nın hayat verdiği Candalalar yerleşim yerlerinin etraflarında dolaşan köpek görünümüne yaratıktır. Svapakaslar ise yine köpek görünümüne ve köpeklerle dolaşan, genelde kadın olarak karşımıza çıkan, sistem dışına itildiği için ormanda çeşitli ruhlarla ya da yaratıklarla birleştiklerinden dolayı lanetli sayılan varlıklardır. Bu köpekli yaratıklar yerleşim yerlerinin etrafındaki cesetleri yok ederler ve yerlilerle pek temasa geçmezler. Bir başka deyişle Hint inanış ritüellerini bozmayan ve günah işlemeyenlerin daha çok geceleri beliren bu varlıklardan korkması söz konusu değildir. Günde iki kez belirli yerlere bu yaratıklar için yiyecekler bırakılır.”²⁴³

Köpek-Kafalı Hint inanışlarında çeşitli görünümde vardır. Bakıldığında, Kuzey topluluklarının Köpek-Kafalı tasvirleri ile fiziksel olarak benzeşmelerinin yanında, zararsız bir toplum olarak gösterilmeleri, küçükbaş hayvan yetiştirmeleri, toplayıcılık yapmaları, yöneticiye bağlı olmaları, kadınlarının da köpek görünümüne sahip olması açısından özellikle aynı coğrafyanın Kuzey anlatılarından farklılaşırlar. Genel anlamda Hindistan bölgesinde anlatılan Köpek-Kafalı daha ehil ve insancıl olarak nitelendirilebilir. Hindistan bölgesindeki Köpek-Kafalı görünümü için White’ın şu iddiası önemlidir: “Dünya’nın hiçbir milletinde Köpek-Kafalı, toplum sisteminde bir yer bulmazken, Hindistan’ın eskilere dayanan kast sistemi içerisinde bu ırk kendine yer bulmayı ve sosyal statüye kavuşmayı başarmıştır.”²⁴⁴

Ancak White’ın bu iddiası tartışmaya açıktır. Çalışmamızın önceki bölümlerinde aktardığımız üzere, Kuzey Avrupa mitolojisindeki ‘Berserk’, ‘Hundingar’, ‘Turyalander’ savaşçıları hem Atilla’nın hem de kuzey Avrupa toplumlarının askeri ve sosyal yapılanması içinde vardır. Slavların ‘Pasjeglavec’ inanışlarında yine bunlar topluma yakın yerlerde yaşayan, toplumdan sayılan bir gruptur. Çin’in ‘Pan-hu’ inanışında, Çin kaynakları bilakis bir soy olarak bu topluluğu ele alır ve türeyişlerindeki

²⁴³ Bailey, *Materials for the Study of Ancient Indian Ideologies*, s.53-54.

²⁴⁴ White, *Myths of The Dog-Men*, s.72.

önemli bir simgedir. Oğuz Destanı’nda Oğuz Han mağlup ettiği İt-Barakları iline katar; bir başka anlamda töresine ve toplumuna dâhil eder.

Hint mitolojisini oluşturan bu bölgenin öz kaynaklarında ‘Candala’ ve ‘Svapakas’ adları altında Köpek-Kafalılar ve benzeri görünümler bulunmaktadır. Fakat bu bölgenin inanışları ya da bu bölgede yaşayan varlıklar hususunda, özellikle de Köpek-Kafalılar hususunda, Hintlilerin öz kaynakları ile karşılaştırıldığında, diğer kaynakların bahisleri çok daha fazladır. Ilıman bir iklime sahip, uzak fakat ulaşımı kolay, geniş ama kalabalık ve kapılarını herkese açmış olan Hindistan, zamanla mistik, ruhani ve el değmemiş bir medeniyet olarak birçok tarihçi, coğrafyacı ve gezgin tarafından keşfedilmek ve tarif edilmek üzere cazibe merkezi haline gelmiştir. Özellikle çalışmamızda konumuzun merkezine aldığımız Köpek-Kafalıları bu bölgede, Hindistan kaynaklarından çok dış kaynaklardan öğrenmemizin nedeni de bu olmalıdır.

3. AKDENİZ MİTOLOJİLERİNDE İT-BARAKLAR

3.1. Mısır Kaynaklarında Köpek-Kafalılar

Asya, Afrika, Mezopotamya ve Akdeniz’in arasında kalmış Mısır bölgesi tarihin eski çağlarından bu yana özellikle inanışlar bakımından çok temaslı bir medeniyetin çeşitliliğini taşıyan bir merkez konumundadır. Bu bölgedeki inanışlar, sadece Mısır uygarlığı sınırları içinde kalmamış, büyük hanedanların da etkisiyle bölgeye ve çevresine bu inanışları yayan bir merkez olmuştur. Çevre bölge halklarının inanışları ile büyük kültür alışverişi yapıldığı muhtemeldir, ancak Yunan, Hint ve Asurlular ile bu etkileşimin daha fazla olduğu düşünülebilir.

Eski Mısırlılar, M.Ö. yaklaşık 3150’de yaşam kaynakları olan Nil Nehri’nin kıyılarında tek bir kültür altında birleştiler. Mitsel ‘Kral Meni’, bugün Yukarı ve Aşağı Mısır olarak bilinen bölgeleri bir gecede birleştirmekle görevlendirilmiştir. Oysa aslında diplomatik gelişmelerin bir sonuca bağlanması her zaman çok daha uzun sürer, fakat mitler her zaman en kestirme yolu tercih eder. Mumyalanmış ölümler, piramitler, hiyeroglifler, firavunlar ve sfenksler gibi hemen herkesin aklında Eski Mısır ile özdeşleşmiş birtakım imgeler Mısır kültürünün ritüelleri, dini, mitleri ve eşi benzeri

olmayan kimliğiyle ne kadar köklü olduğunu gösterir. Mısır toprakları ve kültürü altın çağını M.Ö. yaklaşık 1500-1000 arasında yaşamış ve ünlü firavunlar bu dönemde iktidara gelmişlerdir. Hatşepsut, Büyük Ramses ve Tutankamon bunlardan yalnızca birkaçıdır.

M.Ö. 4.yüzyılda Makedonya Kralı III. Aleksandros, ya da daha yaygın olarak bilinen adıyla Helen hükümdarı Büyük İskender, devasa Pers İmparatorluğu'nu fethederek Suriye ve Mısır'ı da kapsayan geniş bir coğrafi bölgenin hâkimi oldu. Sonraki sekiz yılda, İskender üç kıtaya uzanan bir imparatorluk kuracaktı. İskender, Mısır'da bugün de aynı adı taşıyan yeni bir kent kurdu: İskenderiye.

Fakat eski Mısırlıların dinleri ve mitleri böyle ağır bir yenilgiden bile pek etkilenmedi. Aksine, Mısırlılarla Yunanlar arasındaki yoğun bir bilgelik ve bilim alışverişi yaşandı, İskenderiye de önemli bir eğitim merkezi olarak ün kazandı. Kalbinde Nil'in aktığı, denizler, dağlar ve çöllerle çevrili ülke coğrafyasının yanı sıra, uzun ömürlü bir kültüre sahip olmasının da etkileri Mısır mitolojisinde hissedilmiştir; bu nedenle de Mısır mitolojisi karmaşıktı. 2500 görkemli yıla yayılan on sekiz müteakip kraliyet hanedanı, antik Mısır'ın kültürünü ve ibadetlerini yoğun biçimde etkilemiştir. Mısırlılar için mitler hikâye olmanın ötesinde bir öneme sahipti. Mısırlı tanrılara dair bazı kadim hikâyelerin kökleri, Güneş'in, Ay'ın ve yıldızların geçişi gibi evrenin belli başlı gerçeklerine dayanıyordu. Ayrıca o günün toplumuna ahlak ve davranış dersleriyle yol göstermeyi amaçlıyorlardı.²⁴⁵

Mısır mitolojisinde bulunan kahramanlar insan şeklinde tasvir edilmiştirlerdir ama bu mitolojide krallar aynı zamanda Tanrı görevindedirler. Hem kral hem de Tanrı olan bu kahramanlar, hikâyelerde halktan uzakta değildirler. Bu bağlamda, hem insani sıfatlarda olması hem de tanrısal güçlere sahip olmaları yönünden, bu mitolojinin kahramanları ve geçtikleri hikâyeler daha olağan ve inandırıcıdır. Mısırlılar hemen yanı

²⁴⁵ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s.51-52.

başlarında ortaya çıkan tek Tanrılı inançların etkisine rağmen, çok tanrılı inanışlarını uzun süre sürdürmüştür.²⁴⁶

Mısır anlatılarındaki başkarakterlerin çoğu hayvan başlıdır. Özellikle baş Tanrı niteliğindeki Osiris'in zaman zaman köpek başlı olarak tasvir edilmesi ve yer altı Tanrısı Anubis'in tüm anlatılarda benzer şekilde betimlenmesi, bu mitolojiye Köpek-Kafalılar ve benzeri görünümünün uzak olmadığını gösterir. Bu bölgedeki Köpek-Kafalı bahislerine baktığımızda, ilk olarak Heredotos'tan başlamayı uygun gördük. Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde Heredotos'un Köpek-Kafalı izleri taşıyan 'Neuri' halkını tasvirini aktarmıştık. Heredotos, *Historia* adlı eserinde telmihi ifadeler ile Köpek-Kafalılar bahsini tekrarlamış ve Mısır bölgesinde yer alan Libya yakınlarında yaşayan bir halktan söz etmiştir. Heredotos'a göre: "Triton ırmağı batısında Auseialara komşu çiftçi Libyalılar vardır, ev yapmasını bilirler, adları Maxy'dir; başlarının sağ yanında saç vardır, solunu kazırlar ve gövdelerine zincifre sürerler, bu kabileler Troyalılardan ürediklerini savunurlar. Bu ülke ve Libya'nın günbatısı bölümü, yabani hayvanlarının göçebelerin ülkelerinden çok daha fazla bulunduğu ve çok daha fazla ağaçlıklı olan yerlerdir. Zira Libya'nın göçebelerin bulundukları doğu bölümü, Triton ırmağına kadar alçak ve kumluktur; sonra batıya doğru çiftçilerin toprakları çok dağlıktır, üzerinde bitki örtüsü vardır, yabani hayvanlarla doludur. Burası dev yılanlar, aslanlar, filler, ayılar, zehirli yılanlar, boynuzlu eşekler, köpek başlılar, Libyalıların dediklerine bakılırsa gözleri göğsünde olan başsız hayvanlar, yaban erkekler, yaban kadınlar ve hiçbir masal olmayan daha bir yığın canavar yaratıklar ülkesidir."²⁴⁷

Heredotos, daha önce 'Neuriler' olarak, kuyruklu ve köpek şeklinde olduklarını aktardığı kısımdan ayrı olarak, bu kısımda daha kati bir biçimde köpek başlılara değinir. Heredotos'un, adlarına 'Maxy' dediği kavmin çeşitli şekillerde var olan görünümünden bahseder ve yine bu tarz aktarımlardan Köpek-Kafalılar ile yan yana aktarılmasına alışık olduğumuz yabanıl kadınlardan bahseder. Yine yukarıda yer verdiğimiz, Plinius ve Sevilyalı Isodore'un, Hindistan bölgesinde tanımladıkları Köpek-

²⁴⁶ Hook, *Ortadoğu Mitolojisi*, s.80.

²⁴⁷ Herodotus, *Herodot Tarihi*, s.358.

Kafalılar ırkının akrabalarının ve benzerlerinin Etiyopya bölgesinde, yani Mısır'ın güneyinde ikamet ettiklerini de hatırlamakta fayda vardır.

Mısır mitolojisinin Köpek-Kafalılar hususunda en öne çıkan figürü, yer altı ve ölülerin hâkimi Anubis'tir. Horus'un da hayvan başlı tasvirleri vardır ancak Anubis daha ön plandadır.²⁴⁸ 'Anubis' kelimesinin etimolojisini yapan dil bilimciler, bu kelimenin eski Mısır dilinde var olan 'Anup' kelimesinden türediğini iddia ederler. 'Anup' kelimesi çöl köpeği anlamına gelmekte olduğundan, Anubis'in diğer benzeri hayvanlardan çok Köpek-Kafalı anlamına geldiğini iddia ederler. Hatta araştırmacılar bu iddialarını Nil nehrinin yanında bulunan 'Asyut' bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda birçok köpeğin mumyalanmış halde bulunmuş olmasıyla desteklerler. Ek olarak Ptolemius ve Sevilialı Isodore'un canavar kavimler olarak listeledikleri varlıkların da yaşadıkları bölge olarak Nil'in bu bölgelerinde gösterilmeleri (bu bölgeye köpekler ülkesi demişlerdir), bu iddiayı daha destekler.²⁴⁹

Konu köpekler diyarı ya da canavar köpekler diyarına gelmişken, aynı bölgede hüküm süren Ahameniş İmparatorluğu'nun başında bulunan, Perslerin 'Büyük Kral' olarak tanımladıkları, milattan evvel 590-529 yılları arasında yaşamış olduğu söylenen II. Kiros'un tarihe geçen Sakalar ile yaptığı savaşta, Türklere karşı köpek savaşçılar ya da köpek başlı savaşçılar kullandığı kaydedilmiştir. Anlatılana göre, Kiros ömrü boyunca kuzeye ve Sakalara birçok sefer düzenlemiş, lakin başarılı olamamıştı. En son düzenleyeceği büyük sefere, üstün savaş güçleri olan köpek savaşçıları da katarak büyük bir galibiyet hedefliyordu. Düzenlediği büyük seferde Sakalarla ilk karşılaşmasında galip gelmiştir ancak hemen ardından toplanan Sakalar, Kiros'u sonunu hazırlayacak mağlubiyete uğrattılar.²⁵⁰ Bu aktardığımız bölümde köpek savaşçılar olarak tanımlanan grubun savaşçı özellikleriyle ön plana çıkan Köpek-Kafalılar olması mümkündür. Bu ihtimali, bu bölgede yoğunlaşan Köpek-Kafalılar anlatılarına bağlıyoruz.

²⁴⁸ Goodrich, *Ancient Myths*, s.25.

²⁴⁹ Kretschmar, *Hundestammvater und Kerberos*, s.218.

²⁵⁰ Farrokh, *Shadows in the Desert: Ancient Persia at War*, s. 44.

Mısır'ın özellikle eski dönemlerde bölge olarak birçok inanışın bir arada olduğu kozmopolit yapısından bahsetmiştik. Asya'nın çeşitli bölgelerinde, ancak daha çok güneyinde var olan Hristiyanlığın bir mezhebi olarak bilinen, milattan evvel 5. Yüzyılda ortaya çıktığı söylenen Nesturi Kilisesi'nin mensupları, Nesturiler, Köpek-Kafalı kutsal bir canlının da dâhil olduğu önemli bir anlatıya sahiptirler. Bu kilisenin önde gelen azizlerinden olan Andrew ve Bartholomew'in 'Partia' bölgesinde yaşadıkları bir anlatıda geçmektedir. Hristiyan camiasına ait 'Havariler'in anlatılarının birleştiği, 'Gadla Hawaryat' eserinde şunlar aktarılır: "Andrew ve Bartholomew'in üzerinde beliren İsa (Tanrı), şimdi çöle doğru ilerleyin, yanınıza köpek suratlı ve korkunç görünümlü biri gelecek, onunla birlikte şehre doğru ilerleyin ve korkmayın, ben sizinleyim dedi. Havarilerin içlerine kadar girdiği çölde yaşayan insanlar inançsızdılar ve derin bir üzüntü bu bölgeyi sarmıştı. Bu bölge vahşi halkın bölgesiydi. Andrew ve Bartholomew, çöle doğru ilerken köpek suratlı yaratık bunların sesini duydu. Ona Tanrı'nın emrinde olduklarını söylediler fakat belki Tanrı'yı ve onun büyük gücünü görseydim ona inanırdım diye cevap verdi köpek suratlı adam. Aynı anda gökyüzünden ateşler indi ve köpek suratlı adamın etrafını sardı. Alevlerin ortasında mahsur kalan köpek suratlı adam, bu benim inanmadığım Tanrı'nın bir işaretidir ve beni alevlerden kurtarırsa ona inancam dedi. Alevlerin üstünden ona doğru bir melek yöneldi ve kurtaracak ama sen de bu havarilere, Andrew ve Bartholomew'e, bu vahşi halkın şehirlerine girmelerinde eşlik edecek ve dediklerini yapacaksın dedi. Köpek suratlı adam ona ben onların dilini bilmem, acıktığımda ben onlarından birisini yakalar yerim dedi. Melek ona cevaben, Tanrı insanları yarattığı gibi vahşi yaratıkları da yarattı ve sana bir kuzununki gibi yumuşak bir yürek verecek diyerek alevlerin arasından onu aldı ve Andrew ve Bartholomew'in yanına eşlik etmesi için götürdü. Uzun boyu, ateş kızılı gözleri, vahşi domuza benzer ağzı ve bir aslanın dişlerine sahip, köpek suratlı adam yanı başlarında onlara eşlik etti ve yürüdüler. Şehrin kapısına geldiler ve Andrew'in duası ile şehrin kapıları açıldı. Şehrin hâkimi onları görünce aç vahşileri üzerlerine salın diye emir verdi. Bunu gören köpek suratlı adam, yüzünü görmemelerini istedi ve Tanrı tarafından yüzü insan şekline döndü. Kızgın bir şekilde vahşilere saldırdı ve birçoğunu parçaladı ve savurdu. Bu şekilde 700 kişiyi öldürdü ve suratı tekrar köpeğe dönüştü, bunu gören halk geri çekildi ve Tanrı tarafından etraflarına alev çemberi yağdı ve

kaçamaz oldular. Tüm bunlara şahit olan insanlar, biz artık Tanrı'ya ve onun köpek başlı yaratığına inanıyoruz diye bağıldılar.”²⁵¹ Gadla Hawaryat gibi, Nil havzasının ve Etiyopya'nın en önemli teolojik eserlerinden olan bir kaynakta, Köpek-Kafalı ya da Köpek-Suratlı bir karakterin merkeze alınarak değinilmesi, bölgenin inançlarını yansıtmaları açısından oldukça önemlidir.

Mısır uygarlığının ve inanışlarının önde gelen bir sembolü olan 'Anubis', yer altı dünyasının ve ölümler diyarının tanrısı olmakla beraber, birçok araştırmacı tarafından 'Anubis' ile 'Sirius' yıldızının ilişkisi konu edinilmiştir. Ayrıca bu inancın halk ritüellerine yansıdığını da görmekteyiz. Özellikle görünümü ve parlaklığı yaz aylarında artan Sirius (Köpek takımyıldızı) yıldızı, Mısır ve çevresinde artan sıcaklar ile hem insanların hem de diğer canlıların ölümlerinde artış olmasıyla ilişkilendirilir ve Anubis'in ölümler anrısı olarak bunları koruduğuna inanılır. Temmuz ayının 25. günü ki, bu gün diğer Akdeniz uygarlıklarında da aynı vasıfta önemlidir, Mısır halkı için Anubis ve Sirius'a ithafen, kutsaldır. Bölgede hâkim olan inanış, ölen insanın ya da canlının Anubis tarafından rahat ettirileceği ve ruhunun da mumyalanma sayesinde orada saklı kalacağı idi. Bu nedenle Mısır halkının inanışlarında yer altı ve ölümler diyarı tanrısı Anubis'e karşı, korkudan çok kendi ölümlerine sahip çıkan bir tanrı vasfı ile saygı duyuluyordu. Mısır hanedan yıllıklarına ve piramitlerdeki mezarlardaki hiyerogliflere konu olmuş 'Khenti-Amentiu' ismi ön plana çıkmaktadır. İddialara göre, hem Osiris hem de Anubis'ten önce Köpek-Kafalı kral ve tanrı olarak bu isimdeki varlık vardı. Mısır türeyiş inancında, Atum ismi ön plana çıkar ve Khenti-Amentiu'nun Atum ile ilişkisi ortaya atılmaktadır. Mısır mitolojisi üzerine yoğunlaşan araştırmacılara göre, Anubis kelimesinden önce 'Khenti-Amentiu' kelimesi vardı; bu Tanrı da köpek başlıydı. Anubis'in ismi zaman içerisinde daha ön plana çıktı ve 'Khenti-Amentiu'nun yerini aldı.²⁵²

Sirius yıldızının ya da takımyıldızının, Köpek-Kafalı ile ilişkilendirilmesi en çok Mısır uygarlığında olmakla beraber, Asya ve Akdeniz ve Kuzey Avrupa

²⁵¹ Budge, *The Contendings of Apostles*, s.171-177.

²⁵² Lurker, "Hund und Wolf in ihrer Beziehung zum Tode", s.199-216.

toplumlarında da benzer yansımalarını görmek mümkündür. Eski uygarlıklarda göksel varlıkların şekil ve hareketlerinin, toplum inanışlarına yansımaları, sosyal olgularla ilişkilendirilmesi en yoğun olgular arasındadır. Bu hususta önemli teoriler vardır ancak özellikle bazı yıldızların veya yıldız gruplarının bazı hayvan veya canlılarla ilişkilendirilmesi, etkileşim halinde olduğuna inanılması oldukça yaygındır. Köpek-Kafalılar da bunun bir parçası olmuştur. Sirius yıldızının dünya halklarının inanışları üzerine etkisi büyüktür. Eski Mısırlıların güneş sistemi ve gök olaylarıyla çok daha yakından ilgilendikleri ve bilgi sahibi oldukları düşünülürse, bu bilgiler ve inanışların ürünü olarak Köpek-Kafalılar ile Sirius takımyıldızı ilişkisi, büyük oranda Mısır'dan dünyaya yayılmış bir inanış olarak görülebilir.²⁵³

Romalıların Mithras kültüründe bulunan Osiris ve Anubis portreleri, ön bir yazım ve bilgi olmaksızın, Köpek-Kafalı olarak tasvir edilmiştir. Anubis'in bu şekilde tasviri olağan karşılanırsa da, nadir olarak köpek başlı Osiris'in tasvirleriyle de karşılaşıldığından bahsetmiştik. Daha sonra bu hususta daha derin incelemeler yapıldı ve M.S. 1. yüzyıl ile 4. yüzyıl arasında etkinliği olduğu savunulan Mithras kültüründeki bu tasvirler hakkında daha aydınlatıcı bilgiler ortaya koyuldu. Buna göre: “Anubis en büyük Tanrı'nın doğrudan oğludur. İlk bakışta güzel doğan insan sonradan çirkinleşir ve ölümün yüzü de çirkindir. Anubis ölümün yüzünü sembolize eder ve yol açıcıdır. Ölmüşlerim yolunu o açar.”²⁵⁴ Mısır piramitlerinde ‘Abydos’ başlığı altında bulunan bu iki cümle aslında ilginç mesajlar içeriyor. Anubis'in bir tanrı ve ölümlerin rahat etmesini sağlayan ‘yol açıcı’ kimliği olduğunu aktarıyor. ‘Ölümün yüzü’ olarak bahsedilen Anubis, ölümler dünyasında sahip olduğu görünümle bir nevi ölümü temsil etmiş oluyor.

Mısır hanedan yıllıklarında çeşitli imalarla Köpek-Kafalıları görüyoruz, fakat bu tutulan yıllıklar hem kral hem de tanrı vasfında olanlar için yazıldığından, kral dışında gelişen olay ya da varlıklar pek silik kalmaktadır. Bu bahisler arasında, III. Ramses'in yıllıklarında Köpek-Kafalılar ve Anubis dolaylı ifadelerle karşımıza çıkar. Metne göre: “ Güneşi koruyan ve doğuşunu haber veren Köpek-Kafalılarıdır. Onlar güneş doğmadan

²⁵³ Ameisenowa, “Animal-Headed Gods, Evangelists, Saints and Righteous Men”, s. 21-45.

²⁵⁴ Kretschmar, *Hundestammvater und Kerberos*, s.183.

önce belirirler ve doğana kadar ona eşlik ederler. Onların doğu tarafında iki tane mabetleri vardır ve ona bağlıdırlar. Doğu'nun dört tane kutsal Güneş'e bağlı tanrısı vardır. Bu tanrılar, ne zaman ki güneş ışınları mabetlerine girer, o zaman ona dua ederler. Köpek-Kafalılar bu Doğu denizine yakın sınırındadır ve büyük tanrı 'Ra' için bir araya gelirler.”²⁵⁵ Daha önceki aktarımla birleştirdiğimize Köpek-Kafalıların sadece Mısır ve çevresindeki halklar tarafından değil, kral ve ailesi tarafından da tanındığı ve kutsal sayıldıklarını söylemek mümkündür. Halkın doğrudan tabii olduğu tanrı vasfındaki kral tarafından tanınmak, korunmak ve kutsal sayılmak o dönem için oldukça önemliydi, Köpek-Kafalıları bunu en azından Ramses hanedanı için başarmış denilebilir.

Mısır uygarlığının konumunun jeopolitik önemi tartışmasız bir gerçektir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde, Asya kıtası başta olmak üzere karşılaştığımız Köpek-Kafalıları inancı pek tabii Mısır ve bölgesi için de geçerlidir. Ancak çok milletli, çok milletle temaslı, çeşitli din gruplarının ortasında kalmış bir Mısır uygarlığı, mitolojisi ve inanışları bu geniş yelpazeden nasiplenmiştir. Genel anlamda bu bölgenin inanışlarında karşımıza çıkan olguların çoğu, gerek Roma ve Yunan, gerekse İran ile Turan bölgelerinde karşılıkları olan kavramlardır. Bu durumun ise Mısır ve çevresinin konumu itibari ile oluştuğu düşünülebilir.

3.2. Yunan ve Roma Dünyasında Köpek-Kafalıları

Yunan ve Roma dünyasına ait inanışlar ve oluşturduğu mitoloji tüm dünya tarafından en çok bilinen mitolojidir. Bu tanınırlığın muhtemel nedenleri, bu mitolojiyi oluşturan karakterlerin tamamına yakınının insan sıfatında olması dolayısıyla insan ile Tanrı arasındaki sınırı kaldırması, dünyaca ünlü edebi ve eserlere konu edilmesi ya da atıflarda bulunulması ve bu sayede yayılımının fazla olması, eski ve ilk çağın en çok kullanılan dillerinin Yunanca ve Latince olmasıdır.

Upuzun bir döneme yayılan Eski Yunan medeniyeti bizi felsefe, edebiyat, tiyatro, hukuk, demokrasi, mimari gibi birçok alanda beslemiştir. Girit'teki Knossos'ta

²⁵⁵ Piankoff, "Saint Mercure, Abou Sefein et les Cynocephales.", s. 17-24.

yapılan kazılarda ortaya çıkarılan yaklaşık M.Ö. 2200'den kalma büyük sarayın Minosluların lideri Kral Minos'a ait olduğu iddia edilir. Mikenlerin dönemi yaklaşık M.Ö. 1200'lü yıllardan, M.Ö. 1000'li yıllara kadar sürmüştür. Homeros'un epik şiirleri ile Yunan trajedilerinin çoğu bu dönemdeki olaylara dayanır. Yunan imparatorluğu, altın çağına Büyük İskender'in M.Ö. 4. yüzyıldaki zaferleri sayesinde ulaşır; o dönemdeki toprakları bugünkü Türkiye, Mısır, İsrail ve İran'dan geçerek Hindistan'a kadar uzanmaktadır. Yunan medeniyetinin kendine has özelliklerine kavuşması M.Ö. 8. yüzyıla rastlar. Bu dönemde Yunan alfabesi ortaya çıkmış ve günümüzde de bilinen en ünlü mitlerin kâğıda dökülebilmesine imkân sağlamıştır. Yunan şairlerinin en ünlüsü olan Homer M.Ö. 800-700 arasında bir dönemde Yunanistan'ın doğusunda yaşamıştır. Yazdığı iki epik şiir olan İliada ve Odysseia, Batı dünyasının ilk yazılı eserleri olarak kabul edilir. Yunan kültürü, M.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda bayrağı Romalılara devredinceye dek zaten oldukça geniş bir alanda hüküm sürüyordu. Fakat Romalılar Yunan medeniyetinden öyle çok ilham aldılar (ve bunu kendi imparatorluklarının dört bir yanına yaymayı sürdürdüler) ki, Yunan mirası kendi sınırlarının ötesine taşıdı. Yunan mitolojisinin modern Batı dünyası üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.²⁵⁶

Yunan ve Roma mitolojileri, bize insan soyunun yüzyıllar önce neler düşünmüş, neler duymuş olduğunu gösterir. Böylece doğayla ilişkilerini son derece azaltan ilkel insandan çıkarak, doğayla kucak kucağa yaşayan insana ulaşabiliriz. Yunanlılardan günümüze gelen en eski belge, Homeros'un İliada'sıdır. Buna dayanarak, Yunan mitolojisinin milattan evvel bin yıl önce başladığını söyleyebiliriz. Eski Yunanlı, yalnız tanrısında değil, her şeyde insanı bulur ve insanı görür. Yunanlılar, evreni tanrıların yarattığına inanmazlardı. Onlara göre evren, tanrıları yaratmıştı. Tanrılardan önce yer ile gök vardı: Titanlar onların çocukları, tanrılar da torunlarıydı. Yarattıkları tanrılar bile insan biçimindedir. Yunan mitolojisiyle birlikte insan, tabiatın önemlisi haline gelmiştir. Bu mitolojinin belirli bir sistematiği vardır ve saçma anlatılar gibi görünen hikâyelerde bile belirli oranda gerçeklikler vardır. Diğer birçok mitolojiden onu ayıran ve farklı

²⁵⁶ Daniels, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, s.127-128.

kılan mucizesi insancıl bir dünya, yani her şeyi bilen, her şeyin üstündeki o bilinmeyen varlığın saldığı bunaltıcı korkunun silinişidir.²⁵⁷

Roma dünyasının inanış sistemi ve mitolojisi Yunanlılar kadar yapılandırılmış ve sistematığe oturtulmuş değildi. Romalıların dini anlayışının gelişmişliğine rağmen, Cumhuriyet döneminin bitimine kadar din ve inanışları ortaya çıkaracak fikirler yazıya dökülmedi. Etrüsk kültürünün Roma'da ve çevresinde yoğun biçimde etkili olmaya başlamasıyla bu süreç daha çok hız kazanmıştır ama karışık bir yapıda devam etmiştir. Bunun nedeni din ve inanışların karakteristik yapısı da olabilir. Eski Roma dini hiçbir zaman modernize olamamıştır. Gerek erken dönemlerdeki kültlere bağlı yapısı, gerekse en baştan bağlı oldukları Etrüsk etkisi olmak üzere farklı kültür ve milletlerin dini yapılarının etkileşimi, sistematik bir din oluşturmamıştır. Her ne kadar bir din sınıfı (rahip ve rahibeler) ve çok tanrılı politeist bir yapı olsa da, bunların hepsi sistematik bir biçimde bütün oluşturmaya yetmiyordu. Roma dünyasında çoğu kavram için bir tanrı bulunuyordu. Zaten sonraki dönemlerde farklı kültürlerden inanışlar ile Roma dünyası çok farklı bir hâl almıştır.²⁵⁸ Roma mitolojisine ve dünyasına Yunan mitolojisi ve tanrılarının girmesiyle, Roma dünyasının inanışları da değişime ve bir evrime uğramıştır. Bu hususta Hamilton'un şu cümleleri önemlidir: "Yunan sanatı ve edebiyatı ülkelerine (Roma'ya) girinceye kadar tanrılar renklenememiş, canlılık kazanmamıştır. Bunun sebebi, inançlarının değil, hayal güçlerinin zayıf olmasıdır. Güzel, şiirsel tanrılar yaratmak diye bir kaygıları yoktu Romalıların; faydalı tanrılar isterlerdi."²⁵⁹

Yunan ve Roma mitolojilerinde Köpek-Kafalılar ve benzer görünüşleri büyük ölçüde kendi bölgelerinin dışında gösterilmiş ve etimolojik olarak başka halklara mal edilmiştir. Bilhassa Yunan ve Romalıların diğer halklarla temaslarından sonra bu değinilerin arttığı gözlemlenebilir. İlk olarak, Yunanlıların ve dünyanın en büyük tarihçilerinden Herodotos'un, Köpek-Kafalıların yaşadığı coğrafya olarak hem

²⁵⁷ Hamilton, *Mitologya*, s.3-4.

²⁵⁸ Cameron, *Greek Mythography in the Roman World*, s. 29.

²⁵⁹ Hamilton, *Mitologya*, s.26.

Avrasya'ya hem de Libya'ya işaret ettiğini anımsamak gerekir. Sonrasında Magastenes ve Ctesias'ın sonraki araştırmacılara ilham kaynağı olacak detaylı Köpek-Kafalılar tasvirini, Hindistan bölgesinde tarif ettikleri açıktır. Yunan dünyasının en şaşalı dönemini yaşadığı Büyük İskender döneminde kendisine eşlik eden Callistenes'in tuttuğu sefer kayıtlarında, Köpek-Kafalılar ile İskender'in mücadelesini bölge olarak Kafkasya'da göstermesi de hatırlanacaktır. Sonraki dönemlerde, Aelianus, Plinius, Ptolemeus ve Strabo ile devam eden Köpek-Kafalılar bahisleri, Hindistan, Etiyopya ve Mısır çevrelerinde gösterilmiştir.

Hristiyanlık etkisi ile özellikle Roma dünyasındaki din adamlarının tarih ve etimoloji kitaplarına da konu olan Köpek-Kafalılar, evvela Sevilyalı Isodore, Bremenli Adam ve Aziz Augustine tarafından din baskısına rağmen varlığı kabul edilmiş ve yaşayan halklar arasında gösterilmiştir. Sonrasında Doğu bölgelerine elçi sıfatı ile gönderilen Carpini, Rubruk ve Marco Polo gibi isimler tarafından Asya'nın kuzeydoğusu ve güneydoğusunda anlatılan Köpek-Kafalılar, birçok önemli otoritenin bahsi ve doğrulaması ile Yunan ve Roma dünyası tarafından kabul görmüştür. Yunanlıların 'Kynokephaloi', Romalıların 'Cynocephaly' olarak doğrudan Köpek-Kafalılar anlamlarıyla litaratürlerine kattıkları bu halk, görüleceği üzere hem Yunanlılar hem de Romalılar için Asya ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan kimi zaman vahşi, kimi zaman iletişime açık bir ırktı.

Yunan ve Roma dünyasının inanışlarında Köpek-Kafalıları aradığımızda en önce aklımıza gelen karakterlerden biri Cerberos (Kerberos)'tur. Yer altı tanrısı, Hades'in vahşi üç başlı köpeği olarak bilinir. Hades'in kapısını bekleyen köpek, ölüleri yer altında tutar ve çıkmalarına engel olur. Kerberos, Hydra'nın ve Orthrus'un, yani Geryon'un sığırlarının bekçisi olan iki başlı köpeğin kardeşidir. Aynı zamanda Nemea Aslanı'nın da amcasıdır.²⁶⁰

Kerberos Yunan mitolojisinin ürünüdür. Kerberos'un bu mitolojideki fonksiyonu hem Mısır anlatılarında rastladığımız 'Anubis', hem de İskandinav anlatılarında rastladığımız 'Garm' karakteri ve Britanya anlatılarındaki 'Bargest'

²⁶⁰ Hamilton, *Mitology*, s.60.

karakteri ile oldukça benzeşir. Yer altının ve ölüler dünyasının bekçiliğini ve koruyuculuğunu köpeklerin ya da Köpek-Kafalıların yapması daha önce de karşılaştığımız bir mitolojik figürdür. İskandinavya'dan Asya ve Afrika'ya kadar uzanan bu inanın çıkış noktasını bulmak oldukça zordur, fakat ihtimaller arasından Mısır'ın 'Anubis' figürünün, bulunduğu mitolojide oldukça ön planda tutulması sebebiyle diğer halk anlatılarına tesir etmiş olabileceği daha mümkün görünmektedir. Yunan dünyasında, daha önce bahsettiğimiz önemli tarihçi, gezgin ve bilim insanlarının değişik bölgelerde değişik halklara ait gösterdikleri Köpek-Kafalı görünüşleri dışında, kendi mitolojisinde Kerberos'tan başka değinebileceğimiz bir Köpek-Kafalı figürü bulunmaz.

Roma dünyasında ise bilhassa sonraki dönemlerde Hristiyanlığın etkisi ile Köpek-Kafalıları uzak diyarlarda yaşayan varlıklar olmaktan çıkmış, kendi inançlarına mensup edilmeye gayret gösterilmiştir. İlk olarak Roma dünyasının inanışlarına oldukça etki eden Etrüsk halklarının inanışları bu hususta işlevsel olmuştur. Roma dünyasının inanışlarına Etrüskler vasıtası ile giren, yer altı ve ölülerin tanrısı 'Aita' ya da 'Eita' yer altının en hâkim tanrısıdır. Yunan mitolojisinin Roma dünyasına girmesiyle, Aita'nın yerini Hades almıştır. Aita mitolojik tasvirlerle köpek başlı olarak resmedilmiştir. Anlatılarda ise Aita'nın kafasına kurt ya da köpek postu ya da zırhı taktığı anlatılır.²⁶¹

Roma dünyasında diğer bir Etrüsk kökenli olduğuna inanılan yer altı karakteri ise 'Kharoon' ya da 'Kharon' ismindeki kişidir. Yunan mitolojisinde de kendine yer bulan bu isim, ölülerin ruhlarının rahata kavuşmasını sağlayan ve onlardan para bekleyen canlıdır. Anlatılara göre Kharoon çeşitli şekillerde ölüleri karşıladı; onu mutlu edemeyen ölüler bir türlü rahata ermezdi. Çeşitli şekillerde ve hayvan kafalı olarak tasvirleri olan Kharoon karakteri bu noktada önemlidir.²⁶² Aita ve Kharoon karakterinin Etrüsk kökenli olması ve Roma dünyasında geçmesi ilgi çekicidir. Etrüsklerin Türk ya da Asya kökenli olduğuna dair birçok iddialar vardır, Türk

²⁶¹ Grummond, *Etruscan Myth, Sacred History and Legend*, s.229-231.

²⁶² Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s.188.

dünyasında ve Asya toplumlarında karşılaştığımız Köpek-Kafalılar ve görünüşleri, Etrüskler vasıtası ile Roma'ya taşınmış da olabilir.

Roma dünyasında Köpek-Kafalılar, İtalya topraklarında 6. ve 8. yüzyıllar arasında yaşamış olan Lombard halkı için de bahis konusu olmuştur. Germen kökenli olup Balkanların kuzeyinden Avar baskısı ile göç eden ve İtalya'nın kuzeyinde bir krallık kuran, Lombardların tarihini, ayrıntılı olarak kendisi de bir Lombard olan ve milattan sonra 720-799 yılları arasında yaşamış, Paul Diaconus'un *Historia Langobardorum* adlı eserinden öğreniyoruz. 6. ve 8. yüzyıl Avrupa'sı ve bilhassa Bizans İmparatorluğu hakkında oldukça çok şey öğrendiğimiz Diaconus'un bu eserinde, Köpek-Kafalılar şu şekilde geçmektedir: “Mauringa* bölgesine doğru geçerken, Lombardların yolu Assipitti adlı topluluk tarafından kesildi. Lombardlar sayı olarak fazla olmalarına rağmen, bu sayıca az toplulukla savaşmaktan çekindiler ve savaşmaya cesaret edemediler. Çünkü Lombardlar onların içinde yaşayan Köpek-Kafalıların olduğunu biliyorlardı. Lombardlar burada yaşayan Köpek-Kafalıların eğer düşmana ulaşamazlarsa kendi kendilerinin kanlarını içtikleri söylentilerini duymuşlardı. Lombardlar bu halkla savaşmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda şöyle bir taktik geliştirdiler, sahip oldukları çadır ve tenteleri geriyorlardı ve büyük ateşler yakıp, büyük gürültüler çıkarıyorlardı. Ateşi aşamayan Köpek-Kafalılar onlara zarar vermiyordu.”²⁶³

Diaconus tarafından 8. yüzyılın sonunda yazıldığı iddia edilen bu eserde Köpek-Kafalıları Orta Avrupa'nın en büyük nehirlerinden olan Elbe nehri dolaylarında, savaşçı ve vahşi bir kavim olarak, en önemlisi de doğrudan Köpek-Kafalıları ismiyle okuyoruz. Anlatılarda Köpek-Kafalıları halkının yenilmezliği tarif edilen ortak sıfatlardan biridir ki, burada da Lombardlar sayıca üstün olmalarına karşın bu halkla savaşmak yerine, büyük ateşler vasıtası ile uzak tutuyorlar. Aktarılan hikâyede Lombardların Köpek-Kafalıları, yaşadıkları yeri ve özelliklerini bilmeleri de önemli bir kısımdır.

* Diaconus'ın bahsettiği Mauringa bölgesinin, eserin önceki ve sonraki bölümlerinden anladığımız kadarıyla, günümüz Elbe nehrinin güney kısımlarına tekabül ettiğini anlıyoruz.

²⁶³ Paul The Deacon, *History of the Lombards*, s.72-73.

İmparatorluk döneminde, Hristiyanlık dininin kabulünden sonra, eski pagan kültür ile başlarda çatışmalar yaşansa da, zaman içerisinde Roma dünyası Hristiyanlığın koruyucusu ve merkezi haline gelmiştir. Tek tanrılı bir dine geçişin etkisiyle, var olan eski inanışlar dini temellere dayandırılmaya çalışılmış, Köpek-Kafalılar da bu akımdan nasibini almıştır. Bununla bağlantılı olarak, Aziz Christopher karakteri Ortodoks kilisesinin Hristiyanlaştırdığı köpek başlı bir karakter olarak karşımıza çıkar. Aziz Christopher hikâyeleri çeşitli kalemler tarafından ele alınmıştır ve de içerisinde dinsel öğreti ve temalar olduğundan çeşitli kiliseler tarafından sahiplenilmiştir.

Bu noktada en çok bahsi geçen haliyle hikâyeyi nakletmek daha doğru olacaktır. En çok anlatılan şekliyle; “Christopher, insan etiyle beslenen ve havlamalar ile anlaşılan dev bir Köpek-Kafalıdır. Diğer Köpek-Kafalılar ile yaşadığı yer, Karadeniz kıyıları olarak anlatılır. Christopher ismini almadan önceki adı ‘Reprebus’ olarak bilinir. Korkunç görünümlü, vahşi, siyah ve pagan bir yaratıktır. Birgün Christopher, Tanrı’dan gücünü göstermesi için onu denercesine, insan dilini konuşma yetisini ister. Bir melek iner ve ona doğru üfler ve bir anda insanların dilini konuşmaya başlar. Bunu görmesine rağmen gururlanan Christopher ikna olmamıştır. Çocuk şeklinde kendisine görünen İsa Peygamber, kendisini nehrin üzerinden geçirmesini ister; bu isteği çok küçümseyen dev Christopher, İsa Peygamber’i kucağına alıp ilerler. Fakat ilerledikçe ağırlaşan çocuk bir noktadan sonra taşınmaz hale dönüşür. Gücüne çok güvenen Christopher buna çok şaşırır ve bu anda ona gerçek şekliyle görünen İsa Peygamber’i görünce, artık Tanrı’ya inanç kazanır. Ve alçak gönüllü bir şekilde, o andan itibaren geri kalan hayatını Hristiyanlık dinine hizmet etmek ve pagan diniyle savaşmak için adar. Aziz Babylus tarafından vaftiz edilen Christopher, vaftizin ve aldığı kararın ardından, bembeyaz bir tene ve görünüşe sahip olur.”²⁶⁴ Dev Köpek-Kafalı figürü, Hristiyan dininin özellikle Doğu kiliseleri tarafından sahiplenilmiş, uzun yıllar 25 Temmuz’da kendisinin adına anma törenleri hazırlanmış bir ikon haline gelmiştir. Aziz sıfatını alan Christopher’ın büyük resimleri ve tasvirleri yapılmış ve Doğu kiliselerinin, ilginç hikâyesiyle önemli bir figürü haline gelmiştir. 1800’lerin başında özellikle Ortodoks kiliselerinin eski

²⁶⁴ White, *Myths of The Dog-Men*, s.34-35.

rahiplerin tasvirlerini ortadan kaldırmaya başlamasıyla, Christopher'ın da tasvirleri yok edilmiştir. Aziz Christopher hikâyesi Hristiyanlığın ve mensuplarının Köpek-Kafalıları tanıması ve onu kendi inanışlarına almaları açısından ayrı bir önem taşır. Christopher karakterinin bir Köpek-Kafalı olarak kiliseye girmesi, kendisine hürmet edilerek din adamlığı verilmesi, Köpek-Kafalıların varlığını o dönem için daha da ön plana çıkarmıştır.

Görüleceği üzere, Yunan dünyasında Köpek-Kafalıları Yunan tarihçiler ve gezginler tarafından çok değinilmiş ve bu inanışın yayılımını sağlamışlardır ancak bakıldığında Köpek-Kafalıları hep onların bölgelerinin dışında, kökenleri ayrı bir ırk olarak tanıtılmıştır. Herhangi bir iletişimleri, alışverişleri, karşılaşmaları yoktur ya da söz edilmemiştir. Bir başka deyişle, Yunanlıların hatırı sayılır oranda yayılımına katkı sağladıkları Köpek-Kafalıları, genellikle Asya ve Afrika'nın değişik bölgelerinde onlardan uzak yaşırdı. Birçok tarihçi tarafından varlıklarına dair rivayetler aktarılsa da, mitolojilerine girmemiştir. Roma Dünyasında ise Köpek-Kafalıları hem kaynaklarında anlatılır, hem de bölge olarak onlara ait ya da yakın bölgelerde gösterirler. Roma bunu siyasi, askeri, idari ve dini bakımdan Asya, Afrika ve özellikle Kuzey Avrupa ile çok temaslı geçmişinden kazanmış olabilir.

BÖLÜM III: İT BARAK HALKININ TARİHSEL VE KÜLTÜREL DEĞERİ

1. İT BARAK HALKININ TARİHSELLİĞİ

1.1 İt Barak Halkının Tarihiliği Üzerine

İt-Barak halkının tarihçilerin, halkbilimcilerin, söylembilimcilerin, gezgin ve araştırmacıların eski çağlardan itibaren çalışmalarına konu olması, beraberinde bu hususun tarihselliği üzerine tartışma ihtiyacını da doğurur. Her ne kadar, İt-Barak ve benzeri görünümüleri konu edinenler tarafından bu husus çok üzerinde durulmamış ve müstakil olarak değerlendirilmemiş olsa da, dünya üzerinde büyük yayılım gösteren İt-Barak rivayetlerinin; işaret ettikleri, anlattıkları, çeşitli coğrafyalardaki tasvir ve terkipleri, bu konunun tarihselliğini açıklamak için bir alt zemin hazırlar. İt-Barakların tarihi kaynaklarda, inanışları aktaran belgelerde ve mitolojide çok üzerinde durulmamış olması, anlatılardaki tasvirlerle bağlı olarak aktardığımız fiziksel yapıları, görünümüleri ve yaşadıkları coğrafya çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça olağan bir durumdur.

En genel tanımlamayla tarih, sosyal bilimler içerisinde ele alınan, geçmişte olan olaylar veya bunlar hakkındaki belgelerin verileridir.²⁶⁵ Geçmişte olan olayların verilerinin ortaya çıkışı genel olarak değerlendirebilir ancak verilerin geçerliliği, tarihsellik başlığı altında ayrı bir tartışma konusudur. Belgelere dayandırılmayan veya geçerli sayılabilecek kaynaklarla desteklenemeyen geçmiş, tarih biliminin konusu olarak algılanamaz. “Tarih” sözcüğü hem geçmişte kalan insani ve toplumsal olaylar topluluğunu, yani yaşanmış geçmişi adlandırmakta kullanılır, hem de bu sözcükle bu yaşanmış geçmişi konu edinen bilim, tarih bilimi kastedilir.²⁶⁶ Yaşanmış geçmişin

²⁶⁵ Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, s.11.

²⁶⁶ Özlem, *Tarih Felsefesi*, s.10.

verilerine ulaşmak, analiz etmek, adlandırmak, anlamlandırmak oldukça dikkat gerektiren çok disiplinli bir çalışmayı lazım kılar.

Tam bu noktada, İt-Baraklar hususunun, hassas niteliği karşımıza çıkar. Tarih bilimi, diğer kati verilerle çalışan ve doğrulaması yapılabilen, tekrarlanabilen seçenekler sunamaz. Bundan mütevellit, İt-Baraklar konusunda, bilhassa sosyal bilimin sınırları içerisinde yapılabilecek kesin bir yargı yoktur. Dolayısı ile çalışmamızın merkezine aldığımız İt-Barakların ya da Köpek-Kafalıların, Kurt-Adamların ve benzeri görünümünün, ne kati varlığı ne de kati yokluğu hususunda kesin yargılara varılamaz.

Tarihselliği daha iyi açıklamak adına, tarih biliminin anlam katmanlarına ve işlevlerine ve en önemlisi onun kendi içerisinde tarihiliğine bakmak gerekir. Tarih sözcüğünün Batı dillerindeki tüm karşılıkları (Latince: *Historia*, İtalyanca: *Storia*, Fransızca: *Historie*, İngilizce: *History*, Almanca: *Historie*) Grekçe ‘İstoria’, ‘İstorien’ sözcüğünden gelir. Sözcük İyon lehçesinde “bildirme”, haber alma yolu ile bilgi edinme anlamlarında kullanılmıştır. ‘Attika’ lehçesinde ise sözcüğün görerek, tanık olarak bilme anlamlarının yanı sıra çok daha geniş bir anlam içeriğiyle fizik, coğrafya, astronomi, bitki hayvan bilgisi ve hatta giderek doğa bilgisini kuşatacak biçimde kullanıldığı görülür.²⁶⁷

İstoria sözcüğünü sadece doğal olaylara ilişkin bilgi birikimi anlamı ile sınırlamayıp, insanların ve insan topluluklarının başından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamında ilk kez Herodotos’un kullandığı görülür. Herodotos yazdığı kitaba “*İstorias Apodesis*”, yani “tanık olunan ve haber alınan şeylerin anlatılması” adını vermiştir. Herodotos böylece istoria deyimini ağızdan ağza aktarılan veya bizzat yaşayarak tanık olunan insani-toplumsal olaylar hakkında da kullanmış oluyordu ki, kelime insani olayları aktarma kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamını ilk kez kazanmış bulunuyordu. Daha sonra ise Thukidides, istoria sözcüğünden sadece bir

²⁶⁷ Ergin, “Tarih”, s.777.

aktarma ve kaydetme işini değil, aynı zamanda geçmişte kalan insani toplumsal olayları değerlendirme ve yorumlama etkinliğini de anlayacaktır.²⁶⁸

Bu kısımda tarih kavramının genel anlamda kabul gören aktarma ve kaydetme karşılıklarına vurgu yapılmıştır. Ancak özellikle son bölümde tarih ve tarihsellik daha anlamlı kılınmış, bu kavramların bir bütün içerisinde sadece aktarma ve kaydetmeden oluşmadığı, bunlara değerlendirme ve yorumlama kısımlarının eklemesiyle daha geniş bir anlama ulaşılacağı vurgulanmıştır. Mutlak olarak tarih kavramı bu temel tanımlamaların da üzerinde sofistike bir bilimdir ve ancak daha geniş tanımlar içerisinde açıklanabilir. Öte taraftan, bir olayın veya olgunun tarihselliğinin kıstasları oldukça göreceli, değişken ve ölçüt katmanlarına sahiptir.

Tarih geçmişteki olayları yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır. Bireylerin birbirlerini anlamasını sağlayan, ülkeler arası ilişkilerde etkinliğini koruyan ve medeniyetlerin tanışmasını sağlayan evrensel bir şifredir. Dünyanın sırrını açıklayan ve milletler arası etkileşimi hızlandıran bilimdir.²⁶⁹ Bir başka deyişle, zamanı ve coğrafyası belli olan, belli bir neden sonuç ilişkisi olan günümüze göre geçmişte kalan tüm olaylar tarih bilimini ilgilendirir, dolayısı ile tarihseldir. Bu hususta Togan, olay, kişi ve kavramların tarih içindeki varlığını geniş çerçevede şu şekilde açıklar: “Olayların gelişmesi, hatta madde ve eşyanın geçmişi ve bugünkü durumundan bahseden her yazı ve her hikâye tarihtir. Böylece geçmişte meydana gelmiş olaylar, tarih biliminin konusu edilebilir.”²⁷⁰ Togan’a göre geçmişte kalan her şey beraberinde bir tarih bırakır; bu anlamda tarihidir ve tarihe konu olacak niteliktedir.

Görüleceği üzere, tarih çok disiplinli çalışılan, geçmişle ilgili her şeyle ilgilenen bir bilimdir ve araştırma sahasına dâhil olan her şeyin dolaylı yönden bir tarihiliği, tarihselliği ve tarihi değeri olacaktır. Buradan hareketle İt-Barakların tarihiliği ve beraberinde getirdiği tarihsel değeri önemlidir. Öncelikle İt-Baraklar ya da Köpek-

²⁶⁸ Özlem, *Tarih Felsefesi*, s.17-18.

²⁶⁹ Metin, *Tarih ve Kültür*, s.13.

²⁷⁰ Togan, *Tarihte Usul*, s.2.

Kafalılar, yaşadıklarına inanılan sosyal bir gruptur. Birçok söylencede ve inanışta yer alan İt-Baraklar, aktarım ve anlatılara göre canlı ve somut yaşamış bir topluluk, tür ya da kavimdir. Kaynaklarda vurgulanan somut varlıklarına ve değinilerine rağmen, olası biyolojik ve fizyolojik sınırlar nedeniyle varlıkları sorgulanır bir hale dönüşür. İt-Barakları okuyan, aktaran, araştıran ve varlığından haberi olan herkes için muhtemel sınırlama, biyolojik ve fizyolojik olarak, İt-Barakların melezliği ve bunun olma ihtimalidir elbette inanışları bir tarafa koyarsak. Fakat her ihtimalde, ister İt-Baraklar yaşamış olsunlar, isterse bir kuruntunun ürünü olsunlar ya da hiç olmadıkları ortaya konulsun, İt-Baraklar dünyanın birçok bölgesinde benzer bir şekilde anlatılmış, birçok kaynağa konu olmuş ve nihayetinde insanlığın zihinsel geçmişinde yer almıştır. Togan'nın tarihilik hususundaki tariflerine göre hüküm verirsek, İt-Baraklar var olsun olmasın geriye bir tarih bırakmışlardır; dolayısı ile tanımlamalar çerçevesinde bu da tarih ilminin ilgi ve alaka sahasına girmelidir.

Araştırmacıların tarihilik ve tarihsellik üzerine yaptıkları genel değerlendirmelerde, tarihi olma olgusuna erişilecek kaidelerden bir tanesi de yer ve mekân beyanıdır. Olayın ve olgunun nerede gerçekleştiği ya da türediği kesin ibarelerle olmasa dahi, tarihiliği açısından belirli bir coğrafya dairesinde gerçekleşmelidir. Belirttiğimiz husus doğrultusunda İt-Barakları çeşitli bölgelerde bulmak mümkündür. Kuzeydoğu Asya'nın Mançurya bölgesinden ve Japonya'dan, Güneybatı Avrupa'da bulunan İspanya'ya kadar, kuzeyde Finlandiya'dan Güneyde Mısır ve doğusundaki Hindistan'a kadar, İt-Barakları ve benzer görünümleri aktardık. Dolayısı ile İt-Baraklar dünyanın çeşitli bölgelerine geniş bir yayılım sağlamış ve çoğu halkın tarihi kaynaklarına konu olmuştur. Bazı bölgelerde İt-Barak bahislerinin yoğunlaştığını ve kaynakların çoğaldığını görüyoruz ancak yayılım oldukça geniş ve kapsamlıdır. İt-Barak ve Köpek-Kafalılar, tarihiliğin esasları içinde olan yer ve mekân kavramları kapsamında incelenebilir durumdadır.

İt-Barakların tarihiliği hususunda diğer bir tartışma konusu ise zaman kavramıdır. Bahislerin ve kaynakların çıkış noktası eski çağa kadar uzanır. İlkçağda bahisler devam etmiştir ve Ortaçağda bu bahislerin özellikle eski kaynakların tekrar ele alınması ile ivme kazandığı gözlemlenir. Günümüzde İt-Baraklar ve Köpek-Kafalılar

inancı, medyanın da büyük etkisiyle yerini benzer görünümmler olarak ele aldığımız Kurt-Adam inancına bırakmıştır. Köpeğin ilk çağlardan bu yana evcilleşmesi, ehlileşmesi, insanın en yakın dostu haline gelmesi, onun vahşiliğini ve korkunçluğunu törpülemiştir. Kurt ise köpeğin de atası olarak vahşiliğini günümüzde dahi koruyan, ormanların, soğğun ve karanlığın korkunç canlısı olarak eski sıfatlarını korumuştur. Dolayısı ile, mukayese edildiğinde, kurt ve vahşiliğinin insan bedeni ile birleşmesi, günümüz evcil ve sevimli köpeklerine kıyasla daha ürkünç bir tema olarak görülmüş olacak ki, son dönem popülerliği daha ön plandadır; ancak bu son zamanlar içindir. Toplamda köpek gerek inanışlara, gerek anlatılara ve mitolojilere daha çok konu olmuştur. Bu konuda White şunları söyler: “Tarihte hiçbir hayvan türü köpek kadar destanların ve mitolojinin konusu olmamıştır, köpeklerin bu hususta belirgin bir üstünlüğü vardır. 20. yüzyıl’da tarihin ve edebiyatın bize sunduğu “Kurt Adam (were-wolf)” bile, aynı familyadan olsa dahi Köpek-Kafalıların yanında sönük kalır.”²⁷¹ Resmin geneline bakıldığında Kurt-Adam inanışının da İt-Barak ve Köpek-Kafalıların inanışın bir değişik görünümü olduğunu söyleyebiliriz. Son dönemde kurt adam inanışının yükselişi medya etkisi ve psikolojik etmenler ile ilgili olsa gerektir.

Tarihin usul ve esaslarına değinen araştırmacılara göre, tarihi olma vasfına erişmekte gerekli kaidelerden biri de, olayın ve olgunun neden-sonuç ilişkisine sahip olmasıdır. İt-Barakları neden sonuç ilişkisi içerisinde ele almak, bazı sorgulamaları da beraberinde getirir. Muhakkak İt-Barakların ortaya çıkışları, onları gören, yakınlarında yaşayan, yaşadıklarını duyan ve aktaranlar tarafından, kültürler arası alışverişler sayesinde sağlanan yayılımın bir sonucudur. Bu, en mümkün ve basit haliyle, İt-Baraklar ve Köpek-Kafalıların için yapılabilecek çıkarımdır. Ancak daha derinlemesine duruma baktığımızda, neden-sonuç ilişkisine etki edebilecek psikolojik ve fiziksel etmenleri de katarsak, iş biraz daha karmaşık bir hal alacaktır. İt-Barakları tarih boyunca anlatan çeşitli toplumlar, onların insan vücuduna ve köpek kafasına sahip olduğunu ilettiler; bu halkların aktardıkları toplu bir sanrının etkisi ile ortaya çıkmış olabilir miydi? Veyahut İt-Baraklar maske takmış savaşçılar olabilir miydi? Hayvan kafalarını

²⁷¹ White, *Myths of The Dog-Men*, s.49.

ve postlarını kullanan ilkel insanlar, zaman içerisinde daha medeni halklar tarafından bu şekilde addedilmiş olabilir miydi?

Bu soruların cevaplarını asla bilemeyeceğiz ancak, tarih biliminin esaslarında var olan neden-sonuç ilişkisinin gereği, olay ve kavramların çok yönlü düşünülmesi ve sorgulanması gereklidir. İşte tarih biliminin çok disiplinli, çok boyutlu çalışılması gereği bundandır. Bilimin amacı araştırmak, öğrenmek ve merakımızı gidermek ise, tarih biliminin de gereği geçmişte yaşanan veya yaşanmış olduğu düşünülen konulara açıklık getirmektir. İt-Baraklar ve çeşitli görünüşleri de bu kapsam içerisinde, araştırılması gereken ilmi bu husustur.

Tarihçilerin ve araştırmacıların hemfikir olduğu tarihsellik ve tarihiliğin esasları genel anlamda zaman, mekân, neden-sonuç ilişkisi ve kaynakların bir araya gelmesi ile açıklanıyor. İt-Baraklar, Köpek-Kafalılar ve benzeri anlatımlarda, tarihin büyük ölçüde kabul görmüş esaslarını bulmak mümkündür. Nihayetinde İt-Barakların çalışılması tarihi bir iştir; tarihselliği gayet açıktır ve tarih biliminin de işidir.

1.2. İşaret Edilen Coğrafya ve Mekânlar

İt-Baraklar ve benzeri görünüşler neredeyse tüm dünyada kendine yer bulmuştur. Bu sebepten İt-Barakların gösterildiği ve işaret edilen coğrafyalar oldukça geniş bir alanda ele alınmalıdır. Belirli bölgelerde kaynakların ve anlatıların çoğalması, o bölgedeki inançların türeyiş anlatılarında İt-Barak ve benzeri görünüşlerin varlığından olabilir.

İt-Baraklar ve benzeri görünüşler barındıkları mekân olarak büyük ölçüde karanlık ormanlarda, yüksek dağlarda, sarp kayalıklarda ve nehir başta olmak üzere su kenarlarında tasvir edilmiştir. Genelde onlarla medeniyeti temsil eden insanlar arasında bir eşik vardır ve bu eşik çoğu kez karanlık, yoğun bitki örtüsü, su ya da yükseklik ile sınırlandırılmıştır. Kutsal hayvanların mitleşme sürecine değinen Roux bu hususta, kutsallaştırılan hayvanların ya da canlıların; vahşi olması, zor ulaşabilir olması, gizemli olması ve bunlara ek olarak yaşadığı yerlerin de farklı, uzak ya da bilinmez olması

gerektiğini savunur; daha doğrusu zorunluluktan çok oluşum sürecinde karşılaşılan böyle bir teamülden bahseder.²⁷² Benzer süreç İt-Baraklar için de geçerlidir. Nadiren ehlîleşmiş olarak tasvir edilen İt-Barak çoğu kez vahşi, korkunç, acımasız ve savaşçı olarak anlatılır ve yaşadığı yerler genelde bununla bağlantılı olarak gizemini korur.

İt-Barak anlatılarına bakıldığında, Avrupa'nın kuzeyinde İskandinav halklarında bahsedilen Köpek-Kafalılar karanlık ormanların ve su kenarlarındaki sık koruların vahşi savaşçılarıdır, ek olarak kurt ve köpeğin yer altı dünyasının ve ölümler diyarının da koruyucusu işlevi vardır. Bu korularda ve ormanlarda İt-Baraklar ve benzeri görünümünün mağaraları vardır ve onların içinde yaşadıkları anlatılır. Asya'da aktardığımız İt-Barak ve benzeri görünümünün daha çok gösterildiği yer yüksek dağların tepeleridir. Hem Asya'nın güneyinde hem de kuzeyinde yükseklik İt-Baraklarla insanlar arasındaki sınırı teşkil eder. Türeyiş destanlarına da konu olan Orta Asya ve halklarının inanışlarında ise, İt-Baraklar nehrin ötesinde, suyun ötesindeki ormanlık alanlarda yaşıyor gösterilir. Bu bölgedeki İt-Barakların ikamet alanı yine karanlık ormanlar ve karanlıklar ülkesi gibi tabirlerle anılır fakat Asya inanışlarında İt-Barakların, köpek ya da kurt görünümünün yer altı ve ölümler dünyası ile bağdaştırılması yok denecek kadar azdır.

Bölgenin kuzeyinde bulunan Sibirya etkisi ile bazen soğuk iklim de İt-Baraklar ile insanların arasında bir sınır görevindedir. İt-Baraklar özellikle Kuzey ve Orta Asya'da yüksek vadilerde bulunan mağaralarda yaşıyor gösterilir. Güney Asya'da ise mağara yerine sıcaklığın da etkisi göz önünde bulundurulduğunda, yüksek tepelerde yapraklardan yapılmış yerlerin üzerinde, koruların arasında yaşıyor olarak gösterilmişlerdir. Afrika anlatılarında Köpek-Kafalılar, büyük ölçüde yer altı ve ölümler dünyasında yaşıyor olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, çöl bölgelerin içleri de İt-Barakların yerleşkesi olarak karşımıza çıkar. Akdeniz coğrafyasında Köpek-Kafalılarının yer altında yaşadığı anlatıları yaygındır. Akdeniz'in Avrupa kolunda ise İt-Barakların yaşadığı yerler yine karanlık ormanlar ve sarp bölgeler olarak gösterilmiştir.

²⁷² Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.33-34.

İt-Barak ve benzeri görünümünün yoğun olduğu bölgelerde, bu halkın yerleşkeleri hususunda büyük ölçüde ortaklıklar olduğu söylenebilir. Karanlık orman, koruluklar, nehir kenarları ya da nehrin ötesi, dağlık sarp bölgeler ve yer altı, anlatılarda en yoğun bahsedilen yerleşkelerdir. Elbette vahşilik atfedilen, korkunç, acımasız, kural tanımaz İt-Barakların tarım bölgelerinde, düz ovalık bölgelerde, nüfusun yoğun olduğu yerlerde olması ve yaşaması beklenir bir durum değildir. Canavarlaştırılan, ötekileştirilen, korkunçlaştırılan ve kötü sıfatlarla anılan bu halkın farklı fiziksel özelliklerinden ötürü coğrafya olarak insanlığın daha az yaşadığı ve bulunduğu bölgelerde olması beklenen bir durumdur. Bu hususta canavar ve yer tanımlaması yapan Mircea Eliade'nin sözleri önemlidir: “Her zaman karşılaştığımız bir durum vardır ki, geleneksel toplumlar ve etraflarındaki yerleşilmemiş alanlarda yaşayan ve de onları çevreleyen bilinmezlik. Bu bizim dünyamız dışında kalan bölgeleri hayaletler, yaratıklar ve yabancılar yer edinmiş ve kaotik bir dünya oluşturmuşlar. Bizim bölgemiz kozmoslarla dolu onların bölgesi ise kargaşa ile dolu.”²⁷³

İnsanoğlunun yabancı gördüğünü veya kendisinden olmayanları ötekileştirmesi ve yaşadığı bölgelerden uzak ve ıssız yerlere yerleştirmesi çok olası bir bilişsel refleks olabilir. Çalışmamızda daha önce bahsini yaptığımız, Çinlilerin inanışlarında vahşi barbarlar olarak tanımladıkları kavimleri kendi topraklarının dışında, soğuk, yüksek ve uzak yerlerde göstermeleri buna örnek teşkil edebilir. Veyahut Hintlilerin Kast inanışına bağlı olarak, kast dışı olan Köpek-Kafalıların (Svapakas), yerleşim yerlerinin dışında karanlık ormanlardaki mağaralarda yaşaması da buna örnek olabilir.

İnsan ötekileştirdiği, canavarlaştırdığı varlıklar ile arasına sınır koymaktadır. İt-Baraklar da çoğunlukla bu sınırın ötesinde gösterilmiştir. İnsanlar ile Köpek-Kafalılar arasında koyulan bu sınır hakkında White'ın düşünceleri önemlidir. White göre: “Eski çağın Latince ‘vastum’ kelimesi boşluk, tarım yapılmayan, kıraç araziler alanlar için kullanılırdı. Zaman içerisinde insanlar karşılaştıkları ya da inançlarında bulunan yaratıkları bu boş yerlerde yaşıyor gösterdiler. Sonrasında Ortaçağda, bu boşluklar ve kıraç alanlar, insan yaşamadığı yerler olarak anlam kazandı. Dolayısı ile insanlar

²⁷³ Eliade, *The Sacred and the Profane: The Nature of Religions*, s.29.

canavarlaştırdıkları varlıkları ya da olağanüstü yaratıkları bu insansız bölgelere yerleştirdiler. Köpek-Kafalılar ve benzeri görünüşleri de bu insansız yerleşim alanlarının sakinleri olarak gösterilmiştir. Bu alanlar başta sık ormanlar ve dağlar olmak üzere, bazen nehir ve deniz öteleri, bazen de kıraç çöl olmuştur. İnsanlık ile Köpek-Kafalılar arasında bir sınır ya da eşğin olduğu söylenebilir. Büyük İskender'in Köpek-Kafalılar ile karşılaşmasından sonra, medeniyet ile vahşiliği ayırmayı sembolize eden bir 'Demir Kapı' yaptırması da bunu destekler. Bu sınır medeniyet ile vahşilik arasındaki sınır kabul edilebilir.”²⁷⁴ İnsanlık ile İt-Baraklar arasındaki Olduğunu varsaydığımız bu sınır, bölgeden bölgeye, iklim şartlarına ve yer şekillerine göre değişkenlik gösterir, fakat sık orman ve dağlar, tepeler ve ırmakların öte bölgeleri bu halkın en çok yaşadığına inanılan yerlerdir diyebiliriz.

Dikkat çekilmelidir ki, dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan bu husustaki anlatılar, hem içerik hem de işaret edilen yaşam alanları olarak aynılırlar. Birbirine yakın yaşayan toplumlarda, kültürel alışverişin etkisiyle bunun çok olası görünmesine karşın, coğrafi olarak birbirine çok uzak halkların anlatılarının birbirine çok yakın olması düşündürücüdür. Bu noktada bazı ihtimaller üzerinden gitmek, konunun analizini yapmak adına daha faydalı olacaktır. Dünya üzerinde neredeyse her bölgede anılan İt-Baraklar, zaman zaman farklılaşsalar da fiziksel görünüşleri, karakterleri, yaşadıkları yerler, insanlar ile temasları ve inanışlar açısından büyük ölçüde benzeşirler. Bu durumda, İt-Barak ya da Köpek-Kafalı inanışının bir çıkış noktası olmalıdır. Bu çıkış noktasının da, çok milletle temas halinde olan bir halkın inanışından türeyen bu varlıklarla birlikte, zaman içerisinde halklar arası kültürel alışverişin sonucu olarak büyük bir yayılım gerçekleştirmiş olması muhtemel bir durumdur. İt-Barak inanışlarını aktaran anlatılarda görülen değişkenlik ise sosyolojik, kültürel, inançsal ve coğrafi etmenlere bağlı olarak yapılmış olabilir. Bir başka deyişle, işitilen bu inanış çeşitli halklar tarafından üstlenilmiş, uyarlanmış, değiştirilmiş ya da mal edilmiş olabilir. Diğer türlü, fizyolojik ve biyolojik çerçevede bakıldığında, dünyanın çeşitli bölgelerinde kendilerine özgü oluşabilecek bir İt-Barak türü olması ihtimaline pek olası bakmıyoruz. Geniş ya da dar ölçekli, belirli bir bölge halkının, olan veya olduğu farz edilen bir

²⁷⁴ White, *Myths of The Dog-Men*, s.9-10.

varlığın ve onun etrafındaki inancının, zaman içerisinde kültürel alışveriş ile yayılımı söz konusu olmalıdır.

Peki, varlığını somut verilerle sorgulayamadığımız İt-Baraklar belirli bir bölgenin inancından türedi ise, bu bölge neresidir? İşaret edilen coğrafyaya baktığımızda aktarılan anlatılarda ve kaynaklarda bu bölgeyi ararken, bazı kıstaslar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kıstaslar İt-Baraklar hususunda anlatıların yoğunluğu, diğer halkların işaret ettiği coğrafya, yayılımı gerçekleştirecek çok temaslı bir toplum ve bu hususta yapılan çalışmalarda araştırmacıların yaptığı çıkarımlar olmalıdır.

İt-Barak ve benzeri inanışların en yoğun olduğu bölge Orta Asya ve Kuzey Kafkasya'dır. Bu bölgelerde İt-Barak inanışları halkların türeyiş söylencelerine vahşi ve savaşçı bir toplum olarak katılmıştır. Daha önce değindiğimiz üzere dünyamızın birçok bölgesinde bu yöndeki inançlar doğrultusunda anlatılar mevcuttur fakat başka hiçbir bölgede İt-Baraklar ve benzeri görünümeler hem destanlara hem tarihlere hem de türeyiş inanışlarına bu derece konu olmamıştır.²⁷⁵ Köpek ırkının Orta Kuzey Asya'dan ve Ural dağlarından türemiş olduğunu gösteren zoologların çalışmalarını aktarmıştık.²⁷⁶ Fen bilimin bize sunduğu bu bilgi ışığında, köpeklerin ilk ırklarının vahşi ve çeşitlenmeden önceki zamanlarında insanlarla temasının ilk bu bölgedeki kadim halklar tarafından olabileceği, buna mukabil türeyişinin Orta Asya olduğu gösterilen köpek ve benzeri havyan görünümlerinin de bu halkların inanışlarına konu olacağı çok muhtemel görünmektedir.

Elbette kurt ve köpeğin bu bölgeden türemesi anlatılara ve inanışlara etki etmiştir ancak bu hayvanların kutsallaşmasında ve anlatılara konu olmasında sahip oldukları gizem, bilinmezlik, vahşilik, koruyuculuk ve zaman içerisinde insanla yana yaşayan bir varlık olmasının da etkisi vardır. Bu hususta Vander Leeuw'un mitleşen hayvanlar için öne sürdüğü iddia dikkat çekicidir: "Bazı hayvanlar daha gizemli oldukları için daha kutsal olmuşlardır. Kurt ve yılan bu yüzden mitolojilerde ön

²⁷⁵ White, *Myths of The Dog-Men*, s.13.

²⁷⁶ Lilja, *Dogs*, s.11.

plana çıkmıştır. Bu gizem mitolojik gelişim ve yayılım için yeterlidir ancak daha önemli olan, bu gizeme sahip olup insana daha yakın yaşayan hayvan olmasıdır”.²⁷⁷

Buradaki ‘insana yakınlık’ kavramı büyük ölçüde köpeğin özellikleriyle bağdaşmaktadır. Zaman içerisinde köpek hem gizemli hem de insana en yakın yaşam süren canlılardan olmuştur. Köpek ehlileşmiş olmasına karşın vahşiliği bir seviyede muhafaza eder ve insan çoğu zaman köpeğin koruyuculuğuna da bel bağlar. Orta Asya’nın köpeğin anavatanı olmasının yanında, buradaki halkların köpeği ve kurdu kendi türeyiş inançlarına ve anlatılarına aktarması da İt-Baraklar hususunda bu bölgeyi mercek altına almamızın diğer bir nedenidir. Bunun nedeni, türeyiş inançlarında kurt ve köpek bulunan halkların, fiziksel olarak insanla köpeğin birleşimi görünümündeki İt-Barak inancını doğurmasının daha muhtemel olmasıdır.

Bu bağlamda çeşitli coğrafyalara bakıldığında, kendi türeyişlerinde kurt ya da köpeğin olduğu toplumların inanışlarında İt-Barak ve benzeri görünümünün orantılı şekilde fazlaştığı söylenebilir. İlk oluşumlara bakarsak, her ne kadar büyük ölçüde ilkel insanı ele alıyor olsak da, elbet insanoğlu kendine yakın gördüğü, türevi gördüğü bir varlığı inançlarında kendi vücudu ile birleştirmiş olacaktır. Orta Asya’nın türeyiş inançlarında kurt ve köpeğin bariz üstünlüğünü, Manabu Waida değişik bir bakış açısı ile şöyle özetlemiştir: “Din bilimindeki rollere bakılırsa insan köpeğin sahibi, hükmedicisi konumundadır. Ancak büyük bir sayısal varlığa sahip türeyiş mitlerine bakıldığında, özellikle Orta Asya tabanlı olanların içeriği köpek hususunda ön plana çıkar. Bu bölgedeki inanışlarda Tanrı, insanla birlikte köpeği de postsuz bir şekilde dünyaya oturtmuştur (diğer hayvanlardan ayırmıştır).”²⁷⁸ Waida’nın burada ‘postsuz’ kelimesiyle vurgulamaya çalıştığı şey insansı ya da insan kadar ayrıcalıklı oluş olsa gerek diye düşünüyoruz. Orta Asya bu noktada hem biyolojik hem de inanışların kökeni ve çıkış noktası açısından diğer coğrafyalardan ayrılıyor görünmektedir.

²⁷⁷ Leeuw, *La Religion Dans Son Essence et Ses Manifestations*, s. 67.

²⁷⁸ Waida, "Central Asian Mythology of the Origin of Death: A Comparative Analysis of its Structure and History", s.5-7.

İskandinav halklarının; Saga, Edda ve Kalavela'larından, Çinlilerin yıllıklarına, Hintlilerin Veda ve Purana'sından, Ortadoğu'nun Gadla Hawaryat'ına ve Firavun Hanedan Yazmaları'na, Akdeniz'in İliada'sından Hesiodos'a kadar, eski çağ halklarının mitolojilerini aktaran en önemli belgelere bakarak İt-Baraklar ve benzeri görünümleri aktardık. İlaveten bu görünümlerin, çalışmamızın merkezine aldığımız Oğuzname anlatısındaki İt-Barak görünümleri ile mukayesesini yaparak, belirli ve açık benzerliklerden bahsettik. İt-Barakların yaşadıkları iddia edilen mekânlar ve tasvir edildikleri fizyolojik özellikleri hususunda büyük ölçüde bir benzerlik ve ortaklık tespitinde de bulunduk. Bu geniş coğrafyada, İt-Barakların yaşadığı işaret edilen coğrafya bölge olarak çeşitlense de, bazı kıstasları temel alınarak işaret edilen coğrafyayı da tasvir edebiliyoruz. Çünkü değişik bölgelerdeki İt-Barak inanışlarında işaret edilen coğrafya ve bunlar üzerine çalışma yapan bilim insanlarının tasarrufları, bizi İt-Baraklar hususunda bir çıkış noktasına ve belirli bir coğrafyaya götürüyor.

İlk olarak, İskandinav halklarının mitolojilerinde tasvir edilen, ilgili bölümde tespit ve ter kibini yaptığımız 'Turyalander'²⁷⁹, 'Hundingar' ya da 'Hunding'²⁸⁰, Berserker²⁸¹ gibi İt-Barak halkını anımsatan karakterler, bu halkların mitolojilerinde büyük ölçüde doğudan ya da Asya'dan gelen Hun devletinin ve genellikle Atilla'nın askerleri olarak anlatılırlar. Bu durum özellikle Germen ve Slav halklarında telmihsi ifadeler ile daha çok hissettirir. Germen kavimlerinin 'Etsel' olarak isimlendirdiği Atilla ve Hun devletinin akınlarının bu kavimlerin inanışlarına etkisi oldukça fazla olmuştur. Baş tanrılarından olan 'Odin' ya da Germen halklarının adlandırmasıyla Woden'in bile Asya'dan başlayan bir göçün sonunda Kuzey Avrupa'ya gelmiş olduğu kabul edilmektedir.²⁸²

İster Woden ister Etsel etkisi olsun, Germen kavimlerinin İt-Barak halkı ile benzer görünümlere sahip olduğunu gördüğümüz karakterleri, hem öz kaynaklarında

²⁷⁹ Lönnrot, *The Kalevala*, s.10-11.

²⁸⁰ Munch, *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, s.160-163.

²⁸¹ Klingensmith, *Stories of Norse God and Heroes*, s.9-12.

²⁸² Karatay, "Kral Odin'in Turkland'dan İskandinav'ya Göçü", s.532-539.

hem de konu üzerinde tercüme ve tahlil yapanların genel tasarrufu olarak ele alınabilir. Buna bahsi geçen karakterlerin bazılarının, güzel kadınlarla (erkekleri gibi Köpek-Kafalı olmayan) yaşadıklarını da eklersek, kültürel verilerle de bir bağdaşım görürüz.

Slav halklarının inanışlarında ise, İt-Barak figürü ile örtüşen karakterler arasında öne çıkan ‘Pasjeglavec’²⁸³ figürü bu halkların İt-Barak inanışını yansıtır. Pasjeglavec bu halkların inanışlarına göre, Atilla ve Hun istilasından kalma ya da onlarla birlikte bu bölgeye yerleşmiş savaşçılardır ve vahşidirler yüksek tepelerde yaşarlar. Slav halklarının inanışlarının Hristiyanlık sonrası anlatılarında ve inanışlarında olan değişim ve ikilemden bahsetmiştik. Bu bağlamda ‘Pasjeglavec’ inanışı din etkisiyle Hristiyanların köylerini yakan ve onları öldüren bir inanışa da dönüşmüştür. Slav halklarının İt-Barak halkıyla özdeşleşen Pasjeglavec inanışı yine bağlantılı olarak Asya’dan ya da Doğu coğrafyasından gelmiştir. Avrupa halklarının Atilla’ya ‘Etsel’, ‘Atil’, ‘Hunar’, ‘Hunding’ gibi ‘Hun Askeri’ ve ‘İdilli’ (ırmak) gibi anlamlar yüklemeleri, Avrupa halklarının kendi inanışlarında İt-Barak karakterleriyle örtüşen karakterlere de Asyalı ve onların coğrafyasına göre Doğulu olarak işaret etmelerinin göstergesidir. Kısacası Kuzey ve Doğu Avrupalı halkların çoğu İt-Barak ve benzeri inanışları, Asya halklarından edinmiş ya da Asya kaynaklı görmekte ve göstermektedir denilebilir.

Asya topraklarında Türk, Moğol ve Tunguz halkları ile yan yana yaşayan Çin halklarının inanışlarında ve bunları aktaran yazımlarda, İt-Barak ve benzeri görünümlere en yakın ‘Pan-Hu’²⁸⁴ ve ‘Kuzeydoğu Barbarları’²⁸⁵ figürleri mevcuttur. Çinlilerin akıncı ve yağmacı Türkleri barbar olarak gördüklerini ve yıllıklarına konu olan İt-Barak ve benzeri görünümleri Türk, Moğol ve Tunguz gibi kuzeyde yaşayan halklarla bağdaştıklarından bahsetmiştik. Bununla birlikte türeyiş inanışlarına konu olan ‘Pan-Hu’ karakterinin de Çin’in kuzeybatısında hükümlanlık sürdürdüğü ve Altay toplumlarıyla komşu olduğu da bahsini ettiklerimiz arasındadır. Asya’nın doğusunda

²⁸³ Kropelj, *Supernatural Beings from Slovenian Myths and Folktales*, s.199-201.

²⁸⁴ Ohlinger, "A Visit to Dog-Headed Barbarians or Hill People", s.265-268.

²⁸⁵ Mau-Tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, s.13-25.

bulunan Çinlilerin inanışlarında mevcut olan İt-Barak ve benzeri halkları, batısında ve kuzeyinde konumlaması önemli bir anekdottur. Çin halklarının inanışlarında var olan Köpek-Kafalılar, onlara göre kuzeybatılarında yaşayan Altay halklarındandı. Daha önemlisi Çinlilerin inanışlarındaki Köpek-Kafalılar güzel kadınların yaşadığı bölgeler de onlarla ya da onlara yakın yaşayan ve onları koruyan toplumlardı.

Tüm bu bulguları birleştirdiğimizde, Çin halklarının inanışlarında var olan İt-Barak ve benzeri halkları, Asya'nın onların konumuna göre kuzeybatısında yani Orta Asya'nın kuzeyinde gösterdikleri söylenebilir. Ek olarak Çin halklarının inanışlarında ve onu aktaran kaynaklarda olduğu üzere, İt-Barak ve benzeri görünümüleri kadınlarla birlikte göstermeleri de İt-Barak olgusunun kültürel eşleşmesine katkı sağlayacak ve bir bütün olarak hem coğrafi hem de sosyo-kültürel olarak ele alınmasına olanak sağlayacaktır.

İt-Barak halkının en çok bahsinin geçtiği bölge olarak düşündüğümüz Orta Asya'nın ve halklarının zaman içerisinde temasta oldukları en yakın komşularının, Germenler ve Slavlar başta olmak üzere Kuzey Avrupa halklarının ve Çin halklarının, İt-Barak halkının yaşadıkları yer olarak işaret ettikleri coğrafyalardan bahsettik. Bunlara ek olarak Yunan dünyasının en önemli antik dönem tarihçisi Herodotus'un İskit bölgesinde yaşadıklarını aktardığı ve İt-Barak görünümüne yakın tasvirde bulunduğu 'Neuri'²⁸⁶ halkı İt-Barak ve benzeri halklarının yaşadığı coğrafya olarak Kuzeybatı Asya'nın gösterilmesinin bir başka örneğidir. Yine Büyük İskender'in onlarla doğu fethinde karşılaştığını aktaran ve vahşi kavimler olarak adlandıran Callisthenes²⁸⁷, İt-Barak ve benzeri halkların görünümüleriyle bağdaştırdığımız bir toplumdan bahseder. Callisthenes'in bu fethin güzergâhlarını belirttiği aktarımlarından yola çıkarak, bu toplulukla karşılaşılacak coğrafyanın Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkasya'da olduğunu işaret ettiği öngörülmektedir.²⁸⁸ Bu öngörülerde Büyük İskender'in yaptırdığı iddia edilen 'Demir Kapı' ve Derbent geçidinde var olan kapı onlarla bağdaştırılmaktadır.

²⁸⁶ Herodotos, *Herodot Tarihi*, s.326.

²⁸⁷ Mugrdich, *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes*, s.113-114.

²⁸⁸ Ayan, "Moğol Devri Avrupalı Seyüzyıllara Göre Karadeniz'in Kuzeyi", s.46-47.

Eğer Derbent geçidinde var olan kapı gerçekten Büyük İskender tarafından yaptırıldı ise, Callistenes'in eserinde bahsettiği, vahşi halklarla yani Köpek-Kafalılar ile sivil halkı ayırmak için yapılan kapı bu olmalıdır.

Bu bölgenin kuzeyinde anlatılan Köpek-Kafalı vahşi topluluklar bu bağlamda yine Orta Asya'nın kuzey coğrafyasını işaret etmektedir. Yine Ortaçağda Batı dünyasının ve Hristiyan kilisesinin, Asya'da yükselen güç olan Moğol ülkesine yolladıkları elçilerden Carpini yaptığı gezi esnasında, Asya'da sırasıyla karşılaştığı halkları yazmış ve İt-Barak ve benzeri görünümüleri, Orta Asya'nın kuzeyinde yaşıyor olarak anlatmıştır.²⁸⁹

Daha güney coğrafyalara indiğimiz takdirde, buradaki İbn-i Fadlan Seyahatnamesi gibi en eski kaynaklarda(10.yüzyıl), temihli ifadeler ile Orta Asya ve İdil çevresinde yaşayan İt-Barak ve benzeri görünümünden bahsetmiştik.²⁹⁰ İbn-i Fadlan'dan sonra aynı yüzyılın sonlarına doğru eserini ortaya koyan Makdisi (946–1000), Orta Asya bölgesinde yaşayan Kırgız bölgesi için şunları söylemiştir: “Derler ki, Kırgız bölgesinde, başka insanlarla temasta olmayan ve dilleri bilinmeyen yabani bir millet bulunur. Bunlar kadınlarla cinsel ilişkiye girmek için yabani hayvanlar veya ilkel insanlar gibi dört ayakları üzerinde dururlar.”²⁹¹ Aynı yüzyılın ve aynı coğrafyanın kaynağı olması ve İbn-i Fadlan'ın anlattıklarıyla çok benzeşmesi, bu hususta Roux'nun da dikkatini çeker ve Makdisi'nin aktardığımız bölümüne değinen Roux bu bölüm için şu yorumu yapar: “Metni ötekilerle tamamlamanın gerekip gerekmediğinden emin değilim. Bu yabani halk belki de insanlık dışı bir halk olarak kabul edilmiştir. Köpekler krallığı teması çok yaygındır.”²⁹² Güneyde Arap dünyasından İt-Baraklarla ve Orta Asya coğrafyası halkları ile ilgili en eski aktarımlar bunlardır. Bu aktarımlar da İt-Barak ve benzeri görünümünün yaşadığı bölgeler için Orta Asya'yı işaret ederler.

²⁸⁹ Carpini, *The Story of the Mongols Whom We Call Tartars*, s.113.

²⁹⁰ Doğan, , “İbn-i Fadlan Seyahatnamesi”, s.73-74.

²⁹¹ Makdisi, *Le Livre de la Creation et de l'Histoire*, s.60.

²⁹² Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.72.

İt-Baraklar ve benzeri görünümlerin türemiş veya yaşamış olabileceği coğrafyayı, çeşitli ülkelerdeki anlatılardan ve kaynaklardan faydalanmak yolu ile mercek altına aldık. Görüleceği üzere, Yunan, Roma, Germen, Fin, Slav, Çin ve Arap halklarının inanışlarında ve bunları aktaran kaynaklarda, Asya başta olmak üzere özellikle Orta Asya merkeze alınmış ve tüm bu halklar tarafından çeşitli ifadeler ile Orta Asya işaret edilen coğrafya olarak ön plana çıkmıştır. Bu bölgede yaşayan Türk, Moğol ve Tunguzların inanışlarında İt-Barak unsuru hem türeyiş destanlarında, hem de çeşitli anlatılarındaki ortak temaları karşılayacak şekilde yapılanmıştır. Orta Asya bölgesi şu özellikleri ile İt-Barak kolektif anlatılarının çıkış ve ortak noktası olarak düşünülebilir:

- Kurt ve köpeğin biyolojik olarak ilk var olduğu bölgedir ve dolayısı ile bunun inanışlara kolay tesir edebileceği, geçebileceği ve ilk olarak bu bölgedeki halkların inanışlarına konu olabileceği ihtimali oldukça yüksektir.

- Bu bölgede uzun yıllar yaşamış ve yaşayan Türk, Moğol ve Tunguz halklarının, kendi türeyiş inanışlarında köpek ve kurt teması çok yaygındır. Bu yaygın inanışa sahip toplumların, aynı oranda İt-Barak ve benzeri toplumların inanışlarına sahip olma olasılığı da yüksektir.

- Orta Asya, birçok halkla temasları olan, özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Dolayısı ile bu inanışın bu bölgeden (tek bir bölgeden), çeşitli halklar ile temas halinde olan Türklere geçme ve türeme bir inanış olma ve yayılma ihtimalini kuvvetlendirir. Özellikle çeşitli zamanlarda uzun süre yakın yaşadıkları Avrupa, Asya ve Akdeniz toplumlarında, İt-Barak ve benzeri görünümleri diğer toplumlara oranla daha yaygındır. Değindiği üzere, dünya üzerinde çeşitli bölgelerde, o bölgeye ait İt-Barak ve benzeri oluşumların bulunması antropoloji, zooloji, biyoloji gibi bilim disiplinleri çerçevesinde ele alındığında belirli bir oluşum çeşitlenmesi ihtimali çok düşüktür.

- Orta Asya toplumlarının öz kaynaklarında İt-Barak ve benzeri inanışlar, diğer bölgeler ile mukayese edilmeyecek kadar fazladır. Üstelik bu bölge, hem yakın yaşayan toplumların inanışlarında, hem de tarihçi ve gezginler tarafından aktarılan kaynaklarda işaret ve tarifi yapılan bölgedir.

İşaret edilen coğrafya içinde İt-Barak varlığının geniş bir alanı kapsayan Orta Asya’da hangi bölgede olduğu da diğer bir soru işareti olarak karşımıza çıkar. Orta Asya’nın en geniş yayılımına sahip, en çok devlet kuran ve en çok diğer halklarla temasta olan halkı kuşkusuz Türklerdir. Bu bağlamda, Türk dünyasının en kadim ve değerli kaynaklarından olan Oğuz Destanı ve sonrasında farklı kalemilerin çeşitlendirerek oluşturduğu Oğuznamler bu hususta esas almamız gereken başlıca kaynak olmalıdır. Türk dünyasında Oğuznamelerin dışında da bazı kaynaklar İt-Barak varlığından bahseder, ancak Oğuzname gerek uzandığı eski kadim dönem varlığı, gerekse diğer kaynaklara tesir ve ilham kaynağı olma özellikleriyle, Türk dünyası ve tarihi alanında farklı bir yere sahiptir. Oğuznamedeki İt-Barak bahsini, bazı değişkenler olmasına karşın, makul kabul edilebilecek ortaklıkları ile daha önceki bölümlerde aktarmıştık. Bilim disiplini ve denetimine bağlı olarak tespitini yaptığımız ve yine bu ilkeler ışığında varlığının olasılığını büyük ölçüde Orta Asya’ya yerleştirdiğimiz İt-Barak kavramı, bağlı etmenler ve unsurlar neticesinde Oğuznamelerin ürünü olarak ele alınabilir.

Ancak Türk Dünyası’nın en önemli kaynaklarından olan Oğuzname yazmalarının içerisinde bir bölüm olarak yer alan ‘Oğuz Han’ın İt-Barak Ülkesi Seferi’ çokça tercümesi yapılmasına karşın, analiz, tahlil ve tespitler açısından çok üzerinde durulmamıştır. Günümüzde içerik açısından, hala muteberliğini ve değerini koruyan Togan’ın *Oğuz Destanı*; *Reşidüddin Oğuznamesi*, *Tercüme ve Tahlili* adlı eserinde dahi bu bölüm için belirli değerlendirmeler yapılsa da, İt-Barakların yaşamış olabileceği yer hususunda muğlak bir tutum söz konusudur. Togan şu tahlil yapmıştır: “Oğuz Han’ın İt-Baraklara yenilip sığındığı bu iki su arası, Atıl nehrinin genişleyip, iki kolu arasında kalan bir ada olabileceği gibi, iki büyük nehir arasında bir saha da olabilir. Bu nehrin veya nehirlerin bugünkü Rusya Avrupa’sının hangi nehirleri olacağını tespit etmek güçtür.”²⁹³

Togan İt-Barakların yaşadığı yer tahlilinde her ne kadar ucu açık bir yorum yapsa da, çalışmamızın birçok bölümünde karşımıza çıkan ‘İdil’ nehri çevresi

²⁹³ Togan, *Oğuz Kağan Destanı*; *Reşideddin Oğuznamesi*, *Tercüme ve Tahlili*, s. 89.

tasarrufunda bulunmuştur. İdil nehri, hem adının semantik açılımıyla* hem de büyüklüğü ile Orta Asya halklarının söylencelerinde yer etmiştir. ‘At-il’ ve ‘İt-il’ açılımları ile çevresinde Türklerin yaşadıkları görülen İdil nehri ve havzası, Türklerin en önemli değerlerinden olan Oğuzname’ye ve de içeriğinde bulunan İt-Barak halkının yaşamış olabileceği bölge açısından kolektif bir bütünlük sağlar. Oğuzname’de, Oğuz Han İt-Barak ülkesi seferinden sonra güney doğuya doğru yönelmiş ve Kafkaslar’a gelmiştir. Aynı anlatıda Oğuz Han İt-Barak Han’a karşı kaybettiği ilk mücadeleden sonra iki su arasında bir adaya sığınmış, İt-Baraklar bu nehri geçememişlerdir ve sonrasında Oğuz Han bu nehirlerde gemiler yüzdürmüştür.

İşaret edilen bölgede gemi yüzdürebilecek derinliğe ve genişliğe sahip İdil nehri vardır. Oğuzname’de ulaşılması güç sarp yerlerde yaşıyor olarak gösterilen İt-Baraklar, İdil havzasının yakınlarında bulunan ve havyan bilimciler ve biyologlar tarafından köpek ırkının türemiş olduğu bölge olarak gösterilen Ural dağları karşımıza ikinci bir muhtemel yerleşke olarak çıkmaktadır. Bu iki muhtemel bölgeyi bir araya getirdiğimizde İt-Barakların yaşamış oldukları bölge, İdil boyları ve Ural dağlarının güney bölümündeki etekleri olmalıdır. Bu bölgeler ise, Ural dağlarının İdil nehriyle örtüştüğü (İdil nehrinin bir kolu da Ural dağlarından doğar, buradaki örtüşme kelimesi bir arada düşünüldüğü anlamındadır), günümüzün Rusya’sındaki; Ulyanovsk, Kazan ve Samara şehirleri olabilir.

Elbette toplumların inanışları doğrultusunda ortaya çıkan kadim sözlü edebiyatta geçen karakterlerin varlığı, yaşam alanları, iletişimde olduğu halklar ve türeyişleri hakkında kati hükümlerde bulunmak oldukça zor ve karmaşık bir durum yaratır. Ancak bu aktarılan söylencelerin anlattıklarından yola çıkarak ve bunları çeşitli kaynakların verileriyle birleştirerek muhtemel yargılara ulaşılabilir. Bu nedenden, çıkarım ve bulgularımızı mümkün veçhile ihtimal çerçevesinde sunmayı daha faydalı buluyoruz.

* ‘İt-il’ ve ‘At-il’ tanımlamalarıyla uzun dönem Türklerin inanışlarında yer alan bu nehir ayrıca, Atilla’nın ‘At-illi’ ve ‘İdilli’ olarak özellikle Avrupa’da tanınmasıyla da bilinir. Özellikle Avrupa halklarının İt-Barak halkını, Atilla’nın Avrupa istilasından sonra ona bağlı vahşi bir kavim olarak tasvir etmeleri de önemlidir.

1.3 İt-Barak Karakteri Üzerine (Yenilmezlik)

İt-Barak ve benzeri görünümünün, aktarılan kaynaklarda karakterleri ve davranış biçimleri bölgesel olarak farklılık gösterir. Ancak kaynakların bize ulaştırdığı tariflerde onların müşterek noktalarda karakterlerinin benzeştiğini görürüz. Yaşam şekilleri ve davranış ve tutumları nasıl tasvir edilirse edilsin, yenilmezlik en kabul edilebilir özelliklerin başında gelir. Bunun yanı sıra İt-Barak ve benzeri halkların yenilmezlik karakterine eşlik eden çeşitli davranış özelliklerinin de olduğunu görmekteyiz.

Yenilmezlik, mitolojileri oluşturan anlatılarda geçen birçok kahramanda veya karakterde gördüğümüz bir özelliktir. Anlatılarda büyük ölçüde bu sıfat kutsal görülene yüklenir. Bu hususta Northrop Frye'in söyledikleri önemlidir: "Mitsel öğeler insanoğlunun düşünüm örneklemelerinden oluşur ve bu dinamik insanın mümkün olduğunca uç durumlarla bunu doldurmasından beslenir ve gelişir. Bu durumda kendisinin önündeki en büyük engel yine kendisinin sınırlamalarıdır."²⁹⁴ Frye'in burada bahsettiği uç durumlar ya da olağandışı olaylar ve atıflar, mitolojileri oluşturan hikâyelerin olmazsa olmazları gibi yorumlanabilir. İnanışların tarihi üzerine araştırmalar yapan Smith'in ise konuyla bağlantılı ancak farklı bir bakış açısı vardır. Smith'e göre: "Mitsel anlatılardaki hikâyeler açık bir şekilde üstünlüklerden bahsettiğinde, insanlar bu olağanüstülüklerle bakarak hem kendilerini bulurlar hem de kendilerinin sınırlı hayatlarının farkına varırlar ve sonunda insanın ne ve nasıl olması gerektiği hususunda bir ikilem ortaya çıkar."²⁹⁵

Üstün niteliklerle donatılmış ve mitolojilere konu olmuş kahraman veya yaratıkların, bu üstün kurgulanmış nitelikleri de insanların psikolojik dünyasında kurguladığı inançların bir oluşumdur. Fakat bu noktada nesiller boyu aktarılan çeşitli anlatıların her birinin hayal ürünü bir içeriğe sahip olduğunu söylemek de yanlış olacaktır. Günümüzde dahi birikerek gelişen çeşitli bilimler yeni verilerle bilmediklerimizi ortaya koymakta iken, ilkel insanın o zaman ve koşullarda gördüklerini ve duyduklarını günümüzde olması muhtemel olmayan şekilde sanrılarının da etkisiyle

²⁹⁴ Frye, "The Forms of Wildness: Archaeology of an Idea", p. 30.

²⁹⁵ Smith, *Map Is Not Territory: Studies in the History of Religions*, s.134.

ortaya koyması çok tabii bir durum teşkil eder. Bu hususta dünya literatüründe en bilinen kahramanlardan olan Yunan mitolojisine ait olduğunu bildiğimiz Herakles'in 11 görevinde tek başına birçok üstün canavara karşı galip geldiği örneğini verebiliriz.²⁹⁶ Ayrıca yakın dönemde ortaya konmuş destansı yazında da olağanüstü temalar ve abartılı ifadeler mevcuttur; dolayısıyla bu durum eski devirlerden günümüze intikal etmiş bir teamülün devamı olmalıdır. Bu durumda destansı anlatılarda var olan kahramanların ve sahip oldukları sıfatların doğruluğu yerine, varlığını ve temsil ettiği kavramları aramak daha sağlıklı olacaktır.

İt-Barak ve benzeri görünümde de, bahsini ettiğimiz destansı yazının ekser kısmında olağanüstü tasvirleri ile kendine yer bulmuştur. İt-Baraklar olağanüstü sıfatların ötesinde mevcut anlatılardaki fiziksel özellikleriyle de diğer mitolojik varlıklardan farklılaşırlar. Bir başka deyişle, İt-Baraklar fiziksek olarak insan ve köpek birleşimi bir görünüme sahip oluşlarıyla bir farklılık yaratmıştır. Sonraki sıfatlar daha çok karakter değerlendirmesi olacaktır.

Oluşumlarını büyük ölçüde Orta Asya coğrafyasıyla telif ettiğimiz İt-Barakların, bu coğrafyanın en kadim ve en önemli edebi ürünlerinden olan Oğuz Destanı'ndaki yenilmezlik temalarına göz attığımızda, belirgin bir şekilde öne çıkan atıflar mevcuttur. Togan'ın tercüme ve tahlilini yaptığı Reşidüddin Oğuznamesi'nde şu cümleler ilgi çekicidir: "Siz dokuz kişi eğer bizden iki kişi ile savaşır ve galip gelebilerseniz vergi vermeyi kabul ederiz. Yenilirseniz buradan geri döneceksiniz. Elçiler (Oğuz Han'ın elçileri) bu şekilde karşılıklı dövüş teklifini reddettiler ve dediler ki: Mademki dövüşmek istiyorsunuz, bizden iki, sizden de iki kişi dövüşsün."²⁹⁷

İt-Baraklar görüldüğü üzere, Oğuz Han'ın elçilerine; dokuz kişiye karşı iki İt-Barak savaşçısının karşılaşmasını onları hafife alarak öneriyorlar. Nihayetinde eşit sayıda dövüşte mutabık kalsalar da, İt-Baraklar galip gelirler. Elçilerin buluşmasındaki diyalog üzerine küçük bir matematik işlemi yapmak gerekirse yaklaşık olarak beş Oğuz savaşçısına bir İt-Barak askerinin yeteceğini ön gören İt-Baraklar, yenilmezliklerinin ve

²⁹⁶ Estin, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, s.150-153.

²⁹⁷ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s. 117.

kendine güvenlerinin timsali olarak gövde gösterisinde bulunurlar. Hikâyenin devamı hatırlanacağı üzere şu şekilde gelişir: “İt-Baraklardan dövüğe giren bu iki kişi böyle yapıp Oğuz’un iki elçisi ile vuruşmaya başladılar. Silahlarla gövdelerine yapılan vuruşlar hiç tesir etmedi. Sonunda bu iki elçi onların elinde öldüler. Yedi kişi de oradan dönerek durumu Oğuz’a anlattılar. Oğuz buna hiç aldırmaz etmeyerek İt-Baraklara karşı gidip savaştı. Düşmanlar galip geldiler ve Oğuz’un askerlerinden çoğu öldürüldü, diğerleri de dağıldılar. Oğuz bu işte savaş ve mücadelenin fayda vermeyeceğini anladı. Döndü ve büyük bir ırmağa geldi. Askerin bir kısmı bunu gemi ve sallara binerek, bir kısmı da yüzerek geçtiler.”²⁹⁸

İt-Barakların yenilmezlik özelliği ikinci kez burada kendini göstermiş oluyor. Oğuz Han’ın hem üstün savaşçıları hem de ordusu yeniliyor ve Oğuz Han benzeri görülmemiş şekilde geri çekilerek savaştan kaçıyor ve devamında askerlerinin İt-Barak kadınları ile yakınlaşması, kadınların taraf değiştirmesi ile belirli savaş taktikleri alan Oğuzlar İt-Baraklar karşısında galip geliyor. Diğer bir deyişle, Oğuz Han ve ordusunun yenilmezliğine sadece İt-Baraklar son veriyor. İşte bu nokta oldukça önem arz etmektedir. Destansı edebiyatta alışa gelinmiş destan başkahramanlarının yenilmezliği burada aynı destan içerisinde başka bir yenilmez topluluk tarafından elinden alınıyor. Genel olarak destan teamülü bozulsa da, konu içerisinde her liderin yenilebilirliği fikrini işlemek anlatıyı daha inandırıcı kılıyor.

İt-Baraklar ve benzeri görünümünün öne çıkan yenilmezlik özelliği, İskandinav bölgesinde özellikle Fin-Ogur halklarının inanışlarını aktaran Kalevela’da karşımıza çıkar. Bu anlatılara çokça konu olmuş Pohyola ülkesi ne zaman yabancılar ya da kahramanlar tarafından rahatsız edilirse, Penitar’ın peri kızları ‘Turyalander’ savaşçıları ile karşılık verirler.²⁹⁹ Turyalander savaşçıları, vücutları kılı ya da postla kaplı, köpeksi görünüme sahip, yenilmez ve güçlü savaşçılar olarak tasvir edilirler. Turyalander toplumu, bu anlatılarda sahip olduğu özellikler ile İt-Barak toplumu ile hem fiziksel hem de karakter olarak oldukça benzeşir. En öne çıkan karakteri ise yenilmezlikleridir.

²⁹⁸ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.119.

²⁹⁹ Lönnrot, *The Kalevala*, s.34.

Kalevela'nın aynı bölümünde, bu anlatının başkahramanlarından olan Wainamoinen bile bu yenilmez ırktan sakınılmasını askerlerine öğütlemiştir.

İskandinav coğrafyasında, yenilmezlik sıfatı devler için de kullanılan bir betimlemedir. İlginç olan bu coğrafyada bulunan yenilmez devlerin karakter benzerliği dışında fiziksel olarak da benzeşmesidir. İskandinav mitolojisinde 'Grendel', 'Grid', 'Farbauti', 'Skaddi' gibi devler kurt veya köpek başlı olarak tasvir edilirler.³⁰⁰ Bu devler yenilmezliklerinin yanında şekil olarak da İt-Barakları anımsatırlar. Tabii bu mitolojide en bilinir devlerden olan 'Fenrir' ya da 'Fenris'i fiziksel olarak tamamen kurt olmasından dolayı ayırmak gereklidir.

Slav halklarının inanışlarında ise İt-Barak halkının değişik bir yansıması olarak Pasjeglavec halkı karşımıza çıkar. Bu bölgedeki inanışa göre Sodrazica bölgesinde, etrafı üç büyük tepe ile çevrili bir eski kalenin koruyucuları olarak yaşayan Köpek-Kafalılar, Atilla'nın koruyucu askerleriydi. Atilla'nın bir dönem yaşadığına inanılan kalenin etrafındaki yükseltilerde yaşıyorlardı. Bir kısım halk anlatılarına göre yılın sadece kış aylarında ortaya çıkan Köpek-Kafalılar, yüksek dağların tepelerindeki yenilmez savaşçılar olarak bilinirdi.³⁰¹ Slav halklarının bu inanışının temelinde Atilla'nın ve Türklerin belirli dönemlerde bölgede etkin bir şekilde var olması ve büyük yıkımlar yaptıkları seferlerin kalıntıları bulanabilir. Pasjeglavec inanışı, İt-Barak halkının yenilmez karakterinin bir temsili olarak bu coğrafyadaki halkların inanışında yer bulmuştur.

Kafkasya bölgesinde ise İt-Barak ve benzeri görünümünün yenilmezliği üzerine, Büyük İskender'in Asya fethinde karşılaştığı ve tam olarak ne olduklarını anlamadığı Köpek-Kafalılar anlatısı önemlidir. Callistenes'in aktardığı şekliyle, İskender Köpek-Kafalı mahlûkat ile karşılaşmış, ordusunun kaçması üzerine büyük bir ateş yakarak Köpek-Kafalılardan kurtulmuş ve birkaçını yakalamayı başarmış, fakat iletişim kuramadığı bu topluluğun bölge insanlarına zarar vermemesi için bir set yaptırmıştır.

³⁰⁰ Guerber, *An Encyclopedia of Norse Mythology*, s.201-203.

³⁰¹ Cesarek, "The Lore about Dogheads, Werewolves, Wolf Herdsman and Attila in the Mythical Landscape of Sodražica", s.135.

Callistenes'in İskender'in ağzından bu topluluk için aktardığı şu cümle önemlidir: "Siyah tüylü köpek başlı yaratıklardı. Güçlü ve yenilmezdi, verdiğimiz yemeği ve suyu reddettiler."³⁰² Burada anlatıda İt-Barak halkının vahşilik ve yenilmezliği aktarılırken sadece savaş meydanındaki yenilmezlikten çok, açlığa ve susuzluğa karşı bir direnişi görmek de mümkündür. Teklif edilmesine karşın, açlıktan ve susuzluktan ölmek bir karakter göstergesidir ve teslim olmayan sert bir irade ile açıklanabilir.

Asya'nın daha doğusuna gittiğimizde, Çin inanışlarındaki İt-Baraklar da emsallerine benzer karaktere sahip bir görünümündedir. Çin halklarının türeyiş inanışlarında olan Pan-Hu karakteri, Çin imparatorunun kuzeyden Wu adlı komutanın saldırını önleyememesi üzerine ortaya çıkan ve kendi hanedanını oluşturan bir timsalidir.³⁰³ Çin'de hala her sene adına festival düzenlenen Pan-Hu karakteri, büyük bir orduyu dize getiren büyük yenilmez bir savaşçı olarak anılır. Çin inanışlarında büyük yer tutan Pan-Hu dışındaki örneklerde büyük ölçüde İt-Baraklar, kadınlar ülkesinde yaşayan ve onların koruyuculuğunu yapan bir topluluktu. Pelliot'nun aktardığı hikâyede, köpek başlı erkekler, uzun saçlı güzel kadınların ülkesinde onlarla yaşayan bir toplumdur.³⁰⁴ Müller de aynı geleneği sürdürmüş ve İt-Barakları güzel kadınların bekçileri olarak tasvir etmiştir.³⁰⁵

Ortaçağ Sibirya bölgesi üzerine araştırmalar yapan Akulians ise Moğol kralının ağzından aktarıldığını söylediği benzer bir paylaşımda bulunmuştur: "Bakü'yü geçtikten sonra, kadınlarına güzellik ve konuşma bahşedilmiş, köpek görünümlü erkeklerine ise post, güç ve vahşilik verilmiş bir ülke vardır. Bu bölgenin erkekleri ülkelerine kimsenin girmesine müsaade etmezler. Kadınlarından doğan erkekler köpeksi olarak doğarlar, kadınlar ise insan şeklindedir."³⁰⁶ Aynı hikâyelere hem Baltık halklarının inanışlarında, hem Tatar halklarının inanışlarında hem de Oğuznamelerde rastlıyoruz. Üstelik bu

³⁰² Mugrdich, *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes*, s.113- 114.

³⁰³ Ohlinger, "A Visit to Dog-Headed Barbarians or Hill People", s.265-268.

³⁰⁴ Pelliot, *Femeles Island of Women*, s.671.

³⁰⁵ Müller, *Voyages et Decouvertes Faites*, s.81.

³⁰⁶ Akulians, *History*, s.199.

anlatılarda geçen kadınlar savaşçı olarak geçmezler. Ancak bu ülkeye girmek istenildiğinde yenilmez İt-Barak erkekleri ortaya çıkar. Bu durumda onların yenilmezlik karakterine, koruyuculuk karakterini de eklemek, kabul edilebilir bir durum oluşturur.

Yenilmezlik ve güçlülük karakteri üzerine makale yazan Y.A.Zuev, kısa ancak muhteiyatı oldukça geniş bir incelemeyle, İt-Baraklara da değinir. Makalesinde Çin yıllıklarını, Göktürk yazıtlarını ve çeşitli tarihçilerin görüşlerini temele alan Zuev, Mançurya bölgesinden Anadolu topraklarına kadar, Türk, Moğol ve İrani toplulukların tarihinde yenilmez bir kavimden bahseder. İt-Barakları ve Köpek-Kafalıları yenilmezlik karakteri kriteri ile mercek altına alan Zuev, bu hususta sosyal, politik, kültürel açıklamalar yapar.³⁰⁷ Zuev ‘Ezgil’ adına atıf yaparak, Hunların varlığı ile ortaya çıkan İt-Barak ve benzeri görünümünün Kuzey Asya’dan Orta Doğu halklarına kadar sirayet eden bir yenilmez ırk söylencesinden doğduğunu iddia eder. Makalesinin başlığına koyduğu Ezgil kelimesinin, Çin yıllıklarında Hun Konfederasyonu’nun en güçlü kavmi için kullandığını açıklar ve Ezgil kelimesini İt-Baraklar veya Köpek-Kafalıları ile bağdaştırır. Zuev, türeyişlerinde veya inanışlarında köpek veya kurt inanışına sahip olan halkların savaşçı, vahşi ve yenilmez olduklarını, bu durumun da zaman içerisinde Köpek-Kafalıları ırkını oluşturduğunu öne sürer. Ona göre bu ırk ve bu ırktan gelen halklar genel anlamda tarih boyunca güçlü ve yenilmez devletler kurmuşlardır ve bunun nedeni kökenlerinden gelen yenilmezlik özellikleri olmalıdır. Yani Zuev’in deyimiyle Ezgil ırkının ruhu kalıtsal olarak uzun seneler bu bölgede etkisini göstermiştir. Güzel kadınların koruyuculuğu hususuna da değinen Zuev, bu ırkın temel amacının ülkelerini ve kadınlarını korumak olduğuna dikkat çeker.³⁰⁸

İt-Barak ve benzeri görünümünün karakter analizi yapıldığında, kuşkusuz yenilmezlik en belirgin özelliklerdendir. Bunun ötesinde, çeşitli görünümüne rastladığımız İt-Barakların koruyuculukları, özellikle de yaşadıkları bölgeyi ve kadınlarını korudukları var sayıldığında ön plana çıkan diğer özellikleridir. Elbette yenilmezlik beraberinde bir güce sahip olmayı gerektirir. İt-Barakların anlatılarda

³⁰⁷ Zuev, “The Strongest Tribe- Ezgil”, 3-9.

³⁰⁸ Zuev, “The Strongest Tribe- Ezgil”, s.1-21.

karşılaştığımız şekliyle insan ile köpek birleşimi bir fizyolojiye sahip olmaları, beraberinde hayvanlara özgü bedensel gücün eklenmesine, dolayısı ile insanüstü bir güce sahip olmalarına neden olmuş olabilir.

Yine anlatılarda karşılaştığımız İt-Barakların vahşiliği ve saldırganlığı ise oldukça görecelidir. Oğuz Destanı'nda İt-Baraklar Oğuz Han'a saldırmamıştır; kendilerini korumuşlardır. Çin kaynaklarında geçen İt-Baraklar aynı şekilde ülkelerine ve kadınlarına dokunulmadığı sürece, bir fetih veya saldırı yapmazlar. İskandinav mitolojisindeki görünümle de aynı şekilde bölgelerini koruyan bir halk olarak anlatılır. Hindistan bölgesinde de İt-Baraklar için benzer aktarımlar yapılmıştır. Bu durumda İt-Baraklar kendi içlerinde vahşi bir yaşam süren, insanlardan genel anlamda uzak yaşayan, zarar verildiğinde veya sınırları geçildiğinde saldırganlaşan bir topluluk olarak betimlenebilir.

İt-Barakların öne çıkan karakterlerinden biri de iletişim açık olmalıdır. Özellikle Hindistan bölgesindeki görünümlede insanlardan uzak yaşayan ama krala bağlı ve insanlarla temas halinde olan, hatta insanlar ile alışveriş yapan bir İt-Barak tasviri ile karşılaşırız. Benzer olarak, İt-Baraklar Oğuz Han'ın gönderdiği elçileri karşılamış ve görüşmede bulunmuşlardır. Carpini ve Marco Polo'nun tasvir ettiği İt-Baraklar da havlama tarzı sesler çıkarıp el hareketleriyle insanlarla iletişim kurmaya çalışan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İt-Barak kadınları ise büyük ölçüde ilgili coğrafyanın dilini konuşabilen ve insanlarla temas halinde kimseler olarak gösterilir. Tüm bunlar İt-Barakların iletişime açık olduğunu gösteren emareler olarak kabul edilebilir.

Elbette genel olarak yaptığımız karakter tahlilinde tüm bu özelliklerin dışında kalan görünümle de mevcuttur. Ancak tüm bu karakterler birleştirildiğinde; kendi içlerinde vahşi yaşam süren, bölgeleri ve kadınlarını koruyan, insanlardan uzak yaşayan ancak iletişime açık olan, güçlü ve yenilmez bir karakter bütünü karşımıza çıkar.

2. İT BARAK HALKININ KÜLTÜREL VERİLERİ

2.1 Zırhlanma

Zırh savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi olarak tanımlanmaktadır.³⁰⁹ Zırhlanma tarihin en eski dönemlerinden beri kullanılan savunma mekanizması olarak karşımızdadır. Zırhlanmanın en önemli özelliği savunmadır, dolayısı ile zırhlanma insana özgü bir davranış şekli değil, tüm canlıların büyük ölçüde ihtiyaç duyduğu ve donatıldığı bir kavram olarak kabul edilebilir.

Zırhlamanın tarihine göz attığımızda, zaman içerisinde gelişen teknoloji ile büyük aşamalar kat ettiği görülür. Mezopotamya halklarının ilk zırhları kullandığı Çatalhöyük kazıları ile belirlenmiştir. İlkel zamanların zırhlanması, hayvan kürklerinden ve pamuktan yapılmıştır. Sonra tahta daha sağlam bir koruma sağladığı için kullanılmış ve demirin ve bronzun bulunmasıyla ve şekil verecek imkâna ulaşıldığında bunlar kullanılmıştır. İlk örneklerinin Mezopotamya bölgesinde kullandığını düşündüğümüz vücut zırhları eski Yunan ve Roma kullanılmaya devam edilmiş ve milattan önce 7. yüzyılda Yunanlılara ait bronz bir vücut zırhı tespit edilmiştir. Aynı dönemlere ait Asya bozkırlarında Türk ve Moğol halklarında, önceleri hayvan postları ve tahtadan yapılarak kullanılan vücut zırhları, bu yüzyıllarda yatay bir şekilde demir şeritlerle örülmüş bir formdadır. Çinliler ise Türklerin kullandığı bu zırhı biraz daha güçlendirmek için bu metal şeritlerin arasını sert deri ile kaplamıştır. İlk ve orta çağın gelmesiyle çeşitli metaller kullanılmaya başlanmış ve vücudun darbe almaması için bu zırhlar tüm vücuda yayılmıştır. Ancak bu sefer de ağırlığı artan zırhların hafifletilmesi için ayrıca bir teknik kullanılmaya çalışılmıştır. Sonrasında 15. yüzyılda barutun bulunması top ve silahın ortaya çıkmasıyla, zırhlanma daha değişik formlara bürünmüştür.³¹⁰

İt-Baraklar ve benzeri görünümünün türeyişlerini büyük ölçüde Orta Asya'da gördüğümüzden, bu bölgedeki halkların zırhlanma kültürü de önemlidir ki, bunlarda

³⁰⁹ T.D.K, *Büyük Sözlük*, s.524.

³¹⁰ Holmes, *Weapon, A Visual History of Arms and Armor*, s.22-25.

dahi İt-Barakların izlerini görmek mümkündür. Bu hususta öncelikle E. Sarı'nın kitabında aktardıkları önemlidir: "Uygur döneminde Alper Tonga'nın ve başka Türk beylerinin adı ve unvanı olarak yırtıcı hayvanların isimleri kullanılırdı. Alpler yırtıcı hayvan postu giymiş olarak resmedilirdi. Alpler tarafından zırh yerine giyilirdi ve savaş sembolüydü."³¹¹ Burada bahsedilen yırtıcı hayvanların zırhlara ve savaş başlıklarına yansması durumunu Ögel, çeşitli Altay halkları tarafından kullanılan kurt, köpek, pars gibi hayvanların suretleri olarak açıklamıştır.³¹² Yine Altay toplumlarındaki zırhlanma hususunda Emel Esin'in aktardıkları da önemlidir. Esin'e göre, "Kök-Türk devrindeki Türkler, kadim göçebe usulünde, deriden veya demirden küçük levhaların bir kumaşa dikilmesinden müteşekkil, dayanaklı fakat hafif zırhlar giyerlerdi. Sivri tepeli tulgalar merteye işareti idi. Perçem denen tüyler veya ipek kurdeleler, savaş işareti olarak, Alplere ve atlarına takılırdı."³¹³ Esin kitabının bu bölümde aktardığı kısım ile ilgili ayrıca notlar sunmuş ve hem zırhların hem de tolgaların üzerinde kurt, köpek ve şahin gibi hayvanlarının olduğundan bahsetmiştir.

Asya halklarında zırhlanmanın oldukça eski zamanlara dayandığını ve türeyiş inanışlarında olan kurt ve köpek figürlerini de zırhlarda kullandıklarını görüyoruz. Ayrıca bu, aynı bölgeden türemiş olabileceğini düşündüğümüz İt-Barak inanışındaki savaşçı, vahşi ve yenilmez karakterinin bir yansıması olarak ta düşünülebilir.

Zırhlanmanın her canlı için gereksinim olduğunu düşünürsek, İt-Baraklar da çeşitli yollar ile bunu kullanmışlardır. Bununla birlikte onlar zırhlanma konusunda sahip oldukları kas gücü, giydikleri post ya da tasvir edildiği şekilde sık siyah tüyleri ile avantajlı konumdadırlar. Bu özellikler anlatıldığı şekliyle onlara doğuştan bahsedilen üstünlüklerdir ve beraberinde belirli ölçüde bir zırhlanma da sağlar. Bu durumda, inanışa göre İt-Baraklar fiziksel olarak insan ile köpek birleşimi bir varlık olduğundan, insanoğlunun kullandığı zırhların bazısına doğuştan sahiptir ve fiziksel olarak da üstün olarak ele alınabilir. Özellikle eski çağlarda, ilkel insanlar için hayvanlar kendilerinden

³¹¹ Sarı, *Türk Mitolojisi*, s.155.

³¹² Ögel, *Türk Mitolojisi I*, s.156.

³¹³ Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, s.105.

aşağı varlıklar değillerdi; hatta bazı yetenekleri ile insanların önüne dahi geçiyorlardı, çünkü insanın o dönemler için zekâsını kullanabileceği ortam ve olanaklar sınırlıydı. Konuyla bağlantılı olarak Roux'nun şu cümleleri önemlidir: "İnsanların üstünlüğü konusundaki günümüzdeki bilincimiz, din adamının -olumsuz, yaratıcı, her şeyi bilen- Tanrı'nın ve gök veya cehennem tinlerinin üstünlüğünü kabul etmesini sağlarken, dindar olmayan insanlar gibi, yeryüzünde kendi türünün en yüksek ve en güzel yaşam ifadesi olduğundan kuşku duymasını engeller. İlkel insan bu görüşü kesinlikle paylaşmaz. Daha alçakgönüllüdür. Daha yetenekli ya da Tanrı'nın ayrıcalıklı yarattığı, yani daima en büyük yaşam gücüne sahip olduğu için evrenin hâkimi olmak gibi bir iddiada bulunmaktan çok uzaktır. Bir yandan zayıflıklarını, sınırlarını, başarısızlıklarını, öte yandan da kendisini çevreleyen canlıların gücünü, verimliliklerini ve başarılarını sürekli fark eder. Doğal olarak hayvanlar için kullanılan "aşağı düzeydeki kardeşler" ifadesinin ilkel insanlar tarafından dile getirilmiş olarak anlatılması mümkün değildir."³¹⁴

Dolayısı ile günümüz insanının zekâsını ortaya koyarak zaman içerisinde gösterdiği büyük gelişim, onu diğer canlıların doğuştan sahip olduğu üstün yeteneklere sahip olmaya erdirmiş ve bağlantılı olarak insanların nazarında özellikle hayvanlar için 'aşağı düzeydeki kardeşler' konumuna sokmuş olabilir. Büyük ölçüde eski çağların ürünü olarak gördüğümüz İt-Baraklar da muhtemel olarak ilkel insanla karşılaşmış ve İt-Baraklar hakkındaki anlatılar bu çerçevede gelişmiş olmalıdır. İt-Barakların hayvansı fiziksel özelliklerinin getirisiyle ortaya çıkan üstünlüğü, günümüzde zırhlanma açısından basit görünse de, anlatıların çıkış zamanlarındaki haliyle değerlendirildiğinde bu basitlik ortadan kalkacaktır. Hatta hayvansal özellikleri nedeniyle sahip olunan kürkleri, kas güçleri, hızları ve vahşilikleri onları eski dönemde yaşam mücadelesi ve savaş başarısı açısından daha da öne çıkarmış olmalıdır.

İt-Barakların aktarılan görünümünün insan ile köpeğin birleşiminden oluşan melez görünümü ve yine tasvirlerinde karşılaştığımız siyah, vahşi, köpek başlı canavar tanımlamaları da İt-Baraklara psikolojik etmenler çerçevesinde bir zırhlanma sağlar. İnsan ve köpek karışımı tuhaf fiziksel görünümleri, insanlar tarafından korkuyla karışık

³¹⁴ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.59.

değişik bir algı yaratabileceğinden, İt-Barakların tasvir edildikleri görünüm itibari ile bir düşünsel kalkana sahip oldukları varsayılabilir. Yapılan aktarımlardan eski çağların ürünü olduğunu düşündüğümüz İt-Barakların görünümleri itibari ile sahip oldukları psikolojik kalkan, belli noktalarda vücuda yapılan zırhlanmanın da ötesinde bir etkiye sahip olabilir.

İlkel insanın doğayla iç içe yaşadığı dönemlerde, doğal olaylara ve yaşayan canlılara karşı elbette belli bir zaman dilimi içerisinde kazanılmış bilgileri olacaktır. Ancak zorlu hayat şartları ile mücadele eden ve daha bilime, medeniyete, teknolojiye kısıtlı şartlar nedeni ile ulaşamamış ilkel halkların, bu tuhaf görünümle karşılarındaki tepkilerinin de aynı oranda ilkel olacağı beklenir. Eski çağlarda ilkel insanın yaşamış olabileceği bu psikolojik karmaşa ve belirsizlik yüksek ihtimalle korku ve dehşete dönüşecek ve bu durum da İt-Barak ve benzeri görünümlemlerin lehine sonuçlanacaktır.

Ayrıca İt-Barakların yaşadıkları coğrafya ve mekânlar itibari ile de bir zırhlanmaya sahip olması durumu söz konusudur. İt-Baraklar ve benzeri görünümlemlerin yaşadıkları mekânlar genelde ırmak veya deniz ötesi (adalar), karanlık ormanlar veya yüksek sarp bölgeler olarak anlatılmıştır. Dolayısı ile insanların kolay ulaşamayacağı, aralarında aşılması gereken bir ortamın olduğu bölgelerde yaşamaları, onlara ulaşılması zor bir durum oluşturduğundan, İt-Baraklara insanlara veya diğer canlılara karşı bir koruma sağlar. Buradan hareketle onların coğrafi bir korumaya sahip olduğunu da ekleyebiliriz.

İt-Barakların aktarıldığı kadarıyla fiziksel özellikleri, görünümlemleri ve yaşadıkları coğrafya ile sahip oldukları doğal zırhlar dışında kullandıkları görülen belirli teknikleri de vardır. Oğuznamelerde geçen haliyle bunları örneklendirebiliriz. Oğuznameler, kendi aralarında içerik olarak farklılaşsa da ‘Uygur Yazması’ dışındaki tüm sürümlemlerinde İt-Baraklar müşterek bahis konusudur. Yazmalar arasında Oğuz Han’ın İt-Barak seferine en detaylı değinen Reşidüddin olmuştur. Reşidüddin Oğuznames’inde, İt-Barakların savaş öncesi zırhlanmaları şu şekilde aktarılmıştır: “İt-Barakların âdeti şöyle idi: Dövüş olacağı zaman iki havuzdan birisini kara, birisini de ak tutkalla doldururlardı. Dövüşten önce ak tutkal havuzuna çıplak olarak girerler, bu tutkal onların kıllarına yapışırdı. Bu

havuzdan çıkınca beyaz kumda yuvarlanırlardı. Oradan kara tutkal havuzuna girerler ve kara kum üzerinde yuvarlanırlardı. Bu madde üç defa vücutlarında kuruduktan sonra, gövdelerine hiçbir silah tesir etmezdi.”³¹⁵ Görüleceği üzere, İt-Baraklar zırhlanmalarını ak ve kara tutkal vasıtası ile vücutlarına tutunan toprak ile sağlamaktadırlar. Diğer Oğuznamelerde ‘tutkal’ yerine ‘ilaç’ kelimesi de geçer.

Türeyişinin ilk çağlar olarak ön gördüğümüz İt-Barakların tutkal ve benzeri yapıştırıcılara sahip olmaları ilginçtir. Yapıştırıcıların tarihi hakkında makale yazan Ebnesajjad’a göre yapıştırıcıların varlığı arkeolojinin de yaptığı bulgular ile milattan evvel 2000’li yıllara kadar dayanmaktadır. Bu dönemde en çok kullanılan yapıştırıcılar ağaç reçineleri, bitkilerden elde edilen yapışkan sıvılar, hayvan derisi ve kemiklerinin ısıtılmasıyla oluşturulan yapıştırıcılar ve toprağın sulandırılması ile yapılan kil içerikli yapıştırıcılar idi.³¹⁶ Bu bulgular ışığında, İt-Barakların da zırhlanma amaçlı yaptıkları yapıştırıcı sıvılara ve toprağa bulanarak oluşturdukları vücut kalkanı mevcut bulgular çerçevesinde muhtemel görünmektedir.

İt-Barakların bu işlemi üç kez tekrarlamaları ve bulandıkları toprağın kurummasını beklemeleri de bu vücut kalkanının daha sağlamlaşması amaçlı olmalıdır ki, aktarıldığı şekliyle bu zırha ok, mızrak ve kılıç gibi eski çağın en çok kullanılan savaş aletlerinin tesir etmediği aktarılır. Bu hususta benzer bir anlatıyı Carpini de paylaşır: “Moğollar bir çölden geçtiler ve Rus rahiplerin ve başkalarının söyledikleri üzere dişi canavarların olduğu bir ülkeye vardılar. Birçok çevirmen aracılığıyla kadınlara bu toprakların erkeklerinin nerede olduklarını sorduklarında, bu topraklarda kadınların insan biçiminde doğduğu ve erkeklerin de köpek görünümünde olduğu yanıtını aldılar. Köpek görünümündeki erkekler, kendilerini önce suya atıp sonra toprak üzerinde yuvarlanarak, kalın bir zırha sahip olurlarmış.”³¹⁷ Carpini’nin yaptığı aktarımda Köpek-Kafalıların vücutlarına uyguladıkları zırhı, yapıştırıcı kullanmadan yaptıklarını görüyoruz ancak

³¹⁵ Togan, *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, s.118

³¹⁶ Ebnesajjad, *Handbook of Adhesives and Surface Preparation*, s.137.

³¹⁷ Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s.260-61.

temel madde yine toprak olarak karşımıza çıkmaktadır. Suyun ve toprağın oluşturduğu bir çamurdan zırh oluşmuş olmalıdır.

Skelton ise, ortaçağdan kalma olduğu belirlenen içinde ‘Vinland’* haritasının olduğu ‘Historia Tartarorum’ adlı eserin çevirisini yapmış ve İt-Barakların zırhlanmasını anlattığı çeviride bu duruma değinmiştir. Skelton’un çevirisini aktarımı şu şekildedir: “Tatar halklarının ‘Nochoy Kadzar’ adını verdikleri, ‘Köpekler Ülkesine’ ki, onların dilinde de ‘Köpek Diyarı’ anlamındaymış, büyük çölü 30 gün günden çok yürümekle ancak ulaşılır. Bu bölge Kuzey Asya’nın ve büyük dağların güneyinde kalır. Oraya vardıklarında hiçbir erkek görememişler; sadece kadınlar varmış. İki kadını esir almışlar ve bu ülkenin ortasından geçen nehrin yanına gitmişler. Kadınlara burada nasıl erkekler yaşıyor diye sorduklarında, erkeklerin doğuştan köpeğimsi olduklarını ve eğer birileri nehri geçerse bunu duyup düşman gördüklerini söylemişler. Bunu işitmeleri üzerine nehri geçerek ve köpek sesi çıkaran grubu üçüncü gün etraflarında beliren Köpek-Kafalı erkekler sarmaya başlamış. Nehri geçmişler ve kum ve buza bulanmak için yerde yuvarlanmışlar, bunu iki üç kez tekrarlamışlar ve vücutlarındaki kıllar kum ve buzun etkisiyle bir el genişliğinde kabarmış. Bunları yaptıklarında onlara gülen Tatarlar oklarıyla Köpek-Kafalıları saldırmışlar, fakat birkaçı dışında başarılı olamamışlar, çünkü onları ağızlarından veya gözlerinden vurmak kolay olmamış. Tatarlar ne okun ne de kılıcın Köpek-Kafalıları etkili olmadığını görünce kaçmaya başlamışlar, onları kovalayan Köpek-Kafalılar birçoğunu öldürmüşler ve ülkelerinden kovmuşlar.”³¹⁸

Türk ve Moğol halklarının anlatılarından zırhlanma hususunda aktardığımız kısımlarda, İt-Barakların zırhlanma konusunda ortak bir davranış gösterdikleri açıktır. Birbirlerine yakın yaşayan Asya halklarının anlatılarındaki zırhlanma bahislerindeki

* 20. yüzyılda ortaya çıkan bu eserin ortaçağdan kalma olduğu yapılan bilimsel araştırmalarla kanıtlanmıştır ancak kitabın içinde bulunan Vinland haritasının üzerindeki yazıların bir kısmının yapılan testler sonucunda 20.yüzyıla ait olduğu ortaya çıkmıştır. Haritanın parşömenine yapılan karbon testi ile çizilen kâğıdın 1400’lü yıllara ait olduğu belirlenmiştir. Fakat harita üzerinde kullanılan mürekkepte yapılan incelemede mürekkebin içeriğinde 20. yüzyıla ait renk pigmentleri bulunmuştur. Detaylı bilgi için, bkz. Kenneth Towe, “The Vinland Map Ink Is Not Medieval”, 2004.

³¹⁸ Skelton, *The Vinland Map and the Tartar Relation*, s.70-73.

benzerlik beklenen bir durumdur ancak Slav ve Baltık halklarının ‘Hundingar’ ya da ‘Hundings’ inanışlarında, Çin halklarının ‘Wu’ ve ‘Pan-Hu’ inanışlarında da İt-Barak ve benzeri görünümle için yenilmezlik ve üstün savaş yetilerinden bahsetmiştik. İskandinav halklarının öne çıkan ‘Turyalander’ ve ‘Berserk’ savaşçıların da zırhlı, vahşi ve yenilmez olduklarını eklemiştik. Dolayısı ile Asya halklarının inanışlarından aktardığımız anlatılardaki İt-Barak zırhlanmasını, değişik bölgelerdeki anlatılarda değişkenlik gösterse de, dolaylı anlatımlardan çıkarmak mümkündür. Öncesinde bahsettiğimiz İt-Barakların fiziksel yapıları, görünümle ve yaşadıkları coğrafya ile elde ettikleri doğal zırhlanma, kendilerinin yaptıkları teknikler ile birleştiğinde ortaya hem savunma hem de savaş anlamında güçlü bir yapı çıkarmış olmalıdır.

2.2 Berserk Deliliği

Berserk deliliği veya Berserk sendromu* fizyolojik, psikolojik ve psikiyatrik etmenlerin etkisiyle ortaya çıkan bir tür duyguların tetiklediği davranış bozukluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda zaman zaman değindiğimiz ‘Berserk’ savaşçıların hükmü vasıtası ile literatüre geçtiğini düşündüğümüz Berserk deliliğinin ortaya çıkışı hususunda araştırmacıların ortaya koyduğu çeşitli tanımlar mevcuttur, fakat Dasent’in bu hususta İzlanda sagalarına dayandırdığı tanımı ön plana çıkmaktadır. Bu bölüm şöyledir: “İnsanın düşmanını öldürmesinin iş hayatının gereği olduğu bir dönemde, sadece öldürme eyleminin verdiği zevk için öldürme, bir amaca ulaşmak için yararlandığı bir yol değil, başlı başına bir amaçtır. İhtirasa tapılan bir çağda paragöz insanlar ne ise, cennetin insanların sonsuza dek birbirlerini parçalayabilecekleri bir yer olduğu fikrinin yaygın olduğu ve savaşmayı reddeden insanların ellerinden malları alınarak cezalandırıldıkları çağda Berserk oydu. Dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan bu Kuzeyli insanlar için hayattaki en önemli iş ve eğlence güzel bir ülkeye, örneğin İspanya ya da Fransa’ya doğru yelken açmak ve yolları üzerindeki tüm kıyılarda katliam yaratmaktır. Bu yolculukları arasında, evde geçirdikleri zamanlarda ise bir çeşit deliliğe kapılırlardı ve bu süre boyunca, geceleri kurt ya da ayı derisi giyerek gafil yolcuların ya

* Günümüzde bir psikolojik bozukluğun yarattığı davranış hastalığı türü olarak görüldüğünden ‘Berserk Sendromu’ olarak ta adlandırılmaktadır.

da yolda aylakça dolaşanların kemiklerini kırar, kafataslarını ezer ve bazen de şeytani bir neşe içinde kanlarını içerlerdi. Böylesi bir delilik dönemini genellikle korkunç bir yorgunluk ve depresyon dönemi takip ederdi.”³¹⁹ Buradaki tasvirden Berserklerin belirli inançların doğrultusunda garip bir ruh haline büründüğünü, vahşileşip saldırganlaşarak, özellikle bulundukları bölge göz önüne alınırsa güneye doğru akınlar yaptığını anlıyoruz.

Sagalarda geçen haliyle Odin’in yenilmez savaşçıları olarak bildiğimiz Berserkler, yine Sagaların değişik bölümlerinde bazen kurt ya da köpek şeklinde, bazen kafalarına taktıkları kurt ya da köpek başlıkları ile tanınırlar. İskandinav halklarının inanışlarını aktaran Sagalara konu olması sebebiyle bilhassa o bölgede yaşayan çoğu halkın inanışlarında Berserkleri görmek mümkündür. İt-Barak kavminin bir tezahürü olarak gördüğümüz Berserkler, son yıllarda bir sendrom olarak adlandırılmasıyla ‘Kurt-Adam’ inanışı ile de ilişkilendirilmiştir. Özellikle öncelik İskandinav bölgesi olmak üzere, Avrupa’da Berserk inanışı kurt adam inanışı ile birlikte anılmaya başlamıştır. Fiske, Türkçeye çevrilmiş ‘Mitler ve Mit Yapanlar’ adlı kitabında hem Berserkler hem de Kurt-Adam inanışının bu yakınlığı hususunu incelemiştir. Fiske’nin aktardığı hikâyeye göre, “Bir Danimarkalı olan küçük Jean Grenier on üç yaşında bir çocuktur. Kısmen deliydi ve dikkat çekici bir şekilde bir köpek fizyolojisine sahipti; çenesi geniş ve öne doğru çıkıktı, ön dişleri garip bir şekilde uzun ve alt dudağından aşağı sarkardı. Kendisinin kurt-adam olduğuna inanırdı. Bir gece birkaç genç kızla karşılaştı ve akşam olunca kurda dönüşüp onları yiyeceğini söyleyip kızları korkuttu. Birkaç gün sonra gece koyunlarını kollamak için çıkan kıza bir bilinmedik bir mahlûk saldırdı. Kız, o korkuyla kendisine bir kurdun saldırdığını sanmıştı, fakat sonradan ispatlandı ki, kıza saldıran Jean Grenier’den başkası değildi. Kız ona koyunlar için kullandığı sopayla vurmuş ve kaçmayı başarmıştı. Çevrede birkaç çocuk daha ilginç ve garip bir şekilde ortadan kaybolunca yine Jean Grenier’den şüphelenildi. Mahkemeye çıkarıldığında iki yıl önce bir gece ormanda şeytanla karşılaştığını ve onunla bir anlaşma yapıp bir kurt derisi aldığını söyledi. O zamandan beri karanlık bastığında etrafta kurt olarak dolaşıyor, ancak gündüz insan şekline dönüyordu. Tarlalarda yalnız olarak bulduğu pek çok

³¹⁹ Çoban, “Kurtadam mitlerinin oluşumu ve Türk Mitolojisinde Kurtadam Yaklaşımları”, s.1-2.

çocuğu öldürüp yemişti. Bir keresinde de aile evde yokken bir eve girmiş ve beşikten bebeği almıştı. Dikkatli bir inceleme sonucunda bu iddiaların doğru olduğu ispatlandı. Kayıp çocukların Jean Grenier tarafından yendiğine şüphe yoktu. Jean Grenier'in kendi yarım aklı da kendisinin kurt olduğuna inanıyordu. Bu da, "lycantropy" adı verilen kendini kurt zannetme hastalığının örneği idi."³²⁰

Fiske kitabında, Berserk deliliği ile 'lycantropy' "kendini kurt zannetme" hastalığının, zaman içerisinde değişkenlere bağlı olarak birbirlerini tetiklemiş olabileceğini de öne sürer. Aynı teoriyi destekleyen Anne, makalesinde Sagalarda geçen kurt-adam ve dönüşümleri üzerine görüş bildirmiş ve kurt-adam inancının Berserklerden esinlenen bir karakter olarak ortaya konmuş olabileceğini savunmuştur.³²¹

Hikâyede adı geçen Jean Grenier'in ormanda şeytanla karşılaştığını ve onunla bir anlaşma yapıp bir kurt derisi aldığını söylemesi de Berserk ve kurt-adam inanışlarının yakınlığını ortaya koymaktadır. Çünkü İskandinav inanışlarında Berserkler, Berserk savaşçısı olmayı, inandıkları Tanrılardan veya doğaüstü görünümlerden isterler. Bu hususta İskandinav efsanelerini kitaplaştıran Moning, kitabının giriş bölümünde Berserkler hakkında şunları aktarmıştır: "Efsaneye göre, Berserklerin olağanüstü kuvveti, gözüpekliği, cinsel gücü ve şeytani zekâsı bir insan ruhu karşılığında satın alınabilir. Viking Tanrısı Odin, Kuzey İskoçya'nın yüksek tepelerinde gölgelere çekilir ve ona yardım için yakaran bir ölümlünün acı çılgınlığını duymak için bekler. Efsane şöyledir: Eğer bir ölümlü buna layıkta, tanrıların kutsal nefesi o adamın yüreğine doğru üflenir ve onu yenilmez bir savaşçı kılar. Kadınlar Berserklerin eşi benzeri olmayan bir âşık olduğunu kulaktan kulağa fısıldarlar; efsaneye göre onun için yalnızca tek bir gerçek eş vardır. Nasıl bir kurt yalnızca bir kez sever ve sonsuza dek sadık kalırsa, o da öyledir. İskoçya'nın sarp dağlarını mesken tutan bilge kişiler, Berserker bir kez çağrılıp da bir adamın ruhunu ele geçirdi mi bunun bir daha geri dönüşü olmadığını söyler. Eğer adam, içindeki hayvanın vahşi içgüdüleriyle barışık

³²⁰ Fiske, *Myths and Myth-Makers*, s.83.

³²¹ Anne, "On the Werewolf Motif in Egil's saga Skalla-Grímssonar", s. 7-9.

yaşamayı öğrenemezse, ölüm kaçınılmazdır.”³²² Yaptığımız aktarımlar doğrultusunda, Berserk olmak fiziksel olarak büyük bir üstünlük kazandırıyor ancak bu ruhunu ve bedenini bunun için tanrılara veya doğaüstü varlıklara feda etmek koşulu ile olabiliyor.

Bakıldığında Berserk Deliliği ya da bu sendromu (hastalığı) girme durumu, aslında bir tür telkin yoluyla transa geçme ve yönlendirmeler sonucu vahşete kapılma duygusu olarak ele alınabilir. Bunun oluşumunda psikolojik travmalara veya inançlara bağlı oluşan bir güdülenmenin sonucu olarak ortaya çıkan bir durum söz konusu olmalıdır. Bunlardan sonra ortaya çıkan şey bir öfke, öldürme ve vahşet arzusudur. Berserk kelimesi tarihsel bağlantının etkisiyle İngiliz dilinde kendine yer bulmuş olup, hem fiil hem de zarf biçiminde kullanılmaktadır. İngiliz dilinde ‘Berserk’ kelimesi; “çılgına dönmek, gözü dönmek, bilinçsizce yapılan” gibi anlamlara tekabül etmektedir. Bir halkbilimci olan Beard, bu kelimenin köpek, kurt ya da ayı kimliğine bürünen kişinin, bu düşüncenin etkisiyle hiçbir şeyden sakınmaksızın, şursuzca yaptığı eylemler için kullanıldığını söyler.³²³

Aslında bu durum eski Türk kültüründe var olan ‘don değiştirme’ olayı ile yakından ilgilidir. Bu hususta Kalafat’ın sözleri önemlidir: “Don değişme, âlem değişimi olarak kabul edildiği hallerden yola çıkıldığında bu değişimler sadece insanlar âlemi ile hayvanlar veya cansızlar âlemi olarak bilinenler arasında olmamakta, halk inanmalarında diğer âlemler arasında da değişime dair anlatılara rastlanılabilmektedir. Kurt donuna girebilmiş olmanın örnekleri daha ziyade Alevi- Bektaşî Türk kültür coğrafyasında görülür. Çok kere şaman olarak geçen bu dinin din erbabı trans halinde çeşitli ilgili hayvanların sesini çıkarıyor, semaya yükselirken farklı ilgili hayvanların ruhundan yararlanıyordu. Tedavi seanslarında değişik hayvanların ruhlarından yararlanabilirken, bunların resimleri onun davulunun ve giysilerinin üzerinde yer alıyordu. Bütün bunların arasında ‘kurt’ da vardı.”³²⁴

³²² Moning, *Yenilmez Savaşçı*, s.5.

³²³ Beard, "The Berserker in Icelandic Literature.", s. 99.

³²⁴ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.38.

Kalafat'ın bu değinileri özellikle şaman kültürünün bir parçası olarak bilinen 'don değiştirme' ritüelinin içerisinde var olan transa geçme ve değişik ruh haline bürünme muhtevası nedeniyle konumuza iştirak edebilir. Eski Türk coğrafyasında olduğu gibi Kuzey Avrupa'da da Şamanizm ve Animizm gibi inançların olduğundan bahsetmiştik. Bu inanç sistemlerine bağlı gelişen bu ritüellerin Avrupa'nın Kuzeyli toplumlarına geçmesi ya da onlarda da olması çok muhtemel bir durum teşkil eder. Berserkler de aynı inanışları paylaşan Kuzey Avrupa coğrafyasında, buna benzer ayinlerin sonucunda sanrılar yoluyla ortaya çıkmış olabilirler.

Üstelik kurt postu giyip değişik ruh hallerine giren şamanlarla, inanışlarında ortak noktalar bulunan kuzey toplumlarındaki kurt postu veya kurt başlığı takan Berserkler arasında da şekilsel bir benzerlik mevcuttur. Şamanizm ile ilgili araştırmalar yapan Balzer'in şu düşünceleri bizim düşüncemizi desteklemektedir: "Özellikle Orta Asya'dan türemiş olan şaman kültürü ve inanışının zaman içerisinde kültürel geçiş ile Keltlere kadar ulaştığını söyleyebiliriz. Bu bölgelerde ortaya çıkmış Berserk ve Amazon inanışlarının kökleri, aslında Neo-Şamanizmin ürünü olarak ele alınsa da, asıl köklerinin Orta Asya Şamanizm'ine dayandığını söyleyebiliriz. Bunlara Vampir ve Kurt-Adam inanışlarını da katabiliriz."³²⁵ Bu görüşlerin de desteklediği üzere, Berserkleri Asya Şamanizm'inin zaman içerisinde kültürel geçiş ve aktarım sayesinde, ilgili bölgelerde ortaya çıkardığı bir karakter olarak görmek de mümkündür.

Günümüzde 'Berserk Deliliği' sadece dil ve tarih disiplinlerinin değil, genetik, psikiyatri ve nöroloji gibi tıbbi disiplinlerin de ilgisini çekmiştir. Bu alanlarda çalışma yapan araştırmacıların bulgu ve çıkarımları önemlidir. Psikiyatri alanında yazdığı kitabında E. Fromm, "Kırıcı Saldırganlık: Zalimlik ve Yıkıcılık" başlığı altında, Berserkler hakkında şunları yazmıştır: "Deneyimin odağını nefret ve yıkıcılığın oluşturduğu başka kendinden geçme biçimleri de vardır. Töton* boylarında rastlanan

³²⁵Balzer, "Two Urban Shamans: Unmasking Leadership in Fin-de-Soviet Siberia.", s.131.

* Töton şövalyeleri olarak da bilinen bu grup, 12. Yüzyılda ortaya çıkmış ve 19. Yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüştür. Oldukça başarılı savaş deneyimlerine sahip olan bu savaşçılar, çeşitli dönemlerde Papa'ya bağlı kaldılar ve çeşitli savaşların içerisinde yer aldılar. Daha detaylı bilgi için, bkzn. Martin Sean, *Knights Templar*, 2009.

"berserikleşme" azgınlaşmadır (berserk "köpek, kurt ya da ayı gömleği" anlamına gelir). Bu, genç erkeğin bir vahşi hayvanla özdeşleşme durumuna yönlendirildiği bir topluma kabul töreniydi. Törene katılan genç, konuşmadan, yalnızca ayı gibi sesler çıkararak insanlara saldırır, onları ısırmaya uğraşırdı. Bu törende başarının doruğu, kendinden geçmeye benzeyen bu duruma ulaşmaktı ve bu kuttörene katılmak, bağımsız erkeklik çağının başlangıcıydı. 'Furor teutonicus' (Toton gazabı) deyiimi, bu özel öfke aşamasının kutsal niteliğini araştırır. Bu törendeki bazı özel dansların sanatsal değeri yüksektir, işlevleri de benim burada belirttiğim işlevi çok aşar. Bu da kırılcı saldırganlık ve yıkıcılığa dönüşür."³²⁶

Burada, Berserikleşmenin toplum psikolojisine bağlı olarak ortaya çıkan bir ritüelden doğduğu ortaya konulmaktadır. Bu hususta Howard, Berserikleşme süreci hakkında ortaya konulanları destekler ve o da Berserk Deliliğini ancak belirli bir bölgede oluşan toplumsal öğretilerin getirisi olarak, erkeklerin kendilerini bu deliliğe güdülemesi sonucu oluşan bir durum olarak tarif eder. Bu durum öğrenilmiş güdülerle ortaya çıkmaktadır.³²⁷

Berserikleşme süreci için bazı genetik yapıların, halojen maddelerin etkisinin de olacağı tartışma konusudur. Psikiyatrist Shay, kitabında değindiği Berserkler için şu cümleleri kullanmıştır: "Berserk sendromunun oluşumunda çeşitli faktörlerin olabileceği gerçektir. Fakat aşırı alkol tüketimi veya psikolojik sarsıntılara yol açabilen bitkilerin vücuda alınması sonucu böylesine bir duygu durum değişikliği gözlenebilir. İskandinav halklarının alkol tüketiminin yüksek olduğunu biliyoruz ve o bölgelerde yaygın olan zehirli mantarların da, bu durumun oluşmasında etken olabilir. Bir de genetik yatkınlığı yüksek olan epilepsi ve şizofreni gibi hastalıkların etkisiyle, bölge insanların bunu yorumlayamaması sonucu ortaya çıkmış bir durum olması ihtimaller arasındadır."³²⁸

³²⁶ Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, s.14-15.

³²⁷ Howard, "On Going Berserk: A Neurochemical Inquiry.", s.232-237.

³²⁸ Shay, *Achilles in Vietnam*, s.84.

Berserklerin çıkış noktasındaki faktörleri değerlendiren, psikiyatrist Ramon, yayınladığı makalesinde daha kati verilerle bu duruma yorum getirir: “Berserklerin çıkış noktası mental bozukluklar olmalıdır. Genetik olarak her toplumda var olan çeşitli mental rahatsızlıklar bu bölgede kalıtsal olarak çoğalmış olmalıdır. Amnezi* hastası olarak yaşayan bu insanlar hiçbir şey olmamışçasına hayatlarına devam etmişler, sonrasında tekrarlanan ataklarla farkındalık çoğalmış ve bu terim literatüre girmiş olmalıdır.”³²⁹ Tüm bu aktarımlara genel olarak bakıldığında, hastalık olarak tıp dünyası tarafından da kabul edilen Berserk sendromu, bilim dünyası içinde geniş bir çalışma ve araştırma konusu olmuştur.

İt-Barakların değişik bir görünümü olarak ele aldığımız Berserkler, sadece görünümleri vesilesiyle değil, karakter olarak da İt-Baraklara yakındır. Gözüpek olarak anlatılan bu savaşçılar yenilmez olarak betimlenirler. Kuzeyin karanlık ormanlarında yaşadıkları söylenen bu savaşçılar, İt-Barakların yaşadıkları mekânlar ile de benzerlikler taşır. Berserklerin ortaya çıkışında, çeşitli disiplinlerden araştırmacıların görüşlerini sunduğumuz üzere, psikolojik, genetik, fizyolojik, kimyasal unsurlar etki etmiş olabilir. Ancak 9. yüzyılda ortaya çıktığı iddia edilen Berserklerin günümüze kadar ulaşan isimlerinin arkasında daha kalıcı etmenlerin olması beklenir. Genel resme bakıldığında, bu durumun ortaya çıkmasında inanç sistemleri, ritüeller, kültürel ve filolojik etmenler daha ön plana çıkmaktadır. Bu durumda Berserkler, benzerlerine bakıldığında, muhtemel bir kültür alışverişinin sonucu olarak, Orta Asya’nın ürünü olmalıdır.

2.3 Edebiyatta Köpek-Kafalılar

Köpek-Kafalılar tarihin çeşitli evrelerinde ve çeşitli bölgelerde bahsi geçen bir inanışın ürünüdür. Başta tarih ve halk bilimi olmak üzere birçok bilim disiplinin ilgi konusu olmayı başarmıştır. Bu denli geniş bir bahse sahip bir inanışın, edebiyata ve edebi ürünlere de yansımaları olmuştur. Aslında başta Oğuz Destanı olmak üzere, değişik toplumların destanlarında karşılaştığımız Köpek-Kafalılar, ilk ve orta çağın tarih, kültür

* Travmalar sonrası beynin zarar görmesi ile ortaya çıkan unutma ya da yaşananları tam olarak kavrayamama hastalığı.

³²⁹ Armando, “The Berserker/Blind Rage Syndrome As A Potentially New Diagnostic Category”, s.131-135.

ve gezi yazılarında mevcuttur. Ancak bu kaynaklar edebi vasıfları olmakla birlikte, sonuçta tarihi kaynaklardır. Tarihi kaynaklar dışında güncel edebi ürünlerde Köpek-Kafalıları bulmak, çeşitlilik açısından ve Köpek-Kafalıların günümüze yansımalarını görmek açısından daha sağlıklı olacaktır. Köpek-Kafalıları günümüzde sosyolojik ve kültürel bir furya içinde, daha çok 'Kurt-Adam' olarak bilinmekte ya da onunla bağdaştırılmaktadır. Kurt adam inanişının popülaritesinin artmasıyla özellikle fantastik edebi ürünlerdeki görünüşleri oldukça fazlalaşmıştır. Köpek-Kafalıları müstakil olarak ele almak amacı ile bu bölümde kurt adam inanişının edebiyattaki görünüşleri hariç tutulmuştur.

İlk olarak, en yakın tarihli edebi ürün olan, Ç.Yılmaz'ın *İtbarak-Karanlık Dünya-1*³³⁰ adlı eseri ön plana çıkmaktadır. Yılmaz, Oğuz Destanı'nda geçen İt-Barakları, fantazi türünde yazdığı romanında, çeşitli görünüşleri ile ele almıştır. Kitabın başlığı İt-Baraklar olmasına karşın, yazar Oğuz Destanı'ndaki sözü edilen çeşitli görünüşlerden de faydalanmıştır. Hatta eser Oğuz Destanında olmayıp Türk kültüründe mevcut bazı görünüşler ile zenginleştirilmiştir. Bakıldığında; İt-Barakların yenilmezliği, vahşiliği, güçleri ve koruyucu özellikleri oldukça genişletilmiş şekilde anlatılmıştır. Yazarın bir söyleşisinde de değindiği üzere, romanında Ögel'in *Türk Mitolojisi* kitabı başta olmak üzere, çeşitli kaynaklardan faydalandığını görmekteyiz. Güncel eserler arasında fantastik roman dalında ilgi görmüş olan bu eser, İt-Barakları ön plana çıkarması ve tanıtması açısından önem arz etmektedir.

Romanlarıyla dünyanın önde gelen yazarlarından olan İtalyan asıllı Umberto Eco, 2000 yılında yayımladığı *Baudolino*³³¹ ile Köpek-Kafalıları değinen yazarlar arasındadır. Eco'nun bu kitabında 'Baudolino' başkarakterdir. Ortaçağ Bizans'ında geçen romanda cesur genç Baudolino, çevresindekileri Haçlı seferlerinde savaşılmaya ve mücadele etmeye gayret gösteren bir karakterdir. Asya'ya yapılan bu seferlerin son bölümünde Baudolino, Köpek-Kafalıları ile karşılaşır. Asya'da işaret edilen coğrafya romanda tam olarak anlaşılmasa da, Köpek-Kafalıların ve bazı diğer mitolojik

³³⁰ Yılmaz, *İtbarak, Karanlık Dünya-1*, s.14-89.

³³¹ Eco, *Baudolino*, s.9-10.

varlıkların bu bölgede gösterilmesi ilgi çekicidir. Üstelik romanın başkarakteri konumunda olan Baodolino'nun Köpek-Kafalıları ile karşılaştığı bölümde, onlardan karanlıkların güçlü savaşçıları olarak bahsetmesi de önemlidir. Eco'nun yüksek ihtisasını tarih ve felsefe üzerine yapması da, tarih kategorisinde yazdığı romanında, Köpek-Kafalıları yer vermesinde etkili olmuş olabilir. Son dönemde ortaya çıkan Kurt-Adam furyasından bağımsız bir şekilde, Eco'nun Köpek-Kafalıları romanına konu etmesi önemlidir. Ek olarak, yazdığı romanlar ile dünyaca ün kazanan ve romanları dünyanın en çok okunanları arasında olması, Köpek-Kafalıların büyük okuyucu kitlelerine ulaşması açısından önem arz eder.

Jean Dutourd'un 1950 yılında yayınladığı, *Une Tete de Chien*³³² adlı romanı, kapağındaki görselle birlikte ilgi çekicidir. Türkçe anlamı 'Köpek-Kafalı' olan romanın kapağında, takım elbise giymiş bir kişi Köpek-Kafalı olarak gösterilmektedir. 1953 yılında İngilizceye çevrilen roman o dönemde büyük ilgi görmüştür. Köpek-Kafalı imgesi, Dutourd tarafından hiciv sanatı kullanılarak, yeni yapılanan dünya düzenine göndermeler için kullanılmıştır. Dünya savaşlarına bizzat şahit olan Dutourd romanında, şiddetle dolu bir aileden bahseder ve evin hanımı köpek başına sahip bir çocuk doğurur. Bu şiddet ve öfke doğan çocuğa da sirayet etmiştir. Geçmişte kalan bu mitolojik figür üzerinden çeşitli iğneli göndermeler vasıtası ile 1950'li yılların insan modeline eleştirel bir yaklaşımda bulunur. O dönemde yaşanan dünya savaşlarına ve bunların doğurduğu öfkeye atıf yapan Dutourd, yazdığı dönem itibari ile romanı ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.

Köpek-Kafalıları, çizgi-roman dünyasında da kendine yer bulmuştur. Geniş kitlelerce takip edilen, sonrasında bir film serisine dönüşen 'Ghost Rider' (Hayalet Sürücü) içerdiği mitolojik öğeler ile son yıllarda dikkat çekmiştir. Bu çizgi romanın oluşturulmasında birçok kişinin ismi geçse de senaryosu Roy Thomas tarafından yazılmıştır. Babasının öcünü almak için ruhunu şeytana satan başkahraman (Hayalet Sürücü), en azılı düşmanı 'Blackheart' ile devamlı bir mücadele içindedir. 'Blackheart' olağanüstü güçlü yetilere sahip bir düşmandır ve ona eşlik eden 'Doghead' (Köpek-

³³² Dutourd, *Une Tete de Chien*, s.56-58.

Kafalı) adında kendisinin dirilttiği bir müttefiki vardır. İşte bu noktada bu popüler çizgi-roman serisinde Köpek-Kafalıları rastlamak mümkündür. Birçok kötü karakterin yer aldığı bu seride, Köpek-Kafalılar da kötü ve vahşi canlılar olarak gösterilmiştir.

T. Jones'un 80'li yılların sonunda Vikingleri konu alan romanında da Köpek-Kafalılar çeşitli görünüşleri ile karşımızdadır. *Erik The Viking*³³³ adlı romanında, Jones Vikinglerin hayatını, yaşam şekillerini, serüvenlerini ve çeşitli topluluklarla yaptıkları savaşları konu edinmiştir. Kuzey İskandinav bölgesinden Baltık Denizi'ne kadar yapılan seferlerde, İskandinav mitolojisini birebir romanında işleyen Jones, edebi eserinde Viking mitolojisini gözler önüne sermektedir. Kitabın giriş bölümünde Sagalardan faydalandığını da belirten Jones, romanındaki karakterler ile mitolojik uyumu bu yolla sağlamış denilebilir. Bu romanda alışagelen erkek Köpek-Kafalı figürüne, kadın Köpek-Kafalılar da eklenmiştir. İskandinav mitolojisinde Köpek-Kafalılar figürüne yakın bulduğumuz Valkiere savaşçıları burada Jones'a ilham kaynağı olmuş olabilir. Romanda geçen Köpek-Kafalılar son derece cesur, güçlü ve yenilmez savaşçılardır. Roman yazıldığı dönemde ilgi görmüş olacak ki, sonrasında filmleştirilmiştir.

Semboller ve insanların hayatlarına etkileri üzerine çalışmalar yapan M. O. Snuffin, 2006 yılında yazdığı bir kitap ile en çok okunanlar arasına girmeyi başarmıştır. Snuffin'in *The Key to the True Symbolic Meaning*³³⁴ adlı kitabında Köpek-Kafalılar da bahis bulmuştur. Latince adıyla ele alınan Köpek-Kafalılar(Cynocephali) bir sembol olarak yer altını, karanlığı nitelemiş, mitolojik bağlamda ise Anubis ve Hades'in bir sembolü olarak değerlendirilmiştir. Köpek-Kafalıların bu kitaptaki karşılığı karanlık ve kasvettir. Köpek-Kafalıların semboller açısından bu şekilde ele alınması eski mitolojik anlatıların temellerinde de mevcuttur ve Köpek-Kafalılar özellikle İskandinav, Roma ve Mısır halklarının inanışlarında yer altının ve karanlığın bekçileri olarak karşımıza çıkar. Snuffin kitabında Köpek-Kafalıları değinirken, suratları insanı andıran maymun (Babun) türlerinden de bahseder. Bu da Herodotus'un Libya bölgesinde suratları insana

³³³ Jones, *Erik the Viking*, s.120-132.

³³⁴ Snuffin, *The Key to the True Symbolic Meaning*, s.76-77.

benzeyen maymunları (Acephali) tasvir etmesini aklımıza getirir. Kısaca Snuffin'in bu eserini ortaya koyarken Akdeniz mitolojisini ve ilgili kaynakları merkeze aldığını söylemek mümkündür.

Fantastik roman kategorisinde uzun bir eser sunan B. Lyrics, *The Great Thief*³³⁵ adlı eseriyle ön plana çıkmaktadır. Köpek-Kafalıları 'Cynocephali' adı altında tam dört bölüm ayıran Lyrics, Türkçesiyle 'Büyük Hırsız' adlı kitabında, Köpek-Kafalıları büyük hazinelere sahip bir topluluk olarak değinmiştir. Bu romanda Köpek-Kafalıların yaşadığı yerler oldukça tehlikeli bölgeler ve zindanlar olarak gösterilmiş ve sahip oldukları hazineye ulaşmanın güçlüğüne vurgu yapılmıştır. Eserde çok güçlü, yenilmez ve zengin olarak anlatılan Köpek-Kafalıların kadınlarının güzel olarak tasvir edilmesi de, genel anlamda çeşitli halkların inanışlarında karşılaştığımız Köpek-Kafalı kadınlarının güzelliği ile örtüşmektedir. Eserdeki kahramanın, Köpek-Kafalıların hazinesine ulaşmak için köpek başlığı ve post takması da ilgi çekicidir. Eser, gerek Köpek-Kafalıların tasvirleri, gerekse karakterleri ve yaşadıkları mekân çerçevesinde fantastik roman türünde olmasına karşın, Köpek-Kafalıların genel tasviri ile büyük ölçüde benzeşmektedir. Romanın, Köpek-Kafalıları ile ilgili kısımlarında, Çin'in kuzey bölgelerinden bahsedilir; dolayısı ile romanda işaret edilen coğrafyanın önemi, tarihsel bütünlük açısından göz ardı edilemez.

İngiliz yazar N. Gaiman'ın 2011 yılında yayınladığı *American Gods*³³⁶ (Amerikan Tanrıları) adlı romanı, basıldığı yıl büyük sükse yaratmış ve fantastik roman kategorisinde en çok okunan roman unvanını kazanmıştır. Değişik karakterlerin hayatlarında beliren 'fırtına' ve 'gölgenin' peşinde, bilinmezliğe yolculuk eden ve karşılaştıkları olayları konu edinen romanda Köpek-Kafalıları da yer bulmuştur. Gaiman romanında, mitolojik öğelere ve yaratıklara yer vermiştir. Roman kahramanları gerçek dışı ya da mitolojik olarak değerlendirdikleri birçok olgunun aslında var olduğuna tanıklık ederler. Gölgenin ve karanlığın peşinden gitme cüreti gösteren roman karakteri Bay Wednesday, efsanevi 'Siyah Köpek' ve 'Köpek-Kafalıları' ile karşılaşır ve onlardan

³³⁵ Lyrics, *The Great Thief*, s.41-45, 109.

³³⁶ Gaiman, *American Gods*, s.68-70.

zarar görmeyen bu karakter karanlıklarda saklı mitolojik olguların gerçek olduğu sonucuna varır. İlginçtir ki, bir İngiliz olan Gaiman, çalışmamızda Saxonların inanışlarında olan efsanevi ‘Siyah Köpek’ ve onunla birlikte yaşadıkları söylenen Köpek-Kafalıları romanına taşımıştır. Gaiman’ın birçok mitolojik olgulara yer verdiği romanında, Köpek-Kafalılar olgusunu kendi milletin eski inanışlarından esinlenmiş olması da muhtemel görünmektedir.

M. Ramsland’ın 2005 yılında Danimarka’da yayınlanmış olan *Doghead: A Novel*³³⁷ (Köpek-Kafalı: Bir Roman) adındaki romanı, yayınlandığı sene Danimarka’da yılın en iyi fantastik romanı unvanını almayı başarmıştır. Bir sene sonra İngilizceye çevrilen bu roman, okur sayısı olarak ivmesini korumuştur. Romanda ölmek üzereyken büyükannesini ziyaret eden bir gencin, büyükannesinin Sagalardan anlattığı çeşitli hikâyeleri dinlemesi ve bu fantastik hikâyelerin doğruluğunu teyidin peşine düşmesi konu edilmiştir. Büyükannesinin anlattığı kahramanlık hikâyelerinde Köpek-Kafalıları bir sembol olarak, yenilmez savaşçılar olarak yer alır. Bunların peşine düşen genç, zaman içerisinde bunların gerçekliği ve gerçek dışılığı hususunda büyük gelgitler yaşar ve sonunda tüm bunların kendi yarattığı olgular olduğuna ve gerçek olmadıklarına kanaat getirir. Fransız yazar Dutourd gibi, Ramsland da kitabın kapağında modern görünümlü bir Köpek-Kafalı görünümü kullanmayı tercih etmiştir.

Ayrıca çalışmamızda kaynakça olarak zaman zaman faydalandığımız; tarih ve bilim kitabı olarak değerlendirebileceğimiz, D.G. White’ın *Myths of Dog-Man*³³⁸, Y. Kalafat’ın *Kurt*³³⁹ ve J.P. Roux’nun *Orta Asyada Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*³⁴⁰ adlı eserlerini de eklemek gerekir. Bu eserler her ne kadar bilim kitapları olarak bilimsel kaynak konumunda olsalar da, içlerinde bulunan öznel yorumlar, içerdiği röportajlar, sosyolojik, psikolojik ve kültürel açılımları ile edebi kategoride de değerlendirilebilir.

³³⁷ Ramsland, *Doghead: A Novel*, s.8-9.

³³⁸ White, *Myths of The Dog-Men*. (White neredeyse eserinin tümünde hem edebi hem de tarihsel olarak Köpek-Kafalıları mevzusunun ele almıştır.)

³³⁹ Kalafat, *Türk Mitolojisinde Kurt*, s.31-34, 51- 68.

³⁴⁰ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s. 75-79, 300-323.

Yakın zamanda ortaya konulan ve Köpek-Kafalılara değinen edebi eserlere baktığımızda, Batılı yazarların çeşitli şekillerde bu hususta değişik eserler sunduğunu ve yazdıkları bu eserlerin en çok okunan eserler arasında olduğunu görebiliriz. Köpek-Kafalıların çeşitli bölgelerdeki çeşitli halkların türeyiş inanışlarında ve destanlarında var olması, bu eserlerin rağbet görmesinin ya da ilgi çekmesinin bir sebebi olabilir. Özellikle İskandinav halklarının en eski tarih ve kültür kaynağı olan Sagaların Batılı yazarlara ilham verdiğini ya da onların bu anlatılardan faydalandığını söyleyebiliriz. Akdeniz mitolojisinin de dünya çapında daha bilinir olması sebebiyle, bu eserlere kaynak oluşturduğu söylenebilir. Köpek-Kafalıların eski kaynaklardan edindiğimiz, fiziksel görünüşleri ve olağandışı biyolojik yapıları, ekseriyetle fantastik yazın türlerine konu edilmiştir. Ve bu eserlerde yapılan tasvirler de genel anlamda resmi çizilen Köpek-Kafalılar ile örtüşmektedir. Üstelik edebi eserlerde geçen haliyle Köpek-Kafalılar karakterleriyle, yaşam alanlarıyla ve biçimleriyle büyük benzerlikler taşır. Bu da, özellikle hayal ürünü olarak değerlendirdiğimiz fantastik yazınların, kaynaklara dayalı bir şekilde ele alındığının bir göstergesi sayılabilir. Edebiyat dünyasındaki birçok eserin, özellikle mitik ve fantastik öğeler bağlamında, tarih bilimine iştiraki doğal bir dinamiktir.

2.4 Sinema ve Dizilerde Köpek-Kafalılar

Mitoloji dünyasının süregelen dinamiği gereği, bu sistem içindeki karakterlerin sıradan vasıflara ve fiziksel özelliklere sahip olması genel anlamda beklenir bir durum değildir. Büyük ölçüde olağanüstü özellikler ve sıra dışı görünüşler bir noktada bu karakterleri mitolojiye konu eder. Köpek-Kafalılar da eski kaynaklarda anlatıldığı üzere, sahip oldukları olağandışı biyolojik yapılarıyla, fiziksel görünüşleriyle, dünyanın çeşitli bölgelerindeki mitolojik inançlara konu olmaları ile başta görsel camiada da çeşitli görünüşleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Sinema ve dizileri de görsel dünyanın öğeleri olarak değerlendirirsek, aynı edebiyat dünyası gibi, görsel dünya da tarih ve mitolojiyle yakından ilgilidir. Tarih biliminin geçmişi araştırarak ortaya çıkardığı kültür, inanış, yaşayış biçimleri görsel camia için oldukça kullanılabilir kaynaklardır. Köpek-Kafalıların zaman içerisinde, başta Amerika'nın en büyük film endüstrisi 'Hollywood'

etkisi olmak üzere, Kurt-Adam inanişına dönüşümünü de göz önünde tutarak, bunun yansımalarını örneklendirmek gerekir.

Sinema ve dizilerde Köpek-Kafalıları aradığımızda, izlenme oranı ve bilinirliği ile '13th Warrior', Türkçe adıyla '13. Savaşçı' filmi ön plana çıkar. 1999 yılında gösterime giren filmin yönetmenliğini J. Tiernan ve M. Crichton yapmıştır. Senaryosu M. Crichton'un *Eaters of the Dead*³⁴¹ adlı romanından uyarlanan filmin konusu kısaca şu şekildedir: Bağdat'ta yaşayan Arap şair ve gezgin İbn-i Fadlan (Antonio Banderas), Kuzey ülkesine elçi olarak gönderilir. Burada pagan, barbar bir kavim olan Norslara rastlarlar. Nors kralı Bulvay'a gelen Kuzey'deki büyük kralın adamı şeytanların (Köpek-Kafalılar ve benzeri görünüm) ülkelerini ateşe verip herkesi öldürdüklerini anlatarak yardım ister. İstemeyerek Ahmet, 13. savaşçı olur ve 13 savaşçı, Kuzey ülkesine varıp kralın huzuruna çıkar. Kral onlara düşmanı anlatır. Bunlar, ölü yiyen, insan olmayan yaratıklardır. Sisle birlikte gece gelip çiftçilere saldırırlar. Büyük başlı, sivri dişli, pençeli, ateş tüküren, vahşi köpek, kurt ve ayı görünümündedirler. 13. savaşçının yardımı ile birkaç kez yenemedikleri bu canlıları sonunda yenmeyi başarırlar. Çalışmamızda da kaynak olarak faydalandığımız İbn-i Fadlan Seyahatnamesi öncelikle Crichton'un romanına konu olmuş ve sonrasında filmleştirilmiştir. Telmihli ifadeler ile Avrasya'nın kuzeyinde Köpek-Kafalılar ve benzeri görünümünden seyahatnamesinde bahseden İbn-i Fadlan'ın bu eserinin filme konu edilmesi, konunun temellenmesi açısından önemlidir. Filmde Köpek-Kafalıları, kaynaklarda bahsedildiği üzere yenilmez, güçlü, siyah savaşçılar olarak gösterilmiştir.

Yine İskandinav mitolojilerini konu edinen 'Erik the Viking' filmi, 1989 yılında Terry Jones'un filmle aynı adı taşıyan fantastik romanından esinlenmiştir³⁴². Jones, romanından esinlenen filmin yönetmenliğini de üstlenmiştir. Film öne çıkaran unsurlardan biri, konusunun Kuzey Avrupa'nın en büyük tarih ve kültür hazinelerinden olan Sagalara dayandırılmasıdır. Dolayısı ile filmde Sagalardan okuduğumuz birçok olay ve karakter kullanılmıştır. Elbette bunların arasında Köpek-Kafalıları da mevcuttur.

³⁴¹ Crichton, *Eaters of the Dead*, s.21-24, 142-146.

³⁴² Jones, *Erik the Viking*, s.120-132.

Vücutları kıllı, kızgın savaşçılar olarak filmin son bölümünde ortaya çıkan Köpek-Kafalıların buradaki tasvirleri eski kaynaklardaki anlatılara yakındır. Köpek-Kafalıların kadınlarının da olduğu filmde, ellerindeki baltalar ve sahip oldukları giyim tarzları ile ‘Valkyrie’ savaşçılarını anımsatırlar. Ayrıca filmde, Köpek-Kafalıların kadın görünümleri savaşçı olmalarına karşın, oldukça güzel ve bakımlı olarak gösterilmiştir.

2010 yılında Amerika’da gösterime giren ‘Dylan Dog: Dead of the Night’ adlı film, konusu ve içeriği ile oldukça ilgi çekicidir. Tarih, fantasti ve gizem türleri içinde değerlendirilen film, yakın zamanda Köpek-Kafalı ve benzeri görünümleri ortaya koyan ender yapımlar arasındadır. Yönetmenliğini K. Munroe’nun yaptığı filmin senaryosu; İtalyan T. Sclavi’nin ‘Dylan Dog’ adlı, korku dalındaki çizgi roman serisinden esinlenmiş ve genişletilmiştir. Bir dedektifin hayatını anlatan filmde, dedektif insanlara geceleri karanlık ormanlarda saldıran köpek başlı bir yaratığın peşine düşer. Bu hususta araştırmalar yapan dedektif, Köpek-Kafalı bu yaratığın eski zamanlara dayanan bir tarihsel inanın ürünü olduğunu bulur. Tarihin gizemli yaratıkları hususunda bilgi sahibi olan biriyle tanışır ve ondan bu yaratığın ancak onların başında bulunan liderlerini öldürmesi koşuluyla kurtulabileceğini öğrenir. Bu saldırılara maruz kalanların büyük bir değişim geçirdiklerini gözlemleyen dedektif, bu insanlar vasıtası ile köpek başlı yaratığın efendisi konumundaki yaratığı öldürerek olayı sonlandırır. Filmde Köpek-Kafalıları saldırgan, vahşi ve yenilmez karakterleri ile ön plana çıkar. Köpek-Kafalıların olduğu sahnelerde, görüntü Köpek-Kafalı yaratığın gözünden verildiğinden, köpek başlı olması dışında, yaratığın vücut görünümü hakkında pek fikir edinilemez. Film, Köpek-Kafalıların tarihi kökenlerine inmesi açısından ayrıca önem arz eder.

M. S. Johnson’un yönetmenliğini yaptığı ‘Ghost Rider’ (Hayalet Sürücü) film serisinin ilki olarak 2007 yılında gösterime giren filmde Köpek-Kafalıları görünümünü sadece bir karakter üzerinden görmek mümkündür. Nicolas Cage’nin başrolde olduğu film büyük ilgi görmüştür. Babasının öcünü almak için şeytanla anlaşma yapan başkarakter, olağanüstü güçlere sahip olarak bu işi yapmak ister. ‘Black Heart’ adındaki kötülüklerin başı olan karakterin hizmetine giren köpek, filmde başı köpek vücudu insan olarak gösterilmiştir. Filmde çok fazla rolü olmayan bu karakterin bu şekilde

gösterilmesi, son dönem sinemasında oldukça ilgi gören bu filmde Köpek-Kafalılar görünümünün olması açısından önemlidir.

20. yüzyılın başından itibaren hayatımıza giren film ve diziler, aynı yüzyılın ilk yarısından sonra büyük ivme kazanmıştır. Gerek edebi camiada, gerekse görsel camiada bu tarihlerden sonra Köpek-Kafalılar kendine pek yer bulamamış, onun yerine Kurt-Adam inancı gelişen bir furya ile ön plana çıkmıştır. Kurt-Adam inancının merkeze alındığı korku ve gerilim filmleri günümüze kadar bu ivmesini korumayı başarmıştır. 1950'lerden itibaren renkli sinema döneminden önce dahi örnekleri olan Kurt-Adam filmlerinin sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle bu film örneklerini detaya girmeden, belli başlı bilgiler sunarak ortaya koymak daha sağlıklı olacaktır. Sinema dünyasında Kurt-Adam filmlerinin ilki Henry Mc Rae'nin 1913 yılında gösterime sunduğu 'The Werewolf' (Kurt-Adam) olarak kabul edilir. Film sessiz ve kısa film kategorisinde yer alır ve konusunu Amerika'nın Kurt-Adam inanışlarından aldığı söylenir.³⁴³ Sonrasında 1924'te Edmunt Mortimer yönetmenliğinde sesli ve uzun metrajlı olan 'The Wolf Man' (Kurtadam) filmi gösterime girmiştir.

1935 yılından sonra Kurt-Adam filmlerine 'Dracula' ve 'Vampir' öğeleri de konu olmuş ve Stuart Walker'ın yönetmenliğini yaptığı 'The Werewolf of London' (Londra'nın Kurt-Adamı) filmi gösterime girmiştir. Bu filmde Kurt-Adam figürüne Dracula görünümü de eşlik etmiştir. Bu filmde 'mariphasa lumina' adlı bitkinin insanın kurt adama dönüşümünü sağlaması, canavar olgusunu kimyasal bir dönüşüme bağlaması açısından önemlidir. Ve bu film dikkatleri üzerine çekmeyi oldukça başarmıştır. 1941 yılında Georges Wagner'in yönetmenliğini yaptığı 'The Wolf Man' (Kurtadam) filmi bu türedeki filmlere, içerik anlamında yeni bir boyut kazandırmıştır. Senaryosunda kurt adama dönüşen karakter, son derece masum bir şekilde dolunay zamanı bu dönüşümü içten bir dua ile ister; dönüşüm gerçekleştikten sonra ise insanlara zarar vermemek için ve de tekrar insana dönüşmek için mücadele verir.³⁴⁴

³⁴³ Weinstock, *Litrary and Cinematic Monster*, s.432.

³⁴⁴ Weinstock, *Litrary and Cinematic Monster*, s.433.

Roy William Neil'in yönetmenliğinde 1943 yılında 'Frankenstein Meets The Wolf Man' (Frankenstein'in Kurt Adamla Buluşması) adlı filmde, korku ve fantastik film kategorisinde yer alan iki dominant karakterin aynı senaryo içinde buluştuğunu görüyoruz. 1965 yılında Meksikalı yönetmen, G. M. Solares'in 'Face of Screaming Werewolf' (Kurt-Adamın Çılgık Atan Yüzü) adlı filmi de Kurt-Adam filmleri arasında oldukça kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır. Daha önceki 'Werewolf of London' filminin başarısı üzerine, onun devamı niteliğinde olan Jean Yarbrough'un 'She-Wolf of London' (Londra'nın Dişi Kurdu) adlı filmi 1946 yılında gösterime girmiş ve ilk olarak bir Kurt-Kadın tiplemesi de bu seriye bir çeşitlilik katmıştır.

1970'li yıllardan 90'lı yılların sonuna kadar Kurt-adam filmleri yükselen popülaritesiyle ve izlenme oranlarının yüksek olması nedeniyle yapılmaya devam edilmiştir.³⁴⁵ Köpek-Kafalılar inanışının bir türevi olarak gördüğümüz Kurt-Adam inanışı, 2000'li yıllardan itibaren bu figüre olan ilginin artması ile film ve dizilere konu olmaya devam etmiş ve doruk noktasına ulaşmıştır. 2003'te Len Wiseman'ın yönetmenliğini yaptığı 'Underworld' (Karanlık Dünya) filmi tüm dünyanın ilgisini çekmiş ve filme gösterilen rağbet üzerine, devamı niteliğinde olan dört ayrı film daha çekilmiştir. 2012'de en iyi yeni film kategorisinde ödül alan Güney Kore yapımı 'Kurt Çocuk' filmi, Jo Sung-Hee yönetmenliğinde büyük başarı elde etmiştir. Üstelik bu filmde Kurt-Adam figürü hiçbir korkutucu karaktere sahip olmayan ve bunun ailesinin ve atalarının genlerinden gelmesinin peşine düşen başkarakterin filmdeki tutumu, temasıyla bu daldaki diğer bilim kurgu, korku, gerilim filmlerinden ayrı bir senaryo ile bu başarıyı yakalamıştır.

Senaryosunun farklılığı ile ön plana çıkan Catherine Hardwicke'nin yönetmenliğini yaptığı 'Red Riding Hood' (Kız ve Kurt) 2011 yılında izleyici ile buluşmuş ve o senenin öne çıkan filmlerinden olmayı başarmıştır. İngilizcesiyle 'Little Red Riding Hood', Türkçe karşılığı ile 'Kırmızı Başlıklı Kız' hikâyesinin yeni bir görünümü olan filmde 10. Yüzyılda Fransa'da ortaya çıktığına inanılan³⁴⁶ 'Kırmızı

³⁴⁵ Weinstock, *Litrary and Cinematic Monster*, s.434-435.

³⁴⁶ Berlioz, "Il faut sauver Le petit chaperon rouge", s.14.

Başlıklı Kız' halk hikâyesinden esinlenilmiştir. Film her iki tarihi hikâyeye dayanan öğeleriyle ilgi görmeyi başarmıştır. Bu filmdeki Kurt-Adam teması diğerlerinden farklı olarak Kurt-Adam figürünün vahşiliğinden uzaktır.

Kurt-Adam serisinin doruk noktasına ulaşması 2008'de yönetmenliğini Catherine Hardwicke'nin yaptığı 'Twilight' (Alacakaranlık) filmi ile başlamıştır. Stephenie Meyer'in 2005'te yazdığı *Twilight*³⁴⁷ adlı romanından uyarlanan film serisi tüm dünyada büyük yankı uyandırmış ve akabinde filmin beş adet daha serisi çekilmiştir.

Kurt-Adam film serilerinden bahsettik; bu gittikçe artan ilginin dizilere yansması da olmuştur. 'Twilight' filminin başarısı onu aynı isimde Amerika'da yayınlanan ve büyük ilgi gören diziye dönüştürmüştür. Dizide filmde olduğu gibi 'Vampir' ve 'Kurt-Adam' temaları ön plana çıkmaktadır. Bu dizide iyi vampir kötü vampir ikilemi arasında, kurt adama dönüşen vampirlerin hayatları konu edilmiştir. Günümüzde hala yayınlanan 'Being Human' (İnsan Olmak) dizisi özellikle 2014 yılında sonlanan son sezon gösteriminde tüm dünyaca takip edilen bir dizi olmuştur. J. Carver, A. Fricke'in yapımcılığını ve yönetmenliğini yaptığı dizide, kurt adama dönüşen bir doktorun bu olayın nedenlerini arayışı, bundan kurtulmak istemesi ve dönüştüğü zamanlardaki yaşadığı maceralar konu edilmiştir.

Jeff Davis'in yönetmenliğini yaptığı 'Teen Wolf' (Genç Kurt) adlı dizi günümüzde hala aktif olarak bölümleri yayınlanan diziler arasındadır. Sırrını çözemediği bir kurt tarafından ısırılan bir gencin, zaman zaman kurt adama dönüşmesi ve zaman içerisinde bunu fark eden arkadaşlarıyla birlikte yaşadığı serüvenleri konu edinen dizi 2011 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Günümüze kadar sürmesi, arz talep dengesi içerisinde değerlendirilirse büyük ilgi gördüğünü gösterir. 2014 yılında yayınlanan ve 2016 senesinin sonunda son bölümüyle ekranlara veda eden Kanada yapımı 'Bitten' (Isırılmış) dizisi Rob Gray'ın yapımcı yönetmenliğinde yine büyük izleyici kitlesine sahip olan diziler arasındadır. 'Teen Wolf' dizisiyle senaryosunun çok

³⁴⁷ Meyer, *Twilight*. (Eserin büyük bölümünde Kurt-Adam görünümü olduğu için, bu hususta öne çıkan sayfaları belirtmedik.)

benzeştiği dizi, ısırılıp kurt adama dönüşen bir gencin, diğer dönüşen kurt adamlarla mücadelesini konu eder. Yapımcılığını Eli Roth'un üstlendiği, 2013 yılında yayınlanan 'Hemlock Grove' adlı dizi de Kurt-Adam figürüyle ön plana çıkar. Filmde kasabada iki küçük kızın esrarengiz ölümü sonrası, değişik görünümelerde dönüşüm yaşayan bir kurt adam ve onu yakalama çabasındaki kasaba halkı konu edilmiştir.

Görüleceği üzere, Köpek-Kafalılar inancının benzeri görünümü olarak gördüğümüz Kurt-Adam inancı, görsel camiada Köpek-Kafalılar çok ötesinde bir ilgi ve alaka görmüş, arz talep dengesi içerisinde ticari etmenlerin de etkisiyle Köpek-Kafalılar inancını gölgede bırakmıştır. Peki, Kurt-Adam inancının özellikle 19. Yüzyıldan başlayan ve günümüze kadar gelen süreçte hangi etmenler ön plana çıkarmıştır? Bu konu hakkında görüşlerini sunan White'a göre, "Tarihte çok daha geniş bahislere sahip özellikle Orta Çağ dünyasına damgasını vuran Köpek-Kafalılar inancı, Kurt-Adam gibi Köpek-Kafalılar kuzeni olarak ele alabileceğimiz inanışlarla yan yana gelemeyecek kadar derin ve kapsamlıdır. Köpek-Kafalılar inancının geniş coğrafi dağılımı ve tarihi eserlere konu edinilmesi, Kurt-Adam inancını da bunun değişik bir yansıması olarak ortaya çıkarmıştır. Ve Hollywood etkisiyle bu inanış insanların ilgisini çekerek, mitolojinin çıkış noktasındaki Köpek-Kafalıları arka plana itmiştir."³⁴⁸

White'ın öne sürdüğü Amerikan sinemasının etkisi elbette Kurt-Adam inancına gösterilen ilgiyi arttırmış ve aslı olduğunu düşündüğümüz Köpek-Kafalılar inancını gölgede bırakmıştır. Fakat bunun ötesinde bazı faktörlerin de bunu tetiklemiş olabileceğini düşünmek gerekir. Bunun oluşumunu etkileyen bazı psikolojik ve sosyolojik faktörler mutlaklardır. Genel anlamıyla bunlar köpeğin zaman içerisinde ehlileştirilmesi ve sevimli dostlarımız haline gelerek evlerimize kadar aldığımız varlıklar olması, insanların psikolojik olarak böyle sevimli bir canlının eski kaynaklarda anlatıldığı üzere vahşi ve korkunç görünüme sahip olamayacağı algısı olabilir. Çünkü kurt vahşi hayatına devam etmektedir ve insanların kafasında algı olarak hem görünüm hem de vahşiliği ve gizemi ile daha korkutucu, ürkütücü bir resim çizer. Dolayısı ile özellikle görsel camiada, eğer mitolojik bir görsel öge olarak kurt veya köpek

³⁴⁸ White, *Myths of The Dog-Men*, s.15.

kullanılacaksa, kurt bahsettiğimiz özellikleri ile daha ön plana çıkacaktır. Görsel camia büyük olasılıkla, ortaya koyduğu eserler üzerinden bir geri dönüt almış olmalıdır ki, Kurt-Adam inancı ön plana sürülmüştür. Özellikle türeyiş mitolojilerinde birçok halkın anlatılarında yer alan köpek ve kurt figürünün olması, bu anlatıların aktarıldığı nesiller tarafından kurdun daha çok sahiplenilmesine yol açmış olduğu söylenebilir.

Bu durum içerisinde değerlendirildiğinde, köpeğin zaman içerisinde ehlileştirilmesi, hatta hayatımızın bir parçası haline gelmesi, eski zamanlarda sahip olduğu vahşi görünümü yine zaman içerisinde kaybetmesi, bu sürecin hızlanmasına neden olmuştur. Köpek artık ne gizemlidir, ne de vahşi; dolayısı ile mitolojik hikâyelerden belirli zaman süreçleri içerisinde bu fonksiyonlarının kaybolmasına bağlı olarak çıkarılmış ya da kurt ile yer değiştirilmiş olabilir. Bu hususuta Roux kitabında şu ifadeler yer vermiştir: “Diğer hayvanlara oranla kurdun mitolojik hikâyelerde öne çıkması olağan karşılanabilir; bu, kurdun vahşiliğini kaybetmemiş, gizemini korumuş olmasından kaynaklanır.” Roux’ya göre, “Daha ulaşılmaz, gizemli ve güçlü varlıklar mitolojilerdeki görünümünü daha iyi muhafaza ederler ve zaman içerisinde halkların inanışlarında tercih edilen figür haline gelirler.”³⁴⁹

Bu yargıyla bağlantılı olarak, kurt figürünün köpek figüründen daha gizemli olduğu açıktır. Ayrıca kurt gizeminin dışında köpeğe oranla çok daha vahşi bir psikolojik intiba bırakır. Bunlar bir araya geldiğinde, Köpek-Kafalılar zaman içerisinde Kurt-Adam inancına dönüşümü, kabul edilebilir bazı gerekçelere bağlı oluşmuş olabilir. Bir başka deyişle, bu olgunun ön plana çıkmasında çok boyutlu psikolojik ve sosyolojik nedenler hâsıl olmuş olabilir.

Tüm bahsedilen görsel, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin belli süreçlerde toplum üzerine etkisini görebilmek ve İt-Baraklar, Köpek-Kafalılar ve Kurt-Adam gibi mitolojik terimlerin bilinirliğinin hangi ölçüde olduğunu görmek adına küçük ölçekli bir anket uyguladık. Ege Üniversitesi sınırları içerisinde değişik fakülte ve bölümlerde uyguladığımız bu ankette 20 öğretim üyesinin, 20 öğretim görevlisinin, 20 idari çalışanın ve 40 öğrencinin fikirlerine başvurduk. Tek soru üzerinden uyguladığımız

³⁴⁹ Roux, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, s.33-34.

ankette ‘İt-Baraklar’, ‘Köpek-Kafalılar’, ‘Kurt-Adam’ ve ‘Açık Bir Fikrim Yok’ seçeneklerinin olduğu, katılımcılara bu mitolojik terimlerden hangisini ya da hangilerini bildiklerini veya duyduklarını sorduk. Bu uyguladığımız anketi, üniversite içerisinde çeşitli bölümlerdeki öğrencilere sorumuzu yönelterek, çeşitliliği ve nesnelliği arttırmak gayretinde olduk. Üniversite çalışanlarına anketimizi uygularken de aynı hassasiyeti göstererek, anketimizi mümkün veçhile çeşitli birimlerde çalışanlar üzerinde uygulayarak, yine çeşitliliği ve nesnelliği arttırma gayretinde bulunduk. Küçük çaplı da olsa bize bir fikir vereceğini düşündüğümüz anketimizin sonucu aşağıda bulunan tabloda gösterilmiştir.

	İt-Baraklar	Köpek-Kafalılar	Kurt-adam
Öğretim Üyeleri (20 Kişi)	1 (%5)	2 (%10)	17 (%85)
Öğretim Görevlileri (20 Kişi)	0	1 (%5)	19 (%95)
İdari Personel (20 Kişi)	0	2 (%10)	18 (%90)
Öğrenciler (40 Kişi)	2 (%5)	2 (%5)	36 (%90)
Toplam Kişi Sayısı ve Veriler (100 Kişi)	3 (%3)	7 (%7)	90 (%90)

Bu tabloya göre Ege Üniversitesi bünyesinde, değişik fakülte ve bölümlerde gerçekleştirdiğimiz anketimizde; genel sonuçlara bakıldığında, İt-Baraklar %3, Köpek-Kafalılar %7 ve Kurt-Adam %90 bilinirlik ya da duyulmuşluk oranına sahiptir. Görüleceği üzere, en az tanınırlığa sahip olarak İt-Baraklar çıkmıştır. Sonrasında oranı yine düşük olmasına karşın İt-Baraklara oranla daha çok tanınırlığa sahip olarak Köpek-Kafalılar anket sonuçlarına yansımıştır. Kurt-Adam figürü ise ezici bir üstüklükle en çok bilinen figür olarak karşımızdadır. Anketimize %90 olarak bilinirliğe sahip Kurt-Adam figürünün, diğer %10 luk kısım tarafından da bilinir olduğunu belirtmek gerekir.

Bu durumda Kurt-Adam çeşitli disiplinlerde görev yapan akademisyenler ve idari çalışanlar ve de çeşitli disiplinlerde öğrenimlerini sürdüren öğrenciler tarafından mutlak bir tanınırlığa sahiptir.

Çeşitli disiplinlere ait kaynaklardan edindiğimiz geniş bulgular doğrultusunda İt-Baraklar ya da nya literatüründeki adıyla Köpek-Kafalılar zaman içerisinde bazı etmenler vesilesi ile Kurt-Adam inanışını doğurmuş ya da Kurt-Adam inanışına dnşmştir. Dolayısıyla, daha önce de bahsini yaptığımız etmenler, İt-Barakların ve Köpek-Kafalıların bilinirliğini ve tanınırlığını azaltmıştır. Bir yükseköğretim kurumu olan Ege niversitesi'nde yaptığımız bu anket çalışmasının dönütleri bu tasarrufumuzu destekler durumdadır. Nihayetinde Kurt-Adam inanışı, hem tarihsel olarak hem de kültürel ve bilimsel veriler ışığında değerlendirildiğinde, Köpek-Kafalılar inanışının doğurduğu, zaman içerisinde özellikle 20. yüzyılda insanların yükselen ilgisiyle, kökenini aşan bir ne kavuşan bir kavram haline gelmiştir denilebilir.

SONUÇ

İt-Baraklar ve Köpek-Kafalılar, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan toplumların sahip oldukları eski inanışlarda ve bunları aktaran kaynaklarda, doğrudan ya da dolaylı ifadeler ile geçmektedirler. İt-Barakların ya da evrensel söylemi ile Köpek-Kafalılarının tarihteki varlığı, dünya üzerinde sahip olduğu geniş bahsi, önemli tarihi eserlere konu edinilmesi, çeşitli tarihçiler ve gezginler tarafından varlıklarının aktarılmasıyla kesinlik kazanmış bir olgudur. Tarihi varlıklarından emin olduğumuz Köpek-Kafalılarının, gerçekte var olmuş olduklarına ya da tarihin çeşitli dönemlerinde yaşadıklarına dair çalışmamızda herhangi bir kati tasarrufta bulunmadık. Konumuz muhtevası nedeniyle birçok disiplinle birlikte yürütülmesi gerektiğinden, sadece tarih bilimi sınırları içerisinde kalmadan çeşitli bilimlerin de katkılarıyla zenginleştirilmeye ve çok disiplinli yürütülmeye açıktır.

Bu noktada bilimin ilkeleri çerçevesinde ve çeşitli bilimlerin bizlere sunduğu veriler ışığında, tabii ki Köpek-Kafalılarının bir melez tür (İnsan-Köpek) olarak yaşamış olduklarına ihtimal vermiyoruz. Ancak dünyanın çeşitli bölgelerinde, çeşitli halkların inanışlarında ve tarihi kaynaklarda geniş bir yeri olan Köpek-Kafalılarının benzer tasvirlerle anlatılmasının ve birçok halkın inanışlarında yer bulmasının bir nedeni olduğu da açıktır. Bağlantılı olarak neden ve nasıl türediklerine dair çıkarımlarımız vardır. Tarih biliminin ortaya konulan savlar hususunda belirleyici ilkelerinden olan yer, zaman ve olay çerçevesinde bu çıkarımlar şunlardır.

Oğuznamelerde geçen adıyla İt-Baraklar, dünyada tanınan adıyla Köpek-Kafalılar, Eskiçağın bir inanış çıktısı olarak, tek bir bölgenin ürünü olmalı ve zaman içerisinde bu bölgede yaşayan topluluklar tarafından kültürel alışveriş yolu ile çeşitli toplumlara yayılmış olmalıdır. Bu bölge, çalışmamızda da detaylı bir şekilde incelendiği üzere, Orta Asya'nın Ural dağlarının İdil nehri ile birleştiği bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölge, Orta Asya'nın kuzeybatısı olarak tanımlanabilir. Burası köpek

ırkının türediği yer olarak hayvan bilimcilerinin de üzerinde hemfikir olduğu bölgedir. Başta Oğuzname olmak üzere, birçok kaynakta Köpek-Kafalıların yaşadığı yerler büyük ölçüde Orta Asyadaki Ural dağlarını ve vadilerinde kolları bulunan İdil nehrini işaret etmektedir. Bu bölgede tarih boyunca çeşitli halklar yaşasa da, bölgenin hâkim topluluğu Türkler olmuşlardır. Birçok halk ile temas halinde olan Türklerin, bu anlatıyı veya inanışı diğer toplumların inanışlarına aktarmış olması da beklenir bir durumdur. Elbette Türk halklarının kültürel zenginliğinin en önemli örneklerinden olan Oğuzname'nin de bu yayılımda etkisinin olduğu açıktır.

Zaman olarak, yine çıkış noktamız Oğuzname olmak üzere, tüm Köpek-Kafalılarından bahseden kaynaklarda, bunların eski çağlarda yaşadığı genel bir kabul konusudur. Oğuznamenin tam olarak ne zaman yazıldığı ortaya konulamasa da, milattan önceki tarihlerdeki olayları aktardığı aşikârdır. Yine bu hususta, dünyanın diğer tüm bölgelerindeki Köpek-Kafalı inanışlarını aktaran yazılar da bunu doğrular niteliktedir. Çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde fikir telakkisinde bulunduğumuz üzere, tüm anlatıların işaret ettiği zaman, Ortaçağ öncesidir. Dolayısı ile İt-Baraklar, Köpek-Kafalıları eski çağın ürünüdür. Köpek-Kafalıların Ortaçağdaki görünümleri muhtemelen zaman içerisinde yayılmış anlatıların devamı niteliğinde olmalıdır.

Duruma olay çerçevesinde bakıldığında, İt-Baraklar yaşamış olsun ya da olmasın, tarihte vardılar. Ancak bu varlıklarının bilimsel olarak mümkünsüzlüğü, nasıl var olduklarına dair soru işaretlerini beraberinde getirir. İt-Barakların Oğuznamelerde ve diğer kaynaklarda aktarılan tasvirleri üzerine yaptığımız analizler doğrultusunda, sahip oldukları görünümün doğuştan değil (belki biyolojik, genetik bozukluklarla insanların farklı görünümlere sahip olması akla gelebilir), sonradan kendilerinin büründüğü bir görünüm olduğu açık bir bulgudur. Çalışmamızda eski çağlardan itibaren insanoğlunun zırhlama konusunda çeşitli şekillerde uyguladığı tekniklerden bahsettik. İt-Baraklar da köpek kafalı, kıllı ve vücutlarına ok işlemeyen görünümlerine yine bir zırhlanma yöntemi ile sahip olmuş olmalı. Avladıkları ya da besledikleri hayvanların kafa derilerini yüzerek, başlarına bir maske olarak takmış olmalı. Elbette bu maskeleme için kullandıkları hayvanlar, kurt ve köpek cinsi olmalıdır. Vücutlarına da kil ya da doğal yapıştırıcılar ile yine sahip oldukları ya da avlandıkları hayvanların

kıllarını ve tüylerini kırptıktan sonra yapıştıarak değişik bir görünüme bürünmüş olmalılardır. Böylece kılla kaplı insan bedenine ve köpek ya da kurt başına sahip olmuşlar ve de düşmanlarına karşı, sahip oldukları zırhlanmanın ötesinde bir psikolojik kalkan edinmişlerdir.

Bu noktada İt-Barakların bu tekniği hangi amaçla kullandıkları hususunda kati bir şey söyleyemeyiz. İt-Baraklar bunu sahip oldukları inanışlar doğrultusunda, Altay halklarında da gördüğümüz belirli hayvanların donuna girme ritüeline bağlı olarak da yapmış olabilirler. Bunun ötesinde İt-Baraklar, bilinçli ve sistematik bir şekilde bunu düşmanlarına korku salmak ve zırhlanma amaçlı olarak yapmış da olabilirler. Hangi düşünce ile bunu yaparlarsa yapsınlar, büründükleri bu görünüm ile dünya litaratürüne çeşitli şekillerde girmeyi başarmışlar ve birçok bilimsel esere konu olmuşlardır.

Son tahlilde İt-Baraklar, Köpek-Kafahılar ve benzeri olarak gördüğümüz Kurt-Adam inanışı, dünyanın doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine birçok halkın inanışlarında kendine yer bulmuş ve değinilmiştir. Türeyişlerini Orta Asya olarak gördüğümüz bu inanış, Türkler gibi birçok milletle temas halinde olan bir halk sayesinde büyük bir yayılım göstermiş, büyük ölçüde bu halkların inanışlarında da kabul görmüş ve mevzu bahis haline gelmiştir. Birçok milletle tarih boyunca temas halinde olan Türklerin bu inanışlarını kültürel alışveriş yolu ile geniş bir coğrafyaya yaymış olmalılardır.

KAYNAKÇA

- Abayev, Vasiliy, *Nartlar-Asetin Halk Destanı*, çev. Kayhan Yükseler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aça, Mustafa, *Oğuznâmecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznâmesi*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Adam of Bremen, *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, çev. Bernard Schmeidler, Bahn Press, 1917.
- Adiloğlu, Adilhan, “Karaçay-Malkar Nart Destanları”, *Turkish Studies*, S.2, 2017, s.183-199.
-, “Karaçay-Malkar Türklerinde Nart Destanları”, *Yeni Türkiye Dergisi-Türk Dünyası Özel Sayısı*, Sayı:15 (I. Cilt), Ankara, 1997, s.10-28.
- Akuliants, Aron, *History*, Institute of History, Archeology and Ethnography, Materials about Goths, Huns and Mongols, Leningrad, 1961.
- Ameisenowa, Zofia, “Animal-Headed Gods, Evangelists, Saints And Righteous Men”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, sayı 12, 1949, s.21-45.
- Andrew, Nichols, *The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus: Translation and Commentary with an Introduction*, Florida University Press, Florida, 2008.
- Annie, Klingensmith, *Stories of Norse God and Heroes*, Flanagan Press, Chicago, 1894.
- Ateş, Mehmet, *Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıca ve Doğurganlık Sembolleri”*, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2012.
- Augustine Saint, *The City of God*, çev. John Healey, düz. John Grant, Edinburg, 1909.

- Bailey, Greg, *Materials for the Study of Ancient Indian Ideologies*, Torino, Jollygrafica Series, 1985.
- Balzer, Marjoria M., "Two Urban Shamans: Unmasking Leadership in Fin-de-Soviet Siberia." In George E. Marcus, ed. *Perilous States: Conversations on Culture, Politics, and Nation*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1993, s.130-148.
- Bayat, Fuzuli, *Oğuz Destan Dünyası - Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken Yayınları, Ankara, 2013.
- Beard, D.J, "The Berserkr in Icelandic Literature." In *Approaches to Oral Literature*. Dü. Robin Thelwall. Ulster: New University of Ulster, 1978, s.95-112.
- Berlioz, Jacques, "Il faut sauver Le petit chaperon rouge", *Les Collections de L'Histoires*, S.36, Lyon, 2005, s.1-24.
- Budge, Wallis, *The Contendings of Apostles*, Oxford Press, London, 1935.
- Ahmet, Caferoğlu, "Türk Onomastiğinde Köpek Kültü", *Türk Dünyası Araştırma Yayınları, Belleten*, Ankara, 1961, s.1-11.
- Cameron, Alan, *Greek Mythography in the Roman World*, American Philological Association, Oxford Press, 2005.
- Carpini, Plano, *The Story of the Mongols Whom We Call Tartars*, çev. E. Hildinger, Boston, 1996.
-, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, çev. Ergin Ayan, Derya Kitabevi, Trabzon, 2000.
- Castren, Matias Aleksanteri, *Ethnologische Vorlesungen Über Die Altaischen Volkerschaften*, St. Petersburg, 1857.
- Cesarek, Domen, "The Lore about Dogheads, Werewolves, Wolf Herdsman and Attila in the Mythical Landscape of Sodražica", *Studia Mythologica Slavica*, 2015, s.121-146.

- Chavannes, Edouard, “Voyageurs Chez Les Khitan et Les Joutchen”, *Journal Asiatique*, sayı 9, 1987, s.403-462.
- Coppinger, Ray, *Dogs: A Startling New Understanding of Canine Origin*, Scribner Press, New York, 2001.
- Crichton, Michael, *Eaters of the Dead*, Knopf Press, New York, 1976.
- Ctesias, *Ctesias: On India Translation and Commentary, Indica*, çev. Andrew G. Nichols, Duckworth, 2011.
- Çapraz, Çağatay H. Ş, “Altayik Kökenden Fin-Ugorluğa- Macaristan’da Farklı Dilbilimsel Yaklaşımlar, Tehlikedeki Diller Dergisi, Szgedi, 2014, s.253-265.
- Çev., Güngören, Ömer, *Marco Polo’nun Geziler Kitabı*, Yol Yayınları, İstanbul, 1985.
- Çoban, Ramazan V., “Kurtadam mitlerinin oluşumu ve Türk Mitolojisinde Kurtadam Yaklaşımları”, I.Ulusal Halkbiliciler Sempozyumu, Balıkesir, 2012, s.1-7.
- Dağıstanlı, Mustafa A., *Başvuru Kitapları Mitoloji*, NTV Yayınları, İstanbul, 2009.
- Daniels, Mark, *Bir Nefeste Dünya Mitolojisi*, çev. Pınar Üstel, Maya Yayınları, İstanbul, 2014.
- Dilek, İbrahim, “Altay Türklerinde Halk İnanışları”, *Bilig Dergisi*, sayı 3, Ankara, 1996, s.94-109.
- Doğan, Lütfü, “İbn-i Fadlan Seyahatnamesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1954, s.59-80.
- Dumiezil, Georges, *Kafkas Halkları Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam, Ayraç Yayınevi, 2000.
- Dutourd, Jean, *A Dog’s Head*, çev. Robin Chancellor, The University of Chicago Press Books, Chicago, 1953.

- Easy, Somayeh, *Oğuznâme Ve Şehnâme Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü – Yayınlanmış Doktora Tezi, 2015.
- Eberhard, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1942.
- Ebülгази, Bahadır H., *Şecere-i Terakkime: Türklerin Soy Kütüğü*, Haz. Muharrem Ergin, Tercüman Yayınları, 1986.
- Eco, Umberto, *Baudolino*, çev. Şemsa Gezgın, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.
- Ekici, Metin, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksek Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Eliade, Mircea, *The Sacred and the Profane: The Nature of Religions*, çev. Williard R.Trask, Mariner Books, 1968.
- Elias, Lönnrot, *The Kalevala*, çev. John Martin Crawford, Robert Blake Press, Third Edition, 2000.
- Encyclopædia Britannica, "Barghest", 3.cilt, 11.baskı, Cambridge University Yayınları, 1911.
- Ergin, Ayan, "Moğol Devri Avrupalı Seyüzyıllara Göre Karadeniz'in Kuzeyi", Karadeniz Araştırmaları Merkezi, sayı 30, 2011, s.43-70.
- Ergin, Muharrem, "Tarih", *İslam Ansiklopedisi*, 1/12 Cilt, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, 1979.
-, "Türklerde Yazı ve Alfabeler", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1976, s.340-373.
-, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013.

- Ergun, Metin, *Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları: İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Düz. S. Sakaoğlu ve A. Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Ersoy, Ruhi, *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği-Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
- Esin, Emel, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978.
- Essin, Colette, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, çev. Musa Eran, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Ankara, 2002.
- Farrokh, Kaveh, *Shadows in the Desert: Ancient Persia at War*, History Press, 2007.
- Fiske, John, *Myths and Myth-Makers*, Giberside Press, Cambridge, 1896.
- Freely L., Dettore U., *Mitoloji*, M.E.B. Eğlence Hizmetleri Yayınları, Ankara, 2013.
- Friedman, John B., *Montrous Races in Medieval Art and Thought*, Cambridge Yayınevi, Londra, 1981.
- Fromm, Erich, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, çev. Şükrü Alpagut, Payel Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Frye, Northrop, *The Forms of Wildness: Archaeology of an Idea*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1972.
- Gaiman, Neil, *American Gods*, William Morrow Press, New York, 2011.
- Golden, Peter, *Türk Hakları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Çorum, 2006.
- Goodrich, Lorre N., *Ancient Myths*, Meridian Press, Ney York, 1994.
- Gökalp, Ziya, *Makaleler III*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1977.

....., *Türk Töresi*, Haz. Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1987.

Grummond, De, *Etruscan Myth, Sacred History and Legend*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 2006.

Gülensoy, Tuncer, *Köken Bilgisi Sözlüğü (O-Z)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Güzelbey, Cemil C., “Bir Göç Hikâyesi ve Gazi Antep Seri Mahkeme Sicilleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:35, İstanbul, 1985, s.112-138.

Halaçoğlu, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c.I, Ankara, 2009.

Hamilton, Edith, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1964.

Heredotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, 3. Baskı, İstanbul, 1991.

Holmes, Richard, *Weapon-A Visual History of Arms and Armor*, Penguin Press Company, New York, 2006.

Holtmark, Anne. "On the Werewolf Motif in Egil's saga Skalla-Grímssonar" *Scientia Islandica*, S: 1, 1968, s.5-36.

Hook, Samuel H., *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitapevi, Ankara, 2002.

How, W.W, Wells, J., *A Commentary on Herodotus*, Oxford Press, London, 1967.

Howard, Fabing, “On Going Berserk: A Neurochemical Inquiry”, *The Scientific Monthly*, sayı.83, 1956, s.230-242.

İnan, Abdulkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1968.

İnan, Afet, *Piri Reis'in Amerika Haritası (1513)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1954.

Jones, Terry, *Erik the Viking*, Applause Theatre Book Publishers, New York, 1989.

- Joseph, Campell, *The Hero with Thousand of Faces*, Princeton University Press, New Jersey, 1973.
- Kaçalin, Mustafa S., *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, Ankara, 2005.
- Kalafat, Yaşar, *Türk Mitolojisinde Kurt*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.
- Kaplan, Mehmet, *Oğuz Kağan Destanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1979.
- Kaplan, Zübeyde, *Mircea Eliade'in Eserlerinde Toprak Ana, Kadın ve Doğurganlık*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006.
- Karatay, Osman , “Oğuzhan’ın Kimliği ve Tarihi Kişiliği Üzerine”, *Çağdaş Bilimler Işığında*, 2014, s.21-36.
-, “Salur-Peçenek Savaşları: Oğuz Kimliğinin Oluşum Aşamalarını Tespit İçin Bir Deneme”, 17. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2014.
-, *İran ile Turan “Eskiçağda Avrasya ve Ortadoğu’yu Hayal Etmek”*, İstanbul, 2012.
-, “Kral Odin’in Turkland’dan İskandinavya’ya Göçü”, *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*, (28-30 Mayıs 2010, Balıkesir), yay. Ali Duymaz, İstanbul, 2012, s.532-539.
- Karjalainen, Kustaa F., *Religia İugorskikh Narodov*, Tomsk Devlet Üniversitesi, Tomsk, 1995.
- Kemik, Fatih, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Halk Etimolojisi Örnekleri Üzerine”, *Uluslararası Evliya Çelebi ve Seyahatname Sempozyumu*, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi, 2008, s.151-168.

- Kılıçbay, Mehmet A., “Kimlikler Okyanusu”, Doğu-Batı Kimlikler Dergisi, Sayı 23, Ankara, 2003, s.132-165.
- Komisyon, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Bir Göçün Türküsü Barak Türkmenleri*, Gaziantep Valiliği Kültür Yayını, Başbakanlık Basımevi, 2002.
- Korhan, Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- Kovačić, Tanja, “The Dog in the Collection, Glasovi Mythological Dog”, *Studia Mythologica Slavica*, sayı 16, 2013, s.181-203.
- Köprülü, Mehmet F., *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986.
- Köstüklü, Nuri, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Günay Yayınevi, Konya, 1999.
- Kretschmar, Freda, *Hundestammvater und Kerberos*, Strecher und Schröder Press, Stuttgart, 1938.
- Kropej, Monica, *Supernatural Beings from Slovenian Myths and Folktales*, Scientific Research Centre Of The Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana, 2012.
- Kurşun Z.- Kahraman S.- Dağlı Y., *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, “Topkapı Sarayı Bağdat Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini”*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Cilt, 1999.
- Laufer, Berthold, "Supplementary Notes on Walrus and Narwhal Ivory." *Toung Pao Dergisi*, sayı 17, Brill Publish, 1916, s.348-389.
- Leeming, David., *"The Finno-Ugrians" From Olympus to Camelot*, Oxford University Press, London, 2003.
- Leeuw, Vander G., *La Religion Dans Son Essence et Ses Manifestations*, Phenomenologie de la Religion, Paris, 1955.
- Lilja, Saara, *Dogs*, Societas Scientiarum Fennica Yayınları, Helsinki, 1976.

- Liu, Mau-Tsai, *Çin Kayaklarına Göre Doğu Türkleri*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006.
- Lurker, Manfred, "Hund und Wolf in ihrer Beziehung zum Tode", Antaios Series, sayı:10, 1969, s.199-216.
- Mackenzie, Donald A., *Çin ve Japon Mitolojisi*, çev. Koray Akten, İmge Yayınevi, Ankara, 1996.
- Makdisi, *Le Livre de la Creation et de l'Histoire*, çev. C. Huart, c. II, Ernest Leroux Editeur, Paris, 1919.
- Metin, Erhan, *Tarih ve Kültür*, Kayıkçı Matbaası, Çankırı, 2004.
- Meyer, Stephenie, *Twilight*, Warner Book Group, New York, 2005.
- Moning, Karen M., *Yenilmez Savaşçı*, çev. Abbas Bozkurt, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Munch, Andreas P., *Norse Mythology Legends of Gods and Heroes*, çev. Sigurd Bernhard Hustvedt, The American-Scandinavian Foundation, New York, 1926.
- Mutlu, Belkıs, *Efsanelerin İzinde; Yakın Doğudan Kuzey Avrupaya*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, Ankara, 1968.
- Müller Gerhard F., *Voyages et Decouvertes Faites*, Amsterdam, 1766.
- Nazmiye, Yazıcı, *Ardanuç Folklorü Ülkü Ünal Arşivi* (eser Y.Kalafat tarafından kaynakça gösterilmiş fakat detaylı kaynakça bilgisi verilmemiştir).
- Nene Sastri P. G., *Manu Smrti 'Commentary of Kulluka Bhatta'*, Chowkhamba Sanskrit Series Office, Varanasi, 1970.
- Nur, Rıza, *Türk Tarihi'nden Seçmeler "Oğuzname"*, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1982.
- Ohlinger, Franklin, "A Visit to Dog-Headed Barbarians or Hill People", The Chinese Recorder and Missionary Journal, sayı.17, 1886, s. 251-274.

- Osborn, Marijane – Overing, Gillian, *Textures of Places Exploring Humanist Geographies: “Bone-Crones Have No Hearth: Some Women in the Medieval Wilderness”*, University of Minnesota Press, 2001.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- Övür, Ayşe, “Çerkes Mitolojisinin Temel Unsurları-Tanrılar ve Çerkesler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 155, 2006, s.88-92.
- Özbay, Özdemir, *Mitoloji ve Nartlar*, Kafdağı Yayınları, İstanbul, 1990.
- Özçelik, Bedri, “Oğuz Destanı ile Andelip’in Oğuzname’sinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme”, *Akademik Dergi Park*, sayı:12, 2015, s.739-748.
- Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1996.
- Paul the Deacon, *History of the Lombards*, çev. Foulke William Dudley, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2003.
- Pelliot, Paul, *"Femeles (Island of Women)"*, In *Notes on Marco Polo*, 2.cilt, Imprimerie Nationale Press, Paris, 1960.
-, *Review of Der Hund in der Mythologie der Zirkumpazifischen*, düz. Wilhelm Koppers, Tounng Pao Press, 1931.
- Piankoff, Alexandre, "Saint Mercure, Abou Sefein et les Cynocephales." *Bulletin de la Societe d:Archaeologie Copte*, sayı 8, 1942, s.17-24.
- Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1935.
- Radloff, Wilhelm, *Proben Der Volkslitaratur der Turkishen Stamme Südsiberians*, St-Petersburg, 1910.
- Ramsland, Morten, *Doghead: A Novel*, çev. Tiina Nunnally, Saint Martin Press, New York, 2006.
- Ross, Anne, *Druids, Gods, & Heroes from Celtic Mythology*, Eurobook Press, London, 1986.

- Roux Jean P., *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Rubruk Wilhelm V., *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, Çev. Ergin Ayan, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.
- Samsonova, Anna, *Caucasian Shepherd Dog*, Federation Cynologique Internationale Publications, 2011.
- Sarı, Emre, *Türk Mitolojisi*, Net Medya Yayıncılık, Antalya, 2016.
- Scholfield Faber A., *Aelian on the Characteristics of Animals*, Harvard University Press, London, 1959.
- Sharpe, William, *Isidore of Seville-Medieval Writings*, American Philosophical Society, New York, 1964.
- Shay, Jonathan, *Achilles in Vietnam*, Scribner Press, New York, 1994.
- Sherman, Josepha, *Storytelling 'An Encyclopedia of Mythology and Folklore'*, düz. M. E. Sharpe, New York, 2011.
- Sina, Ebnesajjad, *Handbook of Adhesives and Surface Preparation*, W. Andrew Press, Amsterdam, 2010.
- Singh Nag S., *Skanda Purana*, Nag Publishers, Delhi, 1984.
- Skelton, George, *The Vinland Map and the Tartar Relation*, Yale University Press, New Haven, 1965.
- Smith, Jonathan Z., *Map Is Not Territory: Studies in the History of Religions*, Leiden & Brill Press, 1978.
- Snuffin, Michael O., *The Key to the True Symbolic Meaning Thoth Tarot*, Llevellyn Press, Minnesota, 2007.
- Soucek, Svat, *Piri Reis ve Kolomb Sonrası Türk Haritacılığı*, Boyut Yayıncılık, 2013, İstanbul.

- Sönmez, Senem, “Öteki ve Ötekileştirme”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, İstanbul, 2012, s.78-99.
- Söyegov, Muratgeldi, “Eski Türkmence Şiir Olarak Oğuzname Metni ve Yazarları”, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı.40, 2014, s.2-15.
- Stoneman, Richard, *The Greek Alexander Romance*, London, 1991.
- Sümer, Faruk, “Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler”, *AÜDTFC Dergisi*, c.17, Ankara, 1959, s.359-455.
-, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırması Yayınları, İstanbul, 1992.
- Syme, Ronald, *Tacitus*, Cilt I- II, Oxford University Press, London, 1958.
- Şahin, Ali, *Güney Anadolu’da Beydili Türkmenleri ve Baraklar*, Ankara, 1962.
- Şimşek, Erdoğan, “Piri Reis”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı.612, 2011, s.52-68.
- Tanyol, Cahit, “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:7, İstanbul, 1952, s.126-135.
- Tavkul, Ufuk - Kalafat Yaşar, *Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür*, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, 2003.
- Togan Velidi Z., *Oğuz Kağan Destanı; Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1982.
-, *Tarihte Usul*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tryjarski, Edward, "The Dog in the Turkic Area: An Ethnolinguistic Study.", *Central Asian Journal*, sayı 23, London, 1979, s.297-319.
- Türk Dil Kurumu, *Tarama Sözlüğü*, Ankara, T.D.K Yayınları, Cilt 6, 2009.
- Türk Tarih Kurumu, *Türkçe Sözlük*, T.T.K. Yayınları, 1998.

- Uçkun, Rabia, “Gagavuz Halk Kültüründe İstanbul’un Bir Anlatma ve Düşündürdükleri”, 7. Uluslararası Kültür Kongresi (Türk-Dünya Kültüründe İstanbul), Ankara, 2009.
- Uzelli, Gönül, *Slav Mitolojisi: İnanışlar ve Söylenceler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ülkekel, Cevad, *XVI. Yüzyılın Denizci Bir Bilim Adamı Yaşamı ve Yapıtlarıyla Piri Reis*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2007.
- Waida, Manabu, "Central Asian Mythology of the Origin of Death: A Comparative Analysis of its Structure and History," *Anthropos Series*, sayı:77, 1982, s.663-702.
- Weinstock, Jeffrey A., *Litrary and Cinematic Monster*, Routledge Company Press, New York, 2016.
- White Gordon D., *Myths of The Dog-Men*, Chicago Press, London, 1991.
- Wilkins, William J., *Hindu Mythology- Vedic and Puranic*, Thacker&Spink Company, London, 1882.
- Willi, Bang – Reşit, Rahmeti A., *Oğuz Kağan Destanı*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936.
- Wolohojian Albert M., *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes*, Columbia University Press, New York, 1969.
- Wood, Frances, *Did Marco Polo Go to China?*, Secker & Warburg Press, London, 1995.
- Yay., Temir, Ahmet, *Moğolların Gizli Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Yıldırım, Dursun, “ ’Kitâb-ı Dedem Qorqud’ Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor?”, *Türkbilig Dergisi*, sayı.3, 2002, s.130-171.

Yılmaz, Çağlayan, *İtbarak-Karanlık Dünya-1*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

Yudahin, *Kırgız Sözlüğü*, çev. A.Taymas, Ankara, 1945.

Yule, Henry, *The Book of Ser Marco Polo, The Venetian Concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, (Cilt 1-2), London, 1903.

Zuev Alexeyevich Y., “The Strongest Tribe- Ezgil”, Materials of International Round Table, Almaty, 2004, s.30-67.

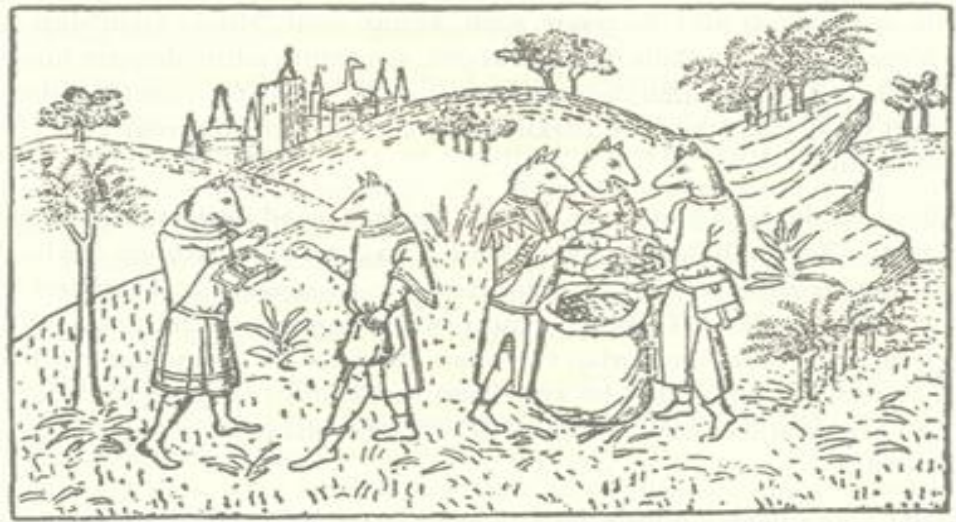
GÖRSEL ÖGELER

Runik Yazılı Taş, İsveç'te bulunan bu taşın M.S. 7. Asırda yapıldığı tespit edilmiştir.

İsveç'in Oland Adasında bulunan bir fresk.(M.S. 9. Yüzyıl) Köpek ya da Kurt başlı bir savaşçı.

Henry Yule'un Marco Polo adlı eserinden Köpek-Kafalıları gösteren bir temsili resim.

Nuremberg Kroniklerinden (1493) bir Köpek-Kafalı görünümü.

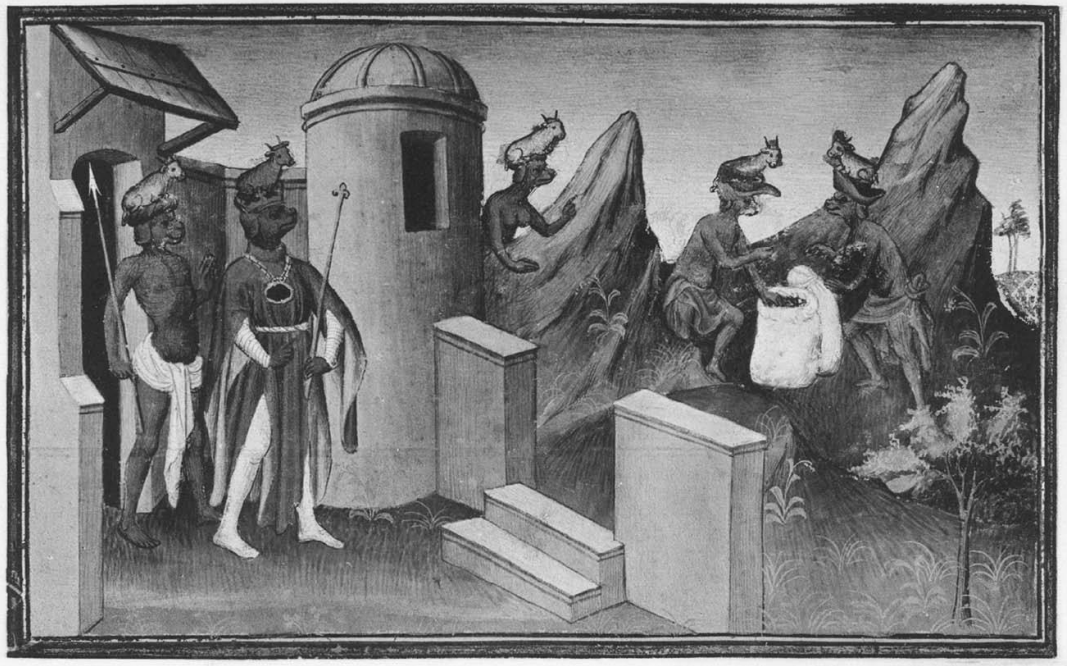
Ortodoks Hristiyan Kilisesi'nin Aziz unvanı verdiği Christopher. (Köpek-Kafalı) Scott Nevins Memorial gösteriminden bir çalışma.

1397 yılında Kievli bir sanatçı tarafından yapılan Köpek-Kafalılar gösterimi.

Köpek- Kafalı İnsan Kabartmaları - Palais de Chaillot, Vézelay Cynocephali, 17. Yüzyıl

Ortaçağda Nicobar Adalarında yaşadığına inanılan Köpek-Kafalılar (Temsili).
(Wonders & Marvels – Cynocephali)

Büyük İskender'in askerleriyle karşılaşan Köpek-Kafalılar savaşçıları – Marley, 14. Yüzyıl.

Gckatz tarafından çizimi yapılmış, 'Deviant Art' sergisinde, sanal ortamda gösterime sunulan Köpek-Kafalı bir baba ve oğlu (Temsili).

Liz Furtivus tarafından yayınlanan kabartma, İlk çağın fantastik ırkları gösteriminde bir Köpek-Kafalı.

Piri Reis'in 1513 tarihli Dünya Haritasında yer alan Köpek-Kafalı iki savaşçı görünümü.

Sofya Milli Arkeoloji Müzesinde gösterime sunulan taş kabartmalar.(M.S.4. yüzyıl) Açıklamasında Karadeniz'in kuzeyinden göç eden Bulgarların sütunlarında olduğu yazılmış.

Sebastian Münster tarafından çizimi yapılmış, İlk Çağ'ın canavar insanları adlı çizim. En sağda Köpek-Kafalı görünümü yer alıyor. Münster, Heredotus'un bahsettiği değişik tasvirleri bir araya toplamış.

ÖZGEÇMİŞ

Emre ERZİNCAN 1983 yılının Ocak ayının 3'ünde, İzmir'in Konak İlçesi'nde doğdu. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamlayan Emre Erzincan 2000-2005 yılları arasında Pamukkale Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde, “Viktorya dönemi ve Oscar Wilde” konulu bitirme teziyle Lisans eğitimini tamamladı. 2006 yılında Ege Üniversitesi, Dış İlişkiler ve AB Şube Müdürlüğünde memur görevine atandı. 2008-2011 yılları arasında Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans bölümünden “Roma Cumhuriyet Anayasası ve Magistratları” konulu teziyle mezun oldu. 2011 yılında Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne kurum içi yer değişikliği ile atandı ve fakülte bünyesinde Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Eğitim Programlarını takibini memur görevi ile sürdürdü. Aynı Fakültede 4 sene Öğretim Görevlisi olarak da görev yapan Emre Erzincan, 2011-2017 yılları arasında Ege Ünivesrsitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Ana Bilimdalında Doktora eğitimini sürdürdü ve “Oğuznamelerde ve Kuzey Avrupa Mitik Anlatılarında İt-Barak Halkı” konulu tezini 2017 yılında tamamladı. Halen Ege Üniversitesi bünyesinde memur görevine devam eden Emre ERZİNCAN evli ve bir çocuk babasıdır. İyi seviyede İngilizce, orta seviyede Almanca ve Latince dilleri yeterliğine sahiptir.

ÖZET

Oğuzname’de Oğuz Han’ın savaşta yenemediği tek ve özel bir halk olarak geçen kuzeydeki İt-Baraklar (dünya litaratüründe Köpek-Kafalılar olarak bilinir) bugüne kadar bu destanın merkeze konduğu müstakil bir araştırmaya konu olmamıştır. Destanların Güney Ural ve İdil nehri çevrelerine yerleştirdikleri görülen İt-Baraklar, Oğuz Han’ın büyük fetih harekâtındaki en zor ve en baştaki hamleyi teşkil ederler. Oğuzname’nin İslam öncesi ve sonrası nüshalarında farklılıklar vardır, ancak İt-Barak bahsi ortak bir öğedir ve ayrıntıyla anlatılır. Biz de çalışmamızda çeşitli Oğuzname yazmalarının İt-Baraklar bahsini karşılaştırmalı olarak ele aldık. Vurgulu anlatılan bu topluluk hakkında başka halkların kayıtlarında da bahislerin bulunması beklenir. Nitekim İt-Barak ögesi, çok fazla değişmeyen suretlerle Kuzey halklarının mitolojilerindeki ortaklıklardan biridir ancak bu sadece Kuzey anlatılarının değil, neredeyse tüm dünyanın anlatılarındaki ortak bir bahis haline gelmeyi başarmış bir konu halindedir.

Türk târihi, edebiyatı, folkloru, dili ve kültürü hakkında birçok öge taşıyan Oğuzname’nin değişik yazmaları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, bir bütün olarak ortak bir mirasın yansımaları şeklinde karşımıza çıkar. Dünyanın beşeri coğrafyasını şekillendiren en önemli oyuncu olan Türklerin bu etkinliği ve mirası elbette temas halinde oldukları halkları ve kültürlerini de etkilemiştir. İt-Barak bahsinin çıkış noktası, var oluşluğu, tarihiliği ve tarihteki yeri ayrıntılandırılarak bu üzerinde çok düşünülmemiş konunun muğlâklığının giderilmesi ve daha somut şekilde açıklanması adına özellikle Kuzey toplulukları merkeze alınarak dünyadaki tüm bahisle incelenmiştir. Halkların teması sayesinde bu yayılımın oluşması doğal bir süreç olarak görünse de, çıkış noktasının Türklerin anayurdunun etrafındaki yerler, yani batıda İsveç’ten ve doğuda Mançurya’ya kadar olan bölge olması ayrı bir önem arz etmektedir. Çalışmamız, Oğuzname ve Kuzey mitolojileri olarak sınırlanmış görünse de, doğuda Çin ve Hint mitolojilerinde, güneyde Yunan ve Roma mitoloji ve eserlerinde, batıda German halklarının anlatılarında dahi İt-Barak halkının veya benzer yapıların izlerine değinilmiştir.

Yenilmez savaşçılar olarak tersim edilen İt-Baraklar, vahşi doğalarıyla tüm halkların ötekileştirdiği, korkunçlaştırdıkları bir halk olarak karşımıza çıkarlar. İt-Barak halkı bahsinde diğer bir önemli konu ise, Ortaçağ ve öncesinde maske ya da vücut zırhı kullanımının temas halinde oldukları toplulukların algılarına etkisidir. Günümüzde çağdaş tarihçilerin üzerinde durdukları “Berserk Deliliği Sendromu” tam olarak bu hususa parmak basmıştır. Avrupa’nın kuzeyinde German kabilelerine korku salan Berserkler, kafalarına geçirdikleri hayvan postları ve vücutlarına zamk ile yapıştırdıkları postlar ile tanımlanmışlardır. İt-Barakları köpek kafalı olarak nitelendirilmesi bu tezahür ile ilişkilendirilebilse de, yerleşik toplumların savaştıkları İt-Barak halkını maske ya da zırh giymiş olarak tasvir etmemesi az çok medeniyet ile tanışmış halkaların algıda seçiciliği yapabilmesi ihtimalini kuvvetlendirir. Ancak bu tam anlamıyla bir gerçeklik de ortaya koymamaktadır. Buna ek olarak, İt-Barakların benzer görünümlerinden kabul edebileceğimiz Kurt-Adam görünümü de büyük ölçüde onların ya da dünyada bilinen adıyla Köpek-Kafalıların zaman içerisinde evrime uğramış halidir. Bu durum hem tarihsel hem de kültürel olarak ciddi veriler ile desteklenmektedir.

Tüm dünyada tarih ve mitolojilerde tezahür ve bahsi bulunan İt-Barak halkının en uzun ve ayrıntılı bahsinin Türk tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Oğuzname’de yer alması konunun bizim açımızdan ehemmiyetini ortaya koymaktadır. İt-Barak bahsinin ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasının Türk ve dünya literatürüne katkısı oldukça önemlidir. Çalışmamızın sonunda ulaştığımız sonuçlar bu önemi daha bir vurgulamıştır.

ABSTRACT

The It-Baraks tribe which is a unique, special Northern tribe Oghuz Khan could not defeat in Oghuz Epics, known as Dog-Head tribe in world literature as well, has not been the center topic of any substantive study as yet. It-Baraks, which are told as a tribe situated in Southern Ural Mountains and the river İdil in the epics set a precedent as the first and the most difficult war maneuver in Oghuz Khan's grand conquest plan. Although there are differences in the copies of Oghuz-name between the pre and post Islamic versions, in both versions, It-Barak was a common subject and told in a detailed manner. In our study, we discuss the It-Barak tales, which can be varied in the versions of Oghuz-Name manuscripts, in a comparative way. It is expected that there should be other records rather than the ones in Oghuz-name regarding It-Baraks since they were narrated in a detailed way there. Therefore it can be seen that, It-Barak is a roughly comparable shared tale in the mythologies of Northern Folks. As a matter of fact, it has become an anonymous tale as Dog-Head tribe in all over the world.

When Oghuz-name's different versions, which include many elements of Turkish history, literature, linguistics, culture and folklore, is comparatively analyzed; it appears as a reflection of the collective legacy of (the Northern folks) as a whole. Turks as the one of the most important actors which had shaped the anthropogeography of our planet influenced the folks and their cultures they interacted with.

We aim to shed some light to the subjects on the origins, existence, history of It-Barak people which have not been scrutinized much and covered properly by other studies concerned and bring an explanation to overcome the ambiguity of their place in the history/mythology while focusing on all Northern folks worldwide in this study. Although it seems that the interaction among folks put an impediment to determine an exact origin for It-Baraks, we can say that the geographical region including Turkish homeland, the region to Sweden in West, Manchuria in East will be our main focus in our study. Although we seem to be limited with Oghuz-name and Northern mythologies in our study, the traces and similar narratives on It-Baraks can be found in Chinese and Indian mythologies in the East, Helen and Roman myths in South and Germanic folk tales in the West.

It-Baraks as unbeatable warriors is perceived as marginalised savages with their untamed nature by other nations. The other important subject in the It-Baraks is their effect of the other nations perception about the usage of mask and body armour. At the present day, “Berserk Syndrome“ emphasized by contemporary historians, is exactly related to this subject. Berserk tribes or Berserkers, threatening German nations in south of Europe, stroke fear into all the Germanic territory by wearing animal fur at their head and using glue at their body. Even though It-Baraks nation is seen as a head dog by associating with this sign, it is also a strong possibility that they are seen as a civilized nation because settled populations describe them, as not wearing mask or armour. Yet, this situation can not exactly express a real fact. Additionally, ‘Wolf-Man’ or ‘Werewolves’ appearance that we could accept it from its similar appearance of It-Baraks, mostly it is an evolved historical reflection as Dog-Head tribe known by the World. In the scope of science, this situation is supported with serious signs or results of both historical and cultural views.

Having an important implications and detailed place of It-Baraks, that are mentioned by all the World history and mythology, stated in Oghuz Epics, is one of the most important heritage in the Turkish history and an important aspect for us. Having been studied of It-Baraks tribes mentions in detail and comprehensively stated in Oghuz Epics, could be accepted as an important work for Turkish and World historical and mythological literature. The results that we reached as a outcomes of our study have made a more precious sense for this study.